

COMBEKÎÛLÛS IN PB1MAM SECUNDAE (fiq. 7>-89)

AUCTORE

LUDOVICOJÏLLO

S. r /e. ca>r d i n a |.i

OLIM INI PONTIFICI UN RSIT
THEQL

Editio Quinta

ROMAE

AEDEs u n i v e r s i t a t i s g r e g o k i a n a e
APUD IN «VIA DEL SEMINARIO **120** >

m c m x x t v

impr im a t u r
Ft. Al bert us Lepidi O. P., S. P. A. Magister

IMPRIMATUR
t Io seph us Pa l i c a Archiep. Philippensis, Vicesg

vJ

ROMAE TYHS FONTIRICHS ,N 1N5TITuTo

PROOEMIUM

De peccato nunc loquimur, prout peccatum convertitur cum culpa, id est, cum actu moraliter malo. Sciendum enim est quod apud antiquos philosophos hoc nomen *peccatum* largiorem habet acceptionem, ut bene declarat S. Thomas, *de Malo*, Quaestione 2, a. 2, ostendens quomodo haec tria, videlicet malum, peccatum, et culpa, ad invicem se habeant iuxta primam nominum impositionem.

Malum, inquit, communius est. Ubicumque enim est privatio formae, aut ordinis, aut mensurae debitae, sive in subiecto, sive in actu seu operatione ipsius, ibi habetur ratio mali. Quippe, malum est omnis negatio perfectionis quae in aliquo esse debet. Sed peccatum iuxta Philosophum in secundo Ethicorum, non dicitur nisi de his quae nata sunt finem consequi, cum finem non consequuntur. Et quia quaelibet res nata est consequi finem suum per suam operationem, peccatum non est nisi malum operationis quae non recte dirigitur ut finis exigit, puta cum

grammaticus non recte scribit, nec recte medicus parat potionem. Quare, generatim loquendo, peccatum est actus qui debito ordine caret, in quantum scilicet deviat a fine vel termino quem respicit operationis principium, et hac ratione omnis operatio defectuosa vocatur peccatum, vel naturae, vel artis, vel moris (*). Peccatum quidem *naturae*, si principium operationis sit potentia per se ad unum determinata, quae tamen propter defectum organi aut aliquid aliud superveniens impedimentum deficit a suo fine recte attingendo, sicut accidit in generatione monstri. Peccatum *artù*, si principium operationis sit ratio practica deficiens a particulari fine quem artificis voluntas consequendum praestituerat. Denique peccatum *moris*, si carentia rectitudinis afficiat operationem formaliter ut est a voluntate domina sui actus. Voluntas autem de sui ratione est appetitus intellectualis respiciens bonum non particulare, sed universale atque absolutum, et ideo inordinatio operationis voluntariae in quantum huiusmodi, nihil aliud esse potest quam deviatio ab ordine veri summi boni, sive veri ultimi finis totius humanae vitae qui Deus est. Sic igitur patet quod in solo peccato moris invenitur ratio voluntarii, quia formaliter loquendo, nec in operatione naturae, nec in operatione artis, principium operandi est libera voluntas. Unde etiam, solum peccatum moris est vituperabile, et pro tanto speciale nomen culpaee obtinuit. Quare, si primam nominum impositionem consideres, malum communius est quam peccatum, et rursus peccatum latius patet quam culpa. At vero in usu theologorum pro eodem sumuntur peccatum et culpa, quia theologi

(1) S. Thom., 1-2, Quaest. 21, a. 1 et 2, praesertim ad 2um.

considerant peccatum in moralibus tantum, non autem in naturalibus vel artificialibus, ubi non consistit in deviatione a fine ultimo et supremo quem principaliter respicit theologia.

Nostra igitur consideratio versatur circa illud malum, cuius formalis ratio reponitur in defectu actus liberi recedentis a regula moralitatis, quae se tota dirigit in Deum sub ratione ultimi finis. < Peccatum, ut pertinet ad praesentem considerationem, inquit S. Thomas in II, D. 24, < qu. 3, a. 2, non est aliud quam inordinatus actus ad < genus moris pertinens ». Et brevius, *de Malo*, Quaest. 7, a. 3, est « actus malus moraliter ». Sciendum tamen est quod cum dicitur peccatum in actu consistere, signatur id in quo primo et originaliter invenitur peccati ratio; nam peccatum proprie etiam est id quod consequitur ad actum peccaminosum, a quo scilicet homo denominatur habitu peccator seu existens in statu peccati, usquedum remissionem sit consecutus. Unde Magister Sententiarum l. 2, Dist. 42: < Praeterea quaeri solet, cum ab aliquo, < peccato voluntate perpetrato, voluntas id agendi et < actio transierit, nondum tamen vera poenitentia habita, < utrum illud peccatum usquequo poeniteat, sit in eo. < Quod non esse videtur... Sed non est ignorandum, peccatum duobus modis in aliquo dici et transire, scilicet < *actu* et *reatu*. Actus est in aliquo, dum ipsum quod peccatum est ut actio vel voluntas, in peccante est; reatu < vero, cum pro eo, sive transierit sive adsit, mens hominis polluta est et corrupta, totusque homo suppliciiis < obligatur aeternis ». Porro peccatum hoc modo acceptum dicitur a recentioribus *peccatum habituale*. Dicitur a Magistro ubi supra, *reatus culpaee*, nam « reatus in Seri-

ptura, inquit, multipliciter accipitur, scilicet pro culpa
(habituali), pro poena, pro obligatione poenae tempo-
ralis vel aeternae. Dicitur saepius a S. Thoma *macula peccati*) nam, inquit, * in peccato duo possunt considerari,
scilicet actus culpaе, et macula sequens (‘). Quae omnia
nomina unam eandemque rem signant sub formalitatibus
diversis, ut suo loco videbitur.

Verum non est solum attendenda in peccato distin-
ctio inter actum culpaе et consequentem maculam sive
reatum, sed est etiam consideranda divisio peccati in *per-
sonale* et *originale*, in *mortale* et *veniale*. De qua quidem
divisione iam ab initio animadvertes, non esse divisionem
generis in species quae aequaliter rationem generis par-
ticipant, sed analogi in ea de quibus praedicatur secun-
dum prius et posterius, fere eo modo quo ens dividitur
in substantiam et accidens. < Duplex est modus dividendi
< commune in ea quae sub ipso sunt, sicut est duplex
< communitatis modus. Est enim quaedam divisio univoci
< in species, per differentias quibus aequaliter natura ge-
< neris in speciebus participatur, sicut animal dividitur in
< hominem et equum et huiusmodi. Alia vero divisio est
< eius quod est commune per analogiam, quod quidem
< secundum perfectam rationem praedicatur de uno di-
« videntium, et de altero imperfecte et secundum quid,
< sicut ens dividitur in substantiam et accidens, et in ens
« in actu et in ens in potentia; et haec divisio est quasi
< media inter aequivocum et univocum, et talis divisio
< est peccati in mortale et veniale, etc. > (*). Ratio autem
praedictorum est quia duo sunt de communissima notione

(1) S. Thom., 1-2, Quaest 87, a. 6.

(2) S. Thom., in II, D. 42, q. 1, a.

peccati, ut ex sequentibus manifestius apparebit: (*Inordinatio* ab ultimo fine, unde habet peccatum rationem mali, et *voluntarietas*, unde habet rationem culpae. Manifestum est autem quod deordinatio minime univoca est in mortali peccato et in veniali; nam veniale non simpliciter a fine deordinat, sed solum aliquo modo retardat, ordine ad finem salvato. Similiter voluntarietas est omnino diversa in personali peccato et in originali, nam peccatum personale, etiam veniale, est voluntarium voluntate istius personae, originale autem voluntate capitis naturae tantum. Cum ergo diversificentur ipsae rationes quae sunt de conceptu peccati communissime accepti, impossibile est ut peccatum sit genus respectu mortalis et venialis, personalis et originalis. Sed unum est quod per prius peccatum dicitur, scilicet peccatum personale mortale, quia in eo solo plene et perfecte peccati ratio invenitur, in aliis vero non adest nisi deficienter, et ideo per posterius (*).

Quae igitur cum ita sint, non sic ordinanda est disputatio, ut primo dicatur de peccato in genere, deinde vero

(9 « Peccatum non dicitur univoce de omnibus generibus peccatorum, sed per prius *de peccato actuali mortali*, a quo peccatum veniale deficit ex hoc quod non omnino a fine deordinat, sed aliquo modo a fine retardat, ordine ad finem salvato; unde deficit ex parte illa ex qua peccatum formaliter rationem mali habet. Originale autem deficit ab eo ex parte ipsius substantiae actus; actuale enim mortale est voluntarium voluntate propria illius in quo est, sed originale est voluntarium voluntate alterius; unde deficit ex parte illa e qua peccatum habet rationem culpae. Et ideo non oportet quod definitio peccati in genere conveniat nisi illi peccato, in quo perfecte ratio generis invenitur; potest autem et definitio peccati in genere eis secundum quid convenire, sicut et ratio generis in eis per posterius invenitur». S. Thom., in II, D. 33, q. 1, a. 2, ad 2um.

de mortali et veniali, vel de personali et originali, *quasi de totidem speciebus*. Sed primum omnium dicendum est de eo cui perfecte peccati ratio inest, tum de iis quibus convenit imperfecte et per posterius. Et S. Thomas quidem, quaestiones de originali peccato intermiscet quaestionibus de causis peccati communiter accepti, sumpta occasione ex hoc, *quod homo habet quemdam specialem modum causandi peccatum in alterum per originem (l)*. Nunc vero, visum est magis expedire, si omnia prius ponerentur quae quocumque modo spectant peccata personalia, disputatio autem de originali, inverso paulisper ordine S. Thomae, ultimo loco adiungeretur.

Hoc itaque pacto, materia tota in tres sequentes partes distributa relinquitur. Prima erit de peccato personali mortali (Qq. 71-87). Secunda de veniali (Qq. 88-89). Tertia, de originali (Qq. 81-83). Ubique autem doctrinam Angelici, quantum Deus dederit, fideli commentario prosequemur.

(¹) 1-2, Q. 81, in prooemio.

h₁ nu

PARS PRIMA

il

DE PECCATO PERSONALI MORTALI

*∴ |

PARS PRIMA

DE PECCATO PERSONALI MORTALI

Circa peccatum mortale primo dicendum *de actu* (Quaest. 71-84), deinde de his quae actum consequuntur, et maxime quidem *de duplici reatu*, culpaе nimirum et poenae (Quaest. 85-87).

CAPUT PRIMUM

DE ACTU PECCATI

Circa actum peccati, *primo* agendum de ratione sive definitione eius in generali ; *secundo* de distinctione peccatorum tam secundum speciem quam secundum gravitatem ; *tertio* de subiecto et causis eorumdem.

QUAESTIO LXXI

DE RATIONE SEU DEFINITIONE PECCATI

Cum iuxta Philosophum parvus error in initio evadat maximus in fine, necesse profecto est ut solutio huius primae quaestionis, ex qua omnis fere dicendorum series et ordo dependet, quam accuratissime tradatur. Et ideo, maioris claritatis gratia,

visum est praemittere sub distinctis quibusdam capitulis expositionem principiorum quae totam materiam illustrant, et a S. Thoma tanquam alibi passim tradita nunc praesupponuntur. Ordinem autem a definitione nominali, per hoc nomen *peccatum* generatim intelligentes, ut supra dictum est, quemlibet *actum moraliter malum*, sive omnem actum inordinatum ad genus moris pertinentem. Prae primis igitur versari debet consideratio nostra circa propriam rationem moralis malitiae.

Quod in moralibus bonum et malum contrarie opponuntur.

Praeobservandum est quod « ilia proprie dicuntur contraria, quorum utrumque est aliquid secundum naturam (videlicet aliquid positivum); sed alia, quorum unum est secundum naturam, et aliud recessus a natura, non opponuntur proprie ut contraria, sed ut privatio et habitus » (*). Insuper, nulli hominum dubium esse potest quin ipsa ratio mali universalissime accepta, in quadam privatione formaliter consistat. « Sicut album, ita et malum dupliciter dicitur. Uno enim modo cum dicitur album, potest intelligi id quod est albedini subiectum; alio modo album dicitur id quod est album in quantum est album, scilicet ipsum accidens. Et similiter malum uno modo potest intelligi id quod est subiectum mali, et hoc aliquid est; alio modo potest intelligi ipsum malum, et hoc non est aliquid, sed est ipsa privatio alicuius particularis boni » (2). Quae igitur cum ita sint, iure inquiritur quid sibi velit S. Thomas, cum in eadem quaestione de Malo, art. 1 ad 4^{am} ait, *in moralibus magis quam in naturalibus, malum contrarium bono dici,*

(¹) S. Thom., *de Malo*, Quaest. 1, a. 1 ad 2^{am}.

(*) Ibid, in corp.

et infra ad 12um, quod *in moralibus malum positive aliquid dicitur*, et infra q. 2, a. 5 ad 3um, quod *bonum et malum in moralibus opponuntur contrarie, et non secundum privationem et habitum*. Nam si de malo concrete accepto sermo sit, constat quod tam in naturalibus quam in moralibus bonum et malum opponuntur ut duo positiva, sicut vivens contrarie opponitur mortuo, et videns caeco. Si autem de malo in abstracto, sic non minus in moralibus quam in naturalibus bonum et malum privative opponi dicenda sunt, cum nusquam in re positiva ratio mali formaliter reponi queat. Ad huius igitur dubii solutionem quae fundamenti instar in praesenti disputatione esse debet, nonnulla sunt animadvertenda.

In primis sciendum est quod duplex privatio distinguitur. Alia enim est privatio pura, sicut tenebra quae nihil lucis relinquit, et mors quae non relinquit aliquid vitae. Alia est privatio non pura, de cuius ratione est ut non tollat totum bonum cui opponitur, sed aliquid eius relinquat, et hoc modo aegritudo non tollit totaliter commensurationem humorum quae requiritur ad sanitatem, nam si totum tolleretur, iam non esset amplius aegritudo, sed alia species privationis. Quia igitur in privationibus primi generis totum privatur, et id quod positive dicitur non est de ratione privationis, sed merum subiectum eius, constat quod in huiusmodi, inter bonum et malum non potest esse nisi privativa oppositio, sicut inter caecitatem et visum, mortem et vitam, atque ita porro. Sed quia in privationibus secundi generis, *id quod positive dicitur est de ratione eius quod dicitur Privative* (*), sicut privatio valetudinis in febricitante de sui ratione importat positivum aestum sanguinis, et defectus claudi positivam curvitatem cruris: oportet profecto ut ibi intercedat oppositio etiam contrarietatis, non quod ipsa ratio *mali ut sic* aliquid positivum sit, sed quia est de ratione *talis mali* ut ne-i

i1) S. Thom., *de Malo*, q. 2, a. 9, in corp.

quaquam purum exsistat, seu ut non privet totum particulare bonum cui opponitur.

His itaque praemissis, ulterius considerandum est quod in naturalibus privationes utriusque generis inveniri possunt et de facto inveniuntur, quemadmodum in praedictis exemplis videre est, ex quibus etiam constat, privationem mixtam esse viam ad privationem absolutam, sicut « aegritudo est via in mortem, et ophtalmia est via in caecitatem » (1). Quare accidit malo physico in quantum physici ordinis est, ut contrarie bono opponatur; quin imo, quoties pertingit ad ultimum sui, non opponitur nisi ut privativum positivo. At contra in moralibus aliter sentiendum est, quia moralia sunt actus agentis voluntarii qui suae actionis dominus est. Unde in tantum posset esse in huiusmodi privatio pura, id est tollens totum bonum moralitatis, in quantum creata libertas posset ferri in malum sub ratione mali, intendendo ipsam deformitatem seu inordinationem moralem qua talem. Sic enim haberetur actus in esse physico ut subiectum privationis, et privatio ipsa absolute removens bonum moris; adeoque peccatum formaliter qua peccatum non diceret privationem involutam in positivo, sed privationem et nihil aliud quam privationem, sicut mors vel caecitas. Atqui constat hoc esse impossibile, quia voluntatis dominium consentaneum sane est naturae omnis appetitus, in cuius obiecto adaequato non est malum sub ratione mali. Quapropter forma moralitatis nunquam potest totaliter corrumpi, quia intentio actus liberi nunquam terminari potest ad recessum a summo bono secundum se, sed semper fertur in aliquid in quo summi boni relucet participatio, quamvis praeter vel contra ordinem rectae tendentiae in ipsum. Unde Augustinus 1. 2 Confess, c. 6, Deum alloquens dicit: « Perverse
« te imitantur omnes qui longe se a te faciunt, et extollunt se
« adversum te. Sed etiam sic te imitando indicant creatorem te
« esse omnis naturae, et ideo *non esse quo a te omni modo re-*

(1) S. Thom., ibid., q. 1, a. 1, ad 2°.

« cedatur ». Et S. Thomas, in 1-2, Quaest. 73, a. 2; « Non enim remanere posset substantia actus vel affectio agentis, nisi aliquid remaneret de ordine rationis ». Et iterum, *de Malo*, Quaest. 2, a. 6: « Non potest, actu remanente, totaliter rationis proportio tolli; unde dicit Philosophus quod si malum sit integrum, importabile fit et seipsum destruit ». Semper igitur in actu moraliter malo habetur positio ordinis ad quemdam finem qui non omnino bonitate caret, sed ei admiscetur privatio finis debiti, ex quo ratio mali incidit. Hinc in malo morali praecise qua morale est, necesse est inveniri aliquid positivum quod de ratione privationis sit, quatenus non potest ibi concipi privatio non retinens aliquid de genere boni quod privatur, et pro tanto recte dicuntur bonum et malum in moralibus contrarie opponi.

Sic ergo patet responsio ad rationes dubitandi initio positas. Dicitur enim malum morale esse aliquid positivum, non quidem quantum ad id quod formaliter causai rationem mali, nam istud est privatio. Neque etiam quantum ad subiectum mere materialiter ad privationem se habens, quia hoc modo omne malum tam in moralibus quam in naturalibus aliquid ponit. Sed quantum ad id cui per se admiscetur privatio, videlicet quantum ad liberam electionem particularis boni quae privationem ordinis iustitiae sic coniunctam habet, ut de huius privationis ratione existat, omnia intelligendo iuxta superius praemissa. Unde S. Thomas, *de Malo*, Quaest. 2, a. 5, ad 3um: « Malum (in moralibus) ponit aliquid, in quantum consequitur quemdam ordinem vel modum vel speciem », seu in quantum ad positionem alicuius modi vel speciei vel ordinis, sequitur privatio debiti modi aut speciei vel ordinis », ut idem S. Doctor dicit, art. praeced. ad 8um.

Quod ad rationem peccati duo concurrunt: substantia actus et defectus rectitudinis.

Haec est positio S. Thomae plurimis in locis §, quae etiam nihil aliud est quam conclusio praecedentis, nec iam potest esse ambigua, si tamen fundamentale principium mox expositum recte teneatur.

Tota difficultas est in assignando, quid per *substantiam actus* in praesenti significetur. Suppono ut satis notum, quod substantia dupliciter dicitur: « Uno modo dicitur substantia, secundum quod « significat rationem primi praedicamenti... Alio modo dicitur « substantia, illud quod significat *quid* in omnibus rebus, sicut « dicimus quod definitio significat rei substantiam, et hoc modo « quidquid positive dicitur, in quocumque genere sit, substantia « est vel substantiam habet; sic enim substantia pro essentia « sumitur » §. Verum, quia de actibus humanis loquimur, substantia actus sumi potest, vel *in esse moris* vel *in esse ?iahirae*. In esse quidem naturae, si consideretur ut egrediens a voluntate in quantum voluntas est potentia physica, determinata ad bonum sibi conveniens. In esse vero moris, si consideretur ut egrediens a voluntate in quantum voluntas est domina determinationis suae, et in latitudine sui obiecti quod est bonum, pro suo arbitrio ad utrumlibet oppositorum se habens: quippe, ut

(*) « Ad rationem peccati duo concurrunt, scilicet actus voluntarius, et inordinatio eius. Horum autem duorum unum per se comparatur ad peccantem, qui intendit talem actum voluntarium exercere in tali materia; aliud autem, scilicet inordinatio actus, per accidens « se habet ad intentionem peccantis, etc. ». Ita S. Thomas, 1-2, Quaest. 72, a. 1. — Et iterum, in II, D. 35, Quaest. 1, a. 2: « Peccatum dicit malum quod in operatione consistit; unde ad rationem peccati duo concurrunt, scilicet actus et ipse defectus, ex quo ratio mali incidit ».

(2) S. Thom., in II, D. 37, q. 1, a. 1.

dicitur in II, D. 24, q. 3, a. 2, genus moris incipit ubi primo dominium voluntatis invenitur.

Dubium igitur esse posset an substantia actus quae dicitur *concurrere ad ipsam rationem peccati*, sumenda sit pro actu in quantum est ens naturae, id est emanatio quaedam secundum physicam virtutem agentis. Verum diligenter consideranti apparet hoc esse impossibile, quia actio peccati in esse naturae mere materialiter se habet in peccato, tamquam extra rationem eius existens. Tunc enim sumitur pure et simpliciter prout est secundum naturalem inclinationem appetitus ad bonum, quo sub respectu abstrahit a prohibito vel non prohibito, a licito vel illicito. Praeterea, peccatum dividit actus humanos reduplicative in quantum actus humani sunt; sed actus humanus non est nisi actus in esse moris. Denique, de substantia actus nunc agitur secundum quod per se ei annectitur privatio ordinis iustitiae. Hoc autem non est nisi actus prout a libera voluntate inordinate eligente bonum particulare, rectitudinis regula praetermissa. Nam « deformitas peccati non consequitur speciem actus secundum quod est in genere naturae, sic autem a Deo causatur, sed consequitur speciem actus secundum quod est moralis prout causatur a libero arbitrio » (*). Relinquitur ergo ut cum dicuntur duo ad peccati rationem concurrere, primum, id est substantia actus, sumi debeat pro actu in esse moris; sic enim non tam subiectat quam involvit moralem deformitatem, eo modo quo positivus sanguinis aestus involvit physicum defectum in febricitante. — Quod ut melius intelligas, attende exemplum claudicationis in qua tria possunt distingui: primo *motus* in quantum huiusmodi, secundo *curvitas* sive obliquitas motus, tum tertio, quae in hac curvitate involvitur *debitae commensurationis privatio*. Constat tamen quod ad ipsam claudicationis rationem non nisi duo posteriora concurrunt, nam motus qua talis mere subjective se habet respectu eius a quo homo claudicans denomi-

(J) S. Thom., *de Malo*, Quaest. 3, a. 2, ad 2um.

natur. Similiter ergo in peccato tria sunt: primo *substantia actus in esse naturae*, ut est motus appetitus in bonum; secundo *substantia actus in esse moris*, ut est libera determinatio ad bonum illud cuius appetentia rectae tendentiae in summum bonum contrahatur; tum tertio *privatio debiti ordinis in finem ultimum*, quae in praedicta determinatione est involuta. Et hic etiam, primum ex tribus se habet mere materialiter in peccato, cuius constitutivam rationem duo posteriora tantum ingrediuntur.

Sed statim occurrit difficultas, quia si substantia actus mali etiam in esse moris, aliquid positivum est, ipsamque peccati rationem ingreditur, iam consequitur unum de duobus: vel quod peccatum sit a Deo, vel quod non omne positivum in rebus a causa prima dependeat. — Respondeo, substantiam actus mali in esse moris sumi dupliciter: primo *inadaequate*, prout est retinens aliquid de ordine rationis, secundo *adaeqzcate*, prout retinendo aliquid de ordine rationis deviat ab eo quod est iustum simpliciter. Primo modo consideratur positivum pure et praecisive in quantum positivum est; secundo modo consideratur positivum reduplicative prout defectum fundat, videlicet in quantum est per se involvens moralis rectitudinis privationem. Porro, secundum considerationem inadaequatam nondum intelligitur ad rationem peccati pertinere, quia sic dicit illud quod de naturali voluntatis inclinatione semper servat libertas. Praeterea, hoc ipsum aliquid boni est, quod rationis ordo non totaliter corrumpatur, et quod voluntas non tendat in moralem deformitatem directa intentione. At vero, secundum considerationem adaequatam constat quod actus malus non habet causam nisi voluntatem creatam deficienter eligentem, id est, sese determinantem ad unum oppositorum praeter et contra regulam rectitudinis. Et simile est si quis a summo artifice haberet artem incidendi lignum, simul cum mensura ad incidendum recte, sed procederet ad incidendum non tenens mensuram. Quidquid enim est de arte in defectuosa incisione deberet refundi in primum sicut in causam principaliorum, sed incisio prout debita rectitudinis ca-

rentiam involvens, non esset nisi a secundo agente qui mensuram in incidendo non tenuit. Unde S. Thomas in II, D. 37, Quaest. 2, a. 2, ad 2^{nm} : « Illud dicitur ad malum cooperari
« quod inclinat ad actionem secundum quod actio deformitati
« substat, unde mala est. Hoc autem Deo non convenit, et ideo
« non oportet ut ad malum cooperari dicatur, quamvis actionis
« illius causa sit in qua malum consistit, secundum quod in-
« fluit agenti esse, posse, et agere, et quidquid perfectionis in
« agente est » §.

Et hucusque quidem ostensum est, *peccahim qua peccatum* non esse privationem puram, sed *actum humanum debita rectitudine privatum*. Nunc igitur, undenam habeat ut sit debita rectitudine carens, investigandum est.

Quod privatio debitae rectitudinis actui morali inest, in quantum caret commensuratione ad regulam legis aeternae per dictamen conscientiae voluntati applicatam.

Rursus prae oculis habendum est, considerari actum in ordine morali, scilicet secundum quod est malus formaliter ut

(*) Hoc supponit fuisse alias demonstratum quod contingens *determinatio* actus ad unum e duobus oppositis, est a sola voluntate, sicut fert ipsa essentialis ratio liberi arbitrii. Nam si Deus esset determinans voluntatem ad bonum inhonestum, esset causa actionis in quantum involvit deformitatem, ac per hoc, causa peccati qua peccatum est.

(2) Quidam hic haerent in peccato omissionis, quasi non verificaret rationem *actus positivi inordinati*, et de hoc infra. Interim dicendum est, tam secundum doctrinam S. Thomae quam secundum rationem omnino cogentem, peccatum omissionis radicaliter consistere in actu positivo, quatenus quidquid voluntarietatis est in omissione formaliter considerata, derivat a deliberatione qua homo positive decrevit vel omittere rem praeceptam, vel facere aliquid quod sit cum ea impossibile.

voluntarius, *defectu cadente super ipsam rationem voluntarii*. Nam, « actionum quae ab homine aguntur, illae solae propriae dicuntur humanae, quae sunt propriae hominis in quantum est homo. Differt autem homo ab aliis irrationabilibus creaturis, ex hoc quod est suorum actuum dominus... per rationem et voluntatem ; unde et liberum arbitrium esse dicitur facultas voluntatis et rationis. Illae ergo actiones proprie humanae (seu morales) dicuntur, quae ex voluntate humana procedunt » (f). Dictum est autem supra in prooemio, quod in unoquoque genere, sive naturae, sive artis, sive moris, privatio debitae rectitudinis in actione contingit propter deviationem a termino quem principaliter respicit actionis principium. Itemque ostensum est quod in moralibus principium activum, utpote rationalis appetitus, principaliter respicit bonum universale, sive finem simpliciter ultimum qui est finis totius humanae vitae. Unde concludebatur, actum moralem qualem, in tantum esse malum in quantum deviat ab ordine eius in quo *vere* ratio ultimi finis vitae humanae invenitur, ac per hoc, in quantum non est commensuratus regulae dirigenti in ipsum, quae regula moralitatis vel regula actuum humanorum nominatur (2).

11) S. Thom., 1-2. Quaest. 1, a. 1, in corp.

(2) Nota quod voluntas non est naturaliter determinata ad ultimum finem in concreto; unde potest sibi finem ultimum assignare in variis bonis, puta in bono divitiarum, voluptatum, etc. Sed haec et alia eiusmodi non sunt id in quo *vere* salvatur ultimi finis ratio, videlicet ratio summi atque absoluti boni. Non enim salvatur nisi in Deo; in Deo, inquam, non praecise quatenus est summe bonus nobis, sed quatenus est in seipso absolute perfectus, propter seipsum super omnia diligibilis et diligendus, etiam super nosmetipsos et super beatitudinem nostram ; nam beatitudo non est nisi *finis sub fine*, seu finis ut quo coniungimur ultimo fini, ipsi per laudem perfectam et consummatam charitatem inhaerendo. « Deus, ait S. Thomas, in II, D. 38, a. 2 in corp., rectarum voluntatum finis est, et charitas, et bona delectatio, et beatitudo: * ita tamen quod *Deus ultimus finis sui, et beatitudo charitatem et de- ectionem complectens sit sicut finis sub fine, coniungens ultimo finit* ».

Nunc autem, ex hoc ipso quod humana voluntas possibilis est ad defectum, sequitur in primis, dictam moralitatis regulam ab eadem voluntate realiter distingui. Quippe, « nullus actus «a rectitudine declinare contingit, cuius regula est ipsa virtus « agentis. Si enim manus artificis esset ipsa regula incisionis, «nequaquam posset artifex nisi recte incidere; sed si rectitudo « incisionis sit ab alia regula, contingit incisionem esse rectam « et non rectam » §. Rursus, ex hoc quod voluntas humana non est regula sui actus, eo ipso sub regula sit necesse est quasi regulae subiecta et per regulam obligata. Et si est sub regula quasi per regulam obligata, oportet ut regula ei ab aliquo superiore imponatur, quandoquidem subiectio qualiscumque respectu abstractionis quae nullum haberet esse extra intellectum considerantis, omnino non concipitur. Porro superiorem hunc esse solum Deum, tribus potissimum rationibus manifestum fiet. Etenim *primo*, cum regula morum homini dominetur in quantum est homo, ab eo solo imposita esse potest, cui homo subest secundum quod naturam humanae speciei participat. Ipse autem non est nisi Deus, qui solus humanae naturae auctor est et dominus. Praeterea *secundo*, regula moralitatis non potest contineri nisi in eo cuius intentio a moralitatis fine omnino nequeat deficere, quique per essentiam absolute impeccabilis existat, utpote voluntate sua indeclinabiliter atque immobiliter inhaerens supremo bono quod totius moralis ordinis principium est et terminus. Sed voluntas ista non est nisi divina, nam ut dicitur in Compendio theologiae, c. 113: « Sicubi voluntas non potest « a fine deficere, manifestum est quod ibi defectus voluntariae « actionis esse non potest. Voluntas autem deficere non potest « respectu boni quod est ipsius volentis natura. Quaelibet enim « res suo modo appetit suum esse perfectum, quod est bonum « uniuscuiusque; respectu vero boni exterioris deficere potest, « bono sibi connatural! contenta. Cuius igitur volentis natura

(*) S. Thom., 1, Quaest. 63, a. 1.

« est ultimus finis, in hoc defectus voluntariae actionis con-
 « tingere non potest; hoc autem solius Dei est, nam eius bo-
 « nitas quae est ultimus finis rerum, est sua natura. Aliorum
 « autem volentium natura non est ultimus finis; unde potest
 « in eis defectus voluntariae actionis contingere per hoc quod
 « voluntas remanet fixa in proprio bono, non tendendo ulte-
 « rius in summum bonum quod est ultimus finis ». Denique
tertio, moralis obligatio non est nata descendere nisi ab eo
 summo superiore qui non solum est in seipso absolute san-
 ctus, verum etiam necessario vult omnes alias voluntates esse
 servandi ordinis debitrices. Hoc autem iterum solius Dei est,
 cui idem est, velle seipsum ut ultimum finem omnium rerum,
 et velle servari in universo ordinem iustitiae, quandoquidem
 ordo iustitiae et ordo ultimi finis adaequate convertuntur.

Sic igitur constat, regulam obligatoriam humanorum actuum
 nullam aliam esse praeter legem Dei, sive rationem divinae
 sapientiae prout voluntate adiuncta, praeceptiva est eorum quae
 ad finem conducunt et pro tanto rectitudinem ordinis servant,
 prohibitiva vero eorum quae a fine abducunt et pro tanto or-
 dinem perturbant. Quo sensu dixit S. Thomas, Q. 63, a. 1,
 quod « divina voluntas sola est regula sui actus, quia non ad
 « superiorem finem ordinatur; omnis autem voluntas cuiuslibet
 « creaturae rectitudinem in suo actu non habet, nisi secundum
 « quod regulatur a voluntate divina ad quam pertinet ultimus

Sed nunc ulterius procedendo, statim apparet impossibile
 esse ut lex Dei prout in Deo est et est ipse Deus, regula
 exsistat *proxima* actuum humanorum. Obiectum enim volun-
 tatis est illud quod proponitur a ratione, cum semper voluntas
 feratur in aliquid ut apprehensum. Ideoque homo voluntarie
 deviat vel non deviat ab ordine ultimi finis, prout in agendo
 se conformat vel non, dictamini rationis proponentis has nu-

(1) Vide etiam *di Malo*, Quaest. 1, a. 1. in corp.

mero actiones ut legi Dei conformes, has vero alias ut ab eadem dissonantes, ac pro tanto illicitas atque omittendas, Huiusmodi autem dictamen, fundamentaliter quidem in scientia legis reponitur, formaliter vero in iudicio quo iudicatur de actibus in particulari, an sint secundum legem necne, quod fit per applicationem scientiae ad ipsos. Et quia hanc applicationem nomine *conscientiae* solemus significare fl), hinc tandem dicitur duplicem esse regulam actuum humanorum: unam propinquam et homogeneam quae est conscientia, aliam vero primam et remotam quae est lex aeterna, seu *ratio vel voluntas Dei ordinem naturalem conservari iubens, perturbari vetans*, ut ait Augustinus l. 22 c. Faustum, c. 27. — De prima regula scriptum est, Psalm. XVIII-8: « Lex Domini immaculata, convertens animas », id est, dirigens eas in viam iustitiae. De proxima vero, Rom. XIV-22: « Omne quod non est ex fide (2), peccatum est ». De «utraque simul, Psalm. IV-6: Multi dicunt, quis ostendit nobis «bona? Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine»,(*)

(*) «Nomen conscientiae significat applicationem scientiae ad aliquid; unde conscire dicitur quasi simul scire..... Applicatur autem < aliqua notitia ad aliquem actum dupliciter: uno modo secundum quod «consideratur an actus sit vel fuerit; alio modo secundum quod «sideratur an actus sit rectus vel non. Et secundum primum modum « applicationis dicimur habere conscientiam alicuius actus, in quantum « scimus illum actum esse factum vel non factum..... Secundum vero « alium modum applicationis quo notitia applicatur ad actum, ut sciatur « an actus sit rectus vel non, duplex est via. Secundum enim quod « applicatur scientia ad actum ut dirigens ipsum, secundum hoc « dicitur conscientia *instigare*, vel *inducere*, vel *ligare*. Secundum vero « quod applicatur scientia ad actum per modum examinationis eorum « quae iam acta sunt, sic dicitur conscientia *accusare* vel *remordere*, < quando id quod factum est invenitur discordare a scientia ad quam < examinatur, *defendere* autem vel *excusare*, quando invenitur id quod « factum est processisse secundum formam scientiae j». S. Thom., *de Verit.*, q. 17, a. 1, in corp.

(2) Ex fide, id est, ex conscientia.

ut sit sensus: Lumen rationis quod in nobis est, in tantum potest nobis ostendere bona et nostram regulare voluntatem, in quantum est lumen vultus tui, id est a claritate aeternae sapientiae tuae derivatum.

Relinquitur ergo dicendum quod actus moralis malus est actus *non concordans rationi informatae lege divina, vel naturaliter, vel per doctrinam* ('): quod est, privationem rectitudinis in actu humano nihil aliud esse quam carentiam commensurationis ad regulam legis aeternae per conscientiae dictamen voluntati adhibitam. Sed iam exinde perspicere licet quid sentiendum sit de peccato quod nonnulli *philosophicum* dixerunt, et ad huius conclusionis elucidationem pertinet assertio sequens.

Quod malum morale nec esse nec concipi ullo modo potest abstractione facta a lege Dei et fine quem respicit lex divina, et quod peccati philosophici notio est metaphysice repugnans.

De peccato philosophico celebris quondam exstitit controversia, quae non fuit hic omnino negligenda, maxime propter placita eorum qui moralem, ut aiunt, independentem statuunt. Porro nomine peccati philosophici intelligi solet actus moraliter malus quo solus violaretur rationis naturalis ordo, minime vero lex divina. De quo tamen triplex esse potest dicendi modus.

Primus est eorum qui divinam legem de medio tollunt, vel quia dicunt Deum non existere, vel quia ponunt ipsum non curare de humanis actibus, ac per hoc negant Deum legislatorem, iudicem, et remuneratorem. Quorum sententia, ut constat, non solum adstruit possibilitatem peccati philosophici, verum etiam pro chimaera habet peccatum theologicum in Dei

(') S. Thom., *de Malo*, q. 2, a. 6.

offensa consistens. Et hos relinquamus, cum evidenter appareat opinionem eorum eodem loco esse habendam quo haberi debet ipse atheismus.

Alius igitur est dicendi modus a praecedenti longe diversus, eorum scilicet qui solum posuerunt dari de facto in praesenti rerum ordine quosdam actus moraliter malos, offensam Dei eatenus non includentes, quatenus fiunt contra conscientiae dictamen ab iis qui, vel ignorantes Deum, vel de Deo et lege eius omnino non cogitantes, ordinem quidem rectae rationis violant, sed reatum transgressionis divini praecepti nequaquam incurrun, cum sit impossibile ut offendatur Deus quin aliquo modo cognoscatur et in consideratione peccantis obversetur. Horum positio proscripta est ut *erronea* ab Alexandro VIII, in damnatione sequentis propositionis: « Peccatum philosophicum seu « morale est actus humanus disconveniens naturae rationali et « rectae rationi, theologicum vero et mortale est transgressio « libera divinae legis. Philosophicum quantumvis grave, in illo « qui vel Deum ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave « peccatum, sed non est offensam Dei neque peccatum mortale « dissolvens amicitiam Dei, neque poena aeterna dignum » (1). Proscripta est, inquam, ut *erronea*, quia etsi praefata peccati divisio in philosophicum et theologicum non immediate forsitan opponatur veritati revelatae, certo tamen certius eius falsitas facili ratiocinio ex ea eruitur, saltem quod attinet ad praesentem ordinem providentiae. Huc faciunt frequentia illa Scripturae testimonia quibus edocemur Deum esse vindicem omnium omnino malorum operum quae sunt a libero hominum arbitrio. Nam profecto, si in praesenti ordine locus esset peccato philosophico, non omnia opera mala deberent in foro Dei puniri, quia nusquam punitur delinquens nisi in eo foro cuius legis violator exstitit. Si ergo universaliter pronuntiat Apostolus, Rom. II, 5-11, tribulationem fore et angustiam in Dei iudicio super omnem ani-

(*) Enchirid., n. 1157.

mam hominis operantis malum, Iudaei primum et Graeci; si Christus Dominus, Ioan. V, 28-29, sine restrictione asserit venturum esse tempus in quo omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filii Dei, ut qui bona fecerunt procedant in resurrectionem vitae, qui vero mala in resurrectionem iudicii: sequitur sane, nullum esse opus malum, saltem in praesenti ordine rerum, per quod divina lex de facto non violetur. Quicumque enim sine lege revelata peccaverunt, habuerunt opus divinae legis scriptum in cordibus suis, testimonium perhibente ipsis conscientia ipsorum. Iure ergo meritoque censurata est doctrina asserens vel supponens existentiam peccati non includentis divinam offensam. Nam etsi concederetur posse adhuc absolute concipi actum moraliter malum in eo qui nullo modo, et ne confuse quidem, Deum legislatorem apprehendit, adhuc tamen remaneret dicendum secundum Scripturas, hypothesim hanc nusquam contingere, sed esse meram abstractionem quae ad summum in quodam alio possibili ordine auxiliorum et providentiae potuisset inveniri. Nec improbabiliter censet Viva (1), damnationem propositionis ad hos limites restringi, adeoque censuram non attingere eos qui solam possibilitatem metaphysicam peccati philosophici adhuc adstruerent.

Hinc datur et tertia opinio, eorum scilicet qui cum Cardinali de Lugo (2), hanc ipsam peccati philosophici possibilitatem agnoscunt, tametsi fateantur eam non reduci ad actum, quatenus in praesenti providentia contingere non potest ut detur invincibilis Dei ignorantia aut inadvertentia ad legem eius, dum peccatur. Sed haec sententia, etsi praefatae censurae non certo subiaceat, adhuc tamen communiter a theologis respuitur, quia conscientiae dictamen essentialiter et ex natura rei cognitionem involvit legis divinae ut principii obligationis moralis, ac per hoc,

(1) Viva, *de duabus propositionibus ab Alexandro VIII proscriptis*, 24 Augusti 1690, n. 3.

(2) Lugo, *de Incarn.*, Disp. 5, Sect. 5.

metaphysice repugnat ut qui Deum non cognoscit, vel ad eius legem confuse saltem non advertit, habeat unquam conscientiam actus moraliter mali. Quare, vel non est morale peccatum, nisi forsitan mere materiale, vel si est peccatum, eo ipso est de sui ratione peccatum theologicum et Dei offensivum, utpote in violationem legis eius admissum.

Et re quidem vera, omnis actio quae proponitur in conscientia uti moraliter mala, hoc ipso apprehenditur ut prohibita, et quod amplius est, in eo foro prohibita in quo nulla Hominum intervenit auctoritas. Sed prohibitio nequit intelligi nisi intelligatur prohibens, et prohibens in eo foro in quo nullus hominum aut ligat aut solvit, cadere non potest in apprehensione nisi sub ratione plus minusve confusa summi legislatoris qui supra homines sit, et a quo homines necessario deindeant; talis autem est Deus. Ergo quisquis actus humani capax discernit inter bonum et malum morale, eo ipso scit se esse positum sub potestate alicuius Entis supremi, cuius aequissima voluntas naturalem ordinem servari vult, perturbari vetat. Quin imo, pro tanto apprehendit aliquid ut prohibitum in conscientia, pro quanto invisibilis et indeclinabilis superioris legem agnoscit.

« Quamvis cognitio explicite attingens peccatum ut dissonum
« naturae rationali, non eatenus attingat explicite illud ut trans-
« gressivum divinae legis, nihilominus repugnat quod peccatum
« sub illo priori conceptu attingatur, quin simul attingatur
« implicite sub hoc secundo, quantum satis est ad contemptum
« divinae legis, atque adeo ad offensam Dei; ergo metaphysice
« repugnat peccatum morale pure philosophicum. Antecedens
« probatur quia praecise per hoc quod peccatum attingitur
« explicite ut disconveniens naturae rationali et rectae rationi,
« attingitur implicite ut illicitum, atque adeo ut prohibitum et
« nullatenus patrandum; ergo etiam attingitur implicite ut op-
« positum divinae voluntati illud prohibenti, atque adeo ut con-
« temptivum divinae prohibitionis. Probatur haec consequentia,
« quia quoties peccatum apparet ut prohibitum, ita ut nulla-

« tenus liceat, apparet ut prohibitum, ab ea voluntate quae
 « unice potest illud prohibere. Atqui sola Dei lex et voluntas
 « potest peccatum prohibere, ita ut nullatenus liceat, quibuscum-
 « que creaturis illud suadentibus aut praecipientibus. Ergo quo-
 « ties peccatum apparet ut omnino prohibitum, apparet etiam
 « oppositum divinae voluntati illud prohibenti, atque adeo
 « contemptivum divinae legis (1).

Et confirmatur, quia quisquis male agit moraliter, contra notam conscientiae obligationem agit. Videndum igitur est, in cuius virtute conscientia liget, ut siquidem intelligi possit veri nominis obligatio in foro interno, non intellecta lege Dei, peccatum philosophicum absolute possibile dicatur; sin autem minus, absolute repugnans. Atqui manifestum est quod conscientia non ligat nisi in quantum est cognitio praecepti, scilicet in virtute legis quam certe ipsa non facit, sed monstrat etiam nolenti. Monstrat, inquam, non ut ab ipso homine derivatam, (cum nemo sibi ipsi obligationem possit imponere, praesertim contra propriam voluntatem), sed ab eo cui, velit nolit, natura rationalis est necessario subiecta. Unde conscientia ligare dicitur vi praecepti divini, cuius actualem notitiam ex sui ratione involvit, et pro tanto, absolute impossibilis est actus contra conscientiam, qui eo ipso non sit vera et proprie dicta legis Dei transgressio (2).

Obiicies tamen primo: *Dicit S. Thomas (3), « quod a
 « theologis consideratur peccatum praecipue secundum quod est
 « offensa contra Deum, a philosopho autem morali secundum
 « quod contrariatur rationi ».* Ergo ratio peccati setc mali mo-

(1) Viva, *op. di.*, n. 3. — Sed nota bene quod in toto hoc argumento, semper supponimus nos agi de eo qui *antecedentem* habet de Dei legislatoris existentia cognitionem. Alias, de conscientia obligationis moralis, seu actus moraliter mali, quae est principium unde argumentatio procedit, ne quaestio quidem esse posset.

(?) S. Thom., *de Verit.*, q. 17, a. 3, et in II, D. 30, q. 3, a. 3, ad 3um.

(?) S. Thom., 1-2, Q. 71, a. 6, ad 5am.

ralis iam actui humano inesse intelligitur, ex hoc solo quod sit contra rationis regulam, praescindendo a lege Dei prohibente; nam alias, nulla foret oppositio inter theologicam illam et philosophicam peccati considerationem quam asserit Angelicus. Dicendum igitur, aliam esse formalem rationem peccati apud philosophum, aliam vero apud theologum: ex quo demum consequitur absoluta possibilitas peccati mere philosophici, in eo scilicet qui invincibiliter Deum ignoraret.

Respondeo concedendo auctoritatem S. Thomae, et negando consequentiam. Ad cuius negationis evidentiam dico duplicem esse praecisionem, aliam absolutam et simpliciter dictam qua totaliter removetur conceptus rei praecisae, alteram imperfectam et secundum quid, qua res praecisa non removetur nisi secundum explicitam considerationem eius, sicut cum unum attributum divinum consideramus praecisive ab altero, puta sapientiam praecisive a iustitia, atque ita porro. Sicubi ergo dicatur philosophus considerare peccatum secundum quod rationi contrariatur, non ideo asseritur praecisio absoluta ab ordine ultimi finis et a lege aeterna in ipsum dirigente. Sed cum sit duplex regula moralitatis, remota videlicet et proxima, iure meritoque explicita regulae supremae consideratio theologo attribuitur prae philosopho, cuius speculatio versatur potissimum circa oppositionem quam peccatum habet ad rationem. At vero, cum naturalis ratio non sit regula obligatoria nisi in quantum signatum est super eam lumen legis aeternae, constat quod philosophus considerans peccatum ut rationi contrarium, eo ipso implicite attingit ipsum ut Dei offensivum. Quare, si secundum explicitam considerationem praescindit ab offensa divina, hoc demum et nihil aliud concludere licet: notionem peccati apud moralem philosophum esse imperfectam et ulterius expoliendam. Non autem sequitur: ergo, absolute sistendo in sola oppositione actus cum ratione, moralis malitia actui humano iam inesse concipitur.

Obiicies secundo: *Pervulgata est distinctio inter ea quae sunt mala quia prohibita, et ea quae sunt prohibita quia mala. Sed*

si malum morale nee esse nee concipi posset, abstractione facta a lege Dei prohibente, sequeretur omnia esse mala quia prohibita, nihilque esse prohibitum quia malum. Ergo antecederet ad legem Dei prohibentem, et independenter ab ea, malum morale concipitur et est.

Respondeo: *Dist. mai.* Et haec distinctio importat, aliqua esse mala quae antecederet ad prohibitionem mala sunt, praecise quia et in quantum ordinem rationis violant, in sensu adversariorum, *neg. mai.* Aliqua esse mala antecederet ad formalem prohibitionem divinae voluntatis, quia et in quantum repugnant ex natura sua tendentiae in Deum finem ultimum, qui est proprius legis divinae finis, *subdist.* Hoc sensu quod completa ratio moralis malitiae antevertat prohibitionem, iterum *neg. mai.* Hoc sensu quod antecederet ad prohibitionem invenitur in quibusdam actibus malitia radicalis, propter insitam oppositionem ad finem illum in quem divina lex necessario cuncta dirigit, *cone. mai.* — Hinc ad minorem dico: Si malum morale nec esse nec concipi posset abstractione facta a lege Dei prohibente, sequeretur omnia esse mala quia prohibita, hoc sensu quod completa ratio malitiae moralis semper adveniet ex prohibitionem Dei vel libera vel necessaria, *cone. min.* Hoc sensu quod ante signum voluntatis divinae prohibentis, nulla esset etiam radicalis atque intrinseca malitiae ratio, *subdist.* Sequeretur hoc, si lex Dei prohibens nihil aliud esset quam voluntas vetans, *cone.* Si lex illa importat per prius rationem divinae sapientiae in qua relucet unumquodque secundum naturalem suam consonantiam vel contrarietatem ad finem ultimum, *neg.* — Et sane, in signo priori ad prohibitionem, divinus intellectus considerat divinam bonitatem ut finem, videtque ea quae ex intrinseca natura sua rectam tendentiam creaturae rationalis in ipsam vel destruunt vel impediunt, et cum talia habeant in se unde necessario a Deo prohibeantur, merito dicuntur prohibita quia mala, non autem mala pure et simpliciter quia prohibita.

Obiicies tertio: Non sola lex divina, sed et lex humana ligat in conscientia; unde eius transgressio constituit actum mo-

raliter malunt. Potest igitur concipi actus moraliter malus abstractione facta a lege Dei et fine ultimo humanae vitae.

Respondeo : *Dist. mai.* Lex humana ligat in conscientia, virtute legis aeternae, *conc. mai.* Virtute sibi propria, in quantum humana est, *neg. mai.* Nisi enim lex aeterna iuberet et prohiberet quidquid a legitima auctoritate iuste imperatur aut prohibetur, nullum esse posset conscientiae ligamen. — Unde etiam contradistinguitur consequentia: Transgressio humanae legis constituit actum moraliter malum, praescindendo a lege divina a qua omnes aliae leges habent vim obligandi, *neg. consequent.* Quatenus, sicut ait Apostolus Rom. VIII-1, *omnis potestas humana a Deo est*, et ideo, *qui potestati resistit in his quae ad potestatis ordinem pertinent, Dei ordinationi resistit*, et secundum hoc efficitur reus quantum ad conscientiam †, *conc. consequent.* — Sane vero, « lex importat rationem quamdam
« directivam actuum ad finem. In omnibus autem moventibus
« ordinatis oportet quod virtus secundi moventis derivetur a
« virtute moventis primi, quia movens secundum non movet
« nisi in quantum movetur a primo. Unde in omnibus guber-
« nantibus idem videmus, quod ratio gubernationis a primo gu-
« bernante ad secundos derivatur, sicut ratio eorum quae sunt
« agenda in civitate, derivatur a rege per praeceptum in infe-
« riores administratores; et in artificialibus etiam, ratio artifi-
« cialium actuum derivatur ab architectore ad inferiores arti-
« fices qui manu operantur. Cum ergo lex aeterna sit ratio gu-
« bernationis in supremo gubernante, necesse est quod omnes
« rationes gubernationis quae sunt in inferioribus gubernantibus
« a lege aeterna deriventur. Huiusmodi autem rationes inferio-
« rum gubernantium sunt quaecumque aliae leges praeter aeter-
« nam. Unde omnes leges, in quantum participant de ratione
« recta, in tantum derivantur a lege aeterna » (2).

(*) S. Thom., 1-2, Quaest. 96, a. 4, ad 1um.

(2) S. Thom., 1-2, Quaest. 93, a. 3.

Sic igitur, ratio malitiae moralis semper habetur ex defectu commensurationis actus ad legem divinam, vel quod redit ad idem, ex defectu proportionis cum fine quem respicit divina lex. Nunc autem non omnia quae lege illa prohibentur, eodem modo prohibentur; quo fit ut non omnes actus mali in eodem malitiae ordine sint, et hoc restat ad complementum huius praeambulae disputationis convenienter exponendum.

Quod lex Dei quaedam prohibet intentione primaria, quaedam vero intentione secundaria tantum; et quod ideo quidam actus dicuntur mali in quantum sunt contra legem, alii vero in quantum sunt praeter.

Lex aeterna, ut dictum est, dirigit voluntates creatas in Deum finem ultimum. Porro in ordine voluntatis creatae ad Deum, duplex veluti gradus est distinguendus: primus quoad substantiam ordinis, alter quoad eius complementum. Primus est ut voluntas bene se habeat circa finem ipsum, scilicet ut non sit ab eo. aversa, sed imo ei subiecta tanquam summo suo diligibili. Secundus est ut conversione in finem praesupposita, voluntas bene etiam se habeat respectu eorum quae sunt ad finem, dum in eis non immoratur actu retardante a fine et in finem non referibili. Sicut si dicerem quod in ordine corporis gravis ad centrum terrae, aliquid consideratur ut principium ordinis, aliquid vero ut post principium. Salvatur enim principium ordinis, quamdiu est et manet gravitas per quam corpus quodammodo habitualiter convertitur ad centrum suum. Attamen complementum ordinis ulterius requirit ut supposita gravitatis permanentia, non superveniat impedimentum retardans motum et coniunctionem cum termino.

Sunt igitur quaedam quae lex Dei prohibet ut abducentia seu avertentia a fine, quibus scilicet commissis,

non manet amplius ipsum principium ordinis; et ista sunt omnes actus dilectioni Dei super omnia, vel *immediate* vel *mediate* repugnantes. — Quo in genere, primo loco veniunt quaecumque contra Deum ipsum committuntur, ut blasphemia, infidelitas, desperatio, periurium, et huiusmodi; haec enim fini opponuntur *immediate*, ut constat ex terminis. — Secundo loco recensentur illa quae tollunt ordinatum amorem hominis ad seipsum, quia cum ordinatus sui amor praedispositive se habeat ad dilectionem Dei super omnia, quidquid destruit rectitudinem dilectionis qua homo semetipsum prosequi debet, eo ipso prosecutioni ultimi finis *mediate* contrariatur. Ad cuius evidentiam considerandum est, nihil esse conveniens appetitui nisi sit, vel propria perfectio appetentis, vel perfectio eorum cum quibus appetens est aliquo modo unum, vel demum et maxime, perfectio illius entis a quo participat esse, vivere, intelligere, et quidquid aliud habet aut habere potest. Quare, si Deum iubemur amare super omnia et supra nosmetipsos, ratio sumitur ex hoc quod bonum nostrum minus est in nobismetipsis quam in Deo, in quo eminenter continetur tanquam in causa principe et ratione altissima totius esse creati. Unde S. Thomas in prima parte, Quaest. 60, art. 5: « Inclinatio naturalis in his quae sunt sine ratione, de-
« monstrat inclinationem naturalem in voluntate intellectualis
« naturae. Unumquodque autem in rebus naturalibus quod se-
« eundum naturam hoc ipsum quod est, alterius est, principalius
« et magis inclinatur in id cuius est, quam in seipsum. Et
« haec inclinatio naturalis demonstratur ex his quae naturaliter
« aguntur... Videmus enim quod naturaliter pars se exponit adeon-
« servationem totius, sicut manus exponitur ictui absque deli-
« beratione ad conservationem totius corporis. Et quia ratio
« imitatur naturam, huiusmodi imitationem invenimus in virtu-
« tibus politicis; est enim virtuosus civis ut se exponat periculo
« mortis pro totius reipublicae conservatione; et si homo esset
« naturalis pars huius civitatis, haec inclinatio esset ei naturalis.
« Quia igitur bonum universale est ipse Deus, et sub hoc bono

« continetur etiam angelus, et homo, et omnis creatura, quia
« omnis creatura naturaliter secundum id quod est, Dei est,
« sequitur quod naturali dilectione etiam angelus et homo plus
« et principalius diligat Deum quam seipsum ». At vero neces-
sario ad hoc praerequiritur ut non corrumpatur per abusum li-
beri arbitrii, naturalis amor quo homo amat in se id quod est
Dei. Destructa enim ordinata illa dilectione, consequens est ut
non possit amplius consistere affectus quo super omnia in Deum
ferimur tanquam in ens omnium optimum, cuius absoluta atque
imparticipata bonitas totius nostri boni causa est, et exemplar,
et ratio suprema. Bene ergo lege aeterna prohibitum asseritur
quidquid recto sui ipsius amoris contrarium est. Asseritur, in-
quam, prohibitum, non praecise in quantum est proprii boni
corruptivum, sed in quantum tollit praerequisitum ordinis quo
Deo ut ultimo fini summoque diligibili inhaeremus. — Ast non-
dum satis, nam in iis quae sub aversione a Deo per Dei legem
vetantur, tertio tandem loco commemorari debent quaecumque
contra humanae societatis foedus existunt, et haec recensentur
dupliciter. Quaedam enim sunt quae ex sese destruunt conve-
nientem praedictae societatis propagationem, puta peccata de
genere luxuriae. Alia vero sunt de sui ratione eversiva socie-
tatis iam existentis, sicut ea quae tollunt vel pietatem ac su-
blectionem erga maiores, vel iustitiam erga aequales et inferiores,
vel demum simplicem charitatem erga omnes. Quocumque au-
tem modo sociali foederi ista repugnent, statim intelliguntur
prohibita in vi fundamentalis principii moralitatis. Cum enim
homo sit naturaliter animal sociale, finem suum nonnisi in so-
cietate et per societatem consequi potest; societas autem non
tam medium quam impedimentum existeret, nisi eius membra
concorditer ad invicem ordinarentur. Itaque corrumpere foedus
humanae societatis, nihil aliud est quam corrumpere necessa-
rium medium tendendi in ultimum humanae vitae finem, et pro
tanto, vere dicitur esse contra finem ipsum sin minus imme-
diate, at certe *mediate*, quantum est ex natura sua. — Quare

Dominus in Evangelio omnia hactenus exposita compendiose attingens, Matth. XXII, 37-40, ait: « Diliges Dominum Deum » tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente » tua. Hoc est maximum et primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum. « In his duobus mandatis universa Lex pendet et Prophetae ». Sublimis sane sententia, quae in summa simplicitate totam de integro comprehendit regulam moralitatis. Praecipit enim ipsum ordinis principium, cum dicit: *Diliges Dominum Deum tuum*. Praecipit et illud sine quo principium stare omnino nequit, cum addit: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, quibus verbis et ordinatus sui amor, et humanae societatis foedus, iuxta mox praemissa, sancte servanda iubentur.

Haec igitur dicta sint de iis quae prohibentur ut contraria ultimo fini. Nunc autem ulterius considerandum venit, aliqua esse quae ex natura sua essentiam ordinis non tollunt, quia nec immediate sunt *Contra* ipsum Deum, nec etiam mediate, quatenus bonum humani convictus aut charitatem hominis ad seipsum graviter non laedunt, sed utrumque, quoad substantiam illaesum relinquunt. Quo tamen non obstante aliquam inordinationem involvunt, vel quia nonnihil tollunt de reverentia erga res divinas, vel quia debitae proximo charitati et iustitiae quatenus detrahunt, vel certe quia iusta necessitate necnon et pia utilitate carent, sicut leve furtum, mendacium officiosum, ludus superfluus, et alia similia. Itaque in huiusmodi, aliqualis ratio malitiae moralis invenitur, non tamen inducens aversionem a Deo, quia quantum est ex natura obiecti, aliquid admittitur quod in Deum referibile_{no}i} est, sed nondum a subiectione ad ipsum tanquam ad ultimum finem super omnia dilectum receditur (*). Talia igitur sunt solum *praeter* finis ultimi ordinem quamvis ad ea quae sunt contraria fini aliququaliter disponant

(*) Nec quaerendum est ad quem ultimum finem referatur huiusmodi actus peccaminosus, si nec est referibilis ad Deum, nec inducit

His igitur suppositis, constat quod intentio legis semper respicit finem ; unde actus humani sub voluntate praeceptiva vel prohibitiva legislatoris aliter et aliter cadunt, secundum quod in ordine aut extra ordinem finis aliter et aliter se habent. Idcirco ea quae simpliciter tollunt subjectionem ad ultimum finem Deum, primaria intentione prohibentur, sicut intentione pariter primaria praecipiuntur ea sine quibus recte servatis ordo ille non manet. Illa vero quae ordinem finis non tollunt, sunt tamen ad finem irreferibilia, prohibentur intentione tantum secundaria, et idem proportionaliter dicendum de praecepto. Quare, sumendo nunc legem pro eo quod est principale in lege, id est comparando actus humanos ad regulam legis praecisive consideratam quoad ordinationem primario intentam, constat non omnes actus moraliter malos esse contra legem, quia non omnes sunt contra finem legis, sed quosdam *esse contra*, quosdam vero *praeter*. Et hoc sensu dicit S. Thomas in III, D. 38, Quaest. 1, a. 4 ad 5°: « Divino praecepto prohibetur aliquid dupliciter. « Uno modo directe, quod *contra praeceptum* dicitur, et sic prohibetur mendacium perniciosum... Alio modo indirecte, quod « *praeter praeceptum* dicitur, et sic mendacium iocosum et officiosum, sicut et alia peccata venialia, praecepto divino prohi-

finem Deo oppositum. Dicendum enim quod *ad nullum finem ultimum determinatum* refertur, sed ad finem indeterminatum qui est bonum in genere, sicut infra videbimus agentes de peccato veniali; quo in loco difficultas ex professo examinabitur. Attamen iam notandum est, haec esse intelligenda per respectum ad hominem in praesenti statu. Si enim exempli gratia sermo esset de angelo qui in omnibus necessario agit propter finem ultimum determinatum, iam distinctio introducta inter actus qui sunt *contra*, vel tantum *praeter* finem, locum amplius non haberet. Et sane, finge in angelo mendacium de suo genere leve; foret in eo mortale peccatum, non praecise quia mendacium, sed quia mendacium relatum ad finem peccati mortalis, sicut si quis levem summam furaretur propter finem adulterii. Sed de his, infra.

« bentur ». Et eadem docet in I-2, Q. 88, a. 1 1QB1; *et de*
« *Malo*, Q. 14. a. 2 ad 8U“; et in II, D. 42, Q. 1 a. 4, etc.

Ex dictis concludes, non esse cur simus multum solliciti de argumentis quae adversus praedictam divisionem afferuntur a nonnullis contenditibus omne peccatum indiscriminatim esse *contra* legem. Si enim per legem intelligas quidquid quolibet modo in lege continetur, sic verum est quod ipsi dicunt. Sed si legis nomine accipias principalem et directam legis intentionem, iuxta superius declarata, sic omnino evidens est distinctio S. Thomae. Tunc enim praeter vel contra legem, idem est ac praeter vel contra finem quem respicit lex. Ad rem Caietanus in I-2, Q. 88, a. 1: « Dicendum, inquit, quod in verbis laborat
« argumentum. Concedimus gratis, omne peccatum veniale esse
« contra legem secundum quid, et hoc est esse praeter legem.
« Est enim contra legem quidquid a legis fine discordat: si
« simpliciter, simpliciter: si secundum quid, secundum quid.
« Sed *simpliciter a fine non discordat, nisi quod contrarium in-*
« *ducit finem*; secundum quid vero, quod finis assecutionem
« impedit; illud in mortali, hoc in veniali. Ad plenioram doctri-
« nam scito quod cum dicitur veniale ex genere esse *praeter*,
« non *contra* legem, potest dupliciter intelligi. Primo, ut ita sit
« praeter legem, ut contra nullam sit legem, et hoc sensu falsum est; nam mendacium est secundum se pravum et con-
« trarium virtuti, ac per hoc, contra legem illius virtutis, et
« tamen non est mortale ex genere suo. Alio modo, ut sit praeter
« legem et non contra, quia non est contra intentum finem legis;
« et hoc modo, contra nullam legem est veniale, quia finis cuius-
« vis legis est dilectio Dei, sui et proximi, contra cuiusvis bonum
« nisi secundum quid, non fit per veniale. Praeter autem legem
« est, quia... violatur debitus modus quo secundum rationem
« referenda est materia illa ad finem ».

Sed iam ad ipsam definitionem peccati mortalis accedendum est, de qua S. Thomas in articulis ultimis huius quaestionis. Hinc:

THESIS I.

(Ar t . 5-6).

Peccatum mortale ex parte substantiae actus convenienter definitur: dictum vel factum vel concupitum contra legem aeternam. Ex parte vero defectus seu privationis, aversio a Deo fine ultimo per voluntariam conversionem ad bonum commutabile.

De illo peccato nunc agitur, ut supra dictum est, cui peccati ratio plene, perfecte et simpliciter inest, seclusa omni conditione diminvente. Dicitur autem *mortale*, ducta analogia ex iis quae in corporalibus considerantur. « Duplex enim est inordi-
« natio. Una per subtractionem principii ordinis ; alia qua, etiam
« salvato principio ordinis, fit inordinatio circa ea quae sunt
« post principium. Sicut in corpore animalis quandoque quidem
« inordinatio complexionis procedit usque ad destructionem prin-
« cipii vitalis, et haec est mors ; quandoque vero, salvo prin-
« cipio vitae, fit deordinatio quaedam in humoribus, et tunc est
« aegritudo. *Principium autem totius ordinis in moralibus est*
« *finis ultimus...* Unde quando anima deordinatur per peccatum
« usque ad aversionem ab ultimo fine, tunc est peccatum
« *mortale* ; quando vero fit deordinatio citra aversionem a Deo,
« est peccatum veniale » (*). Recte igitur et rationabiliter peccatum perfectum in ratione peccati, seu peccatum quo quis simpliciter deviat ab ordine finis, eam obtinuit denominationem cuius convenientiae adhuc magis in sequentibus apparebunt.

Sicut autem ex superioribus liquet, duo ad obiectum praesentis considerationis pertinent, scilicet defectus ex quo rationem mali habet, et substantia actus moralis secundum quam actuale peccatum dicitur (1). Quo fit ut duplici modo peccatum

0) S. Thom., 1-2. Q. 72, a. 5.

0) Cf. S. Thom, in II, D. 35, Divisio textus.

definiri contingat: uno modo, sumendo ipsum ex parte substantiae actus qui defectum involvit; alio modo, ex parte ipsius formalis defectus qui involvitur in actu. Quorum haec est differentia, quod in primo modo quidquid in peccato positivum est ponitur in recto, et id quod ad privationem pertinet consequitur in obliquo; in secundo autem modo est e converso. Prior tamen modus magis proprius est, quia peccatum est actus voluntarius; voluntas autem non fertur in privationem directa intentione, sed in bonum positivum quod est proprium eius obiectum.

Nunc igitur facile declaratur legitimitas primae definitionis. Omnia enim sequuntur ex praemissis in prolegomeno. Et re quidem vera, propria nota peccati mortalis in hoc est, quod sit perfectum in ratione peccati. Atqui in tantum est peccatum, in quantum est actus voluntarius discordans a lege aeterna (*); et in tantum est perfectum in ratione peccati, in quantum discordat, non utcumque, sed ut simpliciter tollens ordinem in finem legis, qui est verus ultimus finis totius humanae vitae. Huiusmodi autem actus dicitur esse *contra* legem, ut in superioribus explicatum est. Quare, cum actus voluntarii distinguantur in elicitos et imperatos, seu in interiores qui sunt *concupita*, et exteriores qui sunt *dicta et facta*, sequitur rectam esse definitionem peccati mortalis quam tradidit Augustinus l. 22 contra Faustum c. 27: « Ergo peccatum est factum vel dictum » vel concupitum contra legem aeternam ».

(!) Regulae obligatoriae actuum humanorum sunt primo *lex naturalis*, quae continetur in naturali iudicatorio rationis humanae; secundo *lex divina supernaturalis*, quae continetur in deposito revelationis; denique *lex humana* tam canonica quam civilis, quae continetur in utroque iure. Verum lex tam naturalis quam supernaturalis nihil aliud est quam directa emanatio legis aeternae quae continetur in Deo, et est ipse Deus; rursus lex humana nonnisi a lege aeterna vim obligandi habet, ut dictum est superius. Et ideo, uno nomine comprehendendo regulam cui actus nostros oportet commensurari, convenienter ponitur lex aeterna, profecto in quantum homines respicit, et est humanarum voluntatum directiva.

Caeterum solutiones argumentorum in textu S. Thomae sunt clarae, nec apparet specialis difficultas nisi quod attinet ad peccatum omissionis, cui non videtur convenire proposita definitio. Sed sciendum est quod de huiusmodi peccato loqui possumus dupliciter: vel considerando omissionem secundum se, et sic est aliquid negativum: vel considerando causam omissionis, et sic est semper actus positivus quo quis directe vult omittere rem praeceptam, aut certe vult aliquid aliud per quod impeditur a faciendo quod debet †. Si ergo loquamur de actu positivo qui est causa omissionis, et ex quo ommissio ipsa habet ut sit voluntaria, sic manifestum est quod definitio proposita convenit ei formaliter. Si vero de omissione secundum se, sic convenit ei reductive, quatenus negatio reducitur ad genus affirmationis, sicut in divinis ingenitum reducitur ad relationem, ut Augustinus dicit in 5 de Trinit., c. 6. Unde pro eodem accipiendum est, dictum et non dictum, factum et non factum. —

(*) < Si in peccato omissionis intelligantur etiam causae vel occasiones omittendi, sic necesse est in peccato omissionis aliquem actum < esse. Non enim est peccatum omissionis, nisi cum aliquis praetermittit quod potest facere et non facere. Quod autem aliquis declinet < ad non faciendum illud quod potest facere et non facere, non est nisi < ex aliqua causa vel occasione coniuncta vel praecedente. Et si quidem < causa illa non sit in potestate hominis, ommissio non habet rationem « peccati... Si vero causa vel occasio omittendi subiaceat voluntati, « ommissio habet rationem peccati, *el tunc semper oportet quod ista causa, α in quantum est voluntaria, habeat aliquem actum, ad minus interiorem < voluntatis*. Qui quidem actus quandoque directe fertur in ipsam omissionem, puta cum aliquis vult non ire ad ecclesiam, vitans laborem... « Quandoque autem actus voluntatis directe fertur in aliud per quod « homo impeditur ab actu debito, sive illud in quod fertur voluntas sit « coniunctum omissioni, puta cum aliquis vult ludere quando ad ecclesiam < deberet ire, sive etiam sit praecedens, puta cum aliquis vult diu vigilare de sero, ex quo sequitur quod non vadat hora matutinali ad « ecclesiam ». S. Thom., hic, art. 5, in corp.

Et de mortali quidem peccato considerato ex parte substantiae actus, hactenus.

Sin autem sumatur peccatum ex parte privationis, quae in aversione a Deo, vero fine ultimo, iam noscitur consistere, considerandum est quod aversio huiusmodi non potest esse per se voluntaria, cum nullus intendens ad malum operetur, ut dicit Dionysius, de divin, nom. c. 4. Et nihilominus nisi certa quadam ratione esset voluntaria, non haberet rationem culpae. Relinquitur ergo ut sit voluntaria indirecte, id est non ratione sui, sed ratione cuiusdam conversionis ad bonum creatum in quod directe fertur motus voluntatis: dum scilicet, duobus sibi propositis, homo magis eligit incurrere inordinationem peccato inhaerentem, quam ab actu cessare et delectatione privari. Hinc postquam positum est id quod defectum audit, oportet addere illud unde defectui accidit ratio voluntarii, et sic remanet dicendum quod defectus peccati consistit in aversione a Deo per conversionem ad bonum commutabile.

Hic tamen occurrit difficultas, quia constat esse speciale peccatum quod dicitur odium Dei, in quo peccantis intentio videretur directe ferri super aversionem ipsam. Imo idem observatur in omni peccato contra virtutes theologicas. Sed sciendum est quod *aversio de qua nunc loquimur, est aversio a Deo sub ratione summi boni seu veri ultimi finis*, quae quidem *ut sic* non potest induere boni apparentiam, ac per consequens nequit esse unquam per se voluntaria. Aversio autem a Deo *sub ratione prohibentis peccatum et vindicis ordinis iustitiae*, potest aliquando apprehendi a peccatore ut bonum, et pro tanto directe intendi, ita ut sit obiectum positivi motus appetitivae potentiae, seseque teneat ex parte substantiae actus in supradicto peccato quod est omnium gravissimum (J). Tunc igitur aversio sumpta

(I; « Odium est quidam motus appetitivae potentiae, quae non
 < movetur nisi ab aliquo apprehenso. Deus autem dupliciter ab homine
 < apprehendi potest : uno modo secundum seipsum, alio modo per ef-

pro formali privatione ut supra, involvitur in positiva renitentia qua quis movetur contra summum iudicem quem apprehendit ut nocivum sibi, in quantum est peccatorum prohibitor et poenarum inflictor. Haec autem positiva renitentia ultimo radicatur in conversionem ad bonum commutabile, puta in appetitu propriae independentiae et libertatis, quia « nihil odio habetur, nisi « hoc quod contrariatur convenienti quod amatur ». Quare aversio a Deo ut fine ultimo nunquam est voluntaria, nisi ratione appetentiae commutabilis boni et renitentiae contra privativum eius, in qua sola potest directa voluntarietas inveniri.

COROLLARIUM

Ergo in mortali peccato aliquid considerari debet ut materiale, et aliquid ut formale. Ut materiale quidem, quatenus homo se convertit ad id quod est extra ordinem finis, indebito modo fruens creatura. Ut formale vero, quatenus ita ad creaturam convertitur ut a Deo sese avertat, in commutabili bono suum ultimum finem constituens.

Primum omnium observabis duplici modo sumi posse *materiale* peccati; vel pro eo quod est extra rationem constitu-

« fectus suos. Deus autem per essentiam suam est ipsa bonitas, quam
 « nullus habere odio potest, quia de ratione boni est ut ametur... Sed
 * effectus eius aliqui sunt qui nullo modo possunt esse contrarii volun-
 < tati humanae, quia *esse, vruere, et intelligere* est et appetibile et ama-
 « bile omnibus, quae sunt quidam effectus Dei. Unde etiam secundum
 quod Deus apprehenditur ut auctor horum effectuum, non potest odio
 « haberi. Sunt autem quidam effectus Dei qui repugnant inordinatae
 < voluntati, sicut inflictio poenae et etiam cohibitio peccatorum per
 < legem divinam, quae repugnant voluntati depravatae per peccatum;
 < et quantum ad considerationem talium effectuum, ab aliquibus Deus
 « odio haberi potest, in quantum scilicet apprehenditur peccatorum
 prohibitor, et poenarum inflictor». S. Thom., 2-2, Quaest. 34, a. 1.

tivam eius, vel pro eo quod est de ipsius essentia, non tamen ut pars perfectiva. Et simile est etiam in aliis rebus; nam si quis diceret quod materiale albi est substantia, sic assignaret id quod mere subjective se habet ad album in quantum huiusmodi, quia substantia est omnino extra albedinis quidditatem. Sed si dicas quod materiale hominis est animalitas, sic assignas id quod essentiam hominis ingreditur, utique tanquam pars perfectibilis per rationalitatem quae se habet ut forma. Cave ergo aequivocationem, ubi sermo est de peccato. Quandoque enim dicitur quod materiale peccati est a Deo ut a causa prima, et sic *materiale* sumitur pro eo quod est extra essentiam peccati qua peccatum est, mere subjective in eo se habens. Quandoque etiam dicitur quod pro materiali peccati infligitur poena sensus, pro formali vero poena damni, et tunc *materiale* sumitur pro aliquo quod pertinet ad ipsam peccati essentiam, sicut pars determinabilis.

Materiale autem peccati priori modo acceptum, nihil aliud est quam substantia actus *in esse naturae*, prout scilicet physica virtute voluntatis elicitur, minime vere prout est ab eligente unum prae opposito quod pariter erat in eius potestate. Et de huiusmodi materiali non agitur in praesenti, quia nunc intendimus assignare quid materialiter, quidve formaliter se habeat in ipsa ratione peccati^{constitutivaj} quae quidem ratio competit actui considerato *in esse moris*, secundum quod procedit a voluntate reduplicative ut domina suae determinationis. Porro in actu peccati mortalis qua talis, duplex moralis inordinatio continetur. Prior est *conversio ad bonum commutabile extra ordinem veri ultimi finis totius humanae vitae*. Hinc enim iam intelligitur actus malus moraliter, id est carens, debita commensuratione ad regulam legis aeternae, quandoquidem lex aeterua nihil permittit quod ad finem referibile non sit. At vero si nihil plus haberetur quam indebita creaturae fruitio, non esset inordinatio tanta, quae ad mortale peccatum sufficeret, ut ex praemissis iam constat, et amplius constabit ex dicendis de peccato veniali.

Unde S. Thomas, 2-2, Quaest. 20, a. 3 : « In quolibet peccato
 « mortali principalis ratio mali et gravitas est ex hoc quod
 « avertit se a Deo. Si enim posset esse conversio ad bonum
 « commutabile sine aversione a Deo, quamvis esset inordinata,
 « non esset peccatum mortale ». Illud ergo quod moralem inor-
 dinationem consummat et veluti constituit in actu perfecto, est
conversio ad commutabile bonum, non solumj extra, sed etiam
contra orfiinem finis, pro quanto homo, postposito Deo, in
 aliqua re creata suum finem ultimum ponit, eique adhaeret ut
 summo diligibili ('). Recte igitur hoc postremum in malitia
 mortalis peccati consideratur ut formale, primum vero ut ma-
 teriale.

(') Iterum atque iterum animadvertite quomodo peccator semper
 convertatur ad bonum finitum tanquam ad ultimum finem, etiam quando
 peccatum actu aversativo absolvitur, quia eiusdem rationis est aversari
 malum et prosequi bonum oppositum ; omne enim odium in amore con-
 trarii boni fundatur. Unde consequens est, ait Caietanus in 1-2, Quaest. 87,
 a. 4, ut in omni peccato sit conversio ad commutabile bonum, quamvis
 diversimode, quia in prosequendo bonum est conversio *formalis*, in fu-
 giendo vero malum est tantum *aequivalens*, dum scilicet fugitur malum
 quia contrariatur illi commutabili bono. « Peccator namque nimis seipsum
 « amans, ac per hoc, seipsum constituens sibi ut finem ultimum, amando
 « inordinate aliquid, seipsum amat; odiendo vero inordinate aliquid,
 « odit illud ut contrarium sibi amato, et sic etiam in odio convertitur
 « ad seipsum ». — Considerandum tamen quod potest esse conversio ad
 creaturam tanquam ad ultimum finem, vel signate, vel tantum exercite.
Signate quidem, si peccator eousque procedat ut velit creaturae ratio-
 nem ultimi finis, expresse et formaliter eam sibi summum bonum con-
 stituendo ; sicut quando Deum amore charitatis prosequimur, non solum
 diligimus eum super omnia, sed etiam volumus ei bonum quo dignus
 est amore super omnia. *Exercite* vero, si peccator, etsi non velit crea-
 turae rationem ultimi finis, tamen de facto adhaeret ei non secus ac si
 esset ultimus finis, praeferens eam Deo. Quocumque autem modo crea-
 turae inhaereatur, peccatum mortale est, tametsi prior modus habeat
 gravitatem incomparabiliter maiorem ; importat enim summum ac supre-
 mum gradum superbiae.

DE DISTINCTIONE PECCATORUM

QUAEST. LXXII-LXXIII.

DE DISTINCTIONE PECCATORUM.

Deinde considerandum est de distinctione peccatorum, primo quantum ad speciem, secundo quantum ad gravitatem.

(Quaest. 72).

Peccata specie distinguuntur ex parte actus voluntarii, potius quam ex parte inordinationis in peccato existentis, secundum obiecta moraliter mala ad quae peccans convertitur.

14

1. Videretur tamen dicendum cum Scoto in II Sent. D. 35, quod peccata specie distinguuntur ex parte inordinationis in peccato existentis, potius quam ex parte actus voluntarii vel positivae conversionis ad bonum commutabile. Ait enim ipse S. Thomas (*), quod a versio a Deo est in peccato sicut formale, conversio autem ad creaturam sicut materiale. Sed species semper accipitur ex parte formalis. Si autem peccati species se tenet ex parte inordinationis, differentiae peccatorum specificae non debent sumi ab obiectis ad quae peccans sese convertit, sed magis ab oppositis virtutibus a quarum honestate peccando receditur:

*, *

2. Praeterea, in superioribus duplex definitio peccati fuit assignata: una ex parte substantiae actus, altera ex parte defectus sive privationis. Cuius ratio videtur esse, quia peccatum duplicem habet formalitatem, scilicet formalitatem mali, et formalitatem voluntarii. Ergo non est altera tantum specificatio afferenda, alia omissa. Et si dicitur quod una est privativa

(9 S. Thom. 3, Q. 86, a. 4, ad 1um.

et altera positiva, hoc neutram exclusionem causât, quia species alicuius assignantur iuxta naturam eius; unde si peccatum sit duarum formalitatum, ambae sunt assignandae; si unius, una tantum. Ita iterum Scotus apud Caietanum in praesenti.

3. Praeterea, esto quod peccata specie distinguantur ex parte substantiae actus, adhuc tamen insufficienter specificativum sumeretur ab obiecto. Contingit enim ut peccata obiecto differant, et nihilominus specie conveniant, sicut videre est exempli causa in peccato inobedientiae, quod esse potest circa materias seu obiecta diversissima, imo inter se omnino contraria. Unde dicit Bernardus, idem esse inobedientiae genus, tam pro somno quam pro vigilantia monasterii statuta convellere, tantumque esse abbatis transire praeceptum ut dormias, quam si contemnas ut legas. Sed forsitan respondebitur, peccata habere speciem ab obiecto formali, non autem a materiali. At contra, quia obiectum formale videtur esse illud quod movet operantem. Atqui multa sunt peccata quae speciem trahunt aliunde quam ex motivo, sicut apparet in eo qui furatur ut pauperi eleemosynam tribuat, vel ut committat adulterium. Nam in primo casu actus non est peccatum ex motivo; in altero autem, tametsi sit ex motivo malus, non tamen propria et specifica malitia furti.

4. Insuper peccatum est actus humanus. Sed actus sive operationes distinguuntur specie, non solum secundum fines vel terminos, verum etiam secundum principia activa a quibus exoriuntur, ut S. Thomas dicit, art. 3 huius quaestionis. Non ergo sufficienter accipitur specificativum peccati ex parte obiecti.

5. Praeterea, dantur circumstantiae vel speciem mutant, vel novam speciem actui superaddentes. Redit igitur eadem conclusio: non a solo obiecto peccata specificari.

6. Denique, in confessione sacramentali nihil aliud aperire necesse est nisi mortalia peccata quoad speciem et numerum. Sed poenitens tenetur declarare an peccatum fuerit opere consummatum, necne. Ergo peccatum opere consummatum specie

differt a non consummato, quamvis utrumque circa idem obiectum versetur, et sic, idem ac prius.

Sed contra est primo, quod nomina peccatorum specifica sunt nomina actuum positivorum, non autem privationum, iuxta illud Matth. XV-19: « De corde exeunt cogitationes malae, « homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, bla-
« sphemiae ». Sed contra est secundo, quod actus humani sive morales communiter dicuntur specificari ab obiectis ad quae motus voluntatis terminatur.

Respondeo dicendum quod peccatum qua tale non est pura privatio, sed actus voluntarius debito ordine carens, pro quanto terminatur ad aliquod commutabile bonum praeter et contra regulam iustitiae. Necesse igitur est ut peccata specie distinguantur eodem modo ac caeteri actus voluntarii seu morales. Huiusmodi autem consequuntur speciem ab obiectis ad quae terminantur, ut nunc suppono ex materia de actibus humanis. Quot igitur sunt obiecta moraliter mala specie diversa, id est speciali modo a lege aeterna et regula morum discordantia, tot etiam dantur distinctae peccatorum species.

Ad Ium ergo dicendum quod inordinatio in peccato existens duplici modo considerari potest. Uno modo *absolute secundum se*, et hac ratione non est aliquatenus voluntaria, cum voluntas nunquam terminetur ad malum sub praecisa ratione mali, etiam ut ad obiectum mere materiale; nondum ergo tenetur ipsa intrinseca peccati formalitas, in cuius latitudine speciem inveniri necesse est. Alio modo consideratur inordinatio *prout involuta in prosecutione alicuius boni praeter et contra iustitiae regulam*, et sub hoc respectu tantum voluntarietatem habet, ac per hoc, rationem culpae. Voluntatis enim obiectum sunt res ut consistunt in suo esse extra voluntatem. Unde si quod bonum contra ordinem ultimi finis existat, nequit appetitus terminari ad ipsum cum praecisione eiusmodi contrarietatis, sed necessario fertur in illud prouti est, et inde in ipso voluntario ratio inordinationis enascitur. Quia igitur inordinatio se-

De natura et ratione peccati personalis.

eundum se non habet geneticam peccati rationem, neque etiam habere potest specificas eius differentias, sed necesse est ut species se teneat ex parte actus positivi involventis privationem, et per consequens sumatur ab eius obiecto. Ubi autem docet S. Thomas aversionem a Deo esse in peccato sicut formale, conversionem vero ad creaturam sicut materiale, intelligendus est modo iam dicto in corollario thesisi praecedentis, de aversione prout contenta in prosecutione boni creati. Alias, omnia mortalia eiusdem speciei forent, cum aversio a vero ultimo fine sit communis nota omnium. Caeterum, ut ipse Angelicus dicit in praesenti, art. 1 ad 2a^{ae}. etiamsi peccata specie distinguerentur secundum oppositas virtutes a quarum honestate peccando receditur, « in idem rediret; virtutes enim distinguuntur specie secundum obiecta ». Porro recessus a bono et accessus ad malum oppositum sunt duo correlativa quae mutuo se inferunt, ideoque oppositio ad obiectum distinctae virtutis optime arguit speciem peccati, quae tamen, proprie et formaliter loquendo, desumenda est ex obiecto moraliter malo ad quod actus peccaminosus terminatur.

Ad 2^{am} dicendum quod duplex definitio in superioribus proposita, non est nisi duplex modus enuntiandi unam eandemque indivisibilem peccati quidditatem, secundum quod ab una vel altera e duabus notis in ea concurrentibus initium definiendi accipitur. Sed non ponit duas formalitates mere concomitanter in peccato se habentes, quia si a deordinatione praescindas voluntarium, vel a voluntario deordinationem, perit ratio peccati quod non est malum sic et simpliciter, sed malum tale, id est morale, seu consistens in actu voluntario inordinato. Falso igitur assumit Scotus, duplex specificativum esse assignandum.

Ad 3^{am} dicendum quod obiecta a quibus species humanorum actuum desumuntur, non sunt obiecta in esse naturae, sed in esse moris. Contingit autem ut plura obiecta physice diversissima conveniant in una eademque specie morali, quando induunt unam eandemque rationem sive laudis sive inhonestatis. Unde

dormire vel vigilare contra praeceptum superioris computatur pro uno obiecto moraliter malo, sicut etiam discredere Trinitatem Personarum vel septenarium numerum sacramentorum, quia utrobique eadem est inhonestatis ratio in contemptu auctoritatis Dei revelantis consistens. — Ad instantiam vero in obiectione positam facilis responsio est, si modo aequivocationem removeas quae circa obiectum formale nonnunquam accidere solet. Nam sicut formale peccati quandoque opponitur ei quod est extra rationem peccati constitutivam ¶, sic etiam formale obiectum actus humani dicitur per oppositionem ad illud quod est extra rationem obiecti considerati in esse moris. Cogita verbi gratia specialem malitiam furti quae consistit in accipiendo rem alienam ; sane vero, nihil refert an sit pecunia, vel ager, vel domus, aut aliquid aliud, sed sufficit ut habeatur ratio rei alienae, quae sola pertinet ad formale obiectum peccati in quantum huiusmodi. Sumendo igitur obiectum materiale pro eo quod mere subiective se habet ad id unde ratio malitiae vel laudis enascitur, specificatio actuum humanorum nunquam est a materiali obiecto, sed solum a formali. — Nunc autem formale obiectum quandoque etiam sumitur pro eo quod movet agentem ut finis operantis, materiale vero pro eo quod assumitur ut medium ad finem, et in hac acceptione specificatio non est a solo formali obiecto. Considerandum enim quod obiectum specificat, non praecise quia movet, sed quia terminat actum, nam actus assimilatur motui qui habet speciem a termino ¶. Equidem fa-

bi;

(*) Vide supra, pag. 44 et seq.

(2) Nec obstat quod S. Thomas passim, a solo motivo speciem peccati desumere videatur, sicut cum art. 7 in corp., ait : « Patet quod « haec tria (peccatum cordis, oris, et operis), pertinent ad unam perfectam peccati speciem, cum ab eodem motivo procedant ». Et iterum, art. 8: «Ubicumque occurrit diversum motivum inclinans intentionem «ad peccandum, ibi est diversa species peccati ». Sciendum quippe est quod in his et similibus, nomine *motivi* non intelligitur praecise id quod movet ut finis operantis, sed intelligitur una specialis ratio obiec-

teri necesse est, actum semper specificari etiam a motivo, quia semper ad illud terminatur, imo multo magis, cum non terminetur ad medium, nisi ut stat sub ordine finis qui principaliter intenditur. Attamen, etsi secundo, adhuc vere in medium fertur voluntas agentis, et ideo actus contrahit specialem malitiam quae forte in eo continetur, ut sic maneat in tuto veritas vulgati axiomatis: finis non légitimât media.

Ad 4° dicendum quod *actus morales praecise in quantum huiusmodi*, nonnisi ab obiecto specificari possunt, minime vero a principio activo vel impulsivo a quo exoriuntur. Et ratio est quia principium actuum moralium quae morales sunt, est libera voluntas, quae cum sit active indifferens, aequaliter se habet ad utrumlibet. Porro ex indifferenti specificativum sumi non potest, ut evidenter constat. — Sed alia ratio est de actu considerato in esse naturae, prout scilicet procedit a principio determinato ad unum. Unde Angelicus: « Principia activa naturalia, inquit (f) » « sunt determinata semper ad eosdem actus, et ideo diversae » « species in actibus naturalibus attenduntur non solum secundum » « obiecta quae sunt fines vel termini, sed etiam secundum prin- » « cipia activa, sicut calefacere et infrigidare distinguuntur specie » « secundum calidum et frigidum. Sed principia activa in actibus » « voluntariis, cuiusmodi sunt actus peccatorum, non se habent » « ex necessitate ad unum, et ideo ex uno principio activo vel » « motivo possunt diversae species peccatorum procedere, sicut » « ex timore male humiliante potest procedere quod homo fu- » « retur, quod occidat, et haec eadem possunt procedere ex(*)

tiva in quam feratur motus voluntatis. Cum enim aliquid boni in ea eluceat, semper habet in se unde possit movere et inclinare appetitum, etiamsi de facto non moveat operantem qui forte intendit alium finem. Unde, cum dicuntur peccata vel alii actus humani specificè distingui secundum motiva, sensus est quod distinguuntur secundum speciales rationes obiectivas ad quas actus voluntarii terminantur.

(*) S. Thom., hic, art. 3 in corp.

* amore ». — Quapropter animadvertere hic iuvat quomodo ex communi doctrina de specificatione actuum nequaquam sequatur, actus supernaturales *qua supernaturales* desumere speciem suam ab obiecto. Non enim eadem est moralitatis et supernaturalitatis formalitas. Insuper principium supernaturale, puta habitus infusus vel quidquid supplet eius vices, minime indifferens est ad utrumque oppositorum; unde ratio non amplius applicatur. Nihil ergo mirum si multi theologi sentiant supernaturales actus virtutum non tam ab obiecto quam a principio elicitivo supernaturalitatem trahere: quod tamen ut obiter nunc dictum accipias, quia a quaestione satis complexa et praesenti indagini extranea oportet abstrahere.

Ad 5um dicendum quod omnes specificationes ex circumstantiis desumptae reducuntur ad eam quae est ex obiecto. Pro cuius evidentia praemittendum est, circumstantias ad actus morales per se pertinentes, illas solas esse quae ponunt aliquid repugnans regulae rationis et legis aeternae. Omissis autem eis quae sunt mere aggravantes, non relinquitur nisi duplex circumstantiarum genus, quarum aliae trahunt actum in aliam speciem moralem, aliae vero novam speciem disparatam ei superaddunt. Nam, ut dicitur *de Malo*, Quaest. 2, a. 6 ad 2nm, non est inconueniens eundem actum esse sub diversis speciebus peccati, quia species peccati non est species actus secundum suam naturam, sed secundum esse morale, quod comparatur ad naturam actus sicut quale ad substantiam, vel potius sicut deformitas qualis ad subiectum. Sicut ergo non est inconueniens quod idem homo sit caecus et surdus, ita non est inconueniens, eidem actui peccati diversas species morales inesse. — Nunc autem circumstantiae quae speciem moralem mutant, non sunt nisi *circumstantiae obiecti*, includendo in eis circumstantias actus externi quem quis intendit exercere, quia respectu actus interioris voluntatis, in quo sicut in radice peccatum consistit, actus externus se habet ut obiectum. Iam vero circumstantiae obiecti actum specificantes circumstant quidem obiectum in prima sui considera-

tione acceptum, et pro tanto circumstantiae nomen iure sibi vindicant; sed in ulteriori processu rationis accipiuntur ut ponentes in obiecto specialem quamdam convenientiam vel repugnantiam ad regulam morum (4). Et ideo evidens est quod non differt specificatio peccati ex circumstantiis obiecti a specificatione ex obiecto ipso, « quia circumstantia quae dat speciem actui consideratur ut « quaedam conditio obiecti, et quasi quaedam specifica differentia « eius » (*). — Circumstantia autem quae speciei actus praeintellectae superaddit aliam speciem disparatam, non est nisi *cir-*

(*) Cogita fornicationem prout **cu** persona alteri obligata vinculo coniugii, vel delectationem carnalem prout speciali lege voti ipsi peccanti vetitam, et sic de aliis.

(®) « Sicut species rerum naturalium constituuntur ex naturalibus « formis, ita species moralium actuum constituuntur ex formis prout « sunt a ratione conceptae. Quia vero natura determinata est ad unum, < nec potest esse processus naturae in infinitum, necesse est pervenire « ad aliquam ultimam formam ex qua sumatur differentia specifica, post c quam alia differentia specifica esse non possit. Et inde est quod in < rebus naturalibus id quod est accidens alicui rei, non potest accipi < ut differentia constituens speciem. Sed processus rationis non est de- < terminatus ad aliquod unum, sed quolibet dato, potest ulterius pro- c cedere; et ideo, quod in actu uno accipitur ut circumstantia superad- < dita obiecto quod determinat speciem actus, potest iterum accipi a < ratione ordinante ut principalis conditio obiecti determinantis speciem « actus. Sicut tollere alienum habet speciem ex ratione alieni, ex hoc « enim constituitur in specie furti; et si consideretur super hoc ratio < loci vel temporis, se habebit in ratione circumstantiae. Sed quia ratio < etiam de loco vel de tempore et aliis huiusmodi ordinare potest, con- « tingit conditionem loci circa obiectum accipi ut contrariam ordini < rationis, puta quod ratio ordinat iniuriam non esse faciendam loco « sacro. Unde tollere aliquid alienum de loco sacro addit specialem < repugnantiam ad ordinem rationis. Et ideo locus qui prius conside- < rabatur ut circumstantia, nunc consideratur ut principalis conditio « obiecti rationi repugnans. Et per hunc modum, quandocumque aliqua < circumstantia respicit specialem ordinem rationis, vel pro, vel contra, « oportet quod circumstantia det speciem actui morali vel bono vel < malo ». S. Thom. 1-2, Quaest. 18, art. 10,

cumstantia actus, et haec est finis operantis, « sicut si quis fuerit retur ut fornicetur, additur quaedam alia species peccati, propter actum intentionis tendentem in malum finem ». Verum praedictus finis est obiectum intentionis, et ideo, licet non det speciem ut ponens aliquam conditionem circa obiectum actus furandi, actum tamen illum specificat secundum quod consideratur ut obiectum alterius actus circumstantis, cuius rationem furtum participat, utpote ab eo imperatum. Et sic iterum reducitur specificatio ad eam quae est ab obiecto.

Ad 6° denique dicendum quod in obligatione confitendi speciem peccati includitur obligatio declarandi id quod facit peccatum in sua specie completum. Sciendum enim est quod aliqua peccata sunt quae perficiuntur solo corde, ut haeresis, delectatio morosa, et alia eiusmodi; unde si addatur opus externum, ut puta si haeresis manifestetur in sermone, tunc est novum peccatum omnino distinctum a priori, et ex consequenti distincte in confessione manifestandum. Alia autem peccata sunt quae perfectionem sui non habent nisi in opere, sicut furtum, adulterium, fornicatio, homicidium, etc., et in hoc genere peccatum cordis et peccatum operis non differunt ut peccata diversarum specierum, sed sicut incompletum et completum in eadem specie. « Aliqua, inquit S. Thomas (*), inveniuntur differre specie dupliciter: uno modo, ex eo quod utrumque habet speciem completam, sicut equus et bos differunt specie; alio modo, prout secundum diversos gradus in aliqua generatione vel motu accipiuntur diversae species, sicut aedificatio est completa generatio domus, collocatio autem fundamenti et erectio parietis sunt species incompletae... Sic igitur peccatum dividitur per haec tria, scilicet peccatum cordis, oris, et operis, non sicut per diversas species completas, nam consummatio peccati est in opere; unde peccatum operis habet speciem completam. Sed prima inchoatio eius est quasi fundatio in corde, secundus

(*) S. Thom, hic, art. 7 in corp.

« autem gradus eius est in ore, tertius autem gradus iam est
 « in consummatione operis. Et sic, haec tria difflerunt secundum
 « diversos gradus peccati ». Itaque necessitas aperiendi in confessione executionem operis, non est quia executio trahit in aliam speciem, sed quia id quod ad speciem pertinet nondum satis innotescit, praetermisso eo unde peccatum habet ut sit in esse specifico completum, et ideo ratio obiecta non concludit.

Recte igitur ad distinctionem specificam peccatorum pertinere dicitur divisio qua dividuntur in spiritualia et carnalia (art. 2), in peccata contra Deum, contra seipsum, et contra proximum (art. 4), item in peccata superabundantiae et defectus; non autem divisio secundum causas impulsivas (art. 3), vel secundum omissionem et commissionem quando ommissio et commissio ex sese ad idem ordinantur (art. 6). Prior enim illa divisio sumitur ex obiectis, minime vero haec posterior.

Denique animadvertes quod etsi peccatum veniale et peccatum mortale differant in infinitum ex parte inordinationis (*), nihil tamen prohibet quominus venialia ad genus et speciem mortalium peccatorum aliquo modo pertineant. Ratio est quia specificatio sumitur ex parte conversionis ad obiectum actus. Sed peccatum mortale et peccatum veniale quandoque conveniunt in eodem genere obiecti, sicut in hoc quod est accipere alienum, imo etiam in eodem obiecto simpliciter, nam primus motus semideliberatus circa adulterium est peccatum veniale. Non tamen pertinent ad idem genus vel eandem speciem nisi omnino secundum quid, sicut perfectum generis et imperfectum, quatenus scilicet in veniali obiectum est in se imperfectum ratione parvitatis materiae, vel certe est imperfecte volitum ratione defe-

fl) < Cum peccando fit aversio a fine, est peccatum mortale ; cum
 < autem peccando aversio non simpliciter, sed quaedam fit, citra tamen
 « *postergationem* finis, fit veniale, circa quodcumque obiectum haec acci-
 « cidant ». Caietanus in Comment, huius quaestionis, art. 5.

ctus sufficientis deliberationis. De quo iterum infra, ubi ex professo natura venialis peccati exponetur. Nunc de comparatione peccatorum ad invicem agendum est. Hinc:

THESIS III.

(Quaest. 73).

Non omnia peccata mortalia sunt inter se paria, sed dantur alia aliis graviora, sive ex genere suo, sive ex circumstantiis intra eandem speciem aggravantibus, sive demum ex maiori intensione voluntatis.

Haec positio est contra Stoicos et quosdam antiquos haereticos quos refert et confutat S. Thomas, *de Malo*, Quaest. 2, a. 9. Sed et expresse tradita invenitur in Scripturis. Dicitur enim Ioan. XIX-11: «Qui me tradidit tibi, maius peccatum
« habet ». Et iterum, Matth. V-22: « Omnis qui irascitur fratri
« suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit raca, reus erit con-
« cilio. Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennae ignis ». Accedunt etiam omnia loca ubi poenae inferni inaequales esse asseruntur: « Verumtamen, inquit Matth. XI-22, Tyro et Sidoni
« remissius erit in die iudicii quam vobis ».

Ratio autem intrinseca sequitur ex dictis, quia gravitas peccati ex quantitate inordinationis manifeste sumenda est. Porro in moralibus inordinatio non est pura privatio, sed privatio semper retinens aliquid de ordine rationis, ut supra in prolegomeno ostensum est. Et ideo suscipit magis et minus ex parte eius quod remanet de opposito, ut scilicet quanto plus tollitur de rectitudine actus, tanto etiam longius a Deo fine ultimo recedatur, tantoque gravior incurratur reatus. « Stoici, inquit S. Thomas (*), ducebantur ex hoc quod considerabant peccatum ex

(*) S. Thom., hic art. 2.

« parte privationis tantum, prout scilicet est recessus a ratione;
 « unde simpliciter aestimantes quod nulla privatio susciperet
 maius et minus, posuerunt omnia peccata esse paria. Sed si
 * quis diligenter consideret, inveniet duplex privationis genus.
 Est enim quaedam simplex et pura privatio quae consistit
 « quasi in corruptum esse, sicut mors est privatio vitae, et te-
 « nebra est privatio luminis; et tales privationes non recipiunt
 « magis et minus, quia nihil residuum est de habitu opposito;
 « unde non minus est mortuus aliquis primo die mortis et tertio
 « vel quarto, quam post annum quando iam cadaver fuerit re-
 « solutum; et similiter non est magis tenebrosa domus si lu-
 « cerna sit operta pluribus velaminibus, quam si sit operta uno
 « solo velamine totum lumen intercludente. Est autem alia pri-
 « vatio non simplex, sed aliquid retinens de habitu opposito,
 « quae quidem privatio magis consistit in corrumpi quam in
 « corruptum esse... Huiusmodi autem privationes recipiunt magis
 « et minus ex parte eius quod remanet de habitu contrario.
 « Multum enim refert ad aegritudinem vel turpitudinem, utrum
 « plus vel minus a debita commensuratione humorum vel mem-
 « brorum recedatur... Et similiter dicendum est de vitiis et pec-
 « catis; sic enim in eis privatur debita commensuratio rationis,
 « ut non totaliter ordo rationis tollatur... Et secundum hoc di-
 « cendum est quod non omnia peccata sunt paria ».

Dices: Non datur infinitum infinito maius. Sed gravitas cuiuslibet peccati mortalis est infinita, propter offensam Dei quae in eo continetur. Ergo in gravitate peccatorum mortalium diversi gradus nequaquam esse possunt.

Respondeo, infinitatem peccati non esse infinitatem simpli-
 citer, ad quam non sufficit infinitas dignitatis ex parte offensi,
 sed necessaria etiam esset ex parte offensoris adaequata cognitio
 maiestatis quam contemnit. Quare infinitas ista non est nisi se-
 cundum quid, videlicet per comparisonem ad obsequia et satis-
 factiones purae creaturae, a quibus quantumvis perfectione et
 numero crescentibus divina iniuria nunquam compensari potest,

ut in materia de Incarnatione explicari solet (4). Porro omne infinitum secundum quid, est finitum simpliciter, adeoque in suo genere diversitatem graduum admittit, praesertim si, ut in casu, non alia de causa rationem infinitatis prae se ferre dicatur, nisi quia gravitate sua transcendit omnem assignabilem quantitatem reparationis quae ab hominibus possit Deo offerri.

Dices iterum: *In quolibet peccato mortali ratio mali et gravitas est ex hoc quod avertit se a Deo. Sed aversio a Deo ultimo fine est simplex privatio conversionis, quae ex sui ratione magis et minus non suscipit. Ergo omnia mortalia peccata in gravitate aequalia sunt.*

Respondeo: *Dist. mai.* Ratio mali et gravitas est ex hoc quod se avertit a Deo fine ultimo, aversione quae sit secundum se voluntaria, *neg. mai.* Aversione quae non est voluntaria nisi prout involvitur in prosecutione cuiusdam boni, vel veri vel apparentis, *conc. mai.* — Et similiter distinguenda minor. Aversio non susciperet magis et minus, si esset voluntaria directe et secundum se, *conc.* Si est voluntaria tantummodo ratione conversionis ad aliquod commutabile bonum, *neg.* Sic enim evidens est quod quanto magis bonum istud opponitur ultimo fini per maiorem contrarietatem ad bonum charitatis, tanto etiam magis peccator a Deo se elongat. Et ad eandem conclusionem devenitur si consideretur maior minorve intensitas cum qua homo adhaeret creaturae, rectitudinis regula praetermissa.

Dices tertio: *Omnia peccata mortalia contrariantur substantiae charitatis, ergo omnia eiusdem gravitatis sunt.*

I !H

Respondeo: *Dist. antec.* Omnia peccata mortalia eodem modo contrariantur substantiae charitatis, *neg. antec.* Diverso modo, id est, vel directe vel indirecte, et si solum indirecte, vel plus vel minus, secundum quod bonum a peccatore concupitum plus minusve opponitur Deo ut summo ac supremo diligibili, *conc. antec.* Unde negatur consequentia. — Et re quidem vera, peccatum

(*) Cf. *de Verbo incarnato*, Quaest. 1, Thes. 2.

directe charitati oppositum non est nisi peccatum quo odio habetur Deus, quia contrarium amoris odium est. Et licet non possit odio haberi Deus praecise ut Deus, sed ut privativus commutabilis boni nimis amati a peccatore, adhuc tamen charitas et odium circa idem *obiectum quod* versantur, et hoc sufficit ad directam oppositionem. — Indirecte autem charitati opponitur omne peccatum quo quis, etsi Deum non oderit, nihilominus postposito Deo, magis appetitative amat aliquod bonum creatum. Et in hoc ordine iterum multi gradus assignari possunt; nam aliqua sunt peccata quae etsi non habeant directam oppositionem ad charitatem, directe tamen opponuntur aliis officiis circa Deum, puta fidei vel religioni, et ista magis repugnant subiectioni hominis ad verum ultimum finem humanae vitae, quam si solum subverterent medium tendendi in ipsum. Plus enim elongatur ab amando Deo super omnia, qui vult esse independens a Deo veritate prima per incredulitatem, quam qui solum perrumpit foedus societatis humanae subripiendo rem alienam. Quare, hisce principiis innitendo, pronum est determinare unde accipi debeant gradus gravitatis in peccato.

Primo accipitur *ex genere seu specie peccati*, ac per consequens, ex morali specie obiecti; actus enim speciem habet ex obiecto, ut in propositione praecedenti dictum est. « Gravitas
« ergo peccati quam habet ex specie sua attenditur ex parte
« obiecti sive materiae, et secundum hanc considerationem gravius
« peccatum dicitur ex suo genere, quod maiori bono virtutis opponitur. Unde cum bonum virtutis consistat in ordinatione amoris, ut Augustinus dicit, Deum autem super omnia diligere debeamus, peccata quae sunt (directe) in Deum, sicut idololatria, blasphemia, et huiusmodi, secundum suum genus sunt reputanda gravissima. Inter peccata autem quae sunt in proximum, tanto aliqua sunt aliis graviora, quanto maiori bono

« proximi opponuntur. Maximum autem bonum proximi est ipsa
 « vita hominis, cui opponitur peccatum homicidii quod tollit
 « actualem hominis vitam, et peccatum luxuriae quod opponitur
 « vitae hominis in potentia, quia est inordinatio quaedam circa
 « actum generationis humanae. Unde inter omnia peccata quae
 « sunt in proximum, gravius est homicidium secundum genus
 « suum, et secundum locum tenet adulterium, et fornicatio, et
 « huiusmodi peccata carnalia; tertium autem locum tenet furtum,
 « et rapina, et huiusmodi, per quae in exterioribus bonis lae-
 « ditur proximus. In singulis autem horum generum sunt diversi
 « gradus, in quibus mensuram peccati secundum genus suum
 « oportet accipere secundum quod bonum oppositum magis vel
 « minus per charitatem debet amari » (*).

Secundo accipitur peccati gravitas ex circumstantiis quae
 dicuntur simpliciter aggravantes, quia vel augent deformitatem
 proveniente ex alia circumstantia, vel multiplicant rationem
 peccati in eadem specie. « Circumstantia tripliciter se habere
 « potest ad actum peccati. Quandoque enim neque variat spe-
 « ciem, neque aggravat, sicut percutere hominem indutum veste
 « alba vel rubra. Quandoque vero speciem peccati constituit, sive
 « actus cui advenit circumstantia ex suo genere indifferens sit,
 « sicut cum aliquis levat festucam de terra in contemptum al-
 « terius, sive sit bonus ex genere, sicut cum aliquis dat elee-
 « mosynam propter laudem humanam, sive sit malus ex genere
 « et addatur sibi alia species malitiae ex circumstantia, sicut
 « cum aliquis furatur rem sacram. Aliquando vero aggravat qui-
 « dem peccatum, non tamen constituit peccati speciem, sicut
 « cum aliquis furatur multum. Et huius diversitatis ratio est,
 « quia si circumstantia adveniens actui indifferenter se habeat
 « quantum ad rationem, talis circumstantia nec dat speciem pec-
 « cato, nec aggravat. Si vero differentiam aliquam habeat per
 « comparisonem ad rationem, aut importat aliquid repugnans

(1) S. Thom., *de Malo*, Quaest. 2, art. 10.

« rationi primo et per se, et tunc dat peccato speciem, sicut
 « accipere alienum ; aut primo et per se non importat aliquid
 « rationi repugnans, sed per comparisonem ad id quod primo
 « et per se rationi repugnat, aliquam repugnantiam habet ad
 « rationem, sicut accipere aliquid in magna quantitate nihil re-
 * pugnans rationi potest dici, sed accipere alienum in magna
 « quantitate dicit maiorem repugnantiam ad rationem. Unde ista
 « circumstantia aggravat peccatum, in quantum est determina-
 « tiva illius circumstantiae quae dabit speciem peccato » (1).
 Potest etiam gravitas maior accidere ex circumstantia multipli-
 cante rationem peccati, « sicut si prodigus det quando non debet
 « et cui non debet, multiplicius peccat eodem 'genere peccati,
 « quam si solum det cui non debet, et ex hoc ipso peccatum
 « fit gravius, sicut etiam aegritudo est gravior quae plures partes
 « corporis inficit » †.

Tertio demum peccati gravitas sumitur ex intensione vo-
 luntatis; ex quo fit ut plerumque plus peccet qui peccat volun-
 tate et actu, quam qui sola voluntate. « Sunt enim aliqui actus
 « peccati delectabiles in quibus voluntas augetur quasi remoto
 « freno rationis quae ante actum aliququaliter remurmurabat ; qua-
 « litercumque autem sit inaequalitas voluntatis est inaequalitas
 « peccati » (4). Et ex eadem ratione provenit quod peccata car-
 nalia, ut plurimum, minoris culpa sint quam spiritualia, quia
 in carnalibus plura sunt incentiva voluntatem ad peccandum in-
 clinantia praeter naturam et ordinem voluntatis, quae nata est
 moveri libere ex seipsa secundum iudicium rationis. Porro quid-
 quid minuit voluntarium minuit in eadem proportionem et peccati
 gravitatem.

(*) S. Thom. ibid. a. 7, in corp.

(2) S. Thom., hic, art. 7.

QUAEST. LXXIV-LXXXIV.

DE SUBIECTO ET CAUSIS PECCATORUM.

Deinde considerandum est de subiecto et causis actuum peccati. In quo quidem, omissis iis quae vel sunt facilioris intellectus, vel originale peccatum specialiter respiciunt, vel denique ad materiam theologiae moralis exclusive pertinent, haec pauca sufficiet animadvertere.

Actus peccati est operatio voluntaria debito ordine carens. Operatio autem voluntaria dicitur non tantum quasi elicit a voluntate, sed etiam quasi ab eadem imperata. Unde subiectum actus peccati non est sola voluntas, sed omnis etiam potentia quae nata est, vel moveri ad actus suos per voluntatem, vel ab eis ponendis impediri.

Considerandum tamen est quod si de subiecto peccati loquamur, *cui peccatum attribuitur*, sic subiectum peccati non est nisi potentia principaliter operans, quia « actio magis attribuitur » principali et primo agenti quam instrumento », ut dicitur *de Malo*, Quaest. 7, a. 6 in corpore. — Hinc primo, subiectum peccati hoc modo acceptum non debet reponi in exterioribus membris corporis, quae utpote mera organa, comparantur ad animam moventem sicut servus qui agitur et non agit (2). — Hinc secundo, subiectum peccati potest esse sensualitas prout est participative rationalis et libera, si quando inordinate se mo- (*)

(*) S. Thom. *de Malo*, q. 2, 'a. 2, ad 8um.

(2) « Membra corporis non sunt principia actuum, sed solum organa; unde et comparantur ad animam moventem sicut servus qui agitur et non agit Potentiae autem appetitivae interiores comparantur ad rationem quasi liberae, quia agunt quodammodo et aguntur ». S. Thom., hic, Q. 74, a. 2, ad 3um.

vest praeter regulam rationis cui nata est obedire (1). — Verum *tertio*, peccatum quod sensualitati attribuitur, non potest esse nisi veniale, quia in motum sensualitatis inordinatum vel consentit voluntas plene deliberata, vel secus. Si consentit, iam non sensualitati ut principaliter agenti attribui debet peccatum, sed voluntati seu rationi quae circa delectationem malam immoratur nec eam repellit, « tenens et volvens libenter quae statim ut attingerunt animum, respui debuerunt », ut Augustinus dicit, 1. 12 de Trin. c. 12. Si secus, potest equidem sensualitati tanquam principali peccatum attribui, eo quod deest simpliciter dictus rationis consensus; verum in his rerum adiunctis, locum amplius non habet aversio ab ultimo fine, quae in omni et solo mortali peccato invenitur (s). — Quapropter *quarto*, mortale peccatum non nisi in voluntate et ratione est; voluntatem dico et rationem, pro quanto motus voluntatis potest dici rationalis, et actus rationis voluntarius (3). — Sed *quinto*, quia ratio versatur tam circa divina quam circa temporalia, et sic distinguitur in superiorem et inferiorem, dicendum est peccatum mortale esse proprie in ratione superiori, ad quam cura pertineat consideratio ultimi finis et legis aeternae in hunc ipsum finem dirigentis, pertinet etiam ordinare omnia inferiora secundum rationes quae in lege illa continentur (*). — Nihilominus *sexto*, per hoc non excluditur quin ratio superior possit esse subiectum peccati etiam venialis ex genere suo, si forte deliberate consentiat iis quae ex sese sunt praeter, et non contra ordinem finis ultimi cui conspiciendo intendit (5). — Quin imo *SEPTIMO*, circa ipsum proprium eius obiectum, propter imperfectionem actus, veniale peccatum

(*) S. Thom. ibid. art. 3.

(*) Ibid. art. 4.

i3) Ibid. art. 5, ad 2^{am}.

(*) S. Thom, hic, Quaest. 74, art. 7.

(5) Ibid. art. 9.

in ea esse contingit, sicut cum quis habet semideliberatum motum infidelitatis, vel desperationis, vel blasphemiae, aut si quid aliud eiusmodi (*).

De causis peccati adhuc brevior sermo nobis esse debet. Constat quippe peccatum habere causam, et maxime *causam interiorem*, cum causa sufficienter complens peccatum sit sola voluntas, quae tamen in volendo regulatur ex iudicio rationis, et saepe trahitur ex inclinatione appetitus sensitivi. Et ideo tres praecipuae peccatorum causae interiores recensentur: ignorantia ex parte rationis, infirmitas seu passio ex parte appetitus sensitivi, ac demum malitia ex parte voluntatis. Dicitur autem peccatum esse ex certa malitia, quando voluntas ex seipsa in malum movetur, et non ex incentivo passionis quasi extrinseco impulsu ad peccandum. Sed haec in theologia morali ex professo explicantur.

De causis *exterioribus* dicendum est quod sunt vel homo vel daemon, suggerendo, suadendo, et tentando; nullo autem modo Deus, tametsi Deus sit causa prima totius actionis in esse physico consideratae, iuxta superius declarata in prolegomeno § 2.

Denique de causa peccati *secundum quod unum peccatum ex alio oritur*, observa originem eiusmodi multiplici modo considerari posse, sed praesertim in quantum obiectum unius peccati in finem alterius ordinatur; et quia in moralibus species est ab obiecto, ideo haec est formalis et completa origo peccati ex peccato, a qua vitium *capitale* nominatur. Porro, « salvatur
« ibi metaphora *capitis*, secundum quod principem alicuius exercitus caput in exercitu dicimus, quia princeps exercitus est ad
« cuius bonum totus exercitus ordinatur, ut ex 12 Metaphysi-

(*) Ibid. art. 10.

De natura ei ratione peccati personalis.

« corum patet; et per hunc modum illud vitium ad cuius finem
« alia ordinantur, caput eorum dicitur. Et ideo Gregorius ponit
vitia capitalia quasi duces, et alia vitia quae ex eis oriuntur,
ponit exercitum eorum >. De quibus legendus est S. Thomas,
tum hic, tum praesertim *de Malo*, Quaest. VIII-XV, ubi etiam
maxime illustrat fundamentale principium quo peccata ex ge-
nere suo mortalia, ab iis quae sunt ex genere venialia discer-
nuntur.

CAPUT SECUNDUM

DE HIS QUAE ACTUM PECCATI CONSEQUUNTUR

Deinde considerandum est de effectibus actus peccati, et
primo de corruptione naturae. Porro in bonis naturae recensentur,
tum ipsa principia naturae constitutiva et proprietates ex
his causatae, sicut potentiae animae et alia huiusmodi, tum in-
clinatio ad virtutem quam homo ex natura habet secundum quam-
dam inchoationem (*), tum denique gratuitum originalis iustitiae

(*) « Aliquid dicitur alicui homini naturale dupliciter, inquit S. Tho-
mas, 1-2, Q. 63, a. 1 : uno modo ex natura speciei, alio modo ex na-
tura individui. Et quia unumquodque habet speciem secundum suam
formam, individuatur vero secundum materiam, forma vero hominis
est anima rationalis, materia vero corpus : ideo id quod convenit ho-
mini secundum animam rationalem est ei naturale secundum rationem
speciei, id vero quod est ei naturale secundum determinatam corporis
complexionem, est ei naturale secundum naturam individui... *Utroque*
autem modo virtus est homini naturalis secundum quamdam inchoatio-
nem. Secundum quidem naturam speciei, in quantum in ratione ho-
minis insunt naturaliter quaedam principia naturaliter cognita tam
scibilium quam agendorum, quae sunt quaedam seminaria intellectua-
lium virtutum et moralium... Secundum vero naturam individui, in
quantum ex corporis complexionem aliqui sunt dispositi vel melius vel
peius ad quasdam virtutes... Sic ergo patet quod virtutes in nobis

donum quod fuit in primo homine toti naturae humanae collatum. Primum igitur ex his tribus nec tollitur nec diminuitur per peccatum, tertium vero per peccatum primi parentis totaliter ablatum est; sed bonum medium scilicet inclinatio ad virtutem, etsi non possit totaliter consumi quia semper manet eius radix in natura rationali, imminuitur tamen per peccatum personale. Ratio est quia per actus humanos fit quaedam inclinatio ad similes actus, et inclinatio ad unum contrariorum minuit inclinationem ad aliud, ut constat. Quapropter omnia vulnera quae consecuta sunt ex peccato originali, *proportionaliter* etiam in actuali peccato considerantur. « Per iustitiam originalem perfecte
« ratio continebat inferiores animae vires, et ipsa ratio a Deo
« perficiebatur ei subiecta. Haec autem originalis iustitia sub-
« tracta est per peccatum primi parentis, et ideo omnes vires
* animae remanent quodammodo destitutae proprio ordine quo
« ordinantur ad virtutem, et ipsa destitutio vulneratio animae
« dicitur. Sunt autem quatuor potentiae animae quae possunt
« esse subiecta virtutum : scilicet ratio in qua est prudentia, vo-
« luntas in qua est iustitia, irascibilis in qua est fortitudo, con-
« cupiscibilis in qua est temperantia. In quantum ergo ratio de-
« stituitur suo ordine ad verum, est vulnus ignorantiae. In quantum
« vero voluntas destituitur ordine ad bonum, est vulnus malitiae.
« In quantum vero irascibilis destituitur suo ordine ad arduum,
« est vulnus infirmitatis. In quantum vero concupiscibilis desti-
« tuitur ordine ad delectabile moderatum ratione, est vulnus
« concupiscentiae. Sic igitur ista quatuor sunt vulnera inflicta
« toti humanae naturae ex peccato primi parentis. Sed quia in-
« clinatio ad bonum virtutis in unoquoque diminuitur per pec-
« catum actuale, etiam ista sunt quatuor vulnera ex aliis pec-

« sunt a natura secundum aptitudinem et inchoationem, non autem se-
* eundum perfectionem, praeter virtutes theologicas quae sunt totaliter
« ab extrinseco ».

« catis consequentia, in quantum scilicet per peccatum et ratio
 « hebetatur praecipue in agendis, et voluntas induratur ad bo-
 « num, et maior difficultas bene agendi accrescit, et concupi-
 « scentia magis exardescit » (f). Unde Scriptura, Eccli. XXI, 2-5,
 gravissimis verbis nos admonet: *Quasi a facie colubrifuge pec-*
cata, et si accesseris ad illa suscipient te. Dentes leonis dentes
eius interficientes animas hominum; quasi romphaea bis acuta
omnis iniquitas, plagae illius non est sanitas.

Sed cum in his nihil occurrat quod specialem requirat ex-
 positionem, dicendum est potissimum de duplici reatu qui in
 anima ex actu peccati relinquitur, et primo quidem de reatu
 culpa.

QUAEST. LXXXVI.

DE REATU CULPAE ET MACULA PECCATI

De eo nunc defectu agimus, quem peccati actus inducit, et
 a quo homo usquedum remissionem sit consecutus, habitualiter
 peccator denominatur. Dicitur reatus culpa vel peccatum
 habituale (2), et non differt secundum rem a macula pec- (*)

(*) S. Thom., hic, art. 3 in corp. — Quoad ea quae ibi habentur
 de subiecto moralium virtutum, nota quod subiectum habitus qui sim-
 pliciter virtus dicitur, non potest esse nisi voluntas, vel aliqua alia po-
 tentia prout est mota a voluntate. Unde prudentia est in intellectu se-
 cundum quod habet ordinem ad voluntatem; et similiter fortitudo et
 temperantia sunt in appetitu sensitivo, id est in irascibili et concupi-
 scibili, secundum quod sensitivus appetitus natus est moveri per appe-
 titum rationalem. De his cf. 1-2, Quaest. 56, a. 3 et 4.

(2) Cave ne confundas peccatum habituale de quo nunc loquimur,,
 cum habitibus vitiosis qui ex frequentatione actuum peccati generantur..
 Differt enim ab eis quantum ad causam, et quantum ad essentiam, et
 quantum ad effectus. *Quantum ad causam*, quia peccatum habituale con-
 sequitur quemlibet actum peccati; habitus vitiosus non causatur nisi
 ex repetitione peccatorum eiusdem speciei. *Quantum ad essentiam*, quia

cati de qua S. Thomas in praesenti. Ratione tamen distinguitur quatenus eadem privatio prout tollit ordinem ad Deum finem ultimum, consideratur ut *culpa*, et prout tollit decorem animae debitum, consideratur ut *macula*. Uterque ergo respectus est singillatim declarandus. Sit itaque primo:

THESIS IV.

Peccatum habituale, formali quidem significatione dicit statum culpabilitatis et aversionis a Deo, qui per actu « peccandi inducitur. Significatione vero materiali, in praesenti ordine naturae elevatae, dicit privationem gratiae sanctificantis prout dependentem ab actu voluntario qui praecessit, et adhuc imputabiliter quoad sequelas in esse perseverat.

Veritatem peccati habitualis multae auctoritates Sacrae Scripturae attestantur. Nam in Scripturis, « quaedam peccata dicuntur actualia..., alia vero habitualia, sive in modum habitus « inhaerentia. De actualibus loquitur Ioannes in prima epistola « c. 3, cum ait: *Omnis qui facit peccatum, non est ex Deo*. De « habitualibus autem, cum ait eodem loco: *Et scitis quoniam « in hoc ille apparuit, ut tollat peccata nostra*, quae scilicet « adhuc in modum habitus in nobis manent. Item Isaias c. 17, « cum inquit: *Hic est omnis fructus, ut tollatur peccatum*. Item « David, Psalm. 50: *Et a peccato meo munda me*. Et denique

habitus vitiosus est quaedam physica dispositio, in potentiis animae quae ad actum peccati concurrunt subiectata; peccatum vero habituale nihil physicum in anima ponit praeter gratiae privationem. *Quantum ad effectus*, quia peccatum habituale facit hominem damnationi obnoxium, dum e contra contingere potest ut nihil damnationis sit in eo qui adhuc multis habitibus vitiosis implicatur.

« omnia Scripturae testimonia quibus significatur homo habere
 « peccata personalia, vel mundari, liberari, aut ablui ab illis
 « tanquam adhuc in animo haerentibus, ad eiusmodi genus pec-
 « catorum accommodanda sunt. Nam actus pravus, cum illico
 « transeat, non tollitur postea velut aliquid animo haerens, sed
 « peccatum in modum habitus manens. Atqui hoc peccati genus
 « est illud a quo quis vere nominatur et est peccator, etiam
 « post peractum opus pravum (1).

Nunc autem, ut eius quidditas declaretur, in primis con-
 siderandum est quod peccati actus est violatio divinae legis,
 seu voluntaria eius transgressio. Est etiam, et ex consequenti,
 offensa sive iniuria illata Deo, quia per peccati actum abiicitur
 finis ille ad quem ordinat lex divina, qui est Deus ipse, ut
 postposito Deo, finis collocetur in creatura. Atqui, ait S. Tho-
 mas, *de Verit.* Q. 28, a. 3 : « Quicumque rem aliquam digniorem
 « indigniori postponit, iniuriam ei facit, et tanto amplius, quanto
 « res est dignior. Quicumque autem in re temporali finem sibi con-
 « stituit, ex hoc ipso quantum ad affectum suum praeponit crea-
 « turam Creatori, diligens plus creaturam quam Creatorem;
 « finis enim est quod maxime diligitur ».

Insuper considerare oportet quod omne delictum contra
 legem quam dictat conscientia, omnis offensa contra Deum,
 postquam transiit actu, remanet in suo morali effectum, qui est
 debitum sustinendi imputationem culpa, quamdiu non inter-
 cesserit, vel aequivalens ex parte delinquentis satisfactio, vel certe
 aliqualis retractatio coniuncta cum liberali eius ad quem per-
 tinet, condonatione. Id namque sensus communis docet, id omnia
 iura velut inconcussum principium habent.

Denique, prae oculis habendum est quod cum de morta-
 libus peccatis agitur, *condigna* quidem satisfactio a puro homine
 nequaquam dari potest, uti nunc suppono ex dictis de con-
 venientia incarnationis. Potest nihilominus dari satisfactio ad

il) Gregorius de Velentia, torn. 2, D. 6, q. 2.

destructionem reatus *de congruo* sufficiens, et haec est perfecta contritio, in qua, etsi non condignitatis, at certe proportionalitatis cuiusdam, respectu condonationis offensae, aequalitas attenditur. Etenim aequalitas proportionalitatis tunc habetur, quando aequaliter se habet hoc ad illud, sicut aliud ad alterum. Atqui revera, sicut contritio perfecta se habet ad possibilitatem peccatoris, sic offensae condonatio se habet ad id quod decet Deum, quatenus peccator non potest plus, et Deum non decet minus. Non enim salva maneret divinae bonitatis ratio, si peccatori rectificanti se circa ultimum finem, seseque denuo convertenti ad Deum ex toto corde, adhuc remaneret offensa non remissa. Et hoc sensu dici solet quod contritio amore perfecta expellit ex natura rei culpa reatum. Est demum et alia *retractatio imperfecta*, per quam scilicet abiicitur peccati affectus, nondum tamen ex motivo amoris Dei super omnia. Quae etsi neque ex natura rei, neque ex iure positivo sufficiens sit ad ablationem reatus, tollit tamen obicem impediens ne per opus operatum, id est per sacramentum tanquam Dei instrumentum, remissio perficiatur, ut suo loco apparebit. Verum, praeter haec, nulla possibilitas cessationis imputabilitatis culpa, et quamdiu imputabilitas non cessat, tamdiu perdurat reatus seu status culpabilitatis ¶.

Quibus suppositis, dico : Peccatum habituale nihil aliud est

(*) Nota quod imputabilitas dupliciter accipitur. Primo est imputabilitas peccati considerati in se, id est in sua actualitate transeuntis et per ordinem ad instans in quo commissum est. Et ista est inaufe-ribilis. Secundo est imputabilitas peccati considerati in suis sequelis, id est, in eo quem induxit culpabilitatis statu, et per ordinem ad durationem quae instans commissionis consequitur. Et ista est auferibilis per satisfactionem et condonationem, quia satisfactio et condonatio vere destruit culpam, non quidem *da_sfi*, faciendo ut quod commissum est, commissum non fuerit, aut non ab eo commissum qui reapse com-misit; sed in suis consequentiis, faciendo ut in posterum amplius non valeat ad perseverantiam moralis status quem prius induxerat.

quam peccatum actuale, reatu manens⁷ Sed peccatum actuale consistit in actu transeunte avertendi se a Deo, per voluntariam conversionem ad bonum creatum. Oportet igitur ut habituale peccatum formaliter sit status aversionis a Deo, dependens ab actione peccaminosa, secundum quod in ordine ad suas sequelas manet non destructa. Habes itaque assignatam formalem nominis significationem, cum de habituali culpa sermo est.

At vero, bene notavit S. Thomas, *de Fol.* Q. 9, a. 4, quod aliud est loqui de formali ratione alicuius nominis, aliud vero de eo in quo talis ratio salvatur. Sicut hoc nomen *persona*, formali quidem significatione importat distinctum subsistens in natura intellectuali, significatione vero materiali in divinis dicit relationem, quatenus in Deo nihil aliud praeter relationem potest esse distinctum. Et aliquid simile contingit in praesenti. Si enim loquamur de formali significatione huius nominis *habituale peccatum*, nonnisi una est, et semper eadem. Verumtamen non in eodem verificatur pro duplici hypothese naturae purae vel elevatae. Nam certe, homo in praesenti ordine est habitualiter conversus ad finem suum, per supernaturalem habitum gratiae et charitatis. Ergo et ab eodem fine habitualiter aversus, per hoc quod gratia sanctificante privatur. Ergo etiam, in hac ipsa privatione peccatum habituale nunc consistat necesse est. Non tamen in ea praecisive sumpta, sed sumpta cum eo quod est ratio eius, id est, cum actu voluntario malo, secundum quod in esse morali imputabilitatis adhuc perseverat. Nam « privatio gratiae non habet rationem culpa, sed poenae, nisi in quantum est ex voluntate » (*).

Quae igitur cum ita sint, statim liceat concludere quod in praesenti ordine, remissio culpa consistit in duobus inseparabiliter connexis: Tum in hoc quod offensa per condonationem destruitur, ut non valeat amplius ad effectum constituendi hominem in statu aversionis a Deo; tum in hoc quod ipse status

(*) In II, D. 33, a. 1 ad 2^{aa}.

aversionis aufertur per reordinationem hominis ad Deum (1). Quorum utrumque fit formaliter per infusionem gratiae. Nam si consideretur infusio gratiae ut a Deo, sic importat receptionem in amicitiam, et receptio in amicitiam formaliter aufert offensae imputabilitatem. Si autem consideretur ut in homine, sic importat inductionem status conversionis ad Deum, et inductio status conversionis ad Deum formaliter aufert statum aversionis a Deo, ut in terminis constat. Sed de his alias.

Interim vero cavendum est ne in reatu culpaе sola consideretur absolute sumpta gratiae privatio, sed per prius attendenda ratio privationis, quae in aliqua actus voluntarii impu-

(!) Cf. S. Thom, *de l'erit.* Q. 28, a. 6, ubi comparat remissionem culpaе ablationi umbrae. Sicut, inquit, ablatio umbrae importat non solum remotionem tenebrae, sed remotionem corporis impediētis diffusionem luminis: ita remissio culpaе non solum importat ablationem absentiae gratiae, sed ablationem impediēti gratiae quod erat ex actu peccati praecedente, non ut actus ille non fuerit, quia hoc est impossibile, sed ut propter illum influxus gratiae non impediatur.

Notabis etiam, quid distat inter *condonationem offensae* de qua nunc sermo, et *non imputationem eius sensu protestantico intellectam*. Nam illa condonatio, quae semper supponit mutationem voluntatis in peccatore, dicit veram destructionem debiti super quo imputatio fundatur, ut scilicet vere, et non fallaciter cesset imputari id quod reipsa imputabile amplius non est. In systemate autem protestantico, cum nihil omnino mutetur, nec in voluntate nec in statu peccatoris, ista quam dicunt, *non imputatio*¹ plena est falsitatis, quia per illam non imputantur ea quae semper manent imputabilia et imputanda, permanente scilicet fundamento seu debito imputationis. Sed in hunc suum errorem inductus est Lutherus per hoc quod dicitur in Psalmo: *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum*, non intelligens quod cum de non imputatione Dei agitur, necessario est accipienda talis non imputatio quae sit efficax suae veritatis, ac per hoc, destructiva reatus, quo perdurante, mendax esset imputatio iustitiae, seu non culpabilitatis. Unde, praescindendo etiam ab eo quod in remissione culpaе addit praesens nostra ad supematuralem ordinem elevatio, evidenter falsa et erronea est protestandum de iustificatione opinio. — Cf. S. Thom. 1-2, Q. 113, a. 2 ad 2um.

tabilitate consistit. Alias, nec staret culpae formalitas, nec possibile esset reatus peccatorum multiplicari, aut reatum unum alio graviolem exsistere. Quippe, privatio gratiae secundum se, nonnisi una est, nec maior in uno, nec minor in altero. Nunc autem si gratiae destitutio rationem culpae non habet nisi in sua connexionem cum voluntariis actibus imputabiliter (sensu declarato) perstantibus, apparet quomodo ex hac parte, reatus peccatorum tam numero quam gravitate distinguantur. Et idem proportionaliter sentiendum est quoad maculam peccati, de qua sit sequens propositio.

THESIS V.

Macula peccati est re idem cum culpa habituali, sed ratione differt, et ideo dupliciter potest peccatum auferri, vel per modum ablutionis maculae, ut fit in Baptismo, vel per modum remissionis culpae, ut in sacramento Poenitentiae.

Peccatorum maculas omnes fere paginae Scripturae commemorant. Nam Ezech. XXXVI-25, de futuro baptismo Novae Legis dicitur: *Effundam stiper vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Et Isai. IV-4: *Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion.* Et iterum Iosue XXII-17: *An parum vobis est quod peccatis in Beelphegor, et usque in praesentem diem macula huius sceleris in vobis permanet?* — Ratio etiam apud S. Thomam in praesenti evidens est. Nam sicut macula in corporalibus proprie dicitur quando aliquod corpus nitidum perdit suum nitorem ex alterius corporis contactu: ita sane in spiritualibus dicetur metaphorice, quando anima decorem gratiae amittit ex spirituali velut conglutinatione ad commutabile bonum cui per amorem inhaesit inordinate. Recte igitur et convenienter privatio nitoris gratiae in

ordine ad suam causam quae est actus peccati, macula nominatur.

Atque hinc etiam evidenter apparet quomodo macula et culpa habitualis sint re omnino idem. Quod autem formalitate differant, non minus perspicuum est. Ratio enim culpaе ponit voluntariam aversionem ab ultimo fine, et ratio maculae accipitur per respectum ad subiectum, in quantum macula debitum decorem ab anima aufert. Et ideo, sicut iam supra dictum est, eadem gratiae privatio subit aliam atque aliam denominationem, secundum quod consideratur uno modo ut detrimentum nitoris proveniens ex spirituali contactu obiecti moraliter mali, vel alio modo ut habitualis separatio a Deo opposita unioni charitatis (1).

Porro, si macula et culpa sunt idem realiter, constat quod macula auferri nequit quin eo ipso auferatur et culpa, vel viceversa. Sed si sunt ratione distincta, duplici modo iustificatio impii potest signo sacramentali significari, quatenus sacramentum vel significat directe emundationem a maculis, vel significat directe solutionem a vinculo culpaе: hoc in Poenitentia, illud in Baptismo. Nam forma baptismi est: *ego te baptizo*, id est, te abluo a maculis; sed forma Poenitentiae est: *ego te absolvo a peccatis tuis*, id est, ego iudex dico sive facio ius secundum quod debitum est ut pro reo innocens habearis, adeoque ut a morali ligamine imputationis peccatorum quo erga Deum eras

(1) Haec facile intelliges si animadvertas, gratiam sanctificantem dupliciter considerari : *primo*, ut principium rectae habitudinis ad Deum, conversionis ad Deum, debitae ordinationis ad Deum; *secundo*, ut principium beatitudinis animae, perfectionis animae, decoris animae, summi bene esse animae. Proinde, si primo modo consideretur gratia, tunc privatio eius habet rationem habitualis aversionis a Deo, ac per hoc, culpaе. Si secundo modo, rationem habet destitutionis debiti decoris in anima ipsa, ac per hoc, non tam culpaе quam poenae, ut in sequenti quaestione dicitur. Cf. Gregorium de Valentia, ubi supra, Q. 16, Punct. unie.

obstrictus, liber exsistas. Et haec animadversio maximi momenti est ad distinctionem utriusque sacramenti intelligendam, uti suo loco ostendetur; in praesenti enim sufficiat innuisse.

QUAEST. LXXXVII.

DE REATU POENAE

Deinde considerandum est de reatu poenae, qui nihil aliud est quam obligatio ad poenam, ut habetur in II, D. 42, q. 1, a. 2. Ad rectam autem dicendorum intelligentiam necesse est aliqua praemittere de poena in genere, et de variis poenarum generibus.

1. De ratione poenae in generali. — Sciendum in primis est quod in rebus voluntariis malum poenae dividitur contra malum culpae, et ita quidem dividitur, ut *secundum praesentem providentiae ordinem* (*), quidquid in rationali crea-

(9 Atqui praesens providentiae ordo non est ordo debitus conditioni nostrae; quod quidem serio considerandum est contra aliquos adeo praesumentes de iuribus creaturae adversus Deum, ut existiment iniustum esse si creatura patiatur, secluso peccato: quo vix absurdius aliquid cogitare est. Deus enim nihil debet creaturae, et creatura nulum ius habet adversus Deum. Si quid ergo creaturae debitum dicitur, in tantum dicitur debitum, in quantum Deus suae sapientiae et bonitati debet ut creaturae aliquid conferat. Porro ordo sapientiae et bonitatis divinae minime exigit ut creatura ponatur in statu praetematurali; aliunde vero impassibilitas est praeternaturalis creaturae, praesertim corporali, cum ipsa ex suis principiis propriis sit malo physico obnoxia. Ne ergo ex sensibilitate vel imaginatione res metiaris, sed magis ex ratione. Verum, ad factum quod attinet, per revelationem accepimus tantam fuisse liberalitatem Dei erga creaturas racionales, ut in eo statu eas condiderit in quo, si non peccassent, nihil mali paterentur. Hoc igitur sensu dicendum est, malum earum vel sub culpa vel sub poena contineri.

M t

1.

tura mali rationem habet, vel culpa sit, vel poena. « Habet
 « enim hoc traditio fidei, ait S. Thomas, *de Malo*, q. 1, a. 4,
 « quod nullum nocumentum creatura rationalis potuisset incur-
 « rere, neque quantum ad animam, neque quantum ad corpus,
 « neque quantum ad aliqua exteriora, nisi peccato praecedente
 « vel in persona vel saltem in natura. Et pari ratione in an-
 « gelis, et sic omne malum rationalis creaturae vel sub culpa
 « vel sub poena (de facto) continetur ».

Differentia autem inter poenam et culpam est triplex, ut
 passim docet S. Doctor. Nam primo, culpa est prior poena ut
 poenae inductiva; poena vero est posterior culpa ut per ipsam
 inducta. Secundo, culpa rationem habet voluntarii, poena autem
 est contra voluntatem; voluntatem dico vel actualem, sicut cum
 quis scienter sustinet aliquod nocumentum, vel habitualem, sicut
 cum alicui ignoranti subtrahitur aliquod bonum de quo doleret
 si sciret. Tertio demum, culpa importat deviationem ab ultimo
 fine humanae vitae, prout a voluntario agente est; poena vero
 importat corruptionem proprii ac privati boni eius qui peccat,
 prout in invito patiente est.

Itaque, dum culpa opponitur bono honesto, poena oppo-
 nitur bono delectabili, ac per hoc generaliter definiri potest:
*Ablatio seu privatio boni delectabilis quam ratione culpae, contra
 naturalem appetitum suae voluntatis, creatura rationalis patitur.*
 Dixi contra naturalem appetitum voluntatis, quia dupliciter
 consideratur voluntas, vel ut natura, vel ut ratio. Porro ad ra-
 tionem poenae sufficit ut sit contra voluntatem ut naturam,
 etsi forte consentiat voluntas ut ratio, sicut cum in recom-
 pensationem culpae praeteritae aliquis sibi poenam spontaneus
 assumit, vel etiam a Deo illatam patienter sustinet (*). Utroque

(1) « Aliquid dicitur voluntarium dupliciter. Uno modo, voluntate
 < absoluta, et sic nulla poena est voluntaria, quia ex hoc est ratio
 « poenae, quod voluntati contrariatur. Alio modo dicitur aliquid volun-
 « tarium voluntate conditionata, sicut ustio est voluntaria propter sa-

cupiscit, non incurrando illam, profecto illam non vellet, Et simili modo omnes passionum anxietates sunt in peccantibus contra naturalem tendentiam voluntatis eorum, nam iracundus eligit sic insurgere in punitionem alterius, ut ipse ex hoc nullam molestiam, nullum laborem pateretur; unde cum in ista incidit, poenale ei est, idemque dic de conscientiae remorsu, aliisque eiusmodi. Haec itaque sunt quae vocantur poena peccati *concomitans*, de qua intelligitur clamor impiorum in novissimo die, Sap. V-7. « Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, ambulavimus vias difficiles » (*).

Sed ab hac poena concomitante distingui debet poena quae est ab extrinseco, utpote a vindice Deo *inflicta*, iuxta illud S. Thomae in II, D. 27, q. 1, a. 5: « Culpa redditur duplex « poena. Una quae concomitatur ipsam culpam, ut conscientiae « remorsus et huiusmodi, secundum quod Augustinus dicit l. 1 « Confess, c. 12, quod inordinatus animus sibi ipsi est poena. « Alia quae infligitur a iudice Deo vel homine ». Et omnis ratio differentiae inde est repetenda, quod poenae concomitantis sufficiens causa est peccatum, non modo meritoria, verum etiam effectiva et quasi executiva; poenae vero inflictae causa efficiens non est nisi Deus, large nunc sumendo rationem effectationis, prout se extendit etiam ad eas privationes quarum aliquis est auctor, non quidem agendo, sed potius non agendo.

(1) Hae viae sunt difficiliores, id est anxietatibus omnis generis magis refertae, quam viae iustorum in hoc mundo. Dicit alicubi Philosophus quod delectatio perficit operationem sicut pulchritudo juventutem; est enim sicut quidam decor operationis, ipsa delectatio; quo fit ut beatitudo in sua essentia nihil aliud sit quam operatio perfectissima circa obiectum altissimum, cui adnexa est delectatio summa ut connaturalis proprietas. Quare, cum eadem sit contrariorum ratio, sicut delectationis puritas perfectioni operationis proportionatur, ita anxietas et perturbatio inordinationi eius; non enim frustra homo ab ordine sui veri finis, etiam nunc se subtrahit, et propter hoc dicent impii in inferno: *Ambulavimus vias difficiles!*

Hinc vides privationem gratiae sub alio et alio respectu pertinere tum ad culpam habitualement, tum ad poenam concomitantem, tum ad poenam inflictam. Nam secundum quod accipitur ut verificans in praesenti ordine rationem aversionis a fine qui Deus est, sic est constitutiva culpae habitualis, omnia intelligendo iuxta praemissa in quaestione praecedenti. Rursus, secundum quod in eodem praesenti ordine verificat rationem inquinamenti quod actus peccati imputabiliter perseverans ponit in anima, sic est poena concomitans. At vero, considerata absolute prout est physica destitutio radicalis principii supernaturalis beatitudinis, sic non habet causam nisi eum solum a cuius physico influxu pendet gratiae infusio et conservatio, et pro tanto ad poenam inflictam pertinere dicenda est.

Haec igitur de poena concomitante et inflictam generaliter dicta sint; in quo solum restat observandum quod ubi de *reatu Poenae* agitur, prior illa omittitur, et sola considerari debet haec posterior.

3. De poena quae infligitur in remedium salutis, et ea quae est ex pura iustitia in vindictam violationis ordinis. — Ulterius nunc considerandum venit quod poena inflictam dupliciter considerari potest: vel ut denunciata seu comminata, vel ut actu illata seu inferenda. Et siquidem sumatur ut comminata, sic semper medicinalis est, utpote habens pro fine retractionem hominum a peccato, iuxta illud Psalmi LIX-6: « Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus, « ut liberentur dilecti tui » §. Si autem sumatur ut actu illata, sic non semper est medicina iis qui eam subeunt, sicut patet evidenter de poenis quae inferuntur post mortem.

(*) Sensus est: *Dedisti metuentibus te significationem*, sive denunciationem et comminationem poenarum aeternarum, ut a peccato abstinentes *fugiant a facie arcus*, hoc est a poenis peccatoribus praeparatis, et *liberentur* atque in aeternam beatitudinem recipiantur *dilecti tui*. Sicut si dux volens auferre militibus velleitatem abeundi retro, et compellere eos ad victoriam, publicaret se posuisse in posterioribus exercitus, qui

De natura et ratione peccati personalis.

Sumendo igitur poenam inflictam prout actu illatam vel inferendam, dividitur in eam quae est in remedium salutare (sive eius qui punitur, sive etiam aliorum), et eam quae est pure in vindictam violationis ordinis iustitiae. — Ad primum genus pertinent poenae vitae praesentis, de quibus tamen nihil taxatum invenitur in Dei providentia, hoc sensu scilicet quod nec infallibiliter consequuntur culpas, nec eisdem certa lege commensurantur; quin imo, saepe saepius a maximis peccatoribus absunt, cum maior punitio sit non puniri hoc genere poenae quam puniri (*). Hinc de iniquis dicitur Iob. XXI-7 : *Impii vivunt, sublevati sunt, confortatiq[ue] deliciis*. Et Habac. 1-13: *Quare respicis super iniqua agentes, et taces, devorante impio iustio-rem se ?* Et Psalm. LXXII-3: *Quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns... : in labore hominum non sunt, ei cum hominibus non flagellabuntur, ideo tenuit eos superbia*. — Ad secundum autem genus pertinent poenae futurae quae non ex Dei misericordia, sed ex sola iustitia procedunt, et ideo rigore commensurantur culpis, cum venerit dies Domini in quo unicuique a iusto iudice retribuetur secundum opera sua. Atqui iterum illae solae sunt quae considerari debent in praesenti, nam per reatum poenae intelligitur obligatio ad poenam infallibiliter taxatam iuxta culpae quantitatem, et haec est poena venturi aevi.

4. De poena inflictam futuri saeculi prout in poenam damni et poenam sensus dividitur. — Utriusque ratio di-

in ore gladii percutiant fugientes. Et sic verum est quod poena qua denuntiata, semper est in bonum rationalis creaturae, ut scilicet saltem metu compellatur tendere in veram beatitudinem, quam alias in tenebris huius vitae constituta et fascinatione nugacitatis decepta, negligeret. Et sic etiam verum est quod nemo regulariter perveniret in caelum si non esset infernus denuntiatus, quia non amplius foret locus *initio sapientiae*, quod est timor Domini.

(1) Nam et medici austeras potiones propinant infirmis, ut conferant sanitatem.

stinctiva tripliciter assignata invenitur a S. Thoma; vel scilicet per respectum ad Deum a quo poena infligitur, vel per respectum ad subiectum cui infligitur, vel denique per respectum ad culpam propter quam infligitur.

Per respectum ad Deum qui infert poenam, sic ad poenam damni pertinet omnis poena cuius Deus est auctor per simplicem subtractionem influxus, ad poenam vero sensus ea cuius est auctor per actionem etiam positivam. « Quaedam est *poena damni* » ut subtractio gratiae et huiusmodi, et harum poenarum Deus « causa est, non quidem agendo aliquid, sed potius non agendo; » ex eo enim quod Deus gratiam non influit, consequitur in isto « gratiae privatio. Quaedam vero *poena seiisus* est, quae per « aliquam actionem infligitur, et huius, etiam agendo, Deus est « auctor » (§). — Per respectum autem ad subiectum cui poena infertur, sic *poena damni* est omnis poena formaliter consistens in simplici privatione, *poena vero sensus* ea quae consistit in cruciatu positivo. Unde S. Thomas (2) poenam sensus removens a pueris in solo originali decedentibus, excludit ab eis illud omne cui proprie convenit nomen tormenti, supplicii, cruciatus, vel gehennae. Imo in articulo sequenti expresse refert ad poenam sensus, afflictionem quae alias ex privatione visionis Dei consequitur: « Nulla, inquit, ratio videtur esse quare subtrahatur » eis (pueris) exterior poena sensus, si attribuitur eis interior « afflictio quae est multo magis poenalis, et magis opponitur » mitissimae poenae quam Augustinus eis attribuit ». — Denique per respectum ad culpam pro qua poena infertur, sic poena sensus illa est quae respondet conversioni ad commutabile bonum, poena vero damni illa quae respondet aversioni ab incommutabili bono: « Ex parte igitur aversionis respondet peccato *poena damni*, quae etiam est infinita; est enim amissio

8

(*) S. Thom., in II, D. 37, q. 3, a. 1, in corp,

i2) *De Malo*, Quaest. 5, a. 2.

« infiniti boni, scilicet Dei. Ex parte autem inordinatae conversionis respondet ei *poena sensus* quae etiam est finita » (*).

Quibus suppositis, facile possunt ad concordiam redigi varia dicta doctorum; potest etiam videri quis sit aptior modus loquendi, ut claritati consulatur. Equidem iuxta omnes privatio gloriae secundum se ad poenam damni exclusive pertinere dicenda est, quacumque consideratione facta; et similiter gehenna ignis ad poenam sensus. Unde non occurrit dubium nisi de afflictione maxima quae oritur ex privatione visionis Dei in iis qui personaliter peccaverunt, et in termino vitae iam constituti sciunt se ad gloriam caelestem advocatos, sua maxima culpa a tanto bono excludi. Sed dicendum quod sub alia et alia consideratione, modo ad poenam damni, modo ad poenam sensus recte reducitur. Si enim attendas divisionem poenae sensus et poenae damni per respectum ad subiectum, prout scilicet ponit in eo vel puram privationem vel dolorem positivum : sic evidens est quod praedicta afflictio ad poenam sensus est referenda (2). Si autem divisio attendatur per respectum ad Deum inflictorem poenae, vel ad culpam pro qua poena infligitur, sic e contra referri debet ad poenam damni ut naturalis sequela eius. Non enim positiva actione punitiva infert Deus afflictionem hanc, sed ipsa ad subtractionem beatitudinis propter personales culpas sponte sua consequitur. Et simili modo in taxatione poenae pro aversione a Deo non seiungitur privatio ab annexa afflictione, sed per modum unius iure meritoque utrumque sumitur. Nunc vero observa quod modus loquendi *plerumque* conformis est huic posteriori considerationi. Nam cum poena damni nominatur, generatim consignificari solet interior afflictio privationem

(1) S. Thom., hic, a. 4, in corp.

(8) « Poena sensus, inquit S. Thomas *de Malo*, q. 5, a. 2, in corp., < opponitur integritati naturae et bonae eius habitudini >. Atqui afflictio quaelibet, undecumque orta, privat bonam naturae habitudinem, ut constat. Ergo ex hac parte dolor ortus ex privatione supematuralis beatitudinis pertinere dicendus est ad poenam sensus.

beatitudinis consequens, ita ut ex parte poenae sensus sola se teneat gehenna ignis. Verumtamen si sermo sit de iis qui decedunt in originali absque reatu peccatorum personalium, poena damni nihil aliud importat quam puram privationem, eo quod pro originali peccato nulla est poena positiva in futura vita, uti suo loco dicitur. Vide ergo quomodo ex subiecta materia amplitudo sensus sit semper determinanda.

Ultimo animadvertendum occurrit quod in purgatorio dilatio gloriae non habet *simpliciter* rationem poenae damni, quandoquidem anima ibi possidet gloriam in radice inamissibilis gratiae, necnon et in expectatione quam scit absolute certam atque infrustrabilem. Est tamen dilatio ista maxime poenalis, quia etsi in hac vita carentia visionis Dei non sit privatio veri nominis, (nam ut dicitur 1. 3 c. Gent., c. 144, privatio alicuius non est nisi quando natum est haberi, non enim catulus mox natus dicitur visu privatus): at certe statim post finem vitae talis efficitur, et ex tunc annexam habet punitivam afflictionem. Verum in infinitum distat a poena damnatorum * cui soli nomen damni attribuere solent; et hoc debuit convenienter hic notari, ne forte ex confusione nominum sequatur aliquando confusio conceptuum. Nunc autem post notiones praeambulas, ad ipsam doctrinae expositionem accedamus oportet. Hinc:

(*) In inferno nullus ordo sed sempiternus horror inhabitat, nec aliquid tollitur de ratione poenae, quia damnati utpote voluntatem habentes obstinatam in malo, iustitiae Dei totaliter repugnant. Ast in purgatorio adest charitas, imo charitas confirmata quae nec potest amitti, nec iam compatitur motum aut affectum ullum qui praeter rectum ordinem existât. Quapropter purgantes animae consentiunt poenis suis, sicut et Dei iustitiae quae poenas ordinat. Porro, ut supra habitum est, quantum adimitur de involuntario, tantum tollitur de poenaliitate.

THESIS VI.

(Ar t . 1).

Omne peccatum inducit reatum poenae proportionatae
pro futura vita in foro Dei.

Haec est fundamentalis assertio, cuius sensus recte assequaris oportet. Non enim dicitur omne peccatum in praesenti vita commissum, fore de facto puniendum in futura; contingit enim peccatum hic remitti et quantum ad culpam et quantum ad poenam. Sed asseritur semper induci reatum, id est ligationem ad poenam alterius vitae, sive postea reatus ille ante mortem solvatur, sive non.

Hoc igitur sensu, assertio est valde obvia tam in Scripturis quam in doctrina Sanctorum. Inter alia autem revelationis testimonia ponderandum est verbum Domini, Matth. XII-36 : « Dico autem vobis quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii » (*).

Il) Vix potest aliquid inveniri quo fundamentale principium moralitatis magis illustretur; hinc enim habemus quod *verbum otiosum* est quoddam malum morale; nunc autem iure inquiritur quidnam verbo otioso inesse possit, unde ei mali moralis ratio conveniat? Et nihil aliud occurrit nisi irreferibilitas in finem; quippe *otiosum* idem est ac extra ordinem finis (quod redundat et non est ad rem). Sed quis tandem ille est finis, cuius respectu verbum dici potest otiosum, et quia otiosum, ideo deordinatum ac punibile? Non certe ipse homo, cui si verbum dicere lubet, per hoc ipsum implet beneplacitum suum et in hoc ordine nihil otiosum facit. Neque etiam alius finis a quo homo se toto non dependeat: nec tu, nec ille, nec creatura qualiscumque; nam etiamsi respectu tui, vel illius, vel cuiuslibet creaturae, otietur verbum meum, quaeso te, quis adeo desipiet ut dicat ipsum esse hoc titulo inordinatum? Non enim constituor ego sub ordine tuo, nec tu sub meo; unde nihil est deordinationis si nec actio tua ad me tendit, nec mea ad te. Ergo unus solus finis est, cuius respectu aliquid intelligitur

Nam de eo solo reddetur ratio in futuro iudicio, de quo est poena taxata in foro Dei. Sed in futuro iudicio rationem reddent homines etiam de verbo otioso, hoc est de omni actu qui ex suo genere omnino indifferens, tantummodo iusta necessitate caruit, vel pia utilitate; et hoc est minimum quid in ordine peccatorum. Ergo a fortiori reatus poenae inducitur per quamlibet aliam culpam, nihilque excipitur a generalitate verborum Apostoli, Rom. II-9 : « Tribulatio et angustia in omnem animam » hominis operantis malum, Iudaei primum et Graeci ».

Ratio etiam intrinseca est in aperto, nam lex de sui ratione habet vim coercitivam ; coercitio autem legis est per timorem poenae; requiritur ergo ut lex poena proportionata sanciat. Sed lex Dei prohibet omne peccatum. Ergo omne peccatum inducit in foro Dei reatum poenae ; non autem pro praesenti vita, ut constat ex praemissis (§) ; ergo pro futura, in qua unicuique iuxta opera sua a iusto iudice retribuitur. Accedit et argumentum S. Thomae in praesenti. Videmus enim hoc esse in natura rerum, ut quisquis insurgit contra ordinem aliquem, a principe huius ordinis deprimatur. Ergo omnis qui insurgit contra ordinem iustitiae, deprimi debet ab eo qui huius ordinis princeps existit, contrahendo scilicet reatum poenae in iudicio eius. Sed omnis peccans agit contra iustitiae ordinem cuius princeps est Deus. Ergo sequitur eadem conclusio, in qua cum non occurrat specialis obscuritas, statim ad ampliores quasdam determinationes veniendum est, ut in thesi sequenti. (§*)

ex ipsa sua otiositate malum : ille, inquam, finis ad quem omnes meas actiones referre teneor, et iste est Deus, totius moralitatis principium et terminus.

(*) Vide supra pag. 82.

THESIS VII.

(Ar t . 3-5).

Omne et solum peccatum mortale per se Inducit reatum poenae aeternae, quae etiam est duplex: poena quidem damni respondens inordinationi aversionis a vero ultimo fine, et poena sensus respondens inordinationi conversionis ad indebitum finem. Porro aeternae punishmentis ultima ratio est aeterna permanentia moralis inordinationis in humana voluntate, quae post mortem non est amplius flexibilis circa ultimum finem, sed in eo fine cui in instanti mortis adhaerebat, immobiliter ac necessario ex rei natura obfirmatur.

Iterum distingue reatum poenae a punishmente ipsa, quia potest incurri reatus, quin sequatur punitio, si forte reatus solvatur antequam veniat tempus luendi poenam. Hinc duplex pars in thesi iure meritoque distinguitur; et primo agendum de ipso reatu quem *ex sese* et *suapte vi* peccatum inducit, considerando poenam peccati tam quoad durationem quam quoad quidditatem.

Quod omne mortale peccatum inducat reatum aeternae poenae damni, indubia Sacrae Scripturae testimonia attestantur. Legitur enim in 1 Cor. VI-9: *Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles... regnum Dei possidebunt*. Ergo quisquis elapso tempore viae, quod solum iuxta Scripturas assignatur poenitentiae et remissioni peccatorum, reus invenitur alicuius e supradictis sceleribus, ita ut fornicarius vel adulter vere nominetur et sit (*): iste absolute et in perpetuum

(*) Nota hic, quod de aliis mortalibus peccatis eadem evidenter ratio est.

a regno Dei manet exclusus, ideoque aeterna poena damni punitur per privationem beatitudinis caelestis. Porro huius poenae reatus non incurritur, ut constat, quando homo moritur, sed quando peccat; post mortem enim incipit tantum inamovibiliter persistere et ad executionem perducitur. Peccatum itaque semper efficit hominem reum aeternae poenae damni, tametsi toto tempore quo vita praesens agitur, reatus ille simul cum culpa quam consequitur, possit auferri. — Et eodem moto ratiocinaberis circa illud Evangelii, Matth. XXIV-41: *Tunc dicet et his qui a sinistris erunt: Discedite a me, maledicti*. Quid est enim excludi a consortio Christi regis gloriae in illa regeneratione et novo natali totius universi, nisi longe fieri ab ea Jerusalem ubi est haereditas filiorum in visione Dei? Iterum ergo inculcatur poena damni, cuius reatum incurrit quisquis malus efficitur per voluntariam a Deo aversionem, et quantum est ex vi huius aversionis, debet habere locum inter eos qui a sinistris erunt. — Item, Apoc. XXI-XXII, describens Ioannes regnum in quo Sancti Deo fruuntur, munditiam absolutam aeternae illius civitatis multis prosequitur: ubique aurum mundum simile vitro mundo, ubique plateae nitidissima luce resplendent, nec sine sacro quodam terrore cogitari potest, quanta sit puritas requisita ut quis ambulet per fulgentes vias, et vel appropiet ad muros quorum singuli lapides margaritae sunt. Quare ab hoc paradiso gloriae vox egreditur dicens: *Foris canes, et venefici, et impudici, et homicidae, et idolis servientes, et omnis qui amat et facit mendacium*. In quo iterum atque iterum denuntiatur peccatoribus finalis et definitiva a beatitudine exclusio; unde eadem conclusio sequitur ac supra.

Reatum quoque aeternae poenae sensus notissimae auctoritates nos edocent. Dicitur enim Marc. IX-42: *Et si scandalizaverit te manus tua, abscide illam, bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire.... in ignem inextinguibilem*. Sed nulla esset haec consequentia si mortale peccatum, cuius occasio vel causa hic removeri iubetur, non

faceret hominem reum gehennae ignis perpetui. Dicitur etiam Matth. XXV-41: *Discedite a me in ignem aeternum*, et infra: *Ibunt hi in supplicium aeternum*, et Isaiae ultimo: *Ignis eorum non exstinguetur*, et Apoc. XIV-11: *Et fumus tormentorum eorum ascendet in saecula saeculorum*. De quibus grandis nobis sermo esse deberet, si occurreret necessitas demonstrandi proprietatem verborum Scripturae quoad ignem inferni, vel etiam declarandi qua ratione ignis torqueat animas et spiritus angelicos. Sed haec omnia non sunt huius loci, cum praesens indago solum respiciat veritatem reatus interminabilis poenae quae non solum in privatione beatitudinis, sed etiam generatim in positiva inflictione alicuius contrarii consistat. Porro, quocumque modo ignem interpreteris, duo saltem satis superque perspicua sunt: primo quidem nomine ignis significari positivum instrumentum divinae iustitiae ad vindictam peccati; tum praeterea, huius ignis poenam denuntiari aeternam, id est nunquam omnino finiendam. — Constat primum, quia ignis qui paratus est diabolo et angelis eius (*), ignis exstans in loco tormentorum (*), ignis qui armatur ad ultionem inimicorum (3), gehenna quam sicut torrens sulphuris succendit flatus Domini (4), profecto non est aliquid de genere privationum, sed res quaedam a Deo facta, et ab eo ordinata in cruciatum impiorum. — Constat pariter et secundum, cum ubique ignis ille dicatur inexstinguibilis, et expresse appelletur aeternus. Nec valet si opponas quod in poeticis locutionibus V. T., aeternitas quandoque non absolutam interminabilitatem, sed solum durationis diuturnitatem significet. Nulla enim hic paritas esse potest, tum quia in Novo Testamento nusquam vox αἰώνιο eo sensu adhibita invenitur, tum quia eodem tenore impiis denuntiatur ignis aeternus quo iustis

tl) Matth., XXV-41.

C) Luc., XVI, 24-29.

p) Sap., V-18.

(4) Isai., XXX-33.

vita aeterna, turn denique quia subiecta materia et scopus orationis omnem haesitationem manifeste excludunt, quandoquidem in praefatis locis aliisque similibus explicatur consummatio saeculi et ultimus terminus omnium rerum, post quem nihil ultra expectandum erit, regno caelorum in toto universo immobiliter constituto (*).

Nunc si praedictorum rationem intrinsecam quaeras, considera primo quam necessario per mortale peccatum *aeterna poena* incurratur. Et principium totius argumentationis hinc sumendum est, quod quidquid moralitatis ordinem irreparabiliter pervertit, interminabilis etiam poenae reum hominem efficere debet, in foro utique illius ad quem spectat ordo moralitatis

(*) « Commoneo ut de diaboli angelorumque eius correctione et
 < in pristinum statum reparatione sapere nihil audeas, non quia diabolo
 c et daemonibus invidemus..... sed quia ultimae sententiae summi et
 < veracissimi ludicis ex nostra praesumptione addere nihil debemus.
 « Ipse enim se similibus eorum dicturum esse praedixit: *Ite in ignem*
 « *aeternum qui paratus est diabolo et angelis eius*. Nec movere debet,
 « ut hoc loco aeternum pro diuturno accipiamus, quod alibi scriptum
 < est: *In aeternum et in saeculum saeculi*..... Sed quisquis prudenter
 < advertit quod dictum est, *ite in ignem aeternum*, illud esse dictum
 « quod non habet finem, a contrario probat eo ipso loco evangelico de
 < vita aeterna quam iusti accepturi sunt; non enim et ipsa habet finem,
 c Ita enim conclusit: *Ibunt illi in ambustionem aeternam, iusti autem*
 « *in vitam aeternam*. In utroque graecus αἰώνιον habet. Si misericordia
 « nos provocat credere non futurum impiorum sine fine supplicium,
 « quid de praemio iustorum credituri sumus, cum in utraque parte,
 < eodem loco, eadem sententia, eodem verbo pronuntietur aeternitas?...
 « Postremo si aeternum et aeternale, hoc est αἰών et αἰώνιον, sub utroque
 « intellectu in Scripturis poni solet, aliquando sine fine, aliquando cum
 c fine, quid de illis Prophetarum verbis responsuri sumus, ubi scriptum
 « est: *Kermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur?*
 i Qualiscumque poena significata sit nomine vermis atque ignis, certe
 ¶ si non morietur nec extinguetur, sine fine praedicta est, nec aliud agebat

Propheta cum hoc diceret, nisi ut eam sine fine praediceret ». August, contra *Priscillianistas*, c. 5-6.

sive ultimi finis, id est in foro Dei. Quamdiu enim manet deordinatio a statu iustitiae, tamdiu reordinatio per poenam duret necesse est: non quod duratio reatus culpa sit causa meritoria durationis poenae, sed conditio sub qua causa meritoria quae in actu peccati praecessit, semper exserit vim suam. Atqui omne et solum peccatum mortale *quantum est de se*, irreparabiliter pervertit ordinem moralitatis et iustitiae. Subtrahit enim ipsum ordinis principium quo voluntas hominis subditur Deo ut fini ultimo, id est gratiam et charitatem. Et quia subtracta charitate et gratia, nihil in homine relinquitur unde ipsa charitas possit reparari, dicendum superest quod *quantum est ex parte peccantis*, semper inducitur irreparabilis subversio ordinis moralis. Ergo ex natura rei consequitur reatus poenae nunquam desiturae. « Peccatum inquit S. Thomas (*), ex hoc inducit reatum « poenae, quod pervertit ordinem. Manente autem causa, manet « effectus: unde, quamdiu perversitas ordinis remanet, necesse « est quod remaneat reatus poenae. Pervertit autem aliquis ordinem quandoque quidem reparabiliter, quandoque autem irreparabiliter. Semper enim defectus quo subtrahitur principium, « irreparabilis est; si autem salvetur principium, eius virtute « alii defectus reparari possunt, sicut si corrumpatur principium « visivum, non potest fieri visus reparatio nisi sola virtute divina; si vero, salvo principio visivo, impedimenta adveniant « visioni, reparari possunt per naturam vel artem. Cuiuslibet « autem ordinis est aliquod principium, per quod aliquis fit particeps illius ordinis. Et ideo, si per peccatum corrumpatur « principium ordinis quo voluntas hominis subditur Deo, erit « inordinatio quantum est de se irreparabilis, etsi reparari possit « virtute divina. Principium autem huius ordinis est ultimus finis « cui inhaeret per charitatem. Et ideo quaecumque peccata avertunt a Deo, charitatem auferentia, quantum est de se inducunt reatum aeternae poenae ».

(1) S. Thom., hic, art. 3.

Exigit autem iustitia ut poena ista sit in **primis** *damni*. Fert enim aequitas ut qui se a Deo separavit separatione quae opponitur unioni charitatis, puniatur per separationem a Deo oppositam beatificae fruitioni, et universaliter loquendo, quisquis contra legem peccat contemnendo finem legis, debet secundum iustitiae regulam amittere beneficium finis. Sed quisquis peccat mortaliter, iste legis aeternae finem contemnit, sese ab eo aver-tendo. Ergo oportet ut amittat beneficium sive fruitionem huius finis qui est ipsa per essentiam bonitas. Rursus, amissio alicuius boni non est, nisi sit definitiva et perpetua privatio eius, quandoquidem id cuius possessio solum differtur, nusquam dicitur amissum, sed prorogatum. Necesse igitur est ut peccato mortali ex parte aversionis respondeat poena perpetuae privationis summi illius boni, in cuius possessione sita est hominis beatitudo, et in hoc poenam damni dicimus consistere. « Naturalis
« aequitas, inquit Angelicus 1. 3 c. *Gent.* c. 144, hoc habere
« videtur, quod unusquisque privetur bono contra quod agit:
« ex hoc enim reddit se tali bono indignum. Et inde est quod
« secundum civilem iustitiam, qui contra rempublicam peccat,
« societate reipublicae privatur omnino, vel per mortem, vel per
« exilium perpetuum; nec attenditur quanta fuerit mora tem-
« poris in peccando, sed quid sit contra quod peccavit. Eadem
« est autem comparatio totius vitae praesentis ad rempublicam
* terrenam, et totius aeternitatis ad societatem beatorum qui
« ultimo fine aeternaliter potiuntur. Qui ergo contra ultimum
« finem peccat, et contra charitatem per quam est societas bea-
* torum, in aeternum debet puniri (privatione huius finis et so-
« cietatis), quamvis aliqua brevi temporis mora peccaverit ».

Tandem oportuit ut poenae damni poena etiam sensus inseparabiliter coniungeretur. Et prima ratio sumi potest ex necessitate sanctionis quae sit sufficiens ad retrahendum homines a peccato. Etenim « nullus timet amittere id quod non desi-
« derat adipisci; qui ergo habent voluntatem aversam ab ul-
« timo fine, non timent excludi ab illo. Non ergo per solam

« exclusionem ab ultimo fine, a peccando revocarentur. Oportet
 « igitur peccantibus aliam poenam adhiberi, quam timeant pec-
 * cantes » (*). Verum, argumentum principale trahitur ex ipsa
 intrinseca indole peccati. Etenim poena debet proportionaliter
 culpaе respondere. Per culpam autem non solum avertitur mens
 ab ultimo fine, sed etiam indebite convertitur in alia quasi in
 fines, et licet aversio realiter involvatur in conversione, ut di-
 ctum est supra, tamen haec duo ratione distinguuntur et du-
 plicem important inordinationem, dum scilicet peccans fruitur
 bono creato, et per hoc ipsum a Deo se avertit. Non solum
 ergo puniendus est ille qui peccat, per hoc quod excludatur a
 fine, sed etiam per hoc quod ex aliis rebus sentiat nocumentum,
 iuxta illud Apoc. XVIII-7: *Quantum glorificavit se et in deli-*
ciis fuit, tantum date illi tormentum.

Obiicies tamen : *Secundum quantitatem culpaе debet esse
 et quantitas poenae. Sed ille qui peccat, non peccat infinito tem-*
pore, quamvis in infinitum bonum peccet. Ergo non debet puniri
poena aeterna, sed solum ad tempus privatione infiniti boni, vel
etiam positiva castigatione propter abusum creaturae.

Respondeo : *Dist. mai.* Secundum quantitatem culpaе de-
 bet esse et quantitas poenae, hoc est, gravitati culpaе respon-
 deat necesse est poenae acerbitas, *conc. mai.* Hoc est, dura-
 tion! culpaе debet respondere duratio poenae, *subd.* Duration!
 culpaе ex parte maculae vel reatus, iterum *conc. mai.* Ex parte
 actus, *neg.* — Ad minorem autem dico : Ille qui peccavit mor-
 taliter, non peccavit infinito tempore, id est non fuit in actu
 peccandi per infinitum tempus, *conc. min.* Id est, non se deor-
 dinavit, quantum in ipso fuit, deordinatione irremediabili, nec
 se obligavit ut in peccati reatu aeternaliter permaneret, radici-
 tus corrumpendo principium ordinis quo voluntas est habitua-
 liter Deo subdita, id est charitatem, *nego.* Et ideo absolute ne-
 gatur consequentia. — Caeterum ne in humano quidem iudicio

fl) S. Thom., l. 3 c. *Gent.*, c. 145.

assumitur ut mensura durationis poenae duratio delicti. Non enim quia adulterium vel homicidium in momento committitur, inquit Angelicus in resp. ad Ium, propterea momentanea poena ponitur, sed quandoque quidem perpetuo carcere vel exilio, quandoque etiam morte, in qua non consideratur occisionis mora, sed potius quod in perpetuum auferatur reus a societate viventium, et sic poena ista repraesentat suo modo aeternitatem poenae inflictae divinitus. Porro, si duratio poenae nequaquam respondet duration! sceleris in legibus etiam humanis, quamvis ipsae non respiciant nisi forum externum, et nihil attendant praeter actionem transeuntem prout est nociva communitati, quanto minus in lege divina quae prohibet peccatum secundum quod perversivum est interioris ordinis iustitiae. Si quid igitur ex sese ordinem hunc irreparabiliter pervertat, consequens omnino est ut ei interminabilis poena in iudicio Dei debeatur ¶.

Dices iterum : *Peccatum mortale, quantumvis grave, est semper remissibile, ac per hoc, reparabile. Non ergo inducit aeternae poenae reatum, cuius causa non est nisi illud quod irreparabiliter pervertit ordinem.*

(*) Considerandum etiam quod etsi voluntarius peccati actus in momento temporis exsistat, adhuc tamen ille qui peccat, tali modo peccato adhaeret, ut in actu peccandi perpetuo maneret, si posset ; convertitur enim ad obiectum prohibitum ut ad summum diligibile. « Peccans mortaliter, inquit S. Thomas in II, D. 42, q. 1, a. 5, finem delectationis suae in eo in quo mortaliter peccat, ponit, ut etiam Deum pro illo contemnat. Constat autem quod quicumque summe diligit aliquid sicut finem suae voluntatis, ex hoc ipso vellet semper ei adhaerere ; et ideo peccans mortaliter, illo actu voluntatis quo peccatum mortale eligit, eligit peccato semper adhaerere nisi per accidens retrahatur, vel timore poenae, vel aliquo huiusmodi ; sed si in finite adhaerere posset, semper adhaereret, et ideo in suo aeterno peccat, et propter hoc aeterna poena est dignus ». Considerandum denique quod gravitas peccati, propter infinitam offensi dignitatem, semper excedit quamlibet possibilem poenarum acerbitatem, et ideo oportet ut quod de aequalitate iustitiae necessario deest, recompensetur aliquo modo per infinitam durationem.

Respondo : *Dist. antec.* Peccatum mortale est reparabile tempore praesentis vitae, quantum est ex virtute Dei, *cone. antec.* Quantum est ex facto peccantis, *nego antec.* Porro cum de reatu agitur, id est de obligatione ad poenam quae actum peccati naturaliter consequitur, nihil aliud attendi debet nisi irreparabilitas se tenens ex parte hominis delinquentis. Unde etiamsi per respectum ad potentiam Dei ordinatam peccatum foret tam in praesenti quam in futuro remissibile, adhuc vere ex actu peccati sequeretur aeternae poenae reatus, habens rationem sui in irreparabili subversione ordinis iustitiae quantum est ex facto peccatoris. Quippe considerare nunc oportet quid per se sequatur ex actu hominis, non autem quid valeat divina virtus efficere.

Caeterum virtus divina in gubernatione rerum sese accommodat earum conditioni, ideoque quamdiu liberum hominis arbitrium remanet naturaliter flexibile a malo ab bonum, tamdiu virtus Dei omnipotens ipsum movet per actualem gratiam ad reparationem habitualis gratiae et charitatis. Ubi vero in eo statu ponitur in quo amplius non est mutabile ab uno fine in alium finem, sicut de voluntate post separationem a corpore doctrina Sanctorum et Scripturae testimonia docent, tunc absolute subtrahitur motio gratiae, et sic, ordinis perversitate immobiliter perseverante ex quadam insita rerum necessitate, poena de facto infligitur in aeternum duratura.

Iterum ergo apparet distinctio inter poenae reatum et actualem punitionem. Sufficiens causa reatus est peccatum prout irreparabile per virtutem illius qui peccavit. Sed ad actualem interminabilis poenae inflictionem ulterior conditio requiritur, ut scilicet auferatur etiam id quod de reparabilitate adhuc remanebat *ex parte mobilitatis humanae voluntatis sub Dei operatione et gratia.* « Non enim, inquit Angelicus 1. 4 c. *Gent.*, c. 94, « esset perpetua poena animarum quae damnantur, si possent « voluntatem mutare in melius, quia iniquum esset quod ex quo « bonam voluntatem haberent, perpetuo punirentur ». Et hoc sensu in thesi additum est, ultimam rationem punitionis aeter-

nae esse aeternam permanentiam inordinationis in humana voluntate, quae post mortem in eo fine cui ante mortem adhaerebat, immobiliter ac necessario firmatur.

Haec *necessaria voluntatis obfirmatio*, non dico in iis quae sunt ad finem (cum circa illa essentialiter versetur exercitium liberi arbitrii), sed in eo in quo ante mortem, suum supremum finem ac summum diligibile ultimo constituerat: haec, inquam, obfirmatio continet unam e profundioribus quaestionibus tum theologiae tum naturalis philosophiae, quae etiam ad regulam vitae moralis suppeditat materiam cogitationum nusquam exhaurientem. Et nunc quidem humanae voluntates mobilitatem corporis corruptibilis participantes, non solum circa media mutant consilia, sed etiam circa ipsos supremos fines hinc et inde moventur, modo subditae Deo vero ultimo fini, modo conversae ad fines oppositos, et sic describunt lineas curvas velut arundo vento agitata. Ast ubi pervenitur ad immobile littus futuri aevi, non amplius potest mutari voluntas quantum ad id quod est in moralibus sicut prima principia in intelligibilibus, sed *si ceciderit lignunt ad austrum aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit* (*).

De qua veritate dico in primis eam esse in communi sensu hominum. Si enim eos excipias qui animae immortalitatem negant, vel absurdam metempsychosim statuunt, omnium animis insitum est, defunctos constitui in quodam immobilitatis statu, quatenus reputantur vel immutabiliter boni vel immutabiliter mali, ac per hoc, in bono vel malo fine obfirmati, cum ex ultimo fine tota dependeat vel bonitas vel malitia voluntatis. — Et re quidem vera, videmus cunctis entibus praefixum fuisse a natura terminum durationis sui motus in perfectionem ; nec mi-

C) Eccl. XI-3.

De natura et ratione peccati personatis.

rum hoc videri debet, quia mobilitas in perfectionem competit ei quod adhuc est quodammodo in fieri, natura autem nulli rei aeternum fieri assignat. Oportet igitur ut omni enti naturaliter attribuaturs certum spatium perveniendi ad ultimum factum esse, sive ad statum quemdam in quo semper necessario permaneat, si sit de genere eorum quibus competit essendi perpetuitas. Nunc autem, cum finis habeat rationem boni et perfectivi, ex adhaesione ad finem adipiscitur creatura intellectualis perfectionem seu veram seu falsam, pro libertate sui arbitrii. Quapropter praecedit aliquis status in quo potest moveri ad finem, et sequitur alius status perpetuus in quo necessario immobilizatur in fine quem sibi praestituit, quicumque tandem ille sit. Et quia anima unitur corpori ut in eo existens perficiatur quasi ad perfectionem mota, status ille prior durat toto tempore praesentis vitae, incipit hic posterior statim ac fit separatio a corpore. « Anima « igitur, quemcumque finem sibi ultimum praestituisse invenitur * in statu mortis, in eo fine perpetuo manebit... ». Sic igitur, post \$ hanc vitam qui boni in morte invenientur, habebunt perpetuo « voluntatem firmatam in bono ; qui vero mali tunc invenientur, « erunt perpetuo obstinati in malo » (4). Et hoc quidem argumentum sumitur ex notione viae et termini, quae in duratione creaturae rationalis necessario est introducenda ; nihil enim aliud est via quam status tendentiae in finem, nihil aliud terminus viae quam status mansionis sive immobilizationis in fine. — Sed ad eandem conclusionem deveniet quisquis diligenter attendet quid sit adhaerere alicui bono tamquam ultimo fini. Etenim amor quo aliquid amatur ut summum diligibile, semper est *per se* definitivus et irrevocabilis, eo quod amor summi diligibilis revocari non potest per aliquid amatum magis, sicut nec error circa principia per aliqua certiora. Sicubi ergo contingat mobilitas quoad finem ultimum, hoc non est nisi *per accidens*, videlicet ratione coniunctionis ipsius intellectus et voluntatis cum corpore

(*) S. Thom. *Contp. theol.* c. 174.

eis deserviente ad proprias operationes. Ex mobilitate enim corporis movetur et dispositio animae, fitque ut recedat ab eo in quo prius fixa permanebat, et vice versa. At puri spiritus nequaquam retrahibiles sunt a fine ultimo quem primo amplexi sunt, nec animae humanae ab eo cui vel actualiter vel habitualiter inhaerebant in instanti separationis, dicente Damasceno : *Hoc est hominibus mors, quod angelis casus.* « Dispositione ma-
« nente qua aliquid desideratur ut ultimus finis, non potest illius
« finis desiderium moveri, quia ultimus finis maxime desideratur;
« unde non potest aliquis a desiderio ultimi finis revocari per
« aliquid desiderabile magis. Anima autem est in statu mutabili
« quamdiu corpori unitur, non autem postquam fuerit a corpore
« separata. Dispositio enim animae movetur per accidens secundum
« aliquem motum corporis ; cum enim corpus deserviat animae ad
« proprias operationes, ad hoc ei naturaliter datum est, ut in
« ipso existens perficiatur quasi ad perfectionem mota ; quando
« igitur erit a corpore separata, non erit in statu ut moveatur
« ad finem, sed ut in fine adepto semper quiescat. Immobilis
« igitur erit voluntas eius quantum ad desiderium ultimi finis;
« ex ultimo autem fine dependet tota bonitas vel malitia volun-
« tatis, quia bona quaecumque aliquis vult in ordine ad bonum
« finem, bene vult, male autem quaecumque in ordine ad ma-
« lum finem. Non est igitur voluntas animae separatae muta-
« bilis de bono in malum, licet sit mutabilis de uno volito in
« aliud volitum, servato tamen ordine ad eundem ultimum finem.
« Ex quo apparet quod talis immobilitas voluntatis libero arbi-
« trio non repugnat, cuius actus est eligere ; electio enim est
« eorum quae sunt ad finem, non autem ultimi finis. Sicut igi-
« tur non repugnat libero arbitrio quod immobili voluntate de-
« sideramus beatitudinem et miseriam fugimus in communi, ita
« non erit contrarium libero arbitrio quod voluntas feratur in
« aliquid determinatum sicut in ultimum finem, quia sicut nunc
« immobiliter nobis inhaeret natura communis per quam bea-
« titudinem appetimus in communi, ita etiam immobiliter ma-

« nebit illa specialis dispositio per quam hoc vel illud deside-
 « ratur ut ultimus finis. Substantiae autem separatae, scilicet
 « angeli, propinquiore sunt secundum naturam in qua creantur
 « ultimae perfectioni quam animae, quia non indigent acquirere
 « scientiam ex sensibus, neque pervenire ratiocinando de principiis
 « ad conclusiones, sed per species inditas statim possunt in con-
 « templationem veritatis pervenire, et ideo, statim quod debito
 « fini vel indebito adhaeserunt, immobiliter in eo permanserunt.
 « Non est tamen aestimandum quod animae, postquam resu-
 K ment corpora in resurrectione, immobilitatem voluntatis amit-
 » tant, quia ut supra dictum est, corpora in resurrectione dispo-
 rt nentur secundum exigentiam animae, non autem animae im-
 « mutabuntur per corpora, sed immobiliter perseverabunt » (1).

Haec igitur et aliae eiusmodi considerationes ostendunt, communem generis humani persuasionem circa statum delunctorum esse rationi maxime consentaneam, adeoque critérium veritatis in se continere. Verumtamen habemus certiore propheticum sermonem, cui bene faciemus attendentes quasi lucernae lucenti in caliginoso loco. Revelationi autem inhaerentes, tria haec inconcussa persuasionem tenebimus : **Primo**, obstinatio voluntatis in fine cui ultimo adhaesit dum esset in via, res est extra omnem dubitationem posita ; connectitur enim logice cum dogmate quo credimus malos dare de facto *poenas in interitu aeternas* (*). Si enim unquam posset voluntas rectificari circa verum finem ultimum qui Deus est, non posset amplius esse poena perpetua, quia iniquum foret perpetuo puniri eos qui iam bonam voluntatem haberent, ut supra cum Angelico Doctore notatum est. **Secundo**, obstinatio ista non procedit a Deo qui neminem a se avertit, neminem in affectu peccati confirmat. Quin imo non est effectus aeternitatis poenae, sed magis ratio eius vel conditio sine qua non. Damnati enim non ideo obsti-

(*) S. Thom. 1. 4. c. *Gent.* c. 95.

i2) 2 Thessal. 1-9.

nantur quia aeternis poenis addicuntur, sed e converso, ideo addicuntur poenis aeternis quia, voluntate eorum in malo confirmata, moralis deordinatio quam mortale peccatum induxit, semper duret necesse est. Tertio igitur dicendum remanet obstinationem hanc esse ex natura rei, id est sequelam necessariam liberae determinationis in qua mors invenit voluntatem; sic olim Iahel uxor Haber Sisaram clavo confixit in eo ipso situ et loco in quo oppressus somno ceciderat.

Ergo, *superbia eorum qui te oderunt ascendit semper (*)*, et propterea, *fumus tormentorum eorum ascendet in saecula saeculorum (2)*.

Nec obstat illud quod de impiis in novissimo die legitur Sap. V-2 : *Videntes turbabuntur timore horribili, dicentes intra se, poenitentiam agentes, et prae angustia spiritus gementes : Hi sunt quos habuimus aliquando in densum et in similitudinem improperii... Ergo erravimus a via veritatis, et iustitiae lumen non luxit nobis*, etc. Non enim ea poenitentia hic signatur, qua quis ab affectu peccati, adeoque a pravo fine ultimo retrahit voluntatem, quia iniqui in inferno non hoc refugiunt in peccatis quod prius appetiverunt, puta proprium suum ac privatum bonum tanquam summum ac principale, sed aliquid aliud, videlicet poenam. Sciendum quippe est quod poenitere de peccato dicitur dupliciter : « Uno modo per se, et alio modo per accidens. Per se quidem de peccato poenitet quis, qui peccatum, « eo quod est peccatum, abominatur; per accidens vero qui « illud odit ratione adiuncti, utpote poenae, vel alicuius huiusmodi mali. Igitur non poenitebunt per se loquendo de « peccato, quia voluntas malitiae peccati in eis remanet; poenitebunt autem per accidens, in quantum affligentur de poena quam pro peccato sustinent » (3). Nec iterum op-

> ! i

h

(i) Psalm. LXIII-23.

p) Apoc. XIV-11.

(3) S. Thom., in IV, D. 50, q. 2, a. 1, q. 2.

ponas quod timor vel odium poenae apud nos corrigit voluntatem. Nam primo, etiam apud nos, hunc effectum non semper nec necessario habet, ut patet in Antiocho 2 Machab. IX, et in aliis plurimis quos videmus quandoque scienter in infernum descendere, et licet in timore horribili constitutos, tamen usque ad extremum contra Deum insurgere hac blasphemia : *non flectar*. In quo quidem adumbrationem quamdam obstinationis damnatorum medias inter gehennae poenas nobis exhibent. Praeterea, odium poenae vel timor potest quidem esse principium rectificandi affectus quamdiu homo est in statu praesenti, in quo propter specialem modum operandi tam intellectus quam voluntatis adhuc mutabilis existit ab uno fine in alium, non autem postquam in termino erit constitutus. Et universim loquendo, cavendum maxime est ne ea quae nunc in corpore corruptibili experimur, inconsulto transferamus ad futuram vitam, quasi esset univoca utrobique cognitionis et exercitii libertatis ratio. Ceterum haec omnia ampliorem declarationem habebunt in tractatu de Poenitentia, cum attritionis natura exponenda veniet ; ubi etiam examinabitur singularis casus hominis qui decederet in mortali post actum contritionis imperfectae absque sacramento.

COROLLARIUM

(Art. 6).

Licet in justificatione impii, remissio culpae necessario inferat remissionem reatus poenae aeternae, nihil tamen prohibet quominus post justificationem adhuc remaneat reatus poenae temporalis.

Non assumitur hic demonstrandum, permanere de facto huiusmodi reatum, nam opportunior huic quaestioni locus reservatur, ubi de effectu poenitentiae quoad mortalium remissionem (/). Sed facto interim supposito, propositum intentionis est

1) Vide *Commentarium in tertiam partem*, Quaest. 86, a. 4.

ostendere qualiter sit explicanda res ; multum enim hoc iuvat ad penitiorem cognitionem naturae peccati, necnon et habitudinis qua poena se habet ad culpam.

Mortale peccatum, ut ex superioribus iam abunde constat, duplicem continet inordinationem ¶. Est enim primo, *extra* ordinem veri ultimi finis, secundum quod indebite quis commutabili bono fruitur, assumens sibi id quod sibi non competit. Est etiam *contra* verum ultimum finem, secundum quod in appetitu indebiti boni includitur contemptus Dei et eius amicitiae. Hinc homo mortaliter peccans proportionalitate quadam se habet sicut qui in humanis violaret amicitiae foedus, aliquid ab amico auferendo (8). Quod quidem scelus si quando admittitur, iure meritoque offensus amicitiam subtrahit cum omnibus eam consequentibus, iure etiam compensationem repetit pro ablato, et haec duo duplicem poenam damni et sensus suo modo repraesentant. Aut si forte excusatione offensoris commotus veniam concedere

(*) Vide supra, ubi de definitione peccati.

(2) « Dicendum quod tam iustitia quam amicitia in aequalitate quadam consistat. Qui ergo aliquem offendit, contra aequalitatem amicitiae peccat, in quantum affectum debitum non impedit, et contra aequalitatem iustitiae, in quantum rem debitam subtrahit. Et sicut haec duo in offensa quandoque dividuntur, ita etiam in recompensatione separantur, sicut quando poena per violentiam offendenti infertur, fit recompensatio quantum ad iustitiam, sed non quantum ad amicitiam. Similiter quando offendens offensum verbis placat, nondum re subtracta restituta, fit recompensatio amicitiae, sed non iustitiae. Peccator ergo per affectum peccati amicitiam Dei violavit, et per inobedientiam divinae legis honorem debitum Deo subtraxit ; et ex primo amittit gratiam et incurrit offensam ; ex secundo meretur poenam (sensus), ut ab eo qui per inobedientiam subtraxit, subtrahatur per poenam. Et ideo per poenitentiam qua homo se Deo supponit, peccata praeterita detestando, remittitur quidem peccatum quantum ad offensam, sed non oportet quod remittatur quantum ad totum reatum, nisi poena iam soluta, et sic per poenitentiam non simul cum culpae dimissione totus etiam reatus dimittitur ». S. Thom, in IV, D. 14, q. 2, a. 1, q. 2.

non renuit, cum offensam condonat resarciendo amicitiam, non est consequens ut ipso facto remittat obligationem restituendi, nam simul cum statu recuperatae amicitiae componi potest debitum compensationis. — Haec nunc applica proposito.

In foro Dei iuducitur reatus poenae damni pro violatione amicitiae, reatus vero poenae sensus pro indebita Iruitione creaturae, quia omnino iustum est « ut qui voluntati suae plus in-
« dulsit quam debuit (id quod suum non erat sibi attribuendo),
« contra voluntatem suam aliquid patiatur : sic enim erit aequa-
« litas » §. Cum autem Deus movens hominem ad poenitentiam gratis remittit culpam restituendo gratiam §, consequens equidem est ut ipso facto remittatur poena damni violationi amicitiae correspondens, non tamen poena sensus quae respondet indebitae conversioni ad bonum delectabile, et se habet sicut restitutio ablati in exemplo supra memorato. Unde ex natura rei tantummodo est ut non maneat poena sensus *qua aeterna*. tum quia causa aeternitatis poenae, id est perversio ordinis iustitiae per destructionem charitatis, amplius non existit ; tum quia inordinatio conversionis secundum se nullam infinitatem habet ; tum denique quia reatus poenae aeternae est evidenter impossibilis cum charitate et gratia ex qua homo habet ius ad caelestem beatitudinem. Ad haec, necesse est ut non maneat poena residua secundum eandem omnino rationem instrinsecam, quia ut dicit S. Thomas in praesenti, « macula peccati ab ho-
« mine tolli non potest, nisi voluntas hominis ordinem divi-
« nae iustitiae acceptet, ut scilicet vel ipse sibi poenam spon-
« taneus assumat in recompensationem culpae praeteritae, vel
« etiam a Deo illatam patienter sustineat », et utroque modo, ut iam superius dictum est, diminuitur de ratione poenae pro quanto diminuitur de ratione involuntarii. Superest ergo con-

(*) S. Thom. 3, Quaest. 86, a. 4.

(2) Remissio culpae semper est gratuita, quia pro formali peccato nulla est possibilis satisfactio de condigno.

eludendum quod « remota macula culpae, potest quidem remanere reatus, non poenae simpliciter, sed satisfactoriae » (*).

Dices : *Remota causa, removetur effectus. Sed culpa est causa reatus poenae. Ergo remota culpa, necessario debet omnis reatus cessare.*

Respondeo: *Dist. mai.* Remota causa, removetur effectus : hoc est, causa numquam existente, numquam existit effectus, *conc. mai.* Hoc est, causa cessante, cessat etiam effectus, *subdist.* Si effectus pendeat a causa tam in fieri quam in esse, *conc.* Si solum in fieri, *neg.* Non enim est consequens, si desinat architectus, ut desinat etiam domus ab eo aedificata.

Ad minorem vero dico : Causa a qua reatus poenae pendet *in fieri*, est culpa, intelligendo per culpam, actum peccati, *conc. min.* Causa, vel melius conditio a qua reatus poenae pendet *in esse*, est macula permanens, *subdist.* Sensu affirmante, quatenus manente macula, necesse est remanere poenae reatum, *conc.* Sensu negante, quatenus ablata macula, necesse est et poenae reatum auferri, iterum *subdist.* Auferri necesse est quoad ea omnia quae sunt impossibilia cum statu charitatis et gratiae, iterum iterumque *conc. min.* Quoad caetera quae impossibilia non sunt, *neg. min.* Et quia reatus poenae temporalis sive poenae purgatoriae supra declaratae, minime opponitur restitutae com Deo amicitiae, non oportet ut remissa culpa, omni etiam ex parte poena exstinguatur.

Et haec quidem de reatu poenae generaliter dicta sufficiant ; cum enim doctrina duorum posteriorum articulorum partim quidem obvia sit, partim vero non respiciat directe peccatum personale, non est in his nunc specialiter insistendum. Si quis tamen de poenalitatibus praesentis vitae, prout consequuntur peccatum originale et manent etiam post baptismum, ampliora desideret, videat S. Thomam *de Malo*. Quaest. 5, a. 4-5, et praesertim in II, D. 32, Quaest. 1.

(i) S. Thom. 1-2, q. 87, a. 6, in corp.

PARS SECUNDA

DE PECCATO VENIALI

PARS SECUNDA

DE PECCATO VENIALI.

QUAEST. LXXXVIII-LXXXIX.

Fides catholica docet dari peccata venialia, id est, quae suapte natura ita levia sunt, ut non separent hominem a Deo, nec sint per se aeterna damnatione digna. Haeretici autem Calvinistae hanc Ecclesiae doctrinam improbant; improbavit et Baius, cuius propositio vigesima ex octoginta sex damnatis a S. Pio V, sic habet: « Nullum est peccatum ex natura sua veniale, sed omne peccatum meretur poenam aeternam » (*). Prae primis igitur tractanda quaestio *an sit*, pro qua statuitur sequens assertio :

THESIS VIII.

(Qu a e s t . 89 — A r t . 2).

Per lignum, fenum, et stipulam, quae 1 Cor. Iil-12, dicuntur iuxtaponi fundamento spiritualis aedificii, intelligi debent venialia peccata. Quapropter recte damnata est in Baio propositio asserens nullum esse peccatum ex natura sua veniale, sed omnem culpam mereri poenam aeternam.

De venialibus peccatis plura equidein exstant Scripturae testimonia, puta Prov. XXIV-16: *Septies cadet iustus et resur-*

P) Enchirid. n. 900.

gei, et Eccl. VII-21 : *Non esi homo iustus in terra qui faciat bonum et non peccet*, et 1 Ioan. I-S: 5> *dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est*. Ubique enim insinuat peccatum quo quis a statu iustitiae non decedit, et ex consequenti, reatum poenae aeternae non incurrit; et hoc est sine dubio veniale peccatum.

His tamen praetermissis, unus principalis et vere classicus locus est, in quo simul cum veritate venialium peccatorum proponitur dogma purgatorii (*). Habetur autem in 1 Cor. III, 11-15: *Fundamentum aliud, inquit, nemo potest ponere praeter id quod Positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superaedificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, uniuscuiusque ofus manifestum erit; dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur, et uniuscuiusque ofus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superaedificavit †, mercedem accipiet. Si cuius optes arserit ('), detrimentum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*. Qua in re considerandum est quid sit fundamentum et qui sint superaedificantes, itemque quid aurum, ar-

(*) Obiter hic observabis, qua ratione cum venialium peccatorum existentia, connectatur dogma purgatorii. Non quod, ut multi de vulgo existimant, sola venialia in igne purgatorio puniantur; quin imo, puniuntur *vel maxime* mortalia quae ante terminum viae in gratuita iustificatione fuerunt iam remissa, nondum tamen exstincto remanente temporalis poenae reatu de quo supra in corollario. At vero transitoria purgatorii poena non competit mortali peccato nisi aliqua suppositione facta, id est, si iam sit ablata eius macula per poenitentiam et Dei misericordiam; peccato autem veniali debetur antecederet et absolute. Recte ergo Scriptura connectit dogma purgatorii cum reatu venialium peccatorum, sicut connectit dogma inferni cum reatu mortalium, utrobique respiciens id quod est per se. sive id quod propriam consequitur utriusque peccati rationem et naturam.

(1) Huiusmodi est qui superaedificavit aurum, argentum, et lapides pretiosos.

(3) Huiusmodi est qui superaedificavit lignum, fenum et stipulam.

gentum, cum caeteris hic recensitis; quis demum dies Domini, quis ignis, et quae per ignem salvatio.

Porro concordi sententia statuunt interpretes, graeci pariter et latini, fundamentum de quo loquitur Apostolus esse fundamentum fidei in Christum; supraedificantes vero esse fideles huic fundamento imponentes vel opera bona et viva, aeterna mercede remuneranda, quae per aurum et argentum et lapides pretiosos significantur, vel opera quaedam mala, nomine ligni et feni et stipulae designata. Nunc autem Chrysostomus et qui ipsum sequuntur, volunt haec mala opera esse peccata mortalia, fundamento *fidei mortuae* supervenientia, eademque aeterno igne punienda. Sed huic intellectui *evidenter* obstat illud quod postea sequitur, cum supraedificans ligna et fenum et stipulam, dicitur fore salvus quasi per ignem. Quod enim Graeci illi censent talem dici salvum per ignem, quia quamvis in gehennam mittendus, nunquam tamen consumetur, sed perpetuo in igne servabitur, vel, ut aiunt, superstes erit recens semper ad poenam ☩; haec,

•ii

(*) « *Detrimentum patietur*, ecce unum supplicium; *Ipsae autem* « *salvus erit*, sic tamen quasi per ignem, ecce secundum. Hoc autem « vult significare: non sic ille peribit ut opera, ad nihilum redactus, « sed manebit in igne. Salutem itaque hanc rem vocat, sed non simpliciter; adiecit enim, *quasi per ignem*. Nam nos quoque solemus « dicere, in igne salvus est, de iis quae non comburuntur, nec statim « in cinerem abeunt. Ne ergo quia ignem audisti, putes eos qui comburuntur, in nihilum redigi. Si vero tale supplicium salutem vocat, ne « mireris; solet enim etiam in iis quae male sonant, pulchris uti nominibus, et in bonis, contrariis. Verbi gratia, captivitatis nomen malae rei nomen esse videtur, sed in re bona illo usus est Paulus dicens: < *In captivitatem redigentes omnem intelligentiam ad obedientiam Christi*. « Et in re mala, bene sonante nomine usus est dicens: *Regnavit peccatum*, quamquam nomen regni potius bene sonet. Sic et hoc loco « cum dicit, *salvus erit*, nihil aliud quam augmentum supplicii indicavit, ac si dixisset: Ipse autem manebit in aeternum cruciatus». Ita Chrysostomus, Horn. 9 in epist. 1 ad Cor. — Quanto melius Augustinus, Enarr. in Psalm. 37, n. 3, orat Deum: < Ut in hac vita purges

<5

inquam, interpretatio praeter omnem fidem est, et omnem probabilitatem. Sane vero usus loquendi id non habet, « nec unquam Scriptura sic loquitur, ut salvus dicatur qui superstes est in malis, quin potius tales et vulgo et more Scripturae periisse dicuntur: quo genere argumenti commentarium hunc Graecorum Patres Latini in Concilio Florentino refutarunt » §.

Manifesta igitur cogit nos necessitas ut per lignum et fenum et stipulam intelligamus peccata quae cum fundamentum charitatis sive *fidei vivae* non destruant, ex sese poenam merentur, non aeternam, sed temporalem, et pro tanto venialia appellantur. ¶ Sicut enim, inquit S. Thomas, huiusmodi congregantur in domo (videlicet lignum, fenum, etc.), et non pertinent ad substantiam aedificii, et possunt comburi aedificio remanente: ita etiam peccata venialia multiplicantur in homine, manente spirituali aedificio, et pro istis patitur ignem vel temporalis tribulationis in hac vita, vel purgatorii post hanc vitam, « et tamen salutem consequitur aeternam ». Rationem vero convenientis distributionis in ternarium ligni, feni, et stipulae, assignans idem Angelicus in IV, D. 21, q. 1, a 2: « Dicendum, ait, quod venialia charitati adiuncta possunt per aliquam poenam consumi, et ideo convenienter secundum metaphoram si-

* me, et talem me reddas, cui iam emendatorio igne non opus sit, < propter illos qui *salvi erunt, sic tamen quasi per ignem*. Quare, nisi < quia hic aedificant supra fundamentum ligna, fenum, stipulam? Aedificarent autem aurum, argentum, lapides pretiosos, et de utroque < igne securi essent; non solum de illo qui in aeternum cruciaturus est « impios, sed etiam de illo qui emendabit eos qui per ignem salvi erunt < Dicitur enim: *Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*. Et < quia dicitur, *salvus erit*, contemnitur ille ignis. Ita plane, quamvis « salvi per ignem, gravior tamen erit ille ignis quam quidquid potest « homo pati in hac vita, etc. > – Cf. etiam Enarrat, in Psalm, 80, n. 20 et scq.

il) Estius, in cap. 3, ep. 1 ari Cor.

gnantur ilia quae per ignem consumuntur. Et quia quanto aliquod peccatum est gravius, tanto difficilius purgatur, in peccatis autem venialibus invenitur alterum altero gravius, ideo convenienter eorum diversitas signatur per diversitatem eorum quae facilius et tardius consumuntur ab igne. Et quia perfectio cuiuslibet quantitatis ternario comprehenditur, propter principium, medium, et finem, ideo triplex differentia ponitur, quia quaedam sunt gravissima in genere venialium, et difficillime purgabilia, et haec per *lignum* signantur; quaedam minima, quae per *stipulam*; quaedam media, quae per *fenum* signantur ». Habes itaque legitimam huius loci expositionem, quae etiam egregie confirmatur, praescindendo a quacumque opinione particulari tam circa personas vel opera quae directe in praesenti respicit Apostolus, quam circa ignem vel diem Domini de quo terret Corinthios.

In primis nil refert an *directe* agatur de omnibus indiscriminatim culpis quae superveniunt fundamento fidei per charitatem formatae (non destruendo illud), an specialiter, magis inhaerendo contextui, de defectibus qui a praedicatoribus admittuntur in ipso praedicandi ministerio, veluti si doctrina eorum sit, non quidem haeretica aut perniciosa, sed minus sincera minusque solida, humanis ac philosophicis opinionibus admixta' plus satis, si curiosa magis quam utilis, si vana quadam oblectatione mentes Christianas occupans, ut contingit in iis qui studio placendi plus aequo indulgent. Nihil, inquam, hoc ad propositum refert, cum sit par atque eadem de uno genere venialium ratio, ac de aliis quibuslibet. Caeterum, omnino dicendum videtur quod Paulus, occasione accepta a praedicatoribus de quibus ab initio epistolae sermo fuit, tradidit generalem doctrinam circa peccata quae substantiae charitatis non opponuntur, adeoque salutem non impediunt, sed transitorii sive purgatorii ignis reum hominem efficiunt. Quippe inter eos magistros de quibus Corinthii inter se contendebant, inveniebantur nonnulli qui pro humana

fragilitate affectus minus bene ordinatos miscebant zelo annuntiandi Christum.

Multo minus scire interest de die Domini de quo vers. 13 dicitur: *uniuscuiusque opus manifestum erit, dies enim Domini declarabit*, etc., an scilicet hoc vocabulo designetur particulare iudicium. vel potius universale. Quamquam rectius ad litteram intelliges ultimum adventum et extremae conflagrationis ignem, iuxta illud 2 Petr. III-12: *Expectantes et properantes in adventum diei Domini, per quem caeli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent*. Ubique enim in Scriptura dies Domini pro universali iudicio accipitur, quando nimirum apparebit Dominus in gloria et maiestate et supremo suo posse. Et nunc quidem dies hominis peragitur, quandiu homini permittitur praevalere adversus Christum. Tunc autem, non amplius hominis, sed Domini erit dies, cum ipse venerit ponere inimicos suos scabellum pedum suorum, et adimplere figuram Melchisedech: primum quidem qui interpretatur rex iustitiae, deinde rex pacis, imo vero, ideo rex pacis, quia ut verus iustitiae rex, sub immobili lege regni caelorum tranquillitatem ordinis in toto universo instaurabit, unumquemque componendo in loco et gradu suo. — Sed dicet aliquis, si dies Domini in igne revelandus significat ad litteram ultimum iudicis adventum, et qui ante ipsum praecedet conflagrationis ignem, quid tandem pro dogmate purgatorii praesens facit testimonium, cum iuxta Ecclesiae fidem, purgatorium animarum nunc existat, et in consummatione saeculi debeat desinere? Ad hoc respondeo morem esse Scripturae ut de hominibus loquatur, quasi viventes eos omnes deprehensurus esset dies Domini: itemque ut futuram vindictam recapitulet in igne quo tamquam instrumento iustitiae suae, Christus iudex tunc utetur. Et ille quidem ignis cunctos probabit qui tunc vivi erunt super terram, sed eos tantum purgabit quos quadantenus impuros inveniet. Si quos autem omnino puros et antea purgatos, hos illaesos transmittet ad regnum; impios vero et Dei inimicos corripiet, inflammabit, cruciabitque in aeternum,

sicut post Psalmistam expressius de eo scribit Apostolus, 2 Thessal. I, 7-10: *In revelatione Domini Iesu de caelo cum angelis virtutis eius in flamma ignis dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, et qui non obediunt evangelio Domini Iesu Christi, qui poenas dabunt in interitu aeternas a facie Domini, et a gloria virtutis eius, cum venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri omnibus qui crediderunt.* Iam vero, ut bene ratiocinatur Estius in c. 3 epist. 1 ad Cor.: « Sicut Scriptura saepe
« ex generali iudicio vult intelligi particulare, et ex die novissimo quo omnes iudicabuntur, vult intelligi diem mortis uniuscuiusque quo singuli iudicantur, ita ex igne qui faciem Christi iudicis antecessurus est ad universale iudicium, et purgaturus quidquid illo tempore purgandum restabit, intelligendum relinquit ignem aliquem quo statim post hanc vitam ad purgandas animas particulare iudicium exerceatur. Itaque hac ratione, poena purgatoria animarum ex hoc Pauli loco bene et solide colligitur. Sed cur Apostolus, omissa mentione purgationis animarum quae fit medio tempore, loquitur tantum de igne extremi iudicii? *Primum*, quia non de animabus solis, sed de hominibus anima et corpore constantibus sermo erat. Unde et universalis iudicii multo saepius mentionem habemus in Scripturis, quam particularis, quod nimirum de iudicio quo iudicabuntur homines agant Scripturae. *Deinde*, quia solet Apostolus de se et aliis viventibus sic loqui, tamquam adventus Domini ad iudicium ipsos viventes esset occupaturus. Unde dicit cap. 15 huius epistolae: *Mortui resurgent incorrupti, et nos, id est qui viventes reperiemur, immutabimur*; et 1 Thessal. IV, semel et iterum, *nos qui vivimus, qui residui sumus, etc.* ». Uno igitur verbo, cum eiusdem conditionis sint in ordine ad divinam iustitiam, tam ii qui nunc moriuntur, quam illi quos vivos deprehendet ultimus adventus, quemadmodum ii qui iuxta posita habebunt fundamento fidei vivae lignum et fenum et stipulam, tunc salvabuntur, sic tamen quasi per ignem, ita et nunc. Unde etsi sermo Apostoli non respiciat directe ignem purga-

torium qui nunc est, indirecte tamen et ex consequenti ipsum adstruit, aut verius ex concomitanti. Intendit enim instruere fideles de poena quae propter leves culpas eos manet, transfigurando omnes in personam eorum quibus non communis mors, sed ipsa saeculi consummatio finem viae afferet.

Haec tamen de purgatorio animarum velut obiter dicta accipiantur, cum disputatio ista non sit huius loci; sufficit enim si de veniali peccato sententia Scripturae dubitare nos non sinat. Sed nunc, post quaestionem *an sii*, exponendum superest *quid sii*, ut sequitur.

THESIS IX.

(Qv a e s t . 8S. A r t . 1-2).

Peccatum veniale, si etymon vocis attendatur, nihil aliud est quam peccatum ex sese condonabile. Si autem consideretur ratio impositionis nominis, est actio moraliter mala quae non tollit principium ordinis per aversionem a Deo fine ultimo, et pro tanto dici potius debet praeter quam contra legem aeternam, sive sit venialis ex genere suo, sive ex imperfectione actus tantum.

Quoad etymon vocis, evidens est quod veniale dicitur a venia. Tripliciter autem, ut docet S. Thomas, potest aliquod peccatum a venia denominari. — Uno quidem modo, quia iam consecutum est veniam, sicut cum Ambrosius dicit quod mortale peccatum fit per poenitentiam veniale, sed haec est denominatio pure extrinseca quae sumitur ab eventu. — Alio modo peccatum potest denominari veniale, quia habet in se causam minoris punitionis propter circumstantias attenuantes quae in eo considerantur, et sic peccata mortalia quae ex infirmitate sive

passione fiunt, quandoque dicuntur venialia, non quidem simpliciter, sed secundum quid, et comparative ad ea quae ex certamalitia procedunt. — Tertio tandem modo peccatum denominatur veniale, quia *quantum est de se*, habet causam veniae totalis, utpote non aeterna, sed temporaria tantum poena dignum, et hoc est peccatum veniale simpliciter, condivisum contra mortale, de quo in praesenti loquimur.

Verum *venialis* nomen desumptum est ab aliqua proprie-

eam. Non enim ideo est tale peccatum quia transitoria tantum poena ei debetur, sed omnino e converso. Inquirendum igitur superest quid speciale habeat peccatum hoc secundum suam essentiam consideratum, ut ex sese poenae aeternae reatum non inducat. Quaestio autem facile solvitur ex principiis superius traditis de peccato mortali. Etenim: « Cum peccatum sit quaedam
« infirmitas animae, inquit Angelicus in praesenti, peccatum ali-
« quod mortale dicitur ad similitudinem morbi qui dicitur mor-
« talis, ex eo quod inducit defectum irreparabilem per destitu-
« tionem alicuius principii. Principium autem spiritualis vitae
« quae est secundum virtutem, est ordo ad ultimum finem, qui
« quidem si destitutus fuerit, reparari non potest per aliquod
« principium intrinsecum, sed solum per virtutem divinam....

Defectus ergo ordinis ultimi finis non potest per aliquid
« aliud reparari quod sit principalius, sicut nec error qui est
« circa principia, et ideo huiusmodi peccata dicuntur mortalia,
« quasi irreparabilia. *Peccata autem quae habent inordinationem,*
« *conservato ordine ad ultimum finem, reparabilia sunt* (per
« principium interius), *et haec dicuntur venialia*. Tunc enim pec-
« catum veniam habet, quando reatus poenae tollitur, qui ces-

« sat cessante peccato * (*). Et eadem habet S. Thomas, *de Malo*, Quaest. 7, a. 1.

Est igitur de essentiali ratione venialis peccati, ut deordinationem moralem habeat citra aversionem a Deo. Quod autem actio aliqua, etsi irreferibilis in Deum, nihilominus aversionem

parte subiecti, id est ratione imperfectae voluntanetatis, quando actus ex plena deliberatione non procedit. Et re quidem vera voluntas non avertitur a Deo nisi creaturae adhaerendo, vel signate vel exercite, ut fini ultimo. Atqui conversio ad aliquid ut ad finem, nusquam esse potest per actum non plene deliberatum. Finis enim ultimus se habet in operabilibus sicut primum principium in intelligibilibus. Sed in intelj^gibilibus non tenetur aliquid ut primum principium, quamdiu no'n habetur de eo nisi formidolosa vel opinativa aestimatio, et similiter in operabilibus, quisquis non fertur in aliquid nisi actu imperfecte voluntario, nondum ei adhaeret tamquam supremo diligibili quod sit ratio caetera diligendi. Impossibile igitur est ut motus voluntatis semideliberatus vim unquam habeat destruendi subiectionem ad Deum ut ad finem, de qua subiectione dicitur: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua ». — Alio autem modo contingit peccatum esse absque aversione a Deo, ratione scilicet obiecti, quod tantummodo praeter, et non contra ordinem finis ultimi est, omnia intelligendo iuxta ea quae superius in Prolegomeno declarata sunt (*). Qui enim aliquid vult quod est solum praeter aliquem finem, et aliunde non ordinat illud ad finem oppositum, nequaquam se a praedicto fine avertit, tametsi aliquid faciat

(1) *Qui cessat, cessante peccato*: id est, qui aliquando saltem cessare debet, cessante culpae reatu; nam ut dictum est, necessaria conditio aeternitatis poenae est aeterna permanentia perversionis ordinis quam peccati actus induxit.

(2) Vide supra, de ratione seu definitione peccati, S 5.

quod nequit ad ipsum referri, ac per hoc, verissimam continet deordinationem, si de eo fine sermo sit ad quem nos et omnia nostra referre tenemur. — Ast:

Contra praedicta obiicitur primo: *Peccatum veniale in iis etiam esse potest qui sunt gratia et charitate destituti. Ergo propria eius ratio non in hoc consistit, quod deordinationem habeat, conservato ordine ad ultimum finem.*

Respondeo quod cum dicitur *conservato ordine ad ultimum finem*, intelligendum est ordinem illum non destrui ex vi peccati venialis, quo non obstante, semper permanet et conservatur quando est. Si autem aliunde destructus supponatur, non ideo variatur intrinseca levis culpa ratio; nam etsi haec culpa de facto non componatur cum manente fundamento charitatis, ex sese tamen cum eo componi potest. Hinc peccatum veniale tam in iustis quam in peccatoribus est, quamquam in peccatoribus sit *per accidens* ab intrinseco irreparabile, et *per accidens* etiam in inferno puniatur poena aeterna, ut in sequenti propositione dicetur; quippe, ex mortalis peccati coexistentia impeditur, aut verius ligatur quodammodo venialitatis proprietas. Quare, ut distinctiva venialis peccati ratio epurata appareat ab eo quod in ipso non est nisi per accidens, seu propter aliud cui coniunctum invenitur, solet veniale considerari ut *de facto* coexistens cum fundamento charitatis, iuxta illud Apostoli: *Si quis autem superaedificat super fundamentum hoc... ligna, fenum, stipulam..., detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Unde etiam vides doctrinam S. Thomae circa differentiam qua mortale a veniali distinguitur, ex purissimis Scripturae fontibus fuisse depromptam.

Obiicitur secundo: *Quisquis quacumque ratione, actu saltem deliberato peccat, praefert voluntatem suam voluntati Dei, adeoque amat aliquid supra Deum. Sed amare aliquid supra*

natura sua continet aversionem a Deo.

Respondeo: *Diet. niai*. Quisquis quacumque ratione peccat, praefert voluntatem suam voluntati Dei, id est, praefert voluntatem suam creatam voluntati increatae quae est ipse Deus, *neg. niai*. Id est, praefert rem a se concupitam rei a Deo praeceptae, *subaist*. Ita tamen ut res praeceptae, vel sit de genere eorum sine quibus recte servatis principium ordinis quod est charitas super omnia Deo adhaerens, amplius non stat, vel e contra adhuc consistere potest (prout scilicet transgressionis obiectum aut contra, aut tantum praeter ordinem finis existit), iterum *conc. niai*. Alias *neg.*, et concessa minore, nego consequentiam.

Sane vero, cum homo peccans dicitur voluntatem suam voluntati Dei praeferre, voluntas Dei evidenter hic sumitur pro re quam praecipit Deus. Videndum igitur est, cuiusmodi praeceptum imponatur, ut si quidem sit sub aversione a Deo, ponatur homo in necessitate eligendi inter Deum et rem prohibitam, unumque alteri praeferendi, ac per consequens, vel abstinendi ab eo quod prohibetur, vel adhaerendi commutabili bono ut fini, Deo derelicto. Si autem praeceptum sub aversione a Deo non sit, tunc nequaquam ponitur homo in necessitate eligendi inter unum et alterum finem. Imo vero, adhuc potest Deum diligere super hanc ipsam rem quam inordinate appetit, quia actio eius talem compatitur animi dispositionem, qua, si res prohiberetur ut contra ordinem veri ultimi finis existens, illam non vellet, sed magis eligeret eius emolumento carere, quam Dei amittere amicitiam. Et sic etiam contingit in humanis quod aliquis nollet pro ulla re mundi offendere amicum offensione separativa ac per se dissolvente foedus amicitiae, tametsi quandoque faciat ea quae amico vere displicent. Tunc enim non praefert amico id quod appetit praeter amicitiae ordinem, sed paratus esset illud relinquere, si aliter retineri amicitia non posset; in huiusmodi ergo offenditur amicus, non simpliciter, sed secundum quid. Haec nunc applica proposito, et cum

proportione ratiocinare. — Ast, nondum omnino quiescit animus, nam :

Obiicitur tertio: *Necesse est ut omnia quae appetit homo, appetat propter ultimum finem qui est consummatum bonum eius, ut dicitur in 1-2, q. 1, a. 6. Ergo et obieclum venialis peccati propter ultimum finem semper appetitur. Sed non potest appeti propter ultimum finem qui Deus est, cum sit ad Deum irrefie-ribile; ergo propter ultimum finem qui est creatura. Si autem propter ultimum finem qui est creatura, statim consequitur quod in omni peccato inducitur finis Deo oppositus, vel aliis verbis, quod nullo pacto aliquis possit peccare, conservato ordine ad Deum sub ratione ultimi finis.*

Respondeo quod de ultimo fine loqui possumus dupliciter: uno modo secundum rationem abstractam ultimi finis, alio modo secundum id in quo ratio ultimi finis invenitur. Quantum igitur ad rationem abstractam ultimis finis, sicut in ultimo fine omnes conveniunt, ita in omnibus illum appetunt, ad eumque referunt omnes actus suos; hoc enim nihil aliud dictu est nisi quod semper appetimus nostram perfectionem adimpleri. At quantum ad id in quo praedicta ratio ultimi finis reponitur^npn est necesse ut omnis actio nostra ad aliquid (determinatum referatur, sed potest esse quod aliquid velimus, non ut summiim appetibile, ex solo desiderip_bpni}}jn genere, parati interim illud re-linquere potius quam aliud principalius amatum amittere. Et hoc ex duobus provenit. Primo ex hoc quod in obiecto apparet aliqua bonitas absoluta, ratione cuius potest terminare appetitum voluntatis ut finis intermedius. Secundo ex hoc quod intellectus noster in praesenti statu unionis ad corpus, modum habet cognoscendi abstractivum et discursivum, quem consequitur proprius modus operandi per voluntatem. — Et re quidem vera, in hac vita accipit mens nostra cognitiones suas a rebus sensibilibus per abstractionis viam, habetque per prius generalem et confusam notionem boni et beatitudinis in communi, praescin-dentem ab omni determinatione entis realis in quo ratio ista

sit reponenda. Insuper, cum apprehendit bona concreta in quibus pro suo arbitrio finem sibi praestituat, non uno eodemque actu intelligit finem et ea quae sunt ad finem, sed seorsum utrumque considerat. Cum autem voluntas sequatur intellectum, potest adhaerere alicui determinato medio tamquam medio, (id est non ut summo diligibili), quin appetat *aliquid determinatum* ut finem ultimum sibi praestitutum, sed solum *finem in communi, sive bonum in genere*. Quocirca, sicut homo in statu peccati mortalis manens test coniungere habitualement conversionem ad finem pravam cum quibusdam actibus bonis qui nondum includunt conversionem ad Deum ut ad finem cui super omnia adhaereat: ita ex adverso, homo existens in statu gratiae potest coniungere habitualement conversionem ad Deum cum actibus venialiter malis, qui etsi ad Deum irreferibiles, non ideo referuntur ad creaturam ut ad ultimum finem Deo oppositum. — Et per hoc patet solutio rationis inductae, quae quidem valeret pro angelo vel anima separata, ut in corollario mox dicitur, sed nullam vim habet quoad hominem in praesenti statu, quia eius voluntas non semper fertur in media secundum quod stant sub ordine *determinati* finis. Unde nihil prohibet quominus, conservato ordine ad unum finem ultimum determinatum, velit aliquid quod sit praeter ordinem huius finis, *in vi solius appetitus boni in,gejure*.

Manet igitur peccati venialis ratio ab Angelico tradita. * Secundum habitum, inquit (*), avertitur a fine incommutabili, qui sibi alium finem contrarium ponit, et hoc est in «peccato mortali; unde qui peccat mortaliter, est sicut recedens a via. In actu vero tantum aliquis avertitur, quando
« aliquis actum aliquem facit quo in Deum non tendit, ex eo
« quod inordinate ei quod est ad finem inhaeret, non tamen
« ita ut illud quod est ad finem quasi finem constituat, et hoc
« est in peccato veniali. Unde peccans venialiter similatur ei qui

(*) S. Thom, in II, D. 42, q. 1. a. 3, ad 3um.

« nimis moratur in via, et hoc non est averti nisi secundum
 « quid, sicut etiam quod retardat motum corporis gravis, non
 « aufert gravitatem et inclinationem in finem ; auferret autem si
 « contrarium sibi motum daret, ut quando ex gravi leve gene-
 « ratur ». Hinc peccatum veniale, ex parte substantiae actus de-
 finiri potest: *Dictum velfacium vel concupitum praeter legem
 aeternam* (*). Ex parte vero privationis seu defectus: *Moralis
 deordinatio consistens, vel in indeliberata conversione ad quod-
 libet obiectum per legem aeternam prohibitum, vel in deliberata
 inhaesione ad medium quod finem Deo oppositum non inducit,
 et tamen ad Deum non est referibile*. Sicut autem in mortali,
 ita in veniali aliquid consideratur ut materiale et aliquid ut for-
 male; materiale est conversio ad obiectum extra ordinem finis
 existens, formale est conversio eadem prout privat motum in
 finem et repugnat fervori charitatis.

(J) Iterum animadvertite peccatum veniale dici *praeter* legem Dei
 quatenus est praeter et non contra finem ultimum quem respicit lex,
 atque ideo, praeter et non contra id quod primario ac principaliter in
 regula legis continetur. Ad rem Caietanus, in 1-2, q. 88. a. 1: « Ve-
 nialia quidem ex imperfectione actus, sunt secundum quid, id est
 « secundum imperfectum motum contra legem Dei, ut primus motus
 « infidelitatis et adulterii testantur. Venialia autem ex genere sunt se-
 cundum quid, id est secundum imperfectam materiam, contra legem
 « Dei, ut mendacium iocosum et risus superfluous testantur ».

COROLLARIUM.

(Ar t . 3-4).

in angelo peccatum veniale omnino esse non potest. Sed nec potuit esse in homine, quamdiu per gratuitum originalis iustitiae donum, inferiora sub superioribus infallibili ordine continebantur.

Haec conclusio, si modo de substantiis separatis et de originalis iustitiae statu recte sentiamus, ultro sequitur ex praemissis, sed et multum confert ad hoc ut natura venialis peccati penitus inspiciatur. Ideo, maioris claritatis gratia, distincte est exponenda, primo quoad angelum, deinde vero quoad hominem in statu innocentiae.

* In angelo bono vel malo, inquit Angelicus (*), peccatum
« veniale esse non potest. Ratio est quia angelus non habet
« intellectum discursivum, sicut nos habemus. Hoc autem per-
* tinet ad rationem intellectus discursivi, ut principia seorsum
« interdum consideret, et conclusiones seorsum, et sic contingit
·' quod ab uno in alterum discurrat, nunc hoc, nunc illud con-
LOS « siderans. Hoc autem in intellectu deiformi non discursivo esse
'« non potest, sed semper conclusiones considerat in ipsis prin-
« cipiis absque omni discursu. Dictum est autem quod sic se
« habet finis ad ea quae sunt ad finem in appetibilibus et ope-
« rativis, sicut se habet principium indemonstrabile ad conclu-
« siones in demonstrativis. Unde in nobis contingit quandoque
« quod cogitamus vel afficimur circa ea quae sunt ad finem

(l) *De Malo*. quaest. 7, a. 9, in corp.

« tantum, et quandoque solum circa finem, quod in angelis esse
 « non potest, sed semper motus mentis angelicae simul fertur
 « in finem et in ea quae sunt ad finem ; unde nunquam in eis
 potest esse deordinatio circa ea quae sunt ad finem, nisi simul
 existente deordinatione circa finem ipsum. In nobis autem
 « contingit esse deordinationem circa ea quae sunt ad finem
 « per peccatum veniale, mente hominis habitualiter existente
 « fixa in fine, et idcirco in hominibus contingit esse peccatum
 « veniale sine mortali, non autem in angelis, sed omnis inor-
 « dinatio est in eis per aversionem a fine ultimo, quod facit
 « peccatum mortale. Ex hoc enim angelus peccat, quod inhaeret
 « alicui bono creato, avertendo se a bono increato ». Hactenus
 doctrina S. Thomae, ad cuius meliorem intelligentiam suppose
 hominem qui mendacium officiosum ordinaret ad finem adul-
 terii ; talis profecto peccaret mortaliter, et non venialiter tan-
 tum, quia etsi mendacium ex genere suo in venialibus debeat
 recenseri, ex quo tamen refertur ad finem mortalis peccati, sine
 dubio mortale efficitur. Proinde mendacium officiosum apud nos,
 ideo veniale peccatum plerumque est, quia potest homo men-
 tiri quin ordinet mendacium suum ad malum ultimum finem,
 multoque minus ei ut fini inhaereat. Sed hoc non potest homo
 nisi propter modum abstractivum et discursivum suae cogni-
 tionis, sicut paulo supra ostensum est in responsione ad 3^m.
 Nunc igitur cum talis modus in angelo non sit, fit ut voluntas
 eius nunquam feratur in ea quae sunt ad finem, nisi secundum
 quod stant sub ordine *determinati* cuiusdam finis ultimi, qui vel
 Deus est vel creatura : « Propter hoc ex natura sua habent
 « (angeli), quod non possit in eis esse deordinatio..., nisi simul
 « sit circa finem ipsum. Sed angeli boni non moventur in ea
 « quae sunt ad finem, nisi in ordine ad finem debitum, qui est
 « Deus, et propter hoc omnes eorum actus sunt actus chari-
 « tatis, et sic in eis non potest esse peccatum veniale. Angeli
 « vero mali in nihil moventur nisi in ordine ad finem peccati

« superbiae ipsorum, et ideo in omnibus peccant mortaliter, quae-
« cumque propria voluntate agunt * (1).

Haec si bene consideres, videbis sensum huius doctrinae minime assecutos eos fuisse, qui conclusionem S. Thomae impugnant quasi ipse doceret materiam venialem in homine evadere mortalem in angelo, aut naturam peccati immutari secundum solam diversitatem subiectorum: quae omnia facile falsa demonstrantur. Sed docet Angelicus, duo ad veniale peccatum requiri (!): primo ut voluntas tendat in aliquid quod est de se *praeter* ordinem finis legis aeternae, secundo ut illud non ordinet ad finem contrarium, quia alias, sicut constat ex terminis, *contra* finem ipso facto evaderet. In quocumque ergo operante hae conditiones verificantur, non mortale, sed veniale peccatum est. Nunc autem in angelo postrema conditio verificari nequit, quia angelus non potest aliquid velle sicut nos ex appetitu boni *in abstracto*, sed quidquid vult infra finem, vult propter aliquem ultimum finem *in concreto*, et ideo, si quid appetat quod ad Deum referibile non sit, illud appetit propter finem contrarium Deo, ac per hoc, vel agit ex charitate, vel mortaliter peccat.

(1) S. Thom., hic, q. 89, a. 4, in corp. — Ea autem quae de angelo dicuntur, propter paritatem rationis dici etiam debent de animabus separatis, et de homine integro postquam corruptibile hoc induerit incorruptionem. Quo fit ut animae sanctae in charitate decedentes non sint amplius capaces ullius actus etiam venialiter mali, animae vero damnatae in malo obstinatae, ullius affectus moraliter boni. Ad finem enim in quo immobiliter figuntur necessario cuncta referunt, non valentes amplius operari *praeter* finem illum. Propterea in purgatorio est pulchritudo pacis, in inferno autem nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.

(2) In his semper agitur de veniali quod tale est ex obiecto, non autem ex imperfectione actus. Quod enim in angelo non possit esse actus semideliberatus, nimis evidens est quam ut demonstratione indigeat.

§ 2.

Ex dictis hactenus satis superque apparet quod *prima radix* unde in nobis provenit possibilitas venialiter peccandi, consistit in modo intelligendi qui huius vitae proprius est. Sed nunc ulterius considerandum venit quod *radix proxima* invenitur in insubordinatione partis inferioris ad superiorem; qui defectus, etsi naturaliter consequatur praesentem modum unionis animae cum corpore, potuit tamen impediri et de facto fuit aliquando per donum gratuitum impeditus. Et re quidem vera, si sub ratione superiori omnes nostrae potentiae et vires infallibili lege containerentur, nusquam posset homo operari praeter ordinem illius finis in quo eius mens habitualiter fixa existit. Nusquam enim ratio inferior quae occupatur circa media, subtraheret se ab imperio superioris quae inhaeret ultimo fini. Unde in sensu composito habitualis conversionis ad Deum, omnes hominis actus essent necessario ad Deum relati, nec relinqueretur locus *illogicitati practicae* (si liceat dicere), qua quis uni summo ac supremo fini affectu coniungitur, et tamen multa facit quae sub ordine huius finis non stant. — Quia igitur in statu innocentiae originalis cunctae hominis vires perfecte rationi subdebantur, veniale peccatum tunc possibile omnino non fuit, quamdiu scilicet permansit ille status, hoc est, antequam per peccatum mortale ratio superior sese a Deo averteret.

« Communiter ponitur, inquit Angelicus §, quod homo in
 « statu innocentiae non potuit venialiter peccare. Hoc autem
 « non est sic intelligendum, quasi id quod nobis est veniale,
 « si ipse committeret, esset sibi mortale propter altitudinem
 « sui status. Dignitas enim personae est quaedam circumstantia
 « aggravans peccatum, non tamen transfert in aliam speciem,
 « nisi forte superveniente deformitate inobedientiae, vel voti, vel

(*) S. Thom., hic, q. 89, art. 3, in corp.

« alicuius huiusmodi, quod in proposito dici non potest. Unde
« id quod est de se veniale, non potuit transferri in mortale
» propter dignitatem primi status. Sic ergo intelligendum est
quod non potuit peccare venialiter, quia non potuit esse ut
« committeret aliquid quod esset de se peccatum veniale, ante-
« quam integritatem primi status amitteret, peccando mortaliter.
« Cuius ratio est, quia peccatum veniale in nobis contingit, vel
« propter imperfectionem actus, sicut subiti motus in genere
« peccatorum mortalium, vel propter inordinationem existentem
« circa ea quae sunt ad finem, servato debito ordine ad finem.
« Utrumque autem horum contingit propter quemdam defectum
« ordinis, ex eo quod inferius non continetur firmiter sub su-
« periori. Quod enim in nobis insurgat subitus motus sensuali-
st tatis, contingit ex hoc quod sensualitas non est omnino subdita
« rationi; quod vero insurgat subitus motus in ratione ipsa,
« provenit in nobis ex hoc quod ipsa exsecutio actus rationis
« non subditur deliberationi quae est ex altiori bono. Quod vero
« humanus animus inordinetur circa ea quae sunt ad finem, ser-
« vato debito ordine ad finem, provenit ex hoc quod ea quae
< sunt ad finem non ordinantur infallibiliter sub fine qui tenet
« summum locum, quasi principium in appetibilibus. In statu
« autem innocentiae erat infallibilis ordinis firmitas, ut semper
« inferius containeretur sub superiori quamdiu summum hominis
« containeretur sub Deo, et ideo oportebat quod inordinatio in
« homine non esset, nisi inciperet ab hoc quod summum ho-
« minis non subderetur Deo, quod fit per peccatum mortale. Ex
« quo patet quod homo in statu innocentiae non potuit peccare
« venialiter, antequam peccaret mortaliter » (*).

C) Hanc rationem quae est ex natura rei, recentiores theologi post Suarezium non recipiunt, sed dicunt quod venialia a statu innocentiae abfuissent propter specialem Dei providentiam, quae a peccato veniali hominem avertisset. Nituntur autem hoc argumento : *Qui potest plus, potest et minus; atqui homo in statu innocentiae potuit plus, id*

Hinc consequitur B. Virginem nullius unquam veniale noxae ream exstitisse, ut catholica tenet sententia. Ipsa enim in sua conceptione accepit donum originalis iustitiae quantum ad omnia quae animae perfectionem spectant, et in hoc Adae innocenti comparatur. Nunc autem, ne peccaret mortaliter, supra Adam habuit confirmationem in gratia per ea Spiritus Sancti adiutoria sub quibus praevidebatur semper inhaesura Deo ut fini ultimo. Ergo tota pulchra fuit, in omnibus immaculata.

est, peccare mortaliter; ergo potuit et minus, id est, peccare venialiter. Verum argumentum in aequivoco laborat. Transmissa enim maiore, negabis suppositum minoris. Nam cum de peccato agatur quod integritati primi status coexistat, vel comparatio inter veniale et mortale peccatum omnino extra quaestionem versatur, vel supponitur in minore, hominem potuisse componere mortalem culpam simul cum iustitia originali, quod profecto falsum atque contradictorium est. — Dicendum igitur, et melius, quod homo innocens, sicut potuit peccare mortaliter, sed amittendo *ipso facto* originalem iustitiam, ita potuit peccare et venialiter, sed amittendo *per prius* hanc eandem originalem integritatem. Unde in sensu composito status innocentiae nullum peccatum esse potuit, nec mortale, nec veniale. Fuit tamen in potestate hominis ut hunc statum destrueret per mortalem culpam, qua semel admissa, ablatoque ordine quo sub ratione superiori cuncta continebantur, incepit etiam venialis peccati capax exsistere.

THESIS X.

(Quaest. 89, a. 1 - De Malo, Quaest. 7, a. 11).

Peccatum veniale habituale est ipse peccati actus, prout imputabiliter permanens denominat hominem reum cuiusdam deviationis extra et praeter ordinem veri ultimi finis. Coniunctum cum mortali participat eius irreparabilitatem, et per accidens habet in inferno poenam aeternam. In iusto autem est simpliciter et absolute ab intrinseco reparabile, poena expiandum temporali tantum.

Quoad *peccatum veniale habituale*, proportionaliter applicanda sunt principia de mortali peccato superius tradita (*). Sed duplex attendi debet differentia quantum ad id in quo habitualis culpa ratio salvatur.

Prima differentia est quod reatus culpa mortalis privat sanctificantem gratiam, qua sola homo habitualiter convertitur ad Deum finem supernaturalem. Hoc autem in venialibus non est, quia veniale peccatum non excludit nec diminuit habitum charitatis aliarumve infusarum virtutum, et non causât proprie loquendo maculam in anima (!). Quapropter, cum veniale di-

(1) Vide supra, Thes. 4.

(*) « Macula importat detrimentum nitoris ex aliquo contactu, sicut * in corporalibus patet, ex quibus per similitudinem nomen maculae « ad animam transfertur. Sicut autem in corpore est duplex nitor, unus * quidem ex intrinseca dispositione membrorum et coloris, alius autem < ex exteriori claritate superveniente: ita etiam in anima est duplex « nitor, unus quidem habitualis quasi intrinsecus, alius autem actualis- » quasi exterior fulgor. Peccatum autem veniale impedit quidem nito- « rem actualement, non tamen habitualement, quia non excludit neque di- « minuit habitum charitatis et aliarum virtutum. Macula autem importat

citur contrariari fervori charitatis sicut mortale contrariatur substantiae ipsiusmet, sensus non est quod culpa venialis habitualis consistat in aliqua privatione fervoris quae sit cogitanda ad modum privationis habitus in mortali. Sed sensus est quod inordinatio cuius venialiter peccans reus efficitur, opponitur tantum perfectae dominationi charitatis in homine, pro quanto fervidae charitatis est nihil permittere in conversatione nostra quod non referatur ad Deum super omnia amicabilem dilectum. Caeterum charitatis fervor aliquid actuale est, in cuius defectu physice considerato habituale peccatum reponi omnino nequit. Nec obstat quod S. Thomas passim dicat venialia haud aliter quam per fervorem charitatis remitti. Per hoc enim non intendit quod ipse fervor sit causa formalis remissionis, sicut in mortalibus infusio gratiae, sed vult quod imputatio sive reitas venialis culpa non auferatur ex opere operantis, nisi mediante actu qui compenset perversionem ordinis per venialem actum inductum. « Aliter
« ergo, inquit *de Malo*, Quaest. 7, a. 11 in corp., remittitur
« peccatum veniale, et aliter mortale. Nam quantum ad culpam,
« ad hoc quod peccatum mortale non imputetur, oportet quod
« tollatur impedimentum quod erat ex corruptione principii per
« novam charitatis et gratiae infusionem. Hoc autem non requi-
« ritur in peccato veniali, quia charitas manebat; sed oportet
« quod tollatur impedimentum per aliquem fortem impulsum
« repugnantem impedimento quod erat appositum ex obice ve-
« niali. Sicut impedimentum quod contingit ex gravi corru-
« ptione, non potest tolli nisi per iteratam eiusdem generatio-
« nem ; impedimentum vero quod esset ex aliquo obice appposito,

« aliquid manens in re maculata ; unde magis videtur pertinere ad de-
« trimentum habitualis nitoris quam actualis. Unde, *proprie loquendo*,
« peccatum veniale non causât maculam in anima. Et si alicubi dicatur
« maculam inducere, hoc est secundum quid, in quantum impedit ni-
« torem qui est ex actibus virtutum » S. Thom. hic, q. 89, a. 1.

tollitur per aliquem violentum motum removentem ipsum « obicem. Sic ergo et veniale quantum ad culpam remittitur « per fervorem charitatis, mortale per gratiae infusionem ». Ubi vides quod in exemplo proposito violentus motus non se habet ut causa formalis remotionis obicis, sed magis ut causa efficiens. At contra, impedimentum quod in ipsius gravitatis corruptione consistebat, per iteratam eiusdem generationem formaliter aufertur. Et haec quidem maxime notata velim quoad primam differentiam inter habitualement venialem culpam et mortalem.

Sed et alia differentia sequitur ex prima. Dum enim remissio mortalis culpae in duobus consistit, tum scilicet in hoc quod Deus offensam condonando destruit, ut non valeat amplius ad imputationem reatus, tum in hoc quod tollit aversionem infundendo gratiam: remissio culpae venialis reponitur tantum in uno, id est in ablatione reitatis, quamvis ad eam essentialiter requiratur praesentia gratiae in anima, sicut ex iam dicendis evidentius apparebit.

Quod enim peccatum veniale coniunctum cum mortali, participet eius irreparabilitatem (*), facile constat ex causa irreparabilitatis superius assignata. Nam mortale peccatum in tantum est per se irreparabile, in quantum tollit ipsum principium ordinis quo voluntas hominis subditur Deo ut fini ultimo. Sed impossibile est reparari id quod est post principium, antequam reparetur principium ipsum, et repugnat ut sanetur defectus per se oppositus fervori charitatis, nondum reparata charitate quoad sui substantiam. Quare, si quis in statu aversionis a fine ultimo existat, praecedens vel superveniens veniali noxae reatus profecto auferibilis non est, nisi praesupposita reparatione principii

(*) Vide supra, Thes. 7.

quod est gratia habitualis. Quo fit ut adventante termino viae, maneat in perpetuum, interminabili poena puniendus, nam: « Aeternitas poenae, ut dictum est, concomitatur carentiam gratiae, ex qua provenit aeternitas culpae. Et inde est quod peccatum veniale in eo qui decedit cum mortali, quia nunquam remittitur, aeterna poena punitur propter gratiae carentiam » §.

Hanc conclusionem communius recipiunt theologi (2), negat tamen Scotus cum sua schola, et ratio controversiae altius est repetenda. Quisquis enim intelligit quod in foro Dei taxantur poenae eodem omnino modo ac in foro iustitiae humanae, ita scilicet ut nihil aliud consideretur nisi transiens actus culpae, praeciso omni respectu ad perversionem interioris ordinis quam post se relinquit, iste necessario debebit Scoto consentire. Sic enim poena tam quoad durationem quam quoad acerbitem, haberet mensuram a sola gravitate transeuntis actus, et veniale peccatum, quamvis in aeternum manens secundum culpae reatum, temporaliter tantum in inferno puniretur. Quamquam nescio quomodo in his principiis recte adhuc explicare possent ea quae de peccato mortali omnes pariter confitemur. Scimus enim peccato mortali reddi poenam aeternam tum damni tum sensus; scimus etiam poenam damni esse propter aversionem a Deo, et poenam sensus propter conversionem ad commutabile bonum, iuxta illud Scripturae: *Quantum in deliciis fuit, tantum date illi tormentum*. Nunc autem, etsi in gravitate aversionis a Deo sit quaedam infinitas, cui adhuc responderet poena duratione infinita: non tamen in gravitate conversionis ad bonum creatum, si secundum se consideretur. Sequeretur ergo solam poenam

(*) S. Thom., *de Malo*, q. 5, a. 2, ad 8nm. — Et idem docet in 1-2 q. 87, a. 5, ad 3nm. — In II, D. 33, q. 2, a. 1, ad 2aæ. — In IV, D. 21, q. 1, a. 2, q. 3, etc.

(2) Cf. Gregorium de Valentia, Disp. 6, q. 17, Punct. 4.

damni debere esse sine fine, contra verbum Domini dicentis : *lie in ignem aeternum*. — Quanto igitur melius dices cum S. Thoma, quod in foro Dei duratio poenae non potest esse minor duratione perversionis ordinis moralis quam peccati actus induxit. Hoc enim vel maxime interest inter iudicem Deum et iudicem hominem, quod iudex homo curam habet ordinis particularis et mere exterioris, ideoque dum iudicat de actibus prout laedunt exteriorem ordinem ~~comm~~unitatis, debet sistere in solo actu transeunte cum suis exterioribus consequentiis, minime attendendo ad perversionem ordinis interioris quae forte manet vel non manet intus in corde. Sed Deus universalis ordinis iustitiae princeps est, et propter hoc in foro eius eadem norma eademque mensura non tenet. — Sciendum itaque, quod quisquis peccat, meretur in aeternum puniri, si perversitas ordinis per actum peccaminosum inducta in aeternum manet. Nunc autem, quia peccatum mortale habet ex natura sua et quantum est ex parte peccantis, ut irreparabiliter pervertat interiorem ordinem, ideo *per se* inducit aeternae poenae reatum. Quia vero peccatum veniale ratione sui id non habet, ideo *per se* inducit poenam temporalem. Verumtamen, quia veniale coniunctum cum mortali, in sensu composito huius coniunctionis reparabile non est, ideo *per accidens*, seu ratione irreparabilitatis quam ab alio participat, punitur in gehenna poena nusquam finienda.

In iustis autem veniale non invenitur nisi secundum ea quae sibi conveniunt *per se*, et est reparabile per principium interius charitatis quod remansit. Non tamen statim ac culpa tollitur, necessario etiam consumitur totus poenae reatus, quia pro materiali culpa remanere potest debitum cuiusdam restitutionis in igne purgatorio. Imo sic necesse est accidere quoties iustus decedit cum venialibus ante mortem non retractatis. « Oportet
« dicere, inquit Angelicus, *de Malo*, Quaest. 7, a. 11, quod venialia remittuntur eis post hanc vitam, etiam quantum ad
« culpam, eo modo quo remittuntur in hac vita, scilicet per

« actum charitatis in Deum, repugnantem venialibus in hac vita
« commissis. Quia tamen post hanc vitam non est status me-
« rendi, ille dilectionis motus in eis tollit quidem impedimentum
venialis culpae, non tamen meretur absolutionem vel diminu-
« tionem poenae sicut in hac vita ». Sed de his opportunior
disserendi locus erit in tractatu *de Poenitentia*,

PARS TERTIA

PECCATO ORIGINALI

†

††

†

PARS TERTIA

DE PECCATO ORIGINALI.

QUAEST. LXXXI-LXXXIII.

Peccatum originale pro distinctiva nota habet quod sit peccatum, non personae, sed naturae. « Non est peccatum huius personae, inquit S. Thomas, Q. 81, a. 1, nisi in quantum haec persona recipit naturam a primo parente. Unde et vocatur peccatum naturae, secundum illud Eph. II-3 : *Eramus naiura filii irae* ». Et in II, D. 20, Q. 2, a. 3 ad 1um: « Peccatum originale est primo et per se peccatum naturae, et per posterius personae; actuale autem est proprie peccatum personae quod per personalem actum incurritur ». Et *de Pot.* Q. 3, a. 9 ad 3um : « Peccatum originale dicitur peccatum totius naturae, sicut peccatum actuale dicitur peccatum personale. Unde, quae est comparatio peccati actualis ad unam personam singularem, eadem est comparatio peccati originalis ad totam naturam humanam traditam a primo parente ». Et *de Malo*, Q. 4, a. 1 : « Dicitur esse peccatum totius naturae, nec ad personam pertinet, nisi in quantum natura inficit personam ». Et sic in aliis locis sine numero, nec ullus theologus est, qui in hoc non consentiat.

Nunc autem de peccato naturae, in ipso limine disputationis statim occurrit quaestio, quid sibi velit tale peccati genus. Constat enim, peccatum naturae nunc non accipi in eodem sensu in quo accipiebatur in prooemio tractatus, quando sermo erat de peccato seu operatione defectuosa in triplici ordine naturae, artis, et moris. Constat, inquam, agi omnino de peccato ordinis moralis, id est theologico, quod eatenus naturae dicitur, quatenus non a persona particulari qua tali ortum habuit, nec personam particularem qua talem infecit, sed communem naturam quae generatione propagatur. De tali ergo peccato quaeritur quae sit notio eius, quis verus ac legitimus conceptus. Nam si huic quaesito per prius satisfiat, recte et intelligibiliter procedet doctrina de peccato originali. Sin autem minus, in perpetuo versabitur aequivoco. Et inde enascitur necessitas praeambulae disquisitionis, quae ad tria sequentia capita commode revocari potest.

Peccatum naturae, quid ?

Peccatum, ut ex praecedentibus liquet, duobus modis accipi solet: primo ut actus, secundo ut habitualis defectus consequens actum. Et utroque modo sumitur, sive de personae, sive de naturae peccato sermo sit. Sed, ut differentia inter unum et alterum appareat, per prius videre oportet, quis sit habitualis defectus rectae habitudinis ad Deum, cuius natura est capax, reduplicative in quantum natura est.

Defectus quippe rectitudinis, in materia de peccato, concipitur dupliciter. Uno modo, ut positiva aversio a Deo, per positivam conversionem ad oppositum, id est, ad creaturam ut ad ultimum finem. Alio modo, ut aversio pure privativa, per solam negationem debitae ad Deum ordinationis.

Si quis autem bene consideret, vel primo intuitu videbit

quod natura ut talis, id est natura specifica quae per generationem communicatur, incapax est defectus rectitudinis primo modo intellecti. In natura enim communi nihil omnino excogitabile est, per quod sit conversa ad ultimum finem Deo contrarium ; sed ubicumque talis deordinatio invenitur, id quidem non nisi ratione eius quod ultra naturalia in origine accepta, persona superinduxit per liberam electionem sui proprii arbitrii. Quidquid ergo ad eiusmodi defectum pertinet, sive in statu habituali, sive in actu quo status inducitur, totum hoc exclusive proprium est peccato personali, de cuius ratione et natura satis est disputatum in superioribus.

Consideratio itaque restringitur ad defectum rectitudinis secundo loco positum, consistentem nempe in simplici destitutione principii quo deberet natura perfici, et ad Deum ordinari. Et quaeritur utrum hoc saltem modo, natura communis quae a parente in prolem, et de generatione in generationem traducitur, possit esse debita rectitudine carens. In quo quidem opus est distinctione. Nam si cogitetur natura per Deum conditorem instituta in puris naturalibus, iterum impossibile erit concipere in ea quamlibet privationem debita rectitudinis. Non enim potest communis natura usquequaque destitui aliquo quod ad eam pertineat secundum seipsam, id est ut causatum ex propriis principiiis eius. Aliunde vero, uti per hypothesim supponitur, creata a Deo fuisset tanquam in proprio ordine circumscripta, seclusa quacumque elevatione ad ordinem superiorem.'Quare, si quo forte rectitudinis modo carere inveniretur, non esset ille modus debitus, sed modus cuius carentia pertineret ad defectum mere naturalem, ad puram negationem perfectionis transcendentis, ac per hoc, non haberet rationem destitutionis, nec privationis, nec deordinationis ab ultimo fine Deo.

At longe aliter dicendum si natura nunc cogitetur instituta in quodam elevationis statu. Si, exempli causa, supponatur primitus aucta ea perfectione quae nomine iustitiae originalis apud theologos venit. Si perfectio illa, etsi in se undequaque gra-

tuita, collata tamen fuisset *vehit accidens naturae speciei*(^{*}): non equidem eo sensu quo accidens speciei dicitur quasi ex speciei principiis causatum, sed hoc sensu quo illud etiam non immerito per modum accidentis speciei acciperetur, quod gratis datum esset toti naturae tamquam quaedam eius proprietas, eo scilicet tenore, ut quantum esset ex parte ordinationis Dei, deberet non modo naturam perpetuo comitari, verum etiam simul cum natura a parente in prolem traduci, non secus ac caetera ad speciem pertinentia in quibus generans genitum sibi assimilât. Tunc ergo esse non posset quod natura careret eiusmodi perfectione (quae in rectitudine ad Deum finem supernaturalem supponeretur consistere), quin eo ipso carentia ista indueret rationem privationis, imo et aversionis ab ultimo fine Deo : intelligendo iterum aversionem, non per modum conversionis ad contrarium finem, sed per modum destitutionis a gratuita et intenta a Deo iustitia, iuxta declarationes prius factas.

Sed iam ulterius procedendo in eadem semper suppositione, facile quoque apparebit, destitutionem eiusmodi nequaquam possibilem fore nisi ex aliqua actuali culpa. Quidquid enim quocumque modo rationem habet habitualis aversionis a Deo, non nisi per voluntariam culpam inducitur, ut per se evidentissime constat. Et ideo statim quaeritur utrum culpa aliqua excogitari queat proportionata huic effectui, tollendi nimirum a communi natura gratuitam rectitudinem, faciendique ut natura ipsa, ad quoscumque ex traduce propagata perveniret, secum ferret privationis debitum, simul cum eo qui in privatione involveretur, culpa reatu. Et ratio dubitandi vel prima fronte occurrit, quia natura communis nec existit, nec agit, nec peccat, sed culpa nusquam est nisi a determinata et singulari persona. Verumtamen, etiam atque etiam considerandum est quod natura communis de qua nunc sermo, non est natura in abstracto, sumpta cum intentione universalitatis: quo quidem modo, utique non existit nisi in solo

(^{*}) S. Thom. 1^a Part. Q. 100, a. 1. Et supra, Q. 95, a. 1.

intellectu. Sed est natura prout et in quantum traducibilis ad posterios ; natura secundum quod forma, in qua, per naturalem generationem progenitor sibi assimilât prolem. Atqui natura communis sic intellecta, revera est a parte rei, utpote communitatem non habens nisi secundum rationem communicabilitatis ad alia possibilia individua ; revera est in singulari persona a qua tamquam ab activo principio esse potest naturae propagatio; revera est in Titio, in Caio, in Socrate, sicut erat in Adamo, in unoquoque eorum communis existens per ordinem ad respectivam singulorum progeniem vel futuram vel futuribilem.

Hoc ergo semel posito, et ut par est rite intellecto, dico duplicem hypothesim hic considerandam occurrere. Prima est secundum quam natura communis singularem personam informans, iam supponeretur *praecorrupta* eo corruptionis modo, quo solo communis natura corruptibilis intelligitur, videlicet per destitutionem *gratuitae*, et tamen *quasi specificae* perfectionis de qua supra. Et tunc manifestum per se est quod culpa personae nullatenus afficeret communem naturam in persona existentem, sed relinqueret eam sicut antea erat, plane invariata, absque defectu vel reatu novo in ea inducto : siquidem iam completam inveniret corruptionem illam, praeter quam non est alia possibilis in natura. Foret igitur culpa personae ut personae, non autem ut fontis naturae, eo quod, in dicta hypothesi caput naturae qua tale, culpa capax amplius non existeret ; ac per hoc. actio peccaminosa haberet pure et exclusive rationem peccati personalis cum omnibus et solis consequentiis quae eidem propriae sunt.

Nunc autem aliter omnino se res haberet in hypothesi opposita, secundum quam natura communis in Titio existens ut in activo propagationis principio, *adhuc integra* praesupponeretur. Tunc enim, superveniens culpa Titii duplicem haberet aspectum : culpa individui, et culpa capitis seu fontis naturae. Et haec eadem culpa, tum in persona, tum in natura reatum induceret, diversi tamen generis pro diversa capacitate utriusque.

Ut culpa individui, induceret personalem reatum positivae a Deo aversionis, tollendo gratiam secundum quod gratia huic particulari personae principium erat rectae habitudinis ad Deum. Ut culpa fontis naturae, induceret in natura reatum recessus e statu gratuita iustitiae, tollendo gratiam secundum quod gratia erat proprietas quasi specifica, instar caeterarum proprietatum naturalium a parente ad posteros propaganda. Et hoc ipsum aptissime posset illustrari exemplo desumpto e re in se quidem impossibili, sed impossibilitate proveniente e sola conditione materiae, quae idcirco non impedit quin, suppositione semel facta, consequentiae recte deducantur. Simile nimirum esset, si homo quispiam *radicitus* a se exstirparet facultatem aliquam naturalem, puta visivam vel auditivam. Nam, hoc faciendo, corrumpere homo ille et personam et naturam : personam quidem, referendo ad se individuum : naturam vero, referendo ad suam progeniem, eo quod post radicalem dictae facultatis exstirpationem, generaret filios eadem facultate orbatos, et illi alios, et sic in indefinitum. Et adhuc magis simile esset, si iterum per impossibile, eiusmodi radicalis exstirpatio dependeret a violatione legis, et involveret in se rationem deordinationis a regula legis. Tunc enim delictum huius hominis, non modo mancam, sed et ream communem naturam efficeret, et rei nascerentur filii, non quidem reatu personali inferente debitum poenae positivae, sed reatu naturali inferente debitum poenae negativae, id est subtractionis omnium beneficiorum quae usum visus, vel auditus, vel cuiuspiam alius talis facultatis, consequuntur.

Haec nunc applicata in casu Adae et generis humani, et conceptum habebis peccati naturae, qualis in doctrina S. Thomae ubique proponitur. Vide illum in 1-2, Q. 81, a. 2, et in II, D. 31, a. I, et in 4 c. *Gent.* c. 52, etc. Verum, idem ille conceptus clarior adhuc fiet ex responsione ad quaesitum quod sequitur.

Actus peccati naturae, a capite iuridico, an a capite
naturae simpliciter et sine addito?

Hic tangitur radicale discrimen inter conceptionem S. Thomae de peccato originali, et conceptionem apud theologos recentiores vulgatam. Ipsi enim non concipiunt peccatum mundi, seu peccatum naturae, nisi in quantum fuisset a protoparente tanquam ab eo qui per positivum decretum Dei institutus esset *caput morale sive iuridicum* totius generis humani : habens nimirum translatas in se voluntates posterorum, non physice quidem, sed veluti legaliter, quatenus quidquid faceret ipse quoad observationem vel violationem praecepti de non comedendo fructu vetito, facere censerentur et posterius.

« Suppono tertio, inquit Billuart, *de actibus humanis*, Diss. 6, a. 2, Adamum fuisse a Deo constitutum caput non solum naturale, sed morale omnium hominum quantum ad conservationem aut amissionem iustitiae originalis, ita ut ipse Adam et omnes eius posterius censerentur tanquam unum corpus cuius ipse Adam sit caput, atque gerat personam omnium in eo in quo est caput, et voluntas ipsius in ratione capitis sit voluntas omnium posterius, sicque quidquid vellet in ratione capitis, ipsi etiam vellent, non voluntate propria et personali, sed communi voluntate capitis... Ad hoc autem ut Adam esset caput nostrum morale, et voluntates nostrae includerentur in eius voluntate quoad conservationem aut amissionem iustitiae originalis, duo fuerunt necessaria, unum ex parte Dei, alterum ex parte Adami. Ex parte Dei fuit necessarium decretum quo Deus statuerat voluntatem Adae esse habendam pro voluntate nostra. Ex parte Adae, fuit necessarium ut istud decretum illi manifestaretur ». Similiter Wirceburgenses, *de Pecc. n.* 95 : Est communior sententia recentiorum, qui volunt posterius voluntates moraliter fuisse translatas in voluntatem Adae per

« pactum initum, quatenus Deus Adamum caput posterorum
 « morale instituit, ita ut velut omnium nomine praeceptum Dei
 « servaret vel pro lubitu violaret, et eo quidem in iustitia et obe-
 « dientia persistente, eius posterii gratiam et iustitiam originalem
 « obtinerent, eo autem peccante, posterii peccato inficerentur, fie-
 « rentque inimici et invisi Deo ». Porro ad eandem sententiam,
 velint nolint, satis *accedunt* illi etiam moderni qui etsi pactum
 initum inter Deum et Adam ad fabulum amandantes, et inclu-
 sionem nostrarum voluntatum in Adami voluntate verbo tenus
 reficientes, adhuc tamen in medium adducunt *legem positivam*
qua Deus statuisset nexum moralem inter voluntatem Adami et
universam familiam humanam ; qui dicunt Adam constitutum
 fuisse *repraesentantem genus humanum*, et *generis humani vica-*
rium in eo quod spectabat observationem vel transgressionem prae-
 cepti, et in summa, Adae posteros assimilant *pupillis qui prius-*
quam possunt proprium actum ponere, iam per caput suum volunt et
agunt. Haec enim et similia nihil aliud sonant quam quod aliis
 verbis aiebant auctores praecitati : voluntatem nempe Adami ex
 divina ordinatione continuisse voluntates posterorum, non qui-
 dem physice, sed iuridice, *ut quod ipse Adam faceret, censerentur*
posterii etiam moraliter et imputabiliter facere if}. Caeterum,
 si quis bene consideret, videbit omnino evidenter, nullum alium
 esse possibilem dicendi modum, ad substantiam quod attinet,
 semel ac in Adamo, *praeter rationem capitis naturae*, ponitur
ratio capitis moralis seu iuridici, ut ex qua peccati originalis
 explicatio foret desumenda.

Nunc autem, si de hac conceptione iudicium ferre oportet,
 in primis dici forsitan posset quod absolute accepta, con-
 tinet nescio quid fictitium, imo et iustitiae veritatisque contra-
 rium, quod sensui morali repugnat. Ad fictionem enim perti-
 net, quod ego censear fecisse id quod non feci, sed fecit meus
 parens quando nondum exsistebam ego. Iustitiae pariter et ve- (*)

(*) Wirceburg. *de Pecc.* n. 99.

ritati contrarium videtur, quod mihi imputetur actio quae mihi imputabilis non est, cum nullas in ea, nec directe nec indirecte, nec immediate nec mediate, habuerim partes. Sed et frustra sunt exempla rerum humanarum in medium adducta. Tutor nomine pupilli agit, sed pure et simpliciter in ordine ad administrationem bonorum quam ei lex bona et iusta commisit. Paterfamilias nomine familiae in obligationem aliquam consentit, sed ita ut singulum quodque familiae membrum subiectum attributionis esse possit, quantum ad obligationem quae est effectus consensus capitis, non quantum ad consensum ipsum qui causa obligationis fuit. Censetur populus vel natio fecisse id quod fecit eius gubernium, sed utique populus ut populus, collectio ut collectio, cuius scilicet possibile organum non est praeter eos qui summo potiuntur imperio. At neque hic, neque alibi occurrit exemplum alicuius capitis communitatis, cuius libera determinatio sit moraliter imputabilis vel imputata cunctis de communitate existentibus, et tam omnibus collective, quam singulis etiam distributive. Neque igitur exempla aliquid probant, neque rationes intrinsecae tales sunt, quae ab institutione capitis iuridici maxima inconvenientia superius memorata procul pellere queant.

Verumtamen, ne a subiecta materia divertere videamur, id pro nunc animadvertere satis sit, videlicet : Quod cum conceptione capitis iuridici, perit omnino propria ratio, propriusque conceptus *peccati naturae*, et fit reductio ad nescio quod genus peccati personalis, id est, directe et immediate personam afficientis. Certe personae sunt, quae ut tales in capite iuridico transferuntur. Personae sunt, quae moraliter censentur facere quod facit caput iuridicum. Personae etiam esse debent, quae ut personae, primo et per se reatum contraherent. Unde non remanet sensus possibilis in quo adhuc communi naturae peccatum attribuitur. Neque enim esset a capite et fonte naturae in quantum huiusmodi ; nec haberet reatum in communi natura subiectatum ; imo nec per naturalem generationem, formaliter loquendo,

posset prapagari, cum naturalis generatio nullam per se habitudinem dicat ad iuridicam corporationem cuius vices protoparens egisset in paradiso. Relinquitur ergo peccatum personale, quod tamen simul esset non personale: personale, quia personis qua talibus imputatum ; non personale, quia non propter personalem actum ; in omni autem modo, non ideo non personale, quia naturae proprium, secundum quod communis natura a singularibus personis in ea existentibus, contradistinguitur. Propterea dico necesse esse, aut valedicere conceptioni capitis iuridici, aut non insistere amplius rationi peccati naturae, cum de originali sermo est, quaerendo aliam interpretationem verbis apostoli : *eramus natura filii irae*.

Sane vero, S. Thomas qui omnem explicationem ipsius originalis peccati e formali ratione peccati naturae derivat, de capite iuridico nihil scit, nihil novit, et non solum de eo altum silentium servat, verum etiam illud evidentissime excludit in omnibus et singulis suae doctrinae punctis. Excludit, cum docet quod si Adam non peccasset, peccasset autem quilibet e posteris eius, iste induxisset originale peccatum in suam propriam posteritatem, sicut de facto Adam illud induxit in totum genus humanum : « In quocumque homine fuisset inventa humana natura integra, per peccatum ipsius poterat corrumpi in eo et in his qui ab eo descenderent (*). Si ergo aliquis ex posteris Adae « peccasset, eo (Adam) non peccante, moreretur quidem propter suum peccatum actuale sicut Adam mortuus fuit, sed posterius « eius morerentur propter peccatum originale » (2). Excludit, ubicumque rationem reddit cur peccata proximorum parentum, vel alia peccata Adae praeter primum, in posteros non traducantur. Non enim allata ab eo ratio est, quia nec proximi parentes, nec ipse Adam quoad praecepta alia a praecepto de non comedendo fructu arboris scientiae boni et mali, constituti

C) In II, Dist. 33, Q. 1, a. 1 ad 3*®.

(2) *De Malo*, Q. 5, a. 4 ad 8Q“.

sunt capita iuridica suae posteritatis. Sed ratio una, constans, invariabilis assignatur : quia peccata illa invenerunt et inveniunt naturam iam corruptam, quantum corrumpi poterat, et ideo ex natura rei est quod in filios transire nequeant : « In Adam fuit
 « natura integra, dotata munere quod Deus naturae humanae
 « gratis contulerat ; unde per peccatum ipsius potuit natura cor-
 « rumpi in ipso, et per consequens in omnibus qui naturam hu-
 « manam ab eo acciperent... In aliis autem hominibus invenitur
 « natura iam corrupta ; unde illius corruptionis ulterius istud
 « peccatum causa esse non potest, sicut quod semel mortuum
 « est, iterum non occiditur ¶. Peccata proximorum parentum
 « nihil in naturam corruptionis inducunt, in quantum natura est,
 « quia natura iam corrupta est secundum quod corrumpi po-
 « tuit, per peccatum primi hominis, et ideo natura cum illa cor-
 « ruptione pervenit ad proximos parentes, et cum illa corru-
 « ptione naturam traducunt..., et ita patet quod ex solo peccato
 « primi parentis originale contrahitur » (2). Excludit, ubicumque docet quod peccatum quo infectum est genus humanum, fuit esus pomi vetiti, non praecise quia fuit violatio talis determinati praecepti, in ordine ad quod fuisset Adam institutus tamquam repraesentans genus humanum ; sed pure et simpliciter quia et in quantum fuit de facto peccatum *primum*. Semper enim ad peccatum primum, ut primum, nos revocat Angelicus:
 « Defectum ad naturam pertinentem solum primum peccatum
 « induxit ; ipsum enim discontinuavit adhaesionem hominis ad
 « Deum... Intercisa autem prima obedientia per hoc quod ratio
 « primi hominis a Deo aversa est per peccatum, consecuta est
 « disturbatio ordinis... Sequentia autem peccata non sunt causa
 « huius intercisionis..., et ideo peccata actualia proximorum pa-
 « rentum nullo modo ad filios transeunt (3). Impossibile est quod

(*) In II, Dist. 33, Q. 1, ad 3^m.

(2) Ibid, ad 1^{am}. — Cf. 1-2, Q. 81, a. 2. Et *De Malo*, Q. 4 a. 8.

(3) Ibid, in corp.

* aliqua peccata proximorum parentum, vel etiam primi paren-
 « tis praeter primum, per originem traducantur (1). Primum pec-
 « catum corrumpit naturam humanam corruptione ad naturam
 « pertinente ; alia vero peccata corrumpunt eam corruptione per-
 « tinente ad solam personam » (a). Excludit denique, cum expli-
 cans unitatem secundum quam multi homines ex Adam derivati
 se habent ut multa unius corporis membra, ait : « Omnes ho-
 « mines qui nascuntur ex Adam, considerari possunt ut unus
 « homo, in quantum conveniunt in natura quam a primo pa-
 « rente accipiunt... Et sicut peccatum actuale quod per mem-
 « brum aliquod committitur, non est peccatum illius membri,
 « nisi in quantum illud membrum est aliquid ipsius hominis,
 « propter quod vocatur peccatum humanum : ita peccatum ori-
 « ginale non est peccatum huius personae, nisi in quantum haec
 « persona recipit naturam a primo parente ; unde et vocatur
 « peccatum naturae » (3).

Ex his igitur et aliis multis locis quae adduci possent, ma-
 nifestissimum est quod S. Thomas institutionem positivam Dei,
 quae ibi aliqua necessario agnoscenda est, non eam esse sentit,
 quam posuerunt posteriores illi theologi, quorum opinio nunc
 vulgatur. Hi positivam institutionem referunt *ad personam Adae*,
 quam constituisset Deus loco generis humani, quantum ad im-
 putationem servati vel violati specialis praecepti circa lignum
 scientiae boni et mali. At S. Thomas eam *unice* refert *ad na-*
turam humanam, cui addiderat Deus *per modum accidentis spe-*
cifici, iustitiam originalem. « Ad naturam, inquit in 1-2, Q. 81,
 « a. 2, potest aliquid pertinere secundum seipsam, scilicet quod
 « causatur ex principiis eius, et aliquid ex dono gratiae. Et hoc
 « modo iustitia originalis erat quoddam donum gratiae toti na-
 « turae humanae divinitus collatum ». Et rursus, in 1a Part.

(*) In 1*-2ae, Q. 81, a. 2 in corp.

(2) Ibid, ad 3um.

Ibid. a. 1 in corp.

Q. 100, a. 1: « iustitia originalis fuit accidens naturae speciei, ¶ non quasi ex principiis speciei causatum, sed tantum sicut « quoddam donum divinitus datum toti naturae ». Haec est sola institutio positiva quam agnoscit, quae etiam sola solide demonstratur ex Scriptura, et ex qua una, cum summa simplicitate et absque deviatione ulla a formali ratione peccati naturae, explicantur ea omnia quae originalem culpam spectant.

Certe, per primum peccatum amissa est gratia cum omnibus donis quae ex gratia dependebant. Et semel amissa, semel pro semper amittebatur ut dos quasi specifica naturae humanae. Neque enim, ut talis recuperari poterat per poenitentiam vel meritum Adae aut alicuius posterorum eius, quia gratia ut accidens speciei, id est, ut bonum totius naturae, evidenter excedit proportionem personalis meriti cuiuscumque puri hominis, seu condigni seu etiam mere congrui. Sed nec erat de facto restituenda ex pura Dei liberalitate. Cuius signum est, quod gratia initio data ut accidens speciei, inseparabilis erat a dono integritatis, caeterisque praeternaturalibus donis, quae nullo modo erant in nobis unquam instauranda. Sic igitur, amissio erat definitiva. Adhuc quidem poterat in praesenti ordine providentiae ex divina misericordia, in singulis individuis, et tam in Adam quam in caeteris, gratia instaurari, sed iam ut dos mere personalis. Atqui, ut dicitur in 1-2, Q. 81, a. 2, ea quae sunt pure personalia, per originem non traducuntur: « Cuius ratio est quia « homo generat sibi idem in specie, non autem secundum individuum, et ideo ea quae directe pertinent ad individuum non « traducuntur a parentibus in filios..., sed ea quae pertinent ad « naturam speciei traducuntur a parentibus in filios, etc. ». Quidquid ergo deinceps futurum esset de personali sanctitate progenitorum. natura speciei in quantum huiusmodi, originali gratia et iustitia remanebat orbata. Quapropter debitum erat ut a parente in prolem cum tali privatione semper traduceretur, adeoque cum reatu illo cuius communis natura est capax: reatu,

inquam, culpae voluntariae voluntate capitis in quo ut in fonte ipsa continebatur.

Hinc igitur explicatam habes veram rationem peccati naturae, quin personis ut personis imputare oporteat id quod non commiserunt. Explicatam habes universalem derivationem huius peccati in totum genus humanum, quin necesse sit recurrere ad fictionem iuris secundum quam voluntas Adae reputata fuisset voluntas posterorum. Explicatum denique habes proprium medium propagationis huius peccati, quod est naturalis generatio, quin deducaris ad anomaliam illam in qua peccatum a capite iuridico esset, transmissio vero peccati a capite naturali. Et dico anomaliam, quia sunt duo ordines ex toto disparati, imo inter se oppositi, ordo naturalis et ordo iuridicus.

Sed remanet forte aliqua adhuc obscuritas, ad quam removendam iuvabit discussio tertii et ultimi quaesiti, ut sequitur.

In capite naturae, quo sensu omnes posterī peccasse dici possint?

Ponitur haec quaestio propter verba Apostoli, Rom. V-12: Εφ' ὃ πάντε ἡμαρτον. Ubi primum dico, retinendam omnino esse, meo quidem iudicio, versionem vulgatae: *In quo* (Adamo) *omnes peccaverunt*. Erasmus quidem vertit: εφ' ὃ, *eo quod*, seu *quia* omnes peccaverunt. Quae tamen versio nullo solido nititur fundamento, et habet contra se auctoritatem omnium vetustorum interpretum, excepto haeretico Pelagio inter Latinos, et Theodoreto necnon et schismatico Photio inter Graecos. Argumentum Erasmi est, quod praepositio ἐπὶ constructa cum dativo sensum causalem reddit. Quod forte est semper verum secundum proprietatem attici sermonis, non autem secundum graecitatem N. T., ut apparet per exempla quae affert Estius in commentario. « Constat enim apostolum Paulum in epistolis, et

« Lucam in Actis, indifferenter uti interdum tribus hisce prae-
 « positionibus ἐπὶ, ἐν, et εἰ, pro una latina praepositione *in*.
 « Quanquam etiam hic causa significatur, cum dicitur *in quo*
 « Adam, Certe paulo post, ubi nos legimus, *in similitudinem*
 « *praevaricationis Adae*, graece est ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι, *in simili-*
 « *tudine*, sicut hic, *in quo*; licet alias dicere soleat ἐν ὁμοιού-
 « μᾳτι, ut supra cap. 1, et infra cap. 8, et ad Philipp, cap. 2.
 « Sic, Act. II: *Baptizetur unusquisque vestrum in nomine I. C.*,
 « graece ἐπὶ τῷ δυνάματι, quod passim dicitur ἐν τῷ δυνάματι,
 « et interdum εἰ τὸ ὄνομα, ut Matth. 10 et 28. Sic etiam,
 « Heb. IX: *In cibis et potibus*, ac rursus: *Testamentum in*
 « *mortuis confirmatum est*. Utrobique, graece ἐπὶ. Quae loca
 « nec Erasmus aliter vertit » (*).

(0 Quatuor argumentis demonstrat Bossuetius contra Richardum Simon, legitimitatem versionis in quo.

Primum argumentum est, quia est versio Ecclesiae.

« Pour l'Ecriture, le principal fondement (de la foi du péché ori-
 « ginel) est dans ce passage de S. Paul : *Le péché est entré dans le monde*
 « *.par un seul homme... en qui tous ont péché*. Il y a deux versions de
 « ce passage: l'une au lieu de ces mots: *en qui*, *in quo*, met *parce que*,
 « *quatenus*, *quia*, *eo quod*. C'est celle qui favorise le plus les pélagiens,
 « et qui leur donne lieu de dire que le péché est entré dans le monde
 « par Adam, à cause seulement que tous ont péché à son exemple, de
 « laquelle explication Pélage est constamment le premier auteur. La
 « seconde version est celle de toute l'Eglise, selon laquelle il faut lire:
 « *Que le péché est entré dans le monde par un seul homme en qui tous*
 « *ont péché*, ce qui ne laisse aucune ressource à ceux qui nient le péché
 « originel. C'est un fait constant, que cette dernière version, qui est
 « celle de notre Vulgate, l'est aussi de la Vulgate ancienne, comme
 « il paraît, non seulement par S. Augustin, mais encore par le diacre
 « Hilaire, par S. Ambroise, par Pélage même, qui lit comme les autres;
 « *in quo*, dans son Commentaire, encore que dans sa note il détourne
 « le sens naturel de ce passage, de la manière qu'on vient de voir.
 « M. Simon convient aussi que selon l'explication de S. Chrysostome,
 « il faut traduire *in quo*, et on en peut dire autant d'Origène, de sorte
 « que les anciens Grecs ne diffèrent point des Latins. La suite fera pa-

Caeterum, lectio *in quo*, etsi non in littera, adhuc tamen esset in sensu Apostoli, ut omnes catholici fatentur. Unde iam quaeritur quo modo intelligi possit et debeat, omnes Adae po-

« raitre quel est parmi eux l'auteur de l'innovation. Quoi qu'il en soit, < il est bien certain que depuis le temps de Pelage, tous les docteurs « qui ont disputé contre lui : tous, dis-je, sans exception, lui ont op- « posé ce passage, et ont suivi en cela S. Jérôme et S. Augustin. « Après un consentement si universel et si manifeste de tout l'Occi- « dent à traduire *in quo*, il n'est pas permis de douter qu'il ne faille < tourner ainsi ce célèbre εφ' ὧ de S. Paul, puisque tous les Latins < l'ont pris naturellement de cette sorte > (Défense de la tradition et des SS. Pères, l. 7, c. 12).

Secundum argumentum est, quia quatuor Concilia, inter quae Tridentinum, pro fundamento suae definitionis habent: In quo amnespeccaverunt, et declarant sic esse intelligendum textum Apostoli, quemadmodum Ecclesia toto orbe diffusa semper intellexit.

v. Le premier Concile est celui de Milève où 60 évêques rap- < portent ce passage selon la Vulgate, et n'allèguent que celui-là dans < leur lettre synodique à S. Innocent, avec un autre de même sens du < même S. Paul, ce qui montre qu'ils en faisaient le principal fonde- « ment de la condamnation des pélagiens. Le second concile est celui < de Carthage ou d'Afrique, de 214 évêques, qui dans le chapitre 2, « après avoir établi la foi du péché originel sur le baptême des en- *t* fants, anathématise les contredisants : à cause, dit-il, *qu'il ne faut pas* « entendre autrement ce que dit l'apôtre: le péché est entré dans le monde « par un seul homme en qui tous ont péché, que comme *l'Eglise catho-* « *lique répandue par toute la terre l'a toujours entendu.* Où le Concile v en suivant la version qu'on veut contester, dit deux choses. Premiè- < rement, que le sens qu'il donne à ce passage n'est pas seulement le « véritable, mais encore celui qui a toujours été reçu dans l'Eglise « universelle. Secondement, que pour cela même il n'est pas permis « de ne pas le suivre, à moins qu'on ne dise en même temps qu'il est < permis de s'opposer à l'intelligence constante et perpétuelle de toute « l'Eglise. Le troisième concile est celui d'Orange, qui, dans une sem- « blable décision, allègue pour tout fondement le même passage en- < tendu de la même sorte, traduit de la même sorte. Le quatrième est

steros in Adam peccasse. Sed post praemissa, responsio fere obvia est.

Et nota in primis, quod verbum activum *peccare* importat

« le concile œcuménique de Trente, qui répète de mot à mot les dé-
« crets de ces deux derniers conciles, et par deux fois le passage dont
« il s'agit, comme le fondement de sa décision; en déclarant dans les
« mêmes termes du concile d'Afrique, que l'Eglise catholique l'a tou-
« jours entendu ainsi, et qu'il ne faut pas, c'est-à-dire qu'il n'est pas
« permis de l'entendre autrement. iMais M. Simon ne craint pas d'élu-
« der cette explication, et formellement l'autorité de ces conciles sur
« ces mots: *in quo omnes peccaverunt.*»,

« Je vois bien qu'il aura ouï dire qu'en obligeant à recevoir les
« définitions des conciles, à peine d'être hérétique, les théologiens
« n'obligent pas ordinairement, sous la même peine, à recevoir toutes
« les preuves dont les conciles se servent. Mais premièrement, les théo-
« logiens qui parlent ainsi, ne permettent pas pour cela d'affaiblir ces
« preuves. Une si étrange témérité est-elle exempte de censure? En
« matière de religion ne faut-il craindre précisément que d'être héré-
« tique? N'est-ce rien de favoriser l'hérésie, et de désarmer l'Eglise,
« en lui ôtant ses fondements principaux? Que deviendra la saine doc-
« trine, s'il est permis d'en renverser les remparts l'un après l'autre?...
« Mais secondement, ce n'est pas le cas où les théologiens excusent
« ceux qui ne veulent pas recevoir toutes les preuves des conciles.
« Lorsque les conciles déclarent en termes formels, comme ceux de
« Trente et de Carthage font ici, que le sens qu'ils donnent à un pas-
« sage est *celui que l'Eglise catholique répandue par toute la terre, a*
« *toujours reçu*, l'Eglise veut astreindre les fidèles à la preuve comme
« au dogme, et n'écoute plus ceux qui la rejettent» (Ibid. c. 13-14).

Tertium argumentum est, quia versio eo quod, quia, quatenus a Pelagianis primum introducta, nullum unquam habuit consentientem inter Patres, si anus excipiatur Theodoretus, cuius nulla est in hac parte auctoritas.

« Sans prétendre en aucune sorte que les sentiments de S. Au-
« gustin soient une décision de foi, on peut bien dire que l'interpréta-
« tion qu'il a rejetée, celle qui met *quatenus* pour *in quo*, était nouvelle
« et fausse. Nouvelle, parce qu'elle était contraire à toutes les versions
« dont l'Eglise se servait; nouvelle encore, parce que tous les Pères

duo: hoc quod est agere male, et hoc quod est incidere in reatum peccati. Quorum primum est causa et ratio secundi. Sicut etiam verbum activum *se dedere* importat hoc quod est ponere

< latins, qui sont les seuls qu'il faut consulter sur une version latine, * avaient constamment traduit *in quo*, comme tout le monde en est < d'accord. Mais fausse de plus parce que sans parler encore de la suite « du discours de l'apôtre, qui détermine manifestement à l'explication › de S. Augustin, il est certain, de l'aveu de M. Simon, qu'elle ôtait < à la preuve de l'Eglise contre les pélagiens ce qu'elle avait de plus < fort et de principal...

« Pour ce qui est de Théodoret dont (M. Simon) fait valoir l'autorité..., comme constamment il est le premier des orthodoxes qui ait < donné lieu de changer *Vin quo* en *quatenus*, il est d'abord fâcheux . pour lui qu'il ait suivi en cela une explication dont Pélagie l'hérétique a été l'auteur. Je ne veux pas dire pour cela qu'il ait été pélagien. C'est assez qu'il ait été peu attentif, aussi bien que quelques autres Grecs, à l'hérésie pélagienne, comme M. Simon le remarque 4 lui-même, pour conclure que ce n'est pas de lui qu'il faut apprendre › les moyens de la combattre. On sait d'ailleurs combien il est attaché < à Théodore de Mopsueste, qui a écrit contre S. Augustin, qui s'est « déclaré le défenseur de Pélagie, qui en a suivi les faux préjugés sur < le péché originel, et s'est comme mis après lui, à la tête de ce parti « réprouvé, en protégeant Julien. Ajoutons que l'étroit commerce qu'eut < Théodoret à Ephèse, dans le faux concile d'Orient, avec les évêques « pélagiens intéressés comme lui dans la cause de Nestorius, aura fait < peut-être, que trop favorable aux personnes des hérétiques, il aura 1 pris quelque teinture de leurs interprétations, avec d'autant plus de < facilité, qu'elles étaient du génie de Théodore, un de ses maîtres » (Ibid. l. 7, c. 16. Et. l. 9, c. 18).

Quartum argumentum est, quia versio *in quo* ita est consentanea textui et consequentiae sermonis apostoli, ut ab iis ipsis exercite restituatur, qui eam signate reiiciunt.

* S. Augustin remarque qu'il est ridicule d'attribuer tous les péchés des hommes au mauvais exemple d'Adam, que les hommes, pour < la plupart, n'ont pas connu. Il leur nuisait donc autrement que par « son exemple, comme un père qui les engendre, et non point comme « un modèle dont l'exemple les induisait à faire mal; d'autant plus que

deditionis actum, et ex consequenti, hoc quod est contrahere subiectionem erga eum cui deditio fit. Et utrumque per modum unius significatur, ubi simplex est, et sine addito diminvente,

< visiblement S. Paul comprenait dans sa sentence tout ce qui était
 « sorti d'Adam, et tout ce qui était sujet à la mort. Il y comprenait
 « par conséquent les petits enfants, à qui l'exemple d'Adam, non plus
 « que celui de J. C., ne pouvait ni nuire ni servir. Enfin il s'agissait
 « de montrer dans le genre humain la cause de la mort et de la vie;
 < l'une dans le péché d'Adam, l'autre dans la justice de J. C. Tous
 < mouraient, et les enfants mêmes. Si par les paroles de S. Paul, le
 « péché était introduit dans le monde par Adam, et la mort par le pé-
 « ché, les enfants qui participaient à la mort d'Adam, devaient aussi
 « participer à son péché. Autrement, dit S. Augustin,... vous faites pas-
 « ser l'effet sans la cause, le supplice sans la faute... Chicanez, M. Si-
 « mon, tant qu'il vous plaira : ni vous, ni les pélagiens ne pouvez pas
 < reculer. Laissez à part pour un moment les noms de Théodore, de
 < Photius si vous voulez, et des scolastes grecs; traduisez comme vous
 « voudrez le passage de S. Paul. Voulez-vous traduire par *en qui*?
 « C'est la bonne, c'est la naturelle version où l'Eglise de votre aveu
 « gagne sa cause, parce qu'on y trouve celui en qui tous étaient un seul
 « homme, comme dans le principe commun de leur naissance, et en qui
 « aussi ils sont tous un seul pécheur dans le principe commun de leur
 « corruption. Voulez-vous, au lieu à *en qui*, mettre *parce que*? Vous
 < n'échapperez pas pour cela à la vérité qui vous presse : la mort à
 « passé à tous, parce que tous ont péché. Il faut donc trouver le péché
 « partout où l'on trouvera la mort. Vous la trouvez dans les enfants ;
 « trouvez-y donc le péché. S'ils sont du nombre de ceux qui meurent,
 « *par votre propre traduction*, ils sont du nombre de ceux qui pèchent.
 « Ils ne pèchent pas en eux-mêmes. C'est donc en Adam, et malgré
 < que vous en ayez, il faut ici de vous-même rétablir *Vin quo* que vous
 « aviez voulu supprimer. On y est forcé par la seule suite des paroles
 « de S. Paul ». (Ibid. l. 7, c. 20).

Ex his ultimis verbis satis apparet, nos ita defendere legitimitatem versionis *in quo*, ut ultro concedamus posse adhuc demonstrari veritatem peccati originalis cum versione *eo quod*. Sed hoc ideo, quia adhuc demonstrari potest, istos *omnes* qui hic peccavisse dicuntur, esse etiam eos qui nullo modo peccare potuerunt actu proprio per imitationem

vocabuli usurpatio. Sed si esset additum diminuens, ut si qui in suis antenatis sese dedidisse dicerentur, (puta, veteris Delphinatus cives sese in maioribus suis dedidisse coronae Franciae, ea conditione ut coronae haeres, Delphini nomine semper insigniretur): constat quod per additum *in suis antenatis*, restringeretur ex natura rei significatio verbi, ita scilicet ut accipi iam deberet pro hoc quod est contrahere subiectionem politicam, minime vero, pro hoc quod est actum deditionis exercere. Haec iam proportionaliter applica dicto Apostoli: Εφ' ὧ πάντε ἡμαρτον, *in quo omnes peccaverunt*.

Certe, quando peccavit Adam, ipse solus peccandi actionem exercuit, ipse solus male egit, solus quoque ipse fuit qui de actione mala respondere debuit Deo. Sed quia sua actione peccandi, ream fecit communem naturam sensu saepe in superioribus explicato: ideo in ipso peccante omnis eius posteritas incidit in necessitatem trahendi ex origine, simul cum communi natura, illum quoque reatum qui eam ex tunc coepit afficere, et non aliter quam per personale sanctificationis donum, unicuique individuo praeter vim originis, ex Christi meritis collatum, poterat deinceps auferri. Quare posterii Adae dicuntur peccasse in Adam, non quasi in Adam actum aliquem exercentes, non quasi per fictionem iuris censiti fecisse quod Adam fecit, non quasi responsables effecti de scelere admissio antequam nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali: sed pure et simpliciter, nec plus nec minus, quatenus in Adam incurrerunt debitum nascendi cum defectu per se naturali[^] habente tamen

praevaricationis Adae, et de quibus ex consequenti, ly *peccaverunt* aliter intelligi nequit quam cum addito subaudito: *In Adamo*. Atque hoc modo, ut mox citatus aiebat Bossuetius, lectio *in quo* quae a littera aufertur, in sensu restituitur. < Verba *in eo* (Adamo), inquit Comely in < c 5 *ad Rom.*, ex contextu... sua sponte suppleri respondemus >. Ut quid tunc, tanta concertatio contra litteralem lectionem Vulgatae, quae tot validis rationibus firmatur?

rationem deordinationis et culpae, per respectum ad originalem elevationis statum, et ad voluntarium actum illius qui fons et caput et principium naturae existens, ipsam naturam rectitudine privavit, qua gratuito eam dotaverat Deus. « Uno peccante, » inquit S. Thomas 4 c. *Gent.* c. 52, omnes peccaverunt in « ipso..., non quod essent actu in ipso alii homines, sed virtute, » sicut in originali principio. Nec dicuntur peccasse in eo, quasi « aliquem actum exercentes, sed in quantum pertinent ad natu- » ram ipsius, quae per peccatum corrupta est ».

His igitur ad claritatem conceptuum praemissis, dicendum est primo de existentia et traductione peccati originalis. Secundo de eius essentia. Tertio de poenis quae ipsum consequuntur.

THESIS XI.

Est peccatum originale, veram ac propriam peccati ratio-
nem habens, quod ab Adam in omnes traducitur, qui
per viam seminis ex eo generantur.

Sensus terminorum iam fere sufficienter patet ex praemissis. Dicitur primo: *Peccatum originale*, hoc est, peccatum aliquod habituale, simul cum natura per originem propagatum. Secundo: *Veram ac propriam peccati rationem habens*, cui nimirum vere, et non metonymice tantum, culpae ratio convenit et nomen, salva interim subintellecta semper differentia qua a culpa personali peccatum naturae differt. Tertio: *Quod ab Adam traducitur*, seu ab eo qui totius naturae caput fuit, et ut tale, communem naturam per primum suum peccatum, debita ad Deum rectitudine privavit. Quarto: *In omnes qui per viam seminis ex eo generantur*, videlicet: In omnes absolute, si de traductione in debito sermo sit. Si autem de traductione in actu, nonnisi ita ut firma maneat miraculosa exceptio, aliunde nobis per Scripturam et Traditionem notificata; a qua tamen, utpote in una tantum singulari persona inventa, omnino nunc abstrahitur.

Principalis locus Scripturae pro dogmate peccati originalis, ille est epistolae *ad Romanos*, V-12, adeo celebratus in Conciliis, et praesertim in Tridentino, Sess. 5, can. 2 et 4, ubi non solum in argumentum affertur, verum etiam expresse definitur intelligendus de ipso originali peccato, *quemadmodum Ecclesia catholica ubique diffusa semper intellexit*. Porro in hoc loco ostendit apostolus charitatem Iesu salvatoris erga homines, et beneficium redemptionis exponit, comparando primum hominem cum secundo: processum peccati ab Adamo, cum processu gratiae destruentis peccatum a Christo; denique, unum illum per quem intravit peccatum et mors, illi uni per quem iustitia et vita.

Haec sunt verba apostoli : *Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.... Sicut (inquam) per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitae. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obediuntiam iusti constituentur multi*. Haec dico verba apostoli secundum nexum consecutionemque sententiarum, quae unicuique attendenti generale capitis argumentum et totius seriem sermonis, evidens apparebit. Nec obstat omnino, quod inter unum et alterum comparisonis membrum interiaceant omnia ea quae a vers 13° ad 17^{nm} inclusive continentur. Id enim frequens est apud apostolum, cuius stylus saepe impeditior, eo quod abreptus impetu spiritus, aut celeri nimium atque praecipiti transitione de uno in aliud prosilit argumentum, aut sermonem ex abrupto suspendens, parentheses interponit circa ea quae incidunt, donec filum resumendo, inceptam absolvat perficiatque sententiam. Et sic plane est in praesenti. Nam in priori membro comparisonis

ponebatur processus peccati in omnes omnino homines. Unde statim ex obliquo, pericopes de universalitate regni peccati inde ab Adam et praevaricatione eius: *Usque ad legem enim peccatum erat in mundo, peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset. Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae, qui est forma futuri.* Ecce tibi prima parenthesis, in qua sollicitus est ostendere ex universali dominatione mortis, quod peccatum vere in mundo fuit, eo etiam tempore quo ab hominibus vix cognoscebatur aut attendebatur, quando nondum exsistebat lex positiva, et aliunde lex naturalis erat multum obscurata. At rursus, cum incidisset sermo in Adam formam futuri, novam parenthesim parenthesi superaddit, ad explicandum in Adam, hanc ipsam rationem formae seu typi futuri Christi. Quam iterum statim exponit per comparisonem a contrario, ea addita consideratione, quod gratia Christi in bonum, prae peccato Adae in malum, multo potentior fuit, atque efficacior: *Sed non sicut delictum, ita et donum. Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis lesu Christi in piures (multos) abundavit. Et non sicut per unum peccatum, ita et donum: nam indicium quidem ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiae et donationis et iustitiae accipientes, in vita regnabunt per unum lesu Christum.* Et haec est secunda parenthesis, in qua explicat id quod dixerat de Adam forma futuri. Quo facto, resumit tandem suspensam prius orationem, apponendo alterum membrum comparisonis inceptae in vers. 12: *Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius iustitiam,* et reliqua quae superius transcripta sunt.

Porro, quaecumque in supradictis parenthesibus intercluduntur, confirmant quidem et illustrant praesentem demonstrationem. Interest tamen claritatis, ut praecisis iis quae ex obliquo

Dt natura et ratione peccati personalis.

sunt, substantiam argumenti desumamus ex directa textura sermonis. Quod quidem faciemus, ostendendo in verbis apostoli: Primo, peccatum proprie dictum. Secundo, ab Adam non imitatione, sed propagatione transfusum in universum genus humanum. Tertio, transfusum per viam originis ab eodem Adamo, tamquam ab activo principio communicationis naturae.

I. — Et primo quidem, peccatum de quo haec praesens Scriptura loquitur, est peccatum proprie et non metonymice dictum. Quod nempe non accipitur pro poena peccati, uti mors, non pro eo quod tantum inclinatur ad peccatum, uti concupiscentia; sed pro eo quo vere constituitur homo in statu deordinationis a Deo fine ultimo, omnia intelligendo iuxta ea quae saepius praemissa sunt. Et facile declaratur. Nam peccatum illud quod in mundum intravit, dicitur post se induxisse mortem; ergo apprimè distinguitur a morte, in qua omnes peccati poenae ac sequelae usu Scripturae recapitulantur. Deinde dicitur peccatores constituisse multos, idque in oppositione ad iustitiam qua iusti constituuntur multi. Sed nec poena peccati, nec concupiscentia, nec quidquam aliud propriam peccati rationem non habens, aut privat iustitiam, aut cum ea in oppositione est. Denique, de eius ingressu hic sermo est, ad quod destruendum venit Iesus Christus. Id autem esse principaliter peccatum, utique proprio sensu acceptum, nemo in doctrina Scripturarum vel leviter eruditus inficiabitur. Omnia ergo inculcant et demonstrant peccatum secundum veram ac propriam nominis acceptionem.

II. — Secundo, est peccatum ab Adam, non imitatione, sed propagatione transfusum in universum genus humanum. — Dico: Ab Adam. Nam, *per unum hominem*, inquit. Et paulo infra, vers. 14, exponens quem hominem dixerit, bis nominat eum qui primus a Deo formatus est pater orbis terrarum, his verbis: *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae*. — Dico insuper: In universum genus humanum. Ait enim:

in hunc mundum intravit. Et hoc idem valet ac: in omnes homines. Sic enim seipsum exponit, statim subiiciens quod processum peccati comitatus est processus mortis, et ita *in omnes homines* mors pertransiit. Et ne forte adhuc obscurum tibi esset, qua ratione universum genus mors invaserit, signanter addit quod in uno illo homine Adam *omnes* peccaverunt, id est, reatum peccati incurrerunt. — Dico praesertim: Non imitatione, sed propagatione transfusum. Non imitatione, ut dicebant Pelagiani volentes eludere vim praesentis testimonii, concedendo quidem quod peccatum per unum Adam in mundum intravit, sed forma tantum et exemplo. « Hoc ibi sentiunt, ait Augustinus, quod et mors ista quae illic commemorata est, non sit corporis, quam nolunt Adam peccando meruisse, sed animae, quae in ipso peccato fit; et ipsum 'peccatum, non propagatione in alios homines ex primo homine, sed imitatione transiisse » (1). Atqui huiusmodi expositio omnino non sustinetur. Nam in primis, si apostolus peccatum illud commemorare voluisset, quod in hunc mundum, non propagatione, sed imitatione intravit: eius principem, non Adam, sed diabolum diceret, de quo scriptum est: *ab initio diabolus peccat.* De quo etiam legitur in libro Sapientiae, quod *invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum.* Nam quoniam ista mors a diabolo venit in homines, non in quantum ab illo fuerunt propagati, sed in quantum fuerunt eum imitati, continuo subiunxit eadem Scriptura: *Imitantur autem eum quia sunt ex parte illius.* Proinde apostolus, cum illud peccatum ac mortem commemoraret, quae ab uno in omnes propagatione transivit, eum principem posuit, a quo propagatio generis humani sumpsit exordium (2). — Deinde quod sequitur, *in quo omnes peccaverunt*, quam circumspecte, quam proprie, quam sine ambiguitate dictum est. Quis, quaeso, unquam dici potuit peccasse in eo a quo pravum peccandi exem-

(1) August. 1. 1 *de peccatorum meritis et remissione*, c. 9, π. 9.

(2) Ibid.

plum accepit? Imo, ille potius qui exemplum dedit, dici e converso deberet peccare in iis quos suo exemplo corripit. Et ideo, illud quod legitur in psalmo : *et ab alienis parce servo tuo*, nemo sane intelliget de illis peccatis quae peccans imitatus est, sed e contra de illis quorum aliis se imitantibus causa exstitit et origo. Si ergo imitatio hic in causa esse posset, tolerabilius diceretur Adam peccasse in omnibus, quam omnes peccasse in Adam. Nunc autem ait: *in quo (Adam) omnes peccaverunt*. Quod eatenus tantum intelligibile est, quatenus peccati reatus quem incurrit Adam, non in eo solo remansit, sed ab eo transiit in mundum, ut concludamus cum Augustino: « Restat intelligenda, non imitatio, sed propagatio peccati » (*). — Idem evidenter suadebit oppositio Adae ad Christum. Nam si sola imitatio facit peccatores per unius inobedientiam, sola quoque imitatio faceret iustos per unius obediionem. *Sicut enim*, ait, *per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obediionem iusti constituentur multi*. Proinde isti *unus* et *tenus*, non Adam et Christus, sed Adam et Abel constitui potius debuissent. Quoniam si ideo Adam dictus est, in quo omnes imitatione peccaverint, quia primus hominum ipse peccavit, consequens erit, Abel debuisse dici, in quo omnes similiter imitatione iustificentur, quia ipse primus hominum iuste vixit (2). — Denique, cum apostolus tanta emphasi dicit, per unum hominem Adam peccatum in hunc mundum intrasse, aliquid profecto intendit quod sit commemoratione dignum, et non in solemnem resolvatur ineptiam. Intendit delictum cuius maximus fuit in genere humano influxus; inobedientiam cuius consequentiae in ordine ruinae aequiparantur consequentiis obedientiae Christi in ordine instaurationis. Nunc autem, pone a parte id quod docet dogma catholicum; fac sermonem revera hic esse de ingressu peccati tamquam in exemplo et forma quae totam Adami posteritatem

(1) Ibid. c. 10-13.

f) Ibid. c. 15, n. 19.

ad peccandum induxisset. Quid iam absurdius sententia apostoli? quid magis ridiculum? Siquidem de eo peccato agitur, quod in iis praecise circumstantiis commissum est, in quibus nulli hominum exemplo esse, nullum hominum exemplo corrumpere valuit. Neque enim tunc erant qui exemplo traherentur. Aut si dicis, non ipso commissionis tempore incepisse influxum exempli, sed tantum postquam genuisset Adam filios et filias, et eis narrasse! ea quae in paradiso acciderant: mirum sane erit, imo supra omnem admirationem et fidem, si in ea narratione per Scripturam usque in praesentem diem nobis conservata, peccati incentivum et non potius peccati horrorem accipere potuerit posteritas. Quid plura? Si quispiam interrogatus unquam fuisset, quid causae ad peccandum sibi fuerit Adami exemplum, nonne interrogatorem suum, aut nugari putasset, aut insanire? Rursus ergo, et evidentissime, intelligendum restat, non imitatione, sed propagatione transfusum peccatum in universum genus humanum.

III. — Tertio demum, est peccatum transfusum per viam originis ab Adamo, tamquam ab activo naturalis generationis principio. Et iterum demonstratur ex verbis illis: *In quo omnes peccaverunt*. Nam certe, non alia ratione in Adam omnes peccaverunt, quam qua ratione in Adam omnes continebantur. Atqui continebantur in eo ut in fonte totius naturae, ut in origine stirpis, ut in illo uno ex quo fecit Deus omne genus hominum inhabitare super universam faciem terrae (Act. XVII-26). Haec quippe ratio continentiae est, quae per se evidens est ac manifesta, quam ubique Scriptura assignat, et praeter quam nulla alia excogitabilis est, uti patet ex dictis in antecessum cum ratio capitis iuridici a recentioribus quibusdam theologis inventa confutabatur. Nunc autem, si peccati reatum omnes incurrerunt in Adam, formaliter qua contenti in eo ut in principio naturalis generationis: eo ipso per eiusdem naturalis generationis viam, idem peccati reatus actu transfundatur necesse est. Et hoc modo ex textu apostoli omnia constant, quae ad peccati originalis existentiam, rationem, et notas distinctivas

pertinent. Quamquam ex solutione difficultatum iam nunc occurrentium, adhuc plenior totius argumenti intelligentia expectanda est.

Plures, inquam, difficultates iam occurrunt contra omnia et singula in thesi posita, sive ut in se absolute considerata, sive ut per textum apostoli demonstrabilia. Primo, contra rationem veri ac proprie dicti peccati, *{peccatum originale, veram et propriam peccati rationem habens'}*. Secundo, contra universalitatem propagationis, *{quod ab Adam in omnes traducitur}*. Tertio contra propagationis modum, *{in omnes qui per viam seminis ex eo generantur}*.

I. — Et primo quidem, contra rationem veri ac proprie dicti peccati obiicitur: *De ratione peccati est voluntarietas. Ubi ergo voluntarietas non est, neque peccatum proprie dictum. Sed in eo quod origine trahitur, nec est voluntarietas, nec esse potest. Ergo peccatum de quo agit apostolus, vel est imitatione et non origine transfusum, vel si origine transfusum., metonymice dictum intelligatur necesse est.*

Respondeo: Dist. mai. De ratione peccati est voluntarietas, quae tamen alio atque alio sensu accipitur, prout sermo est de actuali peccato vel de habituali, et rursus, de habituali peccato personae, vel de habituali peccato naturae, conc. Quae semper eandem voluntarii rationem prae se ferat in omnibus et singulis modis quibus peccatum accipitur, neg. Unde et distinguitur minor sic: In eo quod origine trahitur, nec est nec esse potest voluntarietas peccato actuali propria, conc. min. (Et nego suppositum, cum peccatum originale nequaquam sit actuale peccatum). Non est voluntarietas quae et prout inveniri debet in peccato habituali, subdist. In peccato habituali quod in persona est ratione personae, conc. In peccato habituali quod in persona non est nisi ratione naturae, neg. Et explicatio de-

ducitur ex praemissis in antecessum, tam circa peccatum in communi, quam circa peccatum naturae in specie.

Peccatum namque theologicum in communi habet duas notas: *deordinationis a Deo fine ultimo, et voluntarietatis*. Rursus, deordinatio a fine ultimo dupliciter consideratur: ut actus, et ut status consequens actum. Si consideretur ut actus, tunc voluntarietas aliquid dicit quod formaliter in voluntate est. Nam actualis aversio a fine ultimo non aliter concipitur quam ut involuta in ipso actu libero voluntatis recedentis ab ordine finis. Sed si consideretur ut status, id est, ut permanens defectus rectae habitudinis ad Deum, sic voluntarietas non amplius aliquid dicit quod *formaliter* in voluntate sit, sed quod *inductive* tantum ab ea est. Neque enim existimandum, voluntarietatem quae est de relatione habitualis peccati, consistere unquam in perseverantia etiam mere habituali voluntariae adhaesionis ad peccatum. Et patet evidenter exemplo eius qui adhuc in statu peccati manet, et quidem secundum plenam atque integram habitualis peccati rationem, etiamsi supponatur ita retractasse peccatum suum per attritionem appetitive summam, ut de voluntate peccaminosa nihil iam formaliter remaneat, neque in actu, neque in habitu. Ergo voluntarietas in peccato habituali nihil plus est, quam transcendentalis relatio status aversionis, ad causam per quam solam inductus est et induci potuit, nimirum ad voluntarium actum qui praecessit, et in ordine ad suam sequelam manet non abolitus. Nunc igitur, si sermo sit de peccato habituali personali, clarum est quod actus ille praecedens a quo derivat voluntarietatis denominatio, debet esse voluntarius actus huius personae. Si autem de habituali peccato naturae {*quod non comparatur ad peccatum personale sicut alia species sub eodem genere, sed sicut aliud analogatum sub communi analogo*), voluntarius ille actus nullus alius esse potest quam actus capitis, a quo in suo fonte natura fuit corrupta, ut explicatum est supra. Non ergo quaerenda ratio voluntarietatis originali peccato propriae, in nostris personis; alias, confunderemus semper pec-

ir 11

ri T

catum originale cum personali. Sed est quaerenda in Adamo, et in eo solo: quatenus nempe, defectus rectitudinis ad Deum, propagandae humanae naturae nunc inhaerens, prout et in quantum per liberam praevaricationem protoparentis inductus, eam habet voluntarietatis rationem, quae sufficit ad habitualement culpam, non quidem personalem, sed originalem. Unde a primo ad ultimum, nihil obstat quominus peccatum quod apostolus dicit per unum hominem in mundum intrasse, sit peccatum proprie et non metonymice sumptum, idemque origine transfusum.

Instabis: *Etsi nihil obstat, nihil tamen cogit ut sic accipiat. Quia adhuc salvari possunt verba apostoli, quatenus per unum Adam peccatum intrasset in mundum, non quidem propagatione sui ipsius, sed propagatione eius quod inclinat ad peccandum, id est, concupiscentiae. Et hoc modo, id quod origine trahitur, esset quidem causa peccati in omnibus hominibus, non autem peccatum in se, verum ac proprie dictum.*

Respondeo primo, negando assumptum et rationem eius. Directe enim agit apostolus de peccato proprie dicto, uti multis iam ostensum est, quod in eos omnes intravit, in quos mors pertransiit, adeoque tam in adultos quam in infantes. Concupiscentia autem, praeterquam quod neminem necessario et infallibiliter ad peccandum pertrahit, procul dubio in infantibus peccati causa nec est, nec esse potest. Non ergo ratione concupiscentiae dici potuit peccatum intrasse in homines universos, et nihil aliud relinquitur intelligendum, nisi propagatio reatus peccati secundum se.

Sed observandum praeterea, quod admissa semel propagatione concupiscentiae tamquam a peccato Adae ortae, eo ipso admittitur principium ex quo necessaria consequentia colligitur veritas originalis peccati sensu catholico intellecti. Iam enim admittitur, Adam peccato suo corrupisse totam naturam, eamque privavisse gratuita illa rectitudine in qua primitus a Deo condita fuerat. Porro haec rectitudo, iuxta doctrinam Scripturarum, non in sola immunitate a concupiscentia erat reposita.

sed primario ac principaliter in ea sanctitate et iustitia quae per redemptionem Christi in nobis instauratur. Ideo propagatio concupiscentiae tamquam a peccato Adae ortae, adhuc argueret propagationem privationis iustitiae seu ordinis ad Deum finem ultimum, in qua formaliter habitualis culpa ratio consistit. Nihil ergo proficerent adversarii, reducendo ad concupiscentiam id quod ab Adam, iuxta apostolum, origine transfunditur; et hoc ipsum apprime senserunt Pelagiani, qui ad' huiusmodi explicationem nunquam recurrerunt.

Iterum dices : *Scriptura alibi docet, Sap. X-2, Adam fuisse a Deo eductum e delicto suo. Et nihil obstat quominus supponatur emundatus ac iustificatus statim post eiectionem e paradiso, antequam incepisset generare filios et filias. Si autem a grandi illo suo peccato iam erat immunis, non potuit transfundere illud in suam posteritatem, cum nemo alteri det id quod ipse non habet. Et haec eadem ratio adhuc evidentius valet de multis patribus post Adam, qui certissime creduntur fuisse ante generationem prolis gratiam iustificationis consecuti. Cogit igitur nos intelligere id quod dicit apostolus, non de proprie dicto peccato ab Adam origine transfuso, sed vel de propagatione peccati per modum imitationis, vel certe, si per modum originis, quantum ad illud tantum quod a peccato est et ad peccatum inclinatur, id est, quoad concupiscentiam.*

Respondeo, transmissionem peccati originalis esse omnino independentem a statu in quo contingebat versari Adam, et caeteros post ipsum, quando genuerunt filios et filias. Cuius conclusionis ratio est desumenda ex propria notione peccati naturae, in prooemio quaestionis declarata. Redi enim mecum ad praemissa. Cogita culpam Adae ut quae peccati reatum in natura induxisset, tollendo rectitudinem ordinis ad Deum finem supernaturalem, secundum quod proprietas erat quasi specifica, instar caeterarum naturalium proprietatum a parente in posteros propaganda. Cogita insuper gratiam Adae poenitenti, restitutam quidem ex meritis Christi redemptoris, sed iam ut dotem mere

11 l:r

î

|

v

personalem, quae naturam speciei in quantum huiusmodi, spoliata relinquebat iis omnibus donis quibus fuerat primitus aucta. Et statim videbis, nihil referre in ordine ad peccati originalis transfusionem, utrum generans fuerit, necne, personaliter emundatus a culpa, siquidem: « homo generat sibi idem in « specie non autem secundum individuum » §.

Unde in forma, ad hoc quod dicitur: Qui in peccato iam non erat, non potuit peccatum transfundere in suam posteritatem: Dist. Si traductio peccati originalis intelligi deberet esse a generante, tamquam in suo individual! ac personali statu considerato, conc. Si a generante tamquam a fonte communis naturae posteritati communicandae, subdist. Supposito quod ablatio maculae in ipso, affecisset naturam speciei in quantum huiusmodi, eamque in primitiva conditione restituisset, iterum conc. Supposito quod affecerit, non naturam communem qua talem, sed solum qua in hoc homine individuata, id est, personam in quantum haec particularis persona erat, neg. Et explicatio patet ex praemissis.

Et ad hoc quod dicitur: nemo dat quod non habet: Dist. Si de re positiva sermo sit, conc., et nego suppositum. Si de defectu annexo rei quae positive comunicatur, subdist. Si defectus cogitetur annexus dependenter a personali statu comunicantis, conc. Secus, neg. Et potest aliquali illustrari exemplo, quo iuветur intellectus: Ut si, per impossibile, facultas visiva fuisset radicitus corrupta in humana natura, et nihilominus forent

(*) « Generans univocum naturam suae speciei comunicat generato, et per consequens omnia accidentia quae speciem consequuntur... Si autem virtus generantis sit fortis, tradit similitudinem suam « genito, etiam quantum ad accidentia individualia. Sed hoc verum est « de accidentibus quae aliqualiter ad corpus pertinent, non autem de « accidentibus quae solum pertinent ad animam, maxime intellectivam, « quae non est virtus in organo corporali. Homo enim albus plerumque « generat filium album, et magnus magnum; nunquam autem grammaticus grammaticum, aut physicus physicum, etc. ». *De Malo*, Q. 4. a. 8.

aliqui individui praeternaturaliter visu donati. Nam illi, non obstante sua personali praerogativa, adhuc communicarent filiis a se genitis naturam caecitate affectam. Exemplum nunc applica in proposito, et cum proportionem ratiocinare.

Sic igitur apparet, nihil ex hac quoque parte obstare posse quominus, iuxta naturalem ac proprium sensum verborum, dicta apostoli de vero ac proprie dicto peccato, origine transfuso, accipiantur.

II. — Sed iam contra universalitatem propagationis obiicitur: *Non in phires transit peccatum Adae, quam iustitia Christi. Ait enim apostolus: « Sicut per unius delictum in omnes ho-*
« mines in condemnationem, sic et per unius iustitiam in omnes
« homines in iustificationem vitae ». Sed iustitia Christi non transit in universum genus humanum. Ergo nec peccatum Adae.

Respondeo, negando maiorem. Ad rationem additam dico, sensum apostoli esse, quod sicut peccatum Adae traducitur in omnes qui ab Adam corporaliter generantur, ita gratia Christi in omnes qui ex Christo spiritualiter nascuntur per fidem et baptismum. Et in hoc est absoluta aequiparatio. Nunc autem, corporalis generatio de Adam, ad totum humanum genus extenditur; non ita spiritualis regeneratio in Christo, et ideo comparatio non tenet, quod attinet ad absolutam hominum universalitatem. « Ob hoc dictum est *omnes et omnes*. Neque enim « qui generantur per Adam, iidem ipsi omnes per Christum « regenerantur. Sed hoc recte dictum est, quia sicut nullius carnalis generatio nisi per Adam, sic spiritualis nullius nisi per « Christum. Nam si aliqui possent carne generari non per Adam, « et aliqui generari spiritu non per Christum, non liquide *omnes* « sive hic, sive ibi diceretur ». Ita recte Augustinus, l. 1 *de pecc. mer.* c. 15.

Nec quemquam moveat, quod vers. 15 in apostolo legitur: « Si unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei « et donum in gratia unius hominis Iesu Christi *in plures* abundavit ». Nam quod in vulgata vertitur, *in plures*, in graeco

est, *in mullos*, εἰ τοῦ πολλοῦ . Qui quidem *multi*, tum hic, tum infra vers. 19, iidem sunt ac quos vers. 18 *omnes* dicit apostolus. * Possunt quippe in aliqua re omnes esse qui pauci « sunt. Sed multos habet generatio carnalis, multos et spiritualis, « quamvis non tam multos haec spiritualis, quam illa carnalis. « Verumtamen, quemadmodum illa omnes habet homines, sic « ista omnes iustos homines, quia sicut nemo praeter illam homo, « sic nemo praeter istam iustus homo, et in utraque multi. *Sicut* « *enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt* « *multi, ita per unius obeditionem iusti constituentur multi* ». Sic iterum Augustinus, ubi supra.

Nulla ergo de transfusione originalis peccati in universum genus humanum, remanet ratio dubitandi.

III. — Sed iam ultimo loco veniunt argumenta quae contra propagationis modum fiunt: quibus confisi Pelagiani, tamquam contumelioso *traducianorum* cognomine, catholicos olim prosequabantur ut refert Augustinus, l. 1 *op. imperf. c. Iulian.* n. 75, et l. 3, n. 91.

Dices enim primo: *Illud quod per viam seminis propagatur Per originem camis traducitur. Sed per originem carnis traduci peccatum verum ac proprie dictum, omnino non intelligitur.*

Respondeo in primis quod etiamsi non intelligeretur, adhuc adesset superius fidei lumen, a quo ita esse certissime edocemur. Ait enim apostolus quod per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit. Atqui non potuit ex uno homine humanum genus infici, nisi eo modo quo totum genus humanum ex uno homine processit. Hoc autem fuit per originem carnis. Ergo per originem carnis peccatum originale in nos transit a primo parente, in quo omnes peccavimus.

Respondeo secundo, quod peccatum originale non afficit singulares personas nisi ratione naturae communis in nativitate acceptae, uti saepe dictum est in superioribus. Oportet igitur intelligere propagationem eius ad modum propagationis naturae, quam utique necessario comitatur, usquedum personali iustifi-

cationis gratia in unoquoque purgetur. Nunc autem natura humana non aliter propagatur quam per seminis viam, effective quidem quantum ad corpus, dispositive autem quantum ad animam. Recte ergo, et consequenter, eadem haec via ea esse intelligitur, per quam traducitur originale peccatum.

Instabis: *Oporteret animam esse ex traduce. Nam accidens non potest traduci, nisi traducatur eius subiectum. Sed subiectum beccati est anima. Ergo.*

Respondeo negando assumptum. Ad rationem additam: Dist. mai. Nisi traducatur subiectum, vel effective, vel saltem dispositive, conc. Solum effective, neg. Nam alias, eadem ratione dicendum foret naturam humanam non vere propagari, eo quod ex traduce non est forma per quam perficitur. Sed hoc, quaeso, quis sapiens admittet? Quia etsi virtute seminis forma humana non educatur de potentia in actum, educitur tamen corpus huic formae proportionatum, cum hac forma contemperatum, et hanc formam exigens. Et sicut hoc sufficit ad veram traductionem naturae humanae ab uno in alium, sic etiam sufficit ad traductionem peccati quod afficit et comitatur naturam.

Intelligendum est ergo, propagari animam a semine, non quidem per effectivam productionem eius, sed per dispositionem materiae ei proportionatae et convenientis. Et ideo S. Thomas, 1-2, Q. 83, a. 1 ad 3um, cum sibi obiecisset, peccatum originale ex primo parente a nobis contrahi, prout in eo fuimus secundum rationem seminalem, quo quidem modo non fuit ibi anima, sed sola caro, respondet: « Dicendum quod anima huius hominis non fuit secundum seminalem rationem in Adam peccante
« sicut in principio effectivo, sed sicut in principio dispositive:
« eo quod semen corporale, quod ex Adam traducitur, sua virtute non efficit animam rationalem, sed ad eam disponit ».

Rursus dices: *Si anima non est ex traduce, unum iam de duobus dicendum relinquitur: Quod scilicet peccato inquinetur, vel ex creatione sua, vel ex infusione in corpus. Atqui utrumque*

*est impossibile, quia utroque modo esset causa peccati Deus, qui
esi auctor tum creationis, tum etiam infusionis.*

Respondeo eligendo secundum membrum cum distinctione. Inquinatur anima ex infusione in corpus, non tamen secundum quod infusio importat respectum ad Deum infundentem, sed solum secundum quod importat respectum ad carnem cui fit infusio. Et sic nego quod in Deum sicut in causam, inquinatio animae sit referenda. Nam Deus ut naturae auctor et conservator, animam creat, eamque infundit corpori tamquam materiae praeparatae et ultimo dispositae. Quod autem haec materia sit corpus seminatum ex fonte infecto, et quod ex consequenti, anima corpori infusa efficiatur pars naturae iam privatae dote quasi specifica supernaturalis iustitiae qua primitus fuerat ornata, in causa profecto non est Deus, sed ille solus qui praevaricatione sua communem naturam corrumpit, sensu multoties in superioribus explicato. Unde S. Thomas, ubi supra, in responsione ad 4U^o: « Infectio originalis peccati nullo modo cau-
« satur a Deo, sed ex solo peccato primi parentis per carnalem
« generationem. Et ideo, cum creatio importet respectum animae
« ad solum Deum, non potest dici quod anima ex sua creatione
« inquinetur. Sed infusio importat respectum et ad Deum in-
« fundentem, et ad carnem cui infunditur anima. Et ideo, ha-
« bito respectu ad Deum infundentem, non potest dici quod
« anima per infusionem maculetur, sed solum habito respectu
« ad corpus cui infunditur ».

Sic igitur, veritas peccati originalis ex apostolo, Rom. V-12, omnino constat. Constat quoque invaliditas argumentorum quibus Pelagiani, eorumque succedanei, conati sunt vim demonstrativam tam expressae auctoritatis eludere. Sed nec desunt pro eiusdem dogmatis confirmatione, alia etiam Scripturae loca, utputa Eph.

11-3, et Psalm. L-7, ad quorum tamen expositionem non vacat nunc divertere.

Argumentum porro antiquae traditionis dabit tibi Augustinus, l. 1 c. *Iulian.* n. 5-20, ubi colligit testimonia Irenaei, Cypriani, Reticii, Olympii, Hilarii, Ambrosii, Innocentii, Nazianzeni, Basilii, et ipsius Chrysostomi, tamquam totidem attestations simplicis fidei Ecclesiae, nullo adhuc in hac parte insurgente adversario, prorsus imperturbatae. Quod si in tanta copia testium, unus aut alter inveniatur qui aliquam difficultatem creet, in memoriam revocabis principia alias tradita pro interpretatione Patrum qui ante ortas haereses scripserunt, praesertim quando in confutandis contrariis erroribus suo tempore grassantibus occupabantur. Et haec principia maxime valent in praesenti materia, cum nulla alia sit quae omnis generis aequivocationibus ansam facilius praebeat. Est enim peccatum originale, peccatum quidem proprie dictum, sed longe alius rationis ac peccatum omnibus notissimum: peccatum naturae, non personae: peccatum voluntarium non voluntate propria, sed voluntate solius capitis humani generis: peccatum quod quodammodo dicitur alienum, et quodammodo nostrum, alienum proprietate actionis, nostrum contagione propaginis. Propterea infans recens natus aliquo sensu innocens est, et aliquo sensu peccator. Propterea grande illud Adae delictum quadantenus ad posteritatem transit, et quadantenus non transit: transit quantum ad reatum, non transit quantum ad actum. Propterea demum, si ante ortam haeresim Pelagianorum, loca sunt patristica in quibus coruscat peccati originalis veritas, alia quoque esse poterunt ubi videbitur doctrina confundi et aliquo modo obscurari: sicut videre est apud Chrysostomum in locis illis quos a Pelagianis sibi obiectos, luculenter tibi exponet et explicabit supracitatus Augustinus. Vide praesertim, l. 1 *contr. Iulian.* n. 22.

Sed iam dicendum nobis est de eo in quo reponitur essentia peccati originalis, ut in thesi quae sequitur.

THESIS XII.

Peccatum originale est essentialiter destitutio iustitiae originalis, prout dependens a voluntario actu protoparentis qui fons fuit et principium naturae. Et quia In iustitia originali aliquid se habebat ut formale, id est gratia radix charitatis, et aliquid ut materiale, id est, ipsi charitati annexum integritatis donum quo inferior pars sub dominio rationis continebatur, in peccato quoque originali eadem distinctio attenditur: hinc quidem formale, id est privatio gratiae et charitatis per quam voluntas subdebatur Deo, inde vero materiale, id est concupiscentia sive privatio vigoris quo sub voluntate frenabantur aliae omnes animae vires.

§ 1.

Prior et principalis assertio aperte sequitur ex dictis, tum in propositione praecedenti, tum in thesi de ratione peccati habitualis in communi. Certe, peccatum habituale semper ponit privationem habitualis iustitiae, cum ordine ad actum per quem inducta est, et a quo pendet haec ipsa iustitiae privatio. Si ergo peccatum originale, peccatum habituale est, et quidem inductum per actum capitis naturae formaliter in quantum huiusmodi: necesse est ut consistat in privatione illiusmet iustitiae qua natura ut natura fuerat primitus ornata, et de qua loquitur Tridentinum, can. 2, cum dicit: « Si quis Adae praevaricationem sibi soli, et non eius propagini asserit nocuisse, *et accipiam a Deo sanctitatem et iustitiam, quam perdidit, sibi soli, et non nobis etiam eum perdidisse, anathema sit* ». Neque in hoc, quod sciam, aliquis est contradicens inter theologos hodiernos. Sed est residua controversia spectans ea quae in thesi addita sunt de formali et materiali peccati originalis. Sunt enim qui volunt peccatum originale in privatione gratiae ita consi-

stere, ut ne materialiter quidem ad constitutivum eius pertineat concupiscentia.

Nostra autem assertio est constans assertio S. Thomae, praesertim in praesenti, Q. 82, a. 3, et *de Malo*, Q. 4, a. 2. Et videtur facile probari ex analysi perfectae illius rectitudinis moralis quam in sua creatione natura acceperat, quaeque, uti nunc demonstratum suppono in tractatu de Deo creatore, duobus absoluebatur: subiectione scilicet partis superioris ad Deum finem ultimum per charitatem, et partis inferioris ad superiorem per donum integritatis: quorum utrumque ab habituali gratia velut a radice dependebat, primum ex natura rei, alterum ex positiva ordinatione creatoris. Haec sane moralis perfectio est, quam in Adam amisimus. Haec quoque sanctitas et iustitia, quae nobis per Christum restituitur, et abundantius restituitur, quamquam nonnisi processu et ordine quodam: nondum quidem formaliter, durante statu viae, quoad integritatis donum, sed tamen virtualiter: relictis interim concupiscentia ad agonem, ut cum gratiae adiutorio, vi et conatu quoad eius fieri poterit reassurgamus ad id unde decidimus, componendo omnes animi motus, eosque subiiciendo rationi, id est menti et spiritui, donec in termino viae consummatum effectum passionis Christi recipientes, plene et perfecte efficiamur regnum Dei: « In quo, inquit Augustinus. « ita sunt ordinata omnia, ut id quod est in homine praecipuum « et excellens, hoc imperet, caeteris non reluctantibus quae sunt « nobis bestiisque communia, atque idipsum quod excellit in « homine, id est mens et ratio, subiiciatur potiori quod est ipsa « Veritas, unigenitus Filius Dei » (*),

Duabus igitur existentibus partibus vel quasi partibus originalis iustitiae, statim intelligitur rectitudinem appetitus inferioris se habuisse in ea ut materiale, rectitudinem vero superioris animae partis ut formale. Semper enim formale est, a quo species sumitur; iustitia autem de qua in praesenti, spe-

(1) August. 1, 1 *de sertu. Domini in monte*, c. 2.

De natura et ratione peccati personalis.

ciem suam tota quanta sortitur, secundum quod iustitiae nomine venit recta ad Deum finem ultimum habitudo. Porro, ordinatio inferiorum virium per immunitatem a concupiscentia, ut substans quidem ordinationi mentis per charitatem, hanc ipsam rectam ad Deum habitudinem omnino ingredi concipitur; ut seiuncta vero a charitate, iam non importat quo ad Deum homo recte se habere dicatur. Si enim ratio praesupponatur subiecta Deo, tunc utique subiectio inferiorum virium ad ipsam rationem maximopere conferet ad perfectum ordinem, cuius finis et terminus Deus; sin autem minus, nihil. Itaque bona appetitus sensitivi habitudo, nonnisi a bona habitudine mentis habere poterat ut pars iustitiae et diceretur et esset: eodem plane modo quo nonnisi ab anima rationali habere potest corpus, ut humani corporis rationem obtineat. Quemadmodum igitur in humano composito anima est ut forma, corpus ut materia, ita quoque in iustitia originali aliquid erat ut formale, a quo tota huius iustitiae perfectio dependebat, scilicet gratia cum virtutibus, et aliquid ut materiale, quod a formali perfectionem iustitiae accipiebat, scilicet immunitas a concupiscentia. Nunc autem eadem est ratio privationum, quae est positivorum quorum sunt privationes. Et ideo, si peccatum originale essentialiter est iustitiae originalis privatio, sequitur manifeste quod privatio gratiae se habet in eo ut formale, ut materiale autem privatio doni integritatis, quae alio nomine concupiscentiae fomes appellatur ¶.

(*) < Concupiscentia secundum quod pertinet ad originale peccatum, non est concupiscentia actualis, sed habitualis. Sed intelligendum < est quod ex habitu efficimur habiles ad aliquid. Dupliciter autem ali-
« quod agens potest esse habile ad aliquid agendum. Uno modo ex
« aliqua forma inclinante ad hoc, sicut corpus grave ex forma sua
< quam habet a generante, inclinatur deorsum. Alio modo ex subtra-
< ctione eius quod impediabat, sicut vinum effunditur, fractis circulis
« qui effusionem impediabant, et equus concitatus praecipitanter vadit,
< rupto freno quo retinebatur. Sic ergo concupiscentia habitualis potest
< dici dupliciter. Uno modo, aliqua dispositio vel habitus inclinans ad

Nec obstat quod baptismus non tollat fomitem, quamvis tollat originale peccatum. Quia ad hoc ut res tolli dicatur, satis est ut tollatur formale ipsius, quo sublato solvitur species, et non remanet materiale sub eadem ratione ac prius. Sicut sublata anima, solvitur species hominis, et non remanet corpus humanum, sed solum reliquia illius qui prius fuit homo. Et sic etiam, sublata per baptismum privatione gratiae, restitutoque ordine in superiori animae parte, tollitur peccatum, tollitur ex consequenti a fomite omnis ratio constitutiva peccati, ut iam non perseveret fomes nisi sub ratione cuiusdam reliquiae de destructo peccato remanentis.

Sed et si quis bene consideret, statim videbit mortalitatem, passibilitatem, caeterasque huius vitae misérias esse alius plane conditionis. Habent quidem rationem poenae, sed non possunt pertinere ullo modo ad ipsam originalis peccati quidditatem, etiamsi cogitentur coniuncta cum gratiae privatione, quia quaecumque hypothese facta, nihil tollunt de rectitudine ad Deum, nihil de perfectione morali et plena dominatione gratiae in homine. Et haec ratio est cur, tam in Christo qui ex vi originis, quam in B. Virgine quae ex speciali privilegio, ab originali labe fuerunt omnino immunes, eiusmodi defectus, iique soli, esse potuerunt.

« concupiscendum, sicut si in aliquo ex frequenti actuali concupiscentia
 < causaretur concupiscentiae habitus, et sic concupiscentiam non di-
 < cimus originale peccatum. Alio modo potest intelligi habitualis con-
 « cupiscentia ipsa pronitas vel habilitas ad concupiscendum, quae est
 < ex hoc quod vis concupiscibilis non perfecte subditur rationi, sublato
 < freno originalis iustitiae. Et hoc modo peccatum originale materialiter
 « loquendo, est habitualis concupiscentia ». *De Malo*, Q. 4, a. 2 ad 4^{nm}

Caeterum, satis superque constat peccatum originale esse tamquam in subiecto in animae essentia, cum essentia animae se des sit privationis gratiae, a qua velut a radice tota de integro pendet inordinatio per Adami culpam inducta. Et inde derivatur ad potentias, quia defectus ex praevaricatione primi parentis ad totam animam pervenit, ut apparet ex dictis, et late declaratur in Quaest. 4 *de Malo*, art. 4-5.

De poenis autem quae originali culpa debentur, breviter dicendum, eas consistere, formaliter loquendo, pro praesenti vita in sola subtractione donorum praetematuralium, pro vita vero futura in sola amissione supernaturalis beatitudinis, seclusa omni poena sensus et omni afflictione positiva. Ratio est quia peccatum originale est peccatum naturae, cui debetur poena afficiens naturam qua talem, non vero naturam ut individuatum in hac persona quae voluntate sua nihil contulit ad peccatum. Porro omnis poena quae per inflictionem alicuius contrarii infertur, immediate afficit personam qua haec singularis persona est, sicut cum quis flagellatur, vel occiditur, vel in ignem mittitur, etc. Tunc enim non est privatio inhaerens communi naturae quam ipse a progenitoribus accepit, sed aliquid directe afficiens individuum in quantum huiusmodi. Quapropter poena peccato originali debita non est nisi subtractio gratuitarum praerogativarum primitivae conditionis; sed et afflictiones positivae ad illam non pertinent nisi in quantum sunt naturales sequelae huius subtractionis. Atqui afflictiones positivae naturaliter consequentes originalium praerogativarum subtractionem, non sunt neque esse possunt nisi in statu huius vitae. Sunt, inquam, in statu huius vitae, quia remoto freno quo impediabatur naturalis corruptibilitas, sponte sua enascuntur omnia quae nunc patimur. At vero in futura vita corruptibilitas ex natura rei amplius non est: afflictio autem et tristitia interior ex privatione supernatu-

ralis beatitudinis nequaquam esse potest in iis qui illam non cognoscunt, et aliunde fruuntur bonis quae per naturam habent, quales illi sunt qui decedunt in solo originali. Relinquitur ergo quod poena damni in eis condividatur ab omni tormento positivo.

Concludendum est ergo, maximam esse differentiam inter reatum peccati personalis et peccatum originale. Et personale quidem peccatum bene concipitur, quocumque naturae humanae statu praesupposito : sive enim sit homo ad supernaturalia elevatus, sive in puris naturalibus institutus, semper potest unusquisque proprio actu sese a Deo ita avertere, ut vel signate vel exercite in bono commutabili ultimum sibi constituat finem. Unde ex diversitate status minime immutari potest formalis ratio reatus culpaе personalis, tametsi materialiter loquendo, non in eodem verificaretur, uti suo loco dictum est. At vero, peccatum originale nequit omnino concipi, seclusa hypothesi supernaturalis rectitudinis qua fuit humana natura primitus a Deo aucta. Est enim essentialiter originalis et gratuita iustitiae destitutio, inducta per actum eius qui fons erat et principium naturae, aut cum supernaturali sanctitatis rectitudine propagandae, si in ipso fonte remansisset natura talis qualis a Deo erat instituta, aut cum illius privatione, si secus.

Haec itaque dicta sint ut reatum culpaе mortalis in originali et personali peccato, non secundum univocitatem intelligas, sed secundum analogiam. Licet enim utrobique habeatur privatio gratiae tollens conversionem ad Deum finem supernaturalem, non tamen utrobique eadem existit privationis ratio. Hic reitas simplicis recessus ab ordine gratuita iustitiae, ex capite naturae in omnia eius membra descendens : illic vero, personalis reitas positivae adhaesionis ad creaturam tamquam ad finem supremum, postposito Deo. Porro haec est radicalis differentia ex qua omnes aliae derivantur quoad utriusque peccati sequelas et effectus, ut ex hucusque disputatis satis constare videtur.

Ecce qui elongant se a te peribunt, perdidisti omnes qui fornicantur abs te, mihi autem adhaerere Deo bonum est (*). Haec ultima praesentis tractatus conclusio sit: in qua, post considerata tria suprema peccatorum genera, aequum est mentem reducere ad peccatum illud in quo perfecte et per prius generis ratio invenitur; perfecte quoque et per prius continetur quidquid alia duo, vel perversitatis habent, vel poenalitatis causant. Et hoc est peccatum personale mortale, quod verbis praecitatis describitur, quantum ad deordinationem actus, quantum ad substantiam eius, et quantum ad irreparabilem miseriam quam inducit.

Deordinatio peccati mortalis designatur cum dicitur: *Qui elongant se a te*, siquidem ut ex praemissis constat, moralis perversitatis ratio in nullo alio esse vel concipi potest, praeterquam in deviatione a Deo vero fine ultimo humanae vitae. Est enim Deus, ipseque solus, totius moralitatis principium et terminus, ita ut tam repugnet concipere bonum vel malum morale, non intellecta convenientia vel disconvenientia cum lege Dei ad seipsum omnia necessario dirigentis, quam repugnat concipere hominem, nondum intellecta rationalitate. Quod si quandoque de bono vel malo morali loquimur secundum convenientiam vel disconvenientiam ad naturam rationalem, hoc ideo est

(*) Psalm. LXXII, 27.

quia ipsam rationalem naturam apprehendimus prout ipsa sub ordine veri ultimi finis constituta, se tota involvit dependentiam ab eodem fine, necnon et a lege ipsum respiciente. Sed si talis fieret abstractio per quam totaliter et absolute removeretur divinae legis et proprii eius finis conceptus, nihil iam ex omnibus ad quae libido humana se extendit, apparere posset ut terminus deordinationis voluntariae, quia tunc liberum arbitrium inveniretur in apice et fastigio ordinis, sibi que ipsi regula foret, ac pro tanto a rectitudine sui actus declinare amplius non valeret.

Vere igitur tota actus moralis malitia in elongatione seu aversione a Deo reponi dicenda est. Ast impossibile sane est ut homo moraliter agens omni modo se subtrahat ab appetitu ultimi finis, sed semper oportet ut de ordine moralitatis remaneat motus in bonum, quin possit unquam voluntas ipsam rationem mali in seipsa intendere. Et hac de causa, explicans Propheta modum quo anima voluntarie a Deo elongatur, addit: *Perdidisti omnes qui fornicantur abs te*. Designat enim fornicatio ista substantiam actus peccati qua homo contra debitum convertitur ad commutabile bonum, ac per hoc ipsum deviat a vero fine. « Si enim mens hominis delectetur in spirituali coniunctione ad id cui debet coniungi, scilicet ad Deum, et abstineat se ne delectabiliter aliis coniungatur contra debitum divini ordinis, dicetur castitas spiritualis secundum illud 2 Cor. XI-2 : *Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo*. Si autem delectabiliter contra debitum divini ordinis coniungatur mens quibuscumque aliis rebus, dicetur fornicatio spiritualis, secundum illud Ierem. III-1 : *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis* (*).

Sed fornicatio ista ducit ad interitum et perditionem absque remedio, et ideo dicit: *Omnes qui elongant se a te peribunt, perdidisti omnes qui fornicantur abs te*. Quomodo peri-

P) S. Thom., 2-2, Quaest. 151, 2. 2.

bunt, et quando perdentur ? Cum non dabitur amplius locus poenitentiae qua voluntas aberrans sese rectificat circa ultimum finem, quod erit in termino viae. Et hinc necesse erit consequi extremam miseriam hominum qui a prima Bonitate immobiliter aversi, et a vera vita perpetuo exclusi, semper diligent ea pro quibus punientur et summo odio habebunt poenas quae pro huiusmodi infligentur. Haec est mors aeterna, hic remorsus pertingens usque ad divisionem animae et spiritus, qui in Scripturis metaphorice vermis nominatur, secundum illud Isai. LXIV-24 : *Veniet omnis caro ut adoret coram facie mea, dicit Dominus. Et egredientur et videbunt cadavera virorum qui praevaricati sunt in me ; vermis eorum non morietur et ignis eorum non extinguetur, et erunt usque ad satietatem visionis omni carni.*

E regione vero ponitur in prophetia illud in quo absoluta hominis felicitas consistit : *Mihi autem, inquit, adhaerere Deo bonum est.* Et ideo certe bonum adhaerere Deo, quia ipse solus est Bonum per essentiam, a quo omnia, per quem omnia, in quo et ad quem omnia. Ipse cuius voluntas, suprema et imparticipata regula honestatis est, a cuius etiam ordine nemo vel leviter absque iactura rectitudinis se subtrahere potest ; unde et scriptum est : *Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu, spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam (*)*. Ipse demum altissimum obiectum circa quod in futura vita perfectissima erit operatio, eaque annexam habens ut connaturalem proprietatem delectationem purissimam, in qua nimirum nihil miscebitur quod a delectatione alienum sit, nihil turpitudinis, nihil anxietatis, nihil defatigationis. Et ratio est quia « delectatio » perficit operationem sicut pulchritudo iuventutem, est enim « quidam decor operationis ipsa delectatio... Ipsa autem operatio » ratio perfecta, beatitudo est : obiectum autem altissimum, Deus « est ; delectatio autem purissima est spiritualis delectatio, ut » in decimo Ethicorum probatur. Et ideo in littera dicitur quod

(i) Psalm. CXLII-10.

« Deus rectarum voluntatum finis est, et charitas, et bona de-
« lectatio, et beatitudo : ita tamen quod Deus ultimus finis sit,
« et beatitudo charitatem et delectationem complectens sit sicut
« finis sub fine, coninngens ultimo fini » (*).

Quae igitur cum ita sint, manifestissime apparet unum esse
verum et summum hominis malum quod est peccatum, et post
peccatum commissum, unum remedium quod est poenitentia,
antequam veniat dies immobilitatis nostrae, in qua, *si ceciderit
lignum ad austrum aut ad aquilonem, in quocumque loco ceci-
derit, ibi erit.*

(1) S. Thom, in II. D. 37, q. 1, a. 2.

INDEX

	PAG.
Pr o o e m i u m	5

PARS PRIMA

DE PECCATO MORTALI

CAPUT PRIMUM. — <i>De actu peccati</i>	13
Qu a e s t . 71. — De ratione seu definitione eius.....	ibid.
<i>Quod in moralibus bonum et malum contrarie opponuntur</i>	1417
<i>Quod ad rationem peccati duo concurrunt; substantia in actus, et defedus rectitudinis .</i>	18-21
<i>Quod privatio debitae rectitudinis actui morali inest, in quantum caret commensuratione ad regulam legis aeternae per didamen con- scientiae voluntati applicatam</i>	21-26
<i>Quod malum morale nec esse nec concipi ullo modo potest, absradione facta a lege Dei et fine quem respicit lex divina, et quod pec- cati philosophici notio est metaphysice repu- gnans</i>	26-34
<i>Quod lex Dei quaedam prohibet intentione pri- maria, quaedam vero intentione secundaria tantum ; et quod ideo, quidam actus dicun- tur mali in quantum sunt contra legem, alii in quantum sunt praeter</i>	34-39
Th e s i s I. — Peccatum mortale ex parte sub- stantiae actus convenienter definitur, di- ctum vel factum vel concupitum contra le- gem aeternam. Ex parte vero defectus seu	

	PAG.
privationis, aversio a Deo fine ultimo per voluntariam conversionem ad bonum commutabile	40-44
Corollarium — <i>Ergo in mortali peccato aliquid considerari debet ut materiale, et aliquid ut formale. Ut materiale quidem, quatenus homo se convertit ad id quod est extra ordinem finis, indebito modo fruens creatura. Ut formale vero, quatenus ita ad creaturam convertitur ut a Deo sese avertat, in commutabili bono suum ultimum finem constituens</i> - - - - -	44-46
Quaest. 72 73. — De distinctione peccatorum.....	47
Thesis II. — Peccata specie distinguuntur ex parte actus voluntarii potius quam ex parte inordinationis in peccato existentis, secundum obiecta moraliter mala ad quae peccans convertitur.....	47-57
Thesis III. — Non omnia peccata mortalia sunt inter se paria, sed dantur alia aliis graviora, sive ex genere suo, sive ex circumstantiis intra eandem speciem aggravantibus, sive demum ex maiori intensione voluntatis.....	57-62
Quaest. 74, seq. — De subiecto et causis peccatorum. . .	63-66
CAPUT SECUNDUM. — <i>De his quae actum peccati consequuntur</i>	67
Quaest. 85. — De corruptione boni naturae.....	67-69
Quaest. 86. — De reatu culpae et macula peccati	69-70
Thesis IV. — Reatus culpae seu peccatum habituale, formali quidem significatione dicit statum culpabilitatis et aversionis a Deo, qui per actum peccandi inducitur. Significatione vero materiali in praesenti ordine naturae elevatae, dicit privationem gratiae sanctificantis prout dependentem ab actu voluntario qui praecessit et imputabiliter adhuc in esse perseverat.....	70-75

pag.

Thesis V. — Macula peccati est re idem cum culpa habituali, sed ratione differt, et ideo dupliciter potest peccatum auferri, vel per modum ablutionis maculae ut fit in baptismo, vel per modum remissionis culpaе ut in Sacramento Poenitentiae.	75-77
Quaest. 87. — De reatu poenae.....	77
<i>De ratione poenae in genetali</i>	77-79
<i>De poena concomitante et poena inflicta</i>	79-81
<i>De poena quae infligitur in remedium salutis, et ea quae est ex pura iustitia in vindictam violationis ordinis</i>	81-82
<i>De poena inflicta futuri saeculi, prout in poenam damni et poenam sensus dividitur</i>	82-85
Thesis VI. — Omne peccatum inducit reatum poenae proportionatae pro futura vita in foro Dei.....	86-87
Thesis VII. — Omne et solum peccatum mortale per se inducit reatum poenae aeternae quae etiam est duplex : poena quidem damni respondens inordinationi aversionis a vero ultimo fine, et poena sensus respondens inordinationi conversionis ad indebitum finem. Porro aeternae punitionis ultima ratio est aeterna permanentia moralis inordinationis in humana voluntate, quae post mortem circa ultimum finem amplius flexibilis non est, sed in eo fine cui in instanti mortis adhaerebat, immobiliter ac necessario ex rei natura obfirmatur	88-102
Corollarium — <i>Licet in iustificatione impii remissio culpaе necessario inferat remissionem reatus poenae aeternae, nihil tamen prohibet quin post iustificationem adhuc remaneat reatus poenae temporalis</i>	102-105

PARS SECUNDA

DE PECCATO VENIALI

	PAG.
Q _{uest.} SS-S9 — <i>Introductio</i>	109
Thesis VIII. — Per lignum, fenum, et stipulam, quae 1 Cor. III-12 dicuntur iuxtaponi fundamento spiritualis aedificii, intelligi debent peccata venialia. Unde recte damnata est in Baio propositio asserens nullum peccatum esse ex natura sua veniale, sed omnem culpam mereri poenam aeternam . . .	109-116
Thesis IX. — Peccatum veniale, si etymon vocis attendatur, nihil aliud est quam peccatum ex sese reparabile. Si autem attendatur ultima ratio impositionis nominis, est actus moraliter malus qui non tollit principium ordinis per aversionem a Deo, et pro tanto dici debet <i>praeter</i> potius quam <i>contra</i> legem aeternam, sive sit venialis ex genere suo, sive ex imperfectione actus tantum	116-123
Corollarium. — <i>In angelo peccatum veniale omnino esse non potest; sed nec potuit esse in homine quamdiu per gratuitum originalis iustitiae donum inferiora sub superioribus infallibili ordine continebantur</i>	124-129
Thesis X. — Peccatum veniale habituale est ipse peccati actus, prout imputabiliter permanens denominat hominem reum cuiusdam deviationis extra et praeter ordinem veri ultimi finis. Coniunctum cum mortali participat eius irreparabilitatem, et per accidens habet in inferno poenam aeternam. In iusto autem est simpliciter et absolute ab intrinseco auferibile poena expiandum temporali tantum.....	130-135

PARS TERTIA

DE PECCATO ORIGINALI

	PAG.
Quaest. 81-83. — <i>Introductio</i>	139-140
<i>Peccatum naturae, quid ?</i>	140-144
<i>Actus peccati naturae, a capite iuridico, an a capite naturae simpliciter et sine addito ?</i>	145-152
<i>In capite naturae, quo sensu omnes posteri peccasse dici possint?</i>	152-159
Thesis XI. — Est peccatum originale, veram ac propriam peccati rationem habens, quod ab Adam in omnes traducitur, qui per viam seminis ex eo generantur - - - -	159-175
Thesis XII. — Peccatum originale est essen- tialiter destitutio iustitiae originalis, prout dependens a voluntario actu protoparentis qui fons fuit et principium naturae. Et quia in iustitia originali aliquid se habebat ut formale, i. e. gratia radix charitatis, et ali- quid ut materiale, i. e. ipsi charitati anne- xum integritatis donum quo inferior pars sub dominio rationis continebatur, in pec- cato quoque originali eadem distinctio at- tenditur : hinc quidem formale, i. e. privatio gratiae et charitatis per quam voluntas sub- debatur Deo ; inde vero materiale, i. e. concupiscentia, sive privatio vigoris quo sub voluntate ipsa frenabantur aliae omnes animae vires.....	176-181
De subiecto peccati originalis.....	176-179
De poenis eius.....	180-181
Epilogus	183-186

PARS SECUNDA

DE PECCATO VENIALI

	PAG.
Quaest. 88-89 — <i>Introductio</i>	109
Thesis VIII. — Per lignum, fenum, et stipulam, quae 1 Cor. III-12 dicuntur iuxtaponi fundamento spiritualis aedificii, intelligi debent peccata venialia. Unde recte damnata est in Baio propositio asserens nullum peccatum esse ex natura sua veniale, sed omnem culpam mereri poenam aeternam . .	109-116
Thesis IX. — Peccatum veniale, si etymon vocis attendatur, nihil aliud est quam peccatum ex sese reparabile. Si autem attendatur ultima ratio impositionis nominis, est actus moraliter malus qui non tollit principium ordinis per aversionem a Deo, et pro tanto dici debet <i>praeter</i> potius quam <i>contra</i> legem aeternam, sive sit venialis ex genere suo, sive ex imperfectione actus tantum	116-123
Corollarium. — <i>In angelo peccatum veniale omnino esse non potest; sed nec potuit esse in homine quamdiu per gratuitum originalis iustitiae donum inferiora sub superioribus infallibili ordine continebantur</i>	124-129
Thesis X. — Peccatum veniale habituale est ipse peccati actus, prout imputabiliter permanens denominat hominem reum cuiusdam deviationis extra et praeter ordinem veri ultimi finis. Coniunctum cum mortali participat eius irreparabilitatem, et per accidens habet in inferno poenam aeternam. In iusto autem est simpliciter et absolute ab intrinseco auferibile poena expiandum temporali tantum.....	130-135

PARS TERTIA

DE PECCATO ORIGINALI

PAG.

Quaest. 81-83. — <i>Introductio</i>	139-140
<i>Peccatum naturae, quid?</i>	140-144
<i>Actus peccati naturae, a capite iuridico, an a capite naturae simpliciter et sine addito?</i>	145-152
<i>In capite naturae, quo sensu omnes posteri peccasse dici possint?</i> .... ~~152-159~~	
Thesis XI. — Est peccatum originale, veram ac propriam peccati rationem habens, quod ab Adam in omnes traducitur, qui per viam seminis ex eo generantur - - - -	159-175
Thesis XII. — Peccatum originale est essen- tialiter destitutio iustitiae originalis, prout dependens a voluntario actu protoparentis qui fons fuit et principium naturae. Et quia in iustitia originali aliquid se habebat ut formale, i. e. gratia radix charitatis, et ali- quid ut materiale, i. e. ipsi charitati anne- xum integritatis donum quo inferior pars sub dominio rationis continebatur, in pec- cato quoque originali eadem distinctio at- tenditur : hinc quidem formale, i. e. privatio gratiae et charitatis per quam voluntas sub- debatur Deo ; inde vero materiale, i. e. concupiscentia, sive privatio vigoris quo sub voluntate ipsa frenabantur aliae omnes animae vires.....	176-181
De subiecto peccati originalis.....	176-179
De poenis eius.....	180-181
Epilogus	183-186

QUAESTIONES

NOVISSIMIS

AUCTORE

LUDOVICO BILLOT S. J

S. R. E. Cardinal!

Olim in Pontificia Universitate Gregoriana

Theologiae Professore

ROMAE

IN UNIVERSITATE GREGORIANA

Via dei Seminario, 120

1924

PROOEMIUM

RAETERIT figura huius mundi, ait Apostolus a scenis, comicis aut tragicis quae subito cum personis mutantur, metaphoram sumens. Nec sane inepta aut iusta proportione carens metaphora. « Quemadmodum enim in « theatro velamina multa sunt, multique scenici ingressi histrionicam larvam in vultu habent, veterem fabulam tractant, « resque gestas narrant, et alius quidem philosophum agit qui non est philosophus, alius medicus qui ne lignum « quidem tractare potest, sed medici vestibus amictus est ; « alius servus qui tamen liber est ; alius doctor qui ne literas quidem novit, nullo modo suam, sed alienam speciem « referentes... Donec autem scena et theatrum est, laetique « spectatores assident, larvae manent ; cum autem adveniente « vespera theatrum solvitur, recedentibus omnibus, larvae

PHitOEMH M

proiiciuntur..., ita quoque in vita in fine vitae, Res
 « praesentes sunt theatrum ; histrionicam agunt divitiae et
 paupertas, princeps et subditus, et his similia. Cum autem
 « dies illa transierit, et nox illa tremenda advenerit, imo
 potius dies quae peccatoribus nox, iustisque dies erit, cum
 solutum fuerit theatrum, cum proiectae fuerint larvae,
 « cum unusquisque et opera ad examen vocabuntur, non
 unusquisque et divitiae eius, non unusquisque et principatus
 eius, non unusquisque et honor eius, non unusquisque et
 potentia eius, sed unusquisque et opera eius... Et quemad-
 modum hic, postquam solutum fuerit theatrum, si quis
 « nostrum in edito loco sedens viderit eum qui intus (in
 theatro philosophus erat, foris aerarium esse, exclamabit :
 « Hein ! annon hic intus philosophus erat ? iam foris aerarium
 video. Annon hic rex intus erat ? et iam foris vilem quem-
 « dam hominem cerno. Annon hic intus dives erat ? at foris
 pauperem video: ita et illic erit* (1).

Sed, quod malorum omnium caput est, de iis quae post
 solutum theatrum erunt, plerique hominum aut nihil sciunt,
 aut nihil cogitant, aut nihil curant. Et alii quidem in hoc
 toti incumbunt, ut sceram occupent cum spectatorum admi-
 ratione et plausu continuo, larvatamque personam in finem
 usque, gloriosi mimi sustineant. Quorum omnium typus fuit
 imperator ille Caesar Augustus, de quo historiae narrant
 quod supremo die. iamiam efflaturus animam, petito speculo,
 capillum sibi comae ac malas labentes corrigi praecepit, et
 amicos admissos percunctatus, *ecquid iis videretur mimum*

(1) Chryeost. Cone. 6 tie Lazaro

litae commodè transegisse, consuetam in comoediis adiecit et clausulam : date, plausum, et vos omnes cum gaudio manus tundite (1). Alii vero non tam theatri gloriam, quam iucunditatem voluptatemque quaerunt. Florum voces audimus in Sapiencia: *Umbræ enim hansitus est tempus nostrum, et nunc est reversio finis nostri, quoniam consignata est, et nemo revertitur. Venite ergo, et finiamur bonis quæ sunt, et utamur creatura tamquam in iuventute celeriter. Vino pretioso et unguentis nos impleamus, et non prætereant nos flos temporis. Comemus nos rosis antequam marcescant, nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra* (2). Quare beatum dixerunt eum cui vere contingit illa sors, beatum qui affluit deliciis, qui prospere it post omnem concupiscentium, quique *exact) contentus tempore vitae cedat uti conviva satur* (3). At cum nonnisi paucorum ista conditio sit, ideo irruunt alii, partem suam de larvata felicitate exigentes, et theatri ordinem turbantes, imo sus deque subvertere conantes, ut fiant tandem primi qui erant novissimi, et novissimi qui erant primi. Interim vero super omnes indiscriminatim tonat illud verae sapientiae effatum: *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Et iterum : Vidi cuncta quæ fiunt sub sole, et ecce universa vanitas et afflictio spiritus. Risum reputavi errorem, et gaudio dixi, quid frustra deciperis* P

Inspiciendum igitur quid post theatrum erit, et illuc

(1) Sneton. in Augusto, c. 99,

(2) Sap. II-5.

(3) Horat. 1. 1 Sat. 1.

PROOEMIUM

transferenda cogitatio ubi res verae sunt, ubi larvae proli-
ciuntur, ubi fabulae habitus deponitur. Et tunc quoque pers-
picue apparebit qua ratione, quove sub respectu humanae
res scenico ludo recte comparentur. Numquid enim putabis
eatenus tenere comparisonem, quatenus pro inani ioco vita
praesens habenda sit? Nihil eo absurdius, vero dissimilius
nihil. Sed e contra, in tantum valet analogia in quantum
praesentes istae felicitates et miseriae pro quibus vel inse-
quendis vel fugiendis a gravissimo fine humanae vitae tur-
piter aberramus, tam caducae, tam fluxae, tam fallaces sunt,
quam illae mimorum in theatro. « Sicut enim in theatro se-
« dens, si quem videris ex iis qui inferius ludunt, personam
« gestantem regis, non iudicas eum beatum, neque regem
« esse credis, imo nec ipse optaris esse talis : sed cum scias
« quod sit quispiam ex iis qui ficus aut botros vendunt in
« foro, funium opifex, aut faber aerarius, aut aliud quidquam
« tale, non iudicas illum beatum ob personam, aut ob vestem,
« neque ex hisce rebus aestimas illius vitam : sic sane et hic
> velut in theatro, videlicet in mundo sedens, et in scena
« ludentes spectans, ubi videris complures divites, ne putes
« vere divites esse, sed divitum obtectos personis » (1). Non
ergo pro lanugine quae ab aura tollitur, et pro spuma gra-
cili quae a procella dispergitur, et pro fumo qui cito a vento
dissipatur, in eorum partes secedendum, a quibus tardior
experientia hanc tremendam confessionem aliquando extor-
quebit: *Ergo erravimus a via veritatis, ei iustitiae lumen
non luxit nobis, et sol intelligentiae non est ortus nobis!*

(1) Chryaost. Conc. 2 de Lazaro n. 3.

PROOEMIUM

Sit itaque de novissimis nostris diligens consideratio,
Quae quidem consideratio quatuor capitibus absolvetur.
Primo de morte termino viae. Secundo de statu animarum
post mortem, in inferno, in purgatorio, in paradiso. Tertio
de universali resurrectione. Quarto de fine mundi, iudicio
ultimo, et definitiva omnium ordinatione.

CAPUT PRIMUM

(JUAEST. I.

DE MORTE TERMINO VIÆ

Duo sunt fundamentales errores circa mortem in sua habitudine ad vitam praesentem.

Primus est materialistarum dicentium mortem esse terminum post quem nihil. Qui error omnium temporum fuit et erit, quia conformis est aestimationi sensuum, et a legis moralis iugo eximens, et libidini frena auferens, bisque de causis mentem carnalis hominis in praeceps trahens. Et ad eumdero errorem pertinet opinio eorum qui nunc dicuntur positivistae, quique a futura vita, an sit vel non sit, se abstrahere fingentes, docent finem ultimum activitati nostrae propositum ultra vitam terrestrem minime subsistere, tametsi non in privato singulorum individuorum bono sed in progressu totius collectivitis humanae ipsum repositum velint, et aliquam exinde honestatis speciem suo systemati, quod altruismi nomine decorant, conciliare tentent. Denique sub eadem errantium categoria recensendi quoque illi pantheistae qui mortem concipiunt velut refusionem quamdam in magnum Πᾶν, seu animam mundi. Et antiqui quidem philosophi, sicut existimabant singulorum animas particulas esse animae mundanae, quarum quaelibet suo corpore ut aqua vase includeretur, ita et reputabant unamquamque animam, corpore dissoluto quasi effracto vase, effluere, ac animae mundi e qua deducta fuerat, iterum uniri.

Nec longe sunt ab hac conceptione places e modernis, quibus vetera deliria sub formis vix diversis innovare placuit. Constat autem quod materialisticae positioni prorsus aequivalet eiusmodi resorptio, qua omnis individualitas et distincta subsistentia amitteretur; per ordinem enim ad futuram retributionem easdem in facto habet consequentias.

Alius fundamentalis error fuit Pythagoraeorum et Platoniorum qui alterius vitae praemia et poenas non diffitebantur. Verumtamen vitam praesentem mimiiie habebant ut viam et probationem unicam, quam deinde immutabilis status sive in bonis sive in malis consequitur, sed metenipsyciosim et transmigrations animarum et seriem iniinitam vicissitudinum adstruebant. Ilurum doctrinam secutus est Origenes, praesertim in libris *περί αρχών*, de quibus sic censet Hieronymus episL 124 ad Avitum; « Quamobrem petis, Avite
« carissime, ut ipsum ad te exemplar dirigam, quod a me olim
u translatum, et nulli alii traditum, a (quodam) fratre perversi se editum est. Accipe igitur quod petisti, sed ita ut scias de
› testanda tibi in eis esse quam plurima, et iuxta sermonem
α Domini inter scorpiones et colibres incedendum, ut est illud
« statiin in primo volumine... : Ipsos daemones ac rectores tenebrarum in aliquo mundo, vel mundis, si voluerint ad meliora
« converti, fieri homines, et sic ad antiquum redire principium :
« ita dumaxat ut per supplicia atque tormenta quae vel multo
« vel brevi tempore sustinuerint, m hominum eruditi corporibus, rursum veniant ad angelorum fastigia. Ex quo consequenti ratione monstrari, omnes rationabiles creaturas ex
« hominibus posse fieri, non semel et subito, sed frequentius,
« nosque et angelos futuros daemones si 'voluerint capere virtutes, pervenire ad angelicam dignitatem... In secundo autem
« libro mundos asserit innumerabiles, non, iuxta Epicurum,
« uno tempore plurimos et sui similes, sed post alterius mundi
« finem, alterius esse principium. Et ante hunc nostrum mundum, alium fuisse mundum, et post hunc, alium futurum, et
« post illum alium, rursumque caeteros post caeteros... In libro quoque tertio haec vitia continentur: *Saepius diximus in*

«| *in finitis perpeluisque saeculis in quibus anima subsistit et*
 « *vivit, sic nonnullas carum ad peiora corruere, ut ultimum*
 « *malitiae locum teneant, et sic quasdam proficere, ut de ulti-*
 « *mo malitiae gradu ad perfectam veniant consummamque*
 « *virtutem...* Et post disputationem longissimam qua omnem
 « creaturam corpoream in spiritualia corpora et tenuia dicit
 « esse mutandam, cunctamque substantiam in unum corpus
 « mundissimum et omni splendore purius convertendam, et ta-
 « leni qualem nunc humana mens non potest cogitare, ad ex-
 « tremum intulit: *Et erit Deus omnia in omnibus, ut universa*
 « *natura corporea redigatur in eam substantiam quae omnibus*
 « *melior est, in divinam scilicet, qua nulla est melior* ». Haec
 Origenes, Pythagorae Platonisque dogmata sequens. Quae etiam
 usque hodie aliqui retinent, somniantes rehabilitationem Sata-
 nae et damnatorum redemptionem et post longa saecula uni-
 versalem cunctorum restitutionem.

Ergo iuxta alios, omnium rerum mors est extremum. Iuxta
 alios vero, nequidem est extremum viae, sed solum unius viae,
 post quam alia est futura, et post illam alia, rursumque caete-
 rae post caeteras. Porro inter utramque positionem medium
 stat fidei catholicae immobile dogma, quod sequenti proposi-
 tione continetur.

THESIS I.

**Hominibus vita praesens est via ad futuram, eamque immo-
 mobilem ac perenniter duraturam, in qua unusquisque recipiet a
 Domino prout gessit in corpore, sive bonum sive malum. Et huic
 viae definitivus terminus imponitur per mortem, post quam nullus
 relinquitur locus, nec ad poenitendum, nec ad merendum, nec de-
 nique ad immutandum quavis ratione statum peccati vel gratiae
 in quo animam ultimum instansprehenderit.**

§ i-

Esse vitam futuram, eamque perennem et nusquam desitu-
 ram, in qua pro praesentis vitae meritis retributio fiet, omnes
 quotquot sunt, Evangelii paginae procul dubio protestantur.

Ubique enim vita aeterna et regnum coelorum in praemium re-promittitur. Ubique etiam e regione ponitur ignis aeternus et locus tormentorum paratus iis qui egerint mula. Ita sane in primo initio et ultima consummatione praedicationis Christi. In primo quidem initio, id est in oratione illa inaugural!, Matth. V-VII, in qua sumpto exordio u beuttiudluibus, ad regnum caelorum, ad possessionum terrae viventium, ad visionem aeternum iu gloria iniorum uei cunctos evocat, m consummatione vero, id est m sermone qui uitmius luit ante passionem, Mattii. .\a V, uui descripto adventu lilii hominis m maiestate ad iudicandu in omnes gentes, his conclusit verms: *EL ibunl hi in supplicium aeiernum, iusli 'luleni in citam uelernum*. Porro principio et uni plane consonant intermedia, et III primis praecipuae evangelicae parabola. Parabola certe zizaniorum: *Sicut ergo, inquit, colliguntur zizania el igni cuiuburantur, sic erit in consiimmaliunt saeculi. Militi Filius hominis angelos suos, el colligent de regna eius omnia scandala cl eus qui faciunt iniquitatem, tunc iusti fulgebunt sicut sui in regnu Patris eorum*. Tum parabola de sagena missa in mure ei ex omni genere piscium congregante, aliis \id est bonis; reservatis in vasis, aliis vero (id est malis; forus missis: *Sic erit m consummatione saeculi. Exibunt angeli, et separabunt malos de medio iustorum, et mittent eos in caminum ignis: ibi em délits et stridor dentium*, Itursus parabola de inventione thesauri et pretiosae margaritae, pro quibus emendis omnia quae habet vendere debet homo. Parabola quoque de divite epulone et Lazaro paupere, quorum unus moriens sepelitur in inferno, alter veru portatur ab angelis in sinum Abrahae. Item parai ola de villico nequam, cuius exemplo edocemur facere nobis amicos qui recipiant nos in aeterna tabernacula. Parabola demum talentorum in qua dominus qui peregre profectus fuerat, rediens praemiatur servos diligentes, servum vero inutilem iubet proiici in tenebras exteriores. Hinc gravissimae illae monitiones quae continuo occurrunt in ore Christi: *Quid prodest homini si mundum universum lucrelur, animae vero suae detrimentum patiatur?... Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis, et*

Iuſſi- reddet unicuique ſecundum opera eius. Et iterum: S' manus tua vel pes tuus ſcandalizat te. aſcide eum et proiice abſ te; bonum tibi eſt ad vilain ingredi debilem vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem. aeternum. Itemque: Illi qui digni habebuntur ſaeculo Hio et reſurrectione er mortuis, neque nubent, neque duceni uxores; neque enim ultra mori, poterunt: aequales enim angelis ſunt et [Illi ſunt T)eſſ cum ſint filii reſurrectionis. Ei rursus: Attendite vobis ne forte graventur corda veſtra in crapula et ebrietate et curis huius vitae. et ſuperveniat in vos repentina dies illa. Et alia eiſdem tenoris eiſdemque ſenſus pene innumera. Tdeo Petrus in ipſa intimatione Legis evangelicae ad primitias gentium: Praecepit nobis praedicare populo et teſtificari quia ipſe eſt qui conſtitutus eſt a Pea ruder virnrum et mortuorum. Et Paulus in Areo- pago: Nunc annuntiat hominibus ut omnes ubique poenitentiam agant, eo quod ſtatuit diem in quo indicaturus eſt orbem in aequitate, in viro in quo ſtatuit, fidem praebens omnibus, ſuſcitans eum a mortuis. Hinc demum in ſymbolo fidei profitemur: «Inde venturus eſt indicare vivos et mortuos. Ad « cuius adventum omnes homines reſurgere habent cum corpo- « ribus ſuis, et reddituri ſunt de factis propriis rationem. Et « qui bona egerunt, ihunt in vitam aeternam, qui vero mala, in « ignem aeternum. Haec eſt fides catholica, quam niſi quiſque « fideliter firmitorque crediderit, ſalvus eſſe non poterit ».

Cum igitur futura vita et nronria eius praemia et poenae in libris N. T. tam clare, tam aſſeveranter, tamque inſtanter proponantur, de Veteri Teſtamento paulo difficilius occurrit quaestio, et operae pretium erit ſi in quaestione diſcutienda aliquantisper immoremur.

Id in primis ex Chriſtiana revelatione certiffimum, quod omni temnore omnique aetate, videlicet ab ipſo mundi exordio, de alterius vitae remuneratione indubitata fides vigit in populo Dei. Cuius rei fideiuſſorem habemus Paulum, Heb. XI. ubi absolute aſſerit nemini unquam contigisse iuſtitiam apud Deum niſi credenti *quia inquirentibus ſe remunerator ſit.* teſtaturque omnes antiquos iuſtos in hac fide teſtimonium eſſe

consecutos: Abel. Henoc, Noe, Abraham. Isaac, Iacob, Ioseph, Afoysen, Gedeon, Barac, Samson, Iephte, David, Samuelem et Prophetas. Neque enim dubium esse potest de qua remuneratione hic sermo sit. Nam praeterquam quod in scriptulis apostolicis nulla alia annuntiatur remuneratio nisi illa futuri saeculi. sensum satis declarant ea quae mox subdit Apostolus de Abraham, Isaac et Iacob: *Fide demoratus est (Abraham) in terra repromissionis tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac et Iacob cohaeredibus repromissionis eiusdem. Expectabat enim fundamenta habentem civitatem. Et rursus: Confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram. Qui enim haec dicunt, significant se patriam inquirere. Et si quidem ipsius meminissent de qua exierant, habebant utique tempus revertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est caelestem.* Eundem sensum confirmant quae infra dicuntur de Moyse: *Magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem... Aspiciebat enim in remunerationem, utique vitae futurae, ut stet oppositio ad delicias temporales quibus potuisset frui in aula Pharaonis.* Item quae subduntur de Eleazaro et Machabaeis: *Alii autem distenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem, id est, nolentes illicito pacto vitam redimere, certissima spe vitae melioris animati.* Denique ea quae conclusionis instar in fine capitis leguntur: *Et hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.* Ubi iterum sermo est de promissione caelesti, nam terrenae promissiones iam praestitae fuerant illis quibus secundum ordinem providentiae Dei praestandae erant. Sed consummatio remunerationis caelestis in gloriosa resurrectione nondum fuit facta; differtur enim usque in saeculi finem, eis pariter et nobis uno eodemque tempore exhibenda. Ex his igitur et aliis Novi Testamenti testimoniis res iam conficitur, nec remanet dubitationi locus, an fuerit in antiquis fidelibus de remuneratione venturi saeculi, non secus ac in nobis, fides constans et invicta. Proinde quaestio solum esse potest de ipsissimis Veteris Testa-

menti libris. Non enim desunt qui dicere audeant, nihil a paganismis distare litteras istas, quod attinet ad vitam futuram et repositas in ea sanctiones legis moralis qua in conscientia homo obligatur.

Ad huius autem rei convenientem elucidationem praemittere oportet, omnem Scripturam apud Iudaeos, teste Hieronymo in Prologo Galeato, in tres classes fuisse divisam. Prima classis, sive primus ordo qui Lex ab eis dicebatur, quinque libros Moysis continebat, id est Pentateuchum. Secundus ordo complectebatur **Prophetas**; sub qua divisione ponebant libros Iosue, Iudicum et Kegum, tum Isaiam, Ieremiam, Ezechielem, et duodecim minores. Denique tertius ordo **hagiographa** comprehendit, quae novem numerabantur: Tob, Psalmi, Proverbia, Ecclesiastes, Canticum canticorum, Daniel, Paralipomenon, Esdras et Esther. Adde tandem 'deuterocanonicos' (Sapientiam, Ecclesiasticum, Baruch, Tobiam, Iudith, et duos Machabaeorum), qui apud Iudaeos in magna erant veneratione, quamquam in canone non adscripti, quoniam post tempora Esdrae, ut scribit Iosephus l. 1 c. App. c. 8, « minus explorata » fuit successio prophetarum », id est successio eorum virorum qui munere prophetico a Deo insigniti, tantam habuerint auctoritatem quanta requirebatur ad hoc, ut in albo Scripturarum novi libri authentice referrentur. At nobis horum librorum canonicitas ex apostolica traditione certissime innotuit: qui idcirco hinc meritoque sub hagiographorum categoria simpliciter et absolute sunt recensendi.

Nunc ergo fatendum omnino est quod in libris proprie legalibus, hoc est in ipsa Lege per Moysis ministerium a Deo data populo Hebraeorum, non continentur promissiones futurae vitae, iuxta illud Apostoli: *Umbram habens Lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum*. Neque enim in vi huius legis ad invisibilia bona homines ordinabantur. Sed, ut alibi expositum est (1), in antiquis fidelibus duplex omnino respectus est distinguendus, prout formaliter considerantur vel ut incorporati hierarchiae V. T., vel ut pertinentes ad testamentum

(1) De Ecclesia, Q. 1 in prologo. — De Sacramentis.

illud quo .statuerat Deus universum genus humanum per unum inediatoren) Christum in pristinam gratiam reparare. Et primo quidem modo non erant nisi in vestibulo regni Christi, umbratilibus typis ac terrenis figuris insistentes. Alio autem modo evocati erant ad futura bona non secus ac nos. Hinc simul cum Lege Mosaica praesto eis aderat alia doctrina et alia revelatio, caque antiquitus primum ab Adam et patriarchis de ore in os tradita, deinde vero scripturis etiam sacris commendata, sed iis potissimum scripturis quae in *hagiographorum* ordine paulo supra fuerunt numeratae.

Potissimum dixi, at non exclusive. Antiquae enim traditionis et certissimae fidei gentis Hebraeorum de futura vita, in ipsis libris Mosaicis aperta prostant documenta, vellit cum de Abraham dicitur. Genes. XXV-8: *Deficiens mortuus est in senectute bona e! plenus dierum, congregatusque est ad populum suum* Γ Et de Isaac. Genes. XXX-2Γ: *Consumpfusque aetate mortuus est, et appositus est populo suo senex et plenus dierum.* I t do Tacob, Genes. XLIX-29: *Praecepit eis dicens: Ego congregor ad papulam meum, sepelite me cum patribus meis in spelunca duplici quae est in agro Ephron Hethaei... Finilisque mandatis quibus filios instruebat, collegit pedes suos super lectulum, et obiit, appositusque est ad populum suum* (2). Et Deutor. XXXTI48: *Loeutusque est Dominus ad Afoysen dicens: Ascende in montem Nebo... Quem conscendens iutigeris papulis tuis, sicut mortuus est Aaron frater tuus in monte, lior, et appofihts povflis suis* (3). Quibus verbis quid aliud significatur nisi translatio e statu viventium in hac mortalitate, ad

(1) Hic non potest significari communitas sepulcri, praesertim quia Abraham non habuit communem cum populo suo sepulturam, qui in terra aliena, longe a cognatione sua e qua exierat, vixit et mortuus est.

(2) Distinguitur congregatio ad populum a sepultura cum patribus, quae etiam nonnisi post multos ab obitu dies secuta est, deferente Ioseph corpus patris e terra Aegypti in terram Chanaan.

(3) Et nota quod Moyses mortuus est in solitudine,[^] quin unquam cognoverit homo locum sepulcri eius, ut habetur Deuter. XXXIV 6-

statum patrum degentium in altera vita, id est ad societatem iustorum, ad quam in morte congregari dicuntur sancti patriarchae, sicut cum de agris in horreum congregatur messis matura? Et bene quidem dicuntur congregari sive apponi *ad populum suum*, quia hic apud nos duae civitates interim permiscuntur et permixtae manent quamdiu durat saeculum praesens. In altera vero vita plane separantur, ut unaquaeque seorsum sinu suo proprios excipiat cives, quos iam non caro et sanguis, non terreni generis communitas, non sors nativitatis, sed cognatio animorum, et amores iidem, et similis vitae merita coniunxerunt. Et haec quidem de communione sanctorum post mortem vetus Scriptura habet.

Sed nec de congregatione malorum in inferno silet, imo iis passim utitur verbis quae traditionis Moyse longe antiquioris circa poenas futuras certam faciant fidem. Quid est enim quod infernos manes nomine *gigantum* (Raphaim) appellare consuevit? Sane vero, Proverb. IX-18, Salomon ait quod viae mulieris meretricis ducunt ad locum *gigantum*: *Et ignoravit quod ibi sint gigantes, et in profundis inferni convivae eius*. Et infra, XXI-16, dicit quod quisquis a via sapientiae deflexerit, *in coetu gigantum commorabitur*. Apud Iob quoque, XXV1-5, legitur: *Ecce gigantes gemunt sub aquis, et qui habitant cum eis. Nudus est infernus coram illo, et nullum est operimentum perditioni*. Denique Isaias, XIV-9, regi Babylonis vaticinatur fore ut, postquam morte percussus fuerit, Raphaim seu gigantes e loco suo obviam ituri sint ut venientem excipiant: *Infernus, inquit, subter conturbatus est in occursum adventus tui, suscitavit tibi gigantes. Omnes principes terrae surrexerunt de solis suis... Universi respondebunt et dicent tibi: Et tu vulneratus es sicut et nos, nostri similis effectus es. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum, subter te sternetur tineae, et operimentum tuum erunt vermes*. Unde inter alias acceptiones huius vocis *gigantes*, communi consensu interpretes ponunt manes impiorum. Sed huiusmodi acceptionis quaenam alia origo esse potest nisi id quod narratur in Genesi (VI-4) de famosis gi-

gantibus qui iemanserant in memoria familiae Noe velut quaedam nequitiae persoidilcatii): quorum impietas, ut scribit Hieronymus epist. 10, totius orbis naufragium in diluvio adduxit? Erat igitur in traditione veterum Hebraeorum, eaque scriptis a Moyse libris longe antiquiore, quod impiorum animae in infernum descendunt, ibique simul congregantur tamquam in terra miseriae, ut habetur Iob X-22. terra tenebrarum in qua umbra mortis et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.

Verum, ut supra dictum est, ad eos potissimum V. T. libros attendamus oportet, in quibus ex professo et data opera praesens vita ut praeparatio futurae exhibetur. Et in hoc genere, primo loco afferendus liber Ecclesiastae. qui hac unica velut argumentatione totus continetur: *Cum vana omnia sub sole sint, id unum in homine magnum verumque esse, si Deum timeat, praeceptis eius pareat, ac futuro indicio purum atque integrum se servet.* Cuius enthymematis antecedens, inquit Bos-suetius Praef. in Eccl., « rerum humanarum enumeratione, « tantique regis Salomonis) experimentis constat, ut quia ex- « quisitissimas voluptates assequi alii per egestatem aut impe- « ritiam nequeant aiii temperantia non curent, existat Salo- « mon unus regum opulentissimus, rerumque prudentia claris- « simus, qui cum ultro fateatur in tanta bonorum affluentium « copia nihil a se denegatum cupiditatibus, simul tamen cog- « tur agnoscere, non modo vana et nulla, verum etiam irridenda a partira. partira etiam deploranda esse omnia, sibi- que tam flo- « renti. tam beato vitam fuisse taedio, ac potiores visos qui nec- « dum nati essent. Id autem sic conficit: Quod homo nascatur « ad malorum experientiam, neque quidquam in scientia sit praesidii, neque ea tolli queat caecum illud atque improvidum « quo in perniciem, velut obiecto hamo, inscii devolvamur (1). « Quin ipsa etiam qualis esse solet in humano genere sapientia,

(1) *Vidi sub sole, nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientum panem, nec doctorum divitias, sed tempus casumque in omnibus. Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, et sicut ares laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplo supervenerit* (Eccl. IX-11).

« inter vanissima, imo inter cruciatus animi reputanda sit (1).
 « Docet denique, eo deduci hominem tot aerumnis, curis, libi-
 « dinibus, laboribus, erroribus, ut caeca mersus caligine, neque
 « sapientem a stulto, neque, quod gravius est, seipsum a pe-
 « cude satis discernere valeat (2), donec ad Deum eiusque indicia
 « coniectis oculis, deprehendat in se occultum illud quod ad Dei
 « imaginem conditum, dissoluto corpore atque in terram suam
 « abeunte, ad auctorem Deum redeat, eius arbitrio iudicandum.
 « Atque id quidem ultimo capite et uno verbo transigitur. Cae-
 « terum toto libro praeparatur iactis veri seminibus, sanisque
 « sententiis velut radiis inter offusas tenebras interrnicanti-
 « bus (3), quae tanquam disiectis nubibus, tandem in limpidis-
 « simam lucem erumpunt ».

Sic enim conclusit Ecclesiastes: *Memento creatoris tui in diebus inventutis tuae, antequam veniat tempus afflictionis, et appropinquent anni de quibus dicas: non mihi placent, seniles scilicet, et ad sepulcrum praecipites. Quando commovebuntur custodes domus, id est manus protegendo corpori natae, et nu-*

(1) *Dedique cor meum ut scirem prudentiam atque doctrinam, erroresque et stultitiam, et agnovi quod in his quoque esset labor et afflictio spiritus, eo quod in multa sapientia multa sit indignatio, et qui addit scientiam, addit et laborem (1-17).*

(2) *Hac spectant plura quae materialisticum dogma redolere Adderentur: Diri in corde meo filiis hominum, ut probaret eos Deus, et ostenderet similes esse bestiis. Idcirco unus interitus est hominis et iumentorum, et aequa utriusque conditio: sicut moritur homo, sic et illa moriuntur.... Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, et si spiritus iumentorum descendat deorsum f Quis novit l*
 inquit, referens id quod impii dicunt, ac per hoc ostendens abyssum ignorantiae humanae.

(3) *Sit ad exemplum: Vidi sub sole in loco indicii impietatem, et in loco iustitiae iniquitatem, et diri in corde meo: lustum et impium indicabit Deus, et tempus omnis rei tunc erit (111-16). Et alibi: Vidi impios sepultos, qui etiam cum adhuc viverent, in loco sancto erant, et laudabantur' in civitate quasi bustorum operum, sed et hoc vanitas est. Etenim, quia non profertur cito contra malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrant mala. Attamen peccator ex eo quod centies facit malum, et per patientiam sustentatur, ego cognovi quod erit' bonum timentibus Deum, qui verentur faciem eius (VIII-10).*

tabunt viri fortissimi, id est crura quae corpus sustentant, *et otiosae erunt inolentes in minuto numero*, id est dentes quibus permoliti cibi in alvum transmittuntur, *et tenebrescent videntes per foramina*, id est oculi quibus aetate confectis caligat acies et intuitus obscuratur. *Et claudent ostia in platea .in humilitate vocis molentis*, id est, quando claudentur labia extrinsecus, sublatiis dentibus compressa, ut vox exire nisi exilis et fracta non possit. *Et consurgent ad vocem volucris*, quatenus frigesciente iam sanguine et humore siccato, quibus materiis sopor alitur, ad levem sonitum senex evigilat, noctisque medio cum gallus cecinerit, festinus exsurgit. *Et obsurdescent omnes filiae carminis*, dum auribus aggravatis, concidet omnis delectatio musicae et cantus. *Excelsa quoque timebunt et formidabunt in via*, pro quanto ardua ingredi senex non valet, et lassissimis poplitibus ac trementi vestigio etiam in plano itinere fluctuans, offensam gressuum formidat. *Florebit amygdalus, impinguabitur locusta* (vel talus), *et dissipabitur capparis*, capillo scilicet incanescente, tumescentibus pedibus, et vigore omni propter ruptum membrorum foedus relaxato. Memento itaque creatoris tui antequam veniant dies illi, *et revertatur pulvis in terram suam unde erat, et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum*. Praeclara sane sententia, in qua etiam apparet quorsum in antecedentibus vergebat tam studiosa dissolutionis corporis descriptio: nimirum ut etiam atque etiam inculcaretur quid sit inter animam et corpus **discriminis**, quave ratione post consummatam machinae paulatim fatiscantis ruinam, animus integer et incorruptus et plane immortalis ad Deum revertatur. Unde iam parata est ultimae conclusioni via. Principium enim repetens a quo exorsus fuerat: *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, et omnia vanitas... Faciendi plures libros nullus est finis, frequensque meditatio carnis afflictio est... Finem loquendi pariter omnes audiamus: Deum time et mandata eius observa, hoc est enim omnis homo. Et cuncta quae fiunt adducet Deus in iudicium pro omni errato, sive bonum, sive malum illud sit*. Haec, inquam, totius libri conclusio est, ad quam lectores omnes provocantur. Haec sum-

ma, haec recapitulatio quae, ut dicitur vers. 11, quasi clavus in altum defixus haerere debet, ut iam necesse non sit petere iibros qui per hominum manus nullo fine aut operae pretio circumferuntur, sed unum id infigere animo quod omnium caput est: ad hoc scilicet natum esse hominem, ut creatorem suum intelligens, veneretur eum honore et opere mandatorum. « Si-
« quidem cum iudicii tempus advenerit, quidquid a nobis ge-
«stum est, stare sub iudice, et unumquemque recipere pro ope-
« re suo, sive mali quid gesserit, sive boni » (1).

Vides igitur omne dogma vitae futurae, data opera et omnino ex professo inculcatum in hoc Salomonis libro. Cui ad amussim consonat liber Ecclesiastici, nomine παρενέτου vel Sapientiae Iesu filii Sirach a veteribus passim appellati: velut cum semel et iterum iubemur habere praesentem mortis memoriam, tamquam solidissimum virtutis praesidium et ad omne opus bonum efficax incitamentum: *Timenti Dominum bene erit in extremis, et in die defunctionis suae benedicetur* (Eccli. 1-3) *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis* (VII-40). *Beatus dives qui inventus est sine macula, et qui post aurum non abiit, nec speravit in pecunia et thesauris... Fecit enim mirabilia in vita sua... Ideo stabilita sunt bona illius in Domino* (XXXI-8). Consonat et divinissimus liber Sapientiae, ubi in primis diserte explicatur cuiusmodi sit bona illa mortis cogitatio ab Ecclesiastico commendata, et quam diversa ab ea quae impios spem futurae vitae non habentes in omne potius flagitium dat praecipites, (Sap. II per totum). Deinde describitur felicitas sanctorum, quorum animae in manu Dei sunt, quos non tangit tormentum mortis, qui visi sunt oculis insipientium mori, dum spes illorum immortalitate plena est, (II, 1-9). Beatificatur iustus praematura, morte occupatus, quia in refrigerio erit, quia placens Deo factus est dilectus, quia raptus est ne malitia mutaret cor illius (IV-16). Denique indicium extremum intimatur, in quo impii admirantes muta-

(1) Hieronymus in Ecclesiasten, cap. nlt. — Item Bossuet in li. 1. passim.

tam sortem eorum quos hic contempserunt, aeternam suam deflebunt miseriam, momentanea felicitate partam: *Videntes turbabuntur timore horribili... Talia dixerunt in inferno hi qui peccaverunt... lusti autem in perpetuum rivent, et apud Dominum est merces eorum*, (V, per totum).

Libro Ecclesiastae multo antiquior est liber Iob, in quo reperire est veterem traditionem populi Dei extra stirpem Israeliticam. De eo Hieronymus, epist. ad Paulinum: « Iob « exemplar patientiae, quae non mysteria suo sermone non commie plectitur?... Et, ut de caeteris sileam, resurrectionem corporum sic prophetat, ut nullus de ea vel manifestius vel cautius « scripserit: *Scio, inquit, quod Redemptor meus vivit, et in novissima die de terra surrecturus sum, et rursum circumdabor « pelle mea, et in carne mea videbo Deum, quem visurus sum « ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et non alius. Reposita « est haec spes mea in sinu meo* ». Et hac spe fretus vir iustus, atrocitatem malorum quorum descriptio praecessit (XIX, 8-22), longanimiter tolerabat, erectisque in caelum oculis, inter ruinas domus, poenas ulceris, innumeras orbitates, amicorum obiurgationes, et ad extremum, uxoris insidias, invictam tenebat patientiam (1). At miraculo patientiae tres eius amici nequaquam movebantur, nihilque remittebant de inveterato et tenaci praeiudicio quo opinabantur mala huius vitae nonnisi in vindictam admissorum scelerum de ira Dei descendere. Hinc ad altiores Providentiae rationes Iob assurgit, seseque contra iniustas imputationes Saphar Nâamathitae defendit (XXI per totum).

Et in primis ab amicis quaerit, qua tandem ratione impiorum prosperitatem explicabunt, si verum est quod iustitia Dei in praesenti vita secundum merita vel punit vel praemiatur: *Quare ergo impii vivunt, sublevati sunt, confortatique divitiis? Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba et nepotum in conspectu eorum. Domus eorum securae sunt et pacatae, et non est virga Dei ^correctionis scilicet) super illos. Bos eorum*

(1) Of. Hieronym. in cap. 19 Iob.

DE MONTE TEBMINO VIAE

concepit, el non abortivit; vacca peperil, cl non est privata foeta suo. Egrediuntur quasi greges parvuli eorum, et infantes eorum exultant lusibus. Tenent. tympanum et citharam, et gaudent ad sonitum organi. Ducunt in bonis dies suos, et in puncto (id est sine dolore, et nequaquam longa aegritudine discrucianti) ad inferna descnduntt Qui dixerunt Deo: recede a nohis, et scientiam viarum tuarum nolumus. Quis esi omnipotens ut serviamus ei? et quid nobis prodest si oraverimus illum?-Itaque, obsecro, respondete mihi: Numquid vos qui Deum contra me iustum defenditis, iniustitiae simul arguetis, ex hoc quod in me acerbus ultor existat, et in mei similibus clemens? Tum prae-fatae impiorum prosperitati opponens afflictiones quibus saepissime in finem usque obruitur iustus: Iste, inquit, moritur robustus et sanus, dives et felix. Viscera eius plena sunt adipe, et medullis ossa illius irrigantur. Alius vero moritur in -amaritudine animae absque ullis opibus. Et tamen simul in pulvere dormient, et vermes operient eos. Ex quo consequens esse vult, ut non in hoc mundo, sed in alia vita parata a Deo retributio sit. Et hanc tacitam consequentiam expressis iam verbis enuntians: Interrogate quemlibet de viatoribus, et haec eadem illum intelligerb cognoscetis, quia in diem perditionis servatur malus, el ad diem furoris ducetur. Quam quidem diem, diem futurae seu aeternae perditionis necesse omnino est intelligi. De illo enim iniquo sermo est de quo supra; qui laetos dies egit, qui absque dolore mortuus est dives et felix: imo vero, cui nequidem gloria posthuma in terra denegatur, sicut ex proxime consequentibus liquet: Quis arguet coram eo viam eius? et quae fecit, quis reddet illi? Ipse ad sepulcra ducetur cum pompa et maiestate. Ipse in congerie mortuorum vigilabit, quasi princeps super eos constitutus. Dulcis fuit glareis Cocyti (1), et post se omnem hominem trahet, et ante se innumerabiles, dum so-

(1) Cocytus hic a vulgato interprete pro quovis fluvio vel torrente positus est. Glarea vero genus est terrae arenosae. Quia ergo apud antiquos sepulcra nobilium ad ripas fluminum plerumque ponebantur, *glareas Cocyti*, pro sumptuosis monumentis recte accipies.

lemnīs delatio cadaveris ad sumptuosum monumentum. non tam tristis et amara fuit, quam laeta et suavis, utpote honoribus referta, floribus ornata, iisque demum omnibus decorata quae mortis horrorem valeant dissimulare. Unde tandem omnem altercationem disputationis suae concludit Ioh his verbis: *Quomodo igitur consolamini me frustra, cum responsio vestra repugnare ostensa sit veritati?* Quippe Eliphaz et Baldad et Saphar convenerant ut afflictum consolarentur. Id tamen non alia via tentaverant, quam exhortando eum ut de admissis sceleribus poenitentiam ageret, pollicentes infallibile fore ut acta semel poenitentia, cuncta ei prospera denuo redirent (1). Hanc ergo consolationem frustraneam et inanem vocat vir sanctus, siquidem ex argumentis quibus adstruxit pios aequae ac impios aerumnis in hac mortali vita affligi, palam apparuit ineptum esse solatii genus, si quis viro afflicto quem censet impium, poenitentiam agere suadeat, promittens, si in gratiam Dei redeat, futurum esse ut secundae res ad votum succedant, et opes, honores, commoda circumfluant. Frivolum, inquam, solatii genus, quia res plane incerta est. Neque enim ex reditu in Dei benevolentiam efficitur ut qui iam pius est, fortunetur: cum constet plerosque iustissimos aerumnis consumptos interire, et e contrario plerosque improbos ad mortem usque florentes perdurare. Plane ergo allata consolatio *repugnare ostensa est veritati*, siquidem habet veritas bonos et malos promiscue in hac vita affligi. neque ex opibus vel inopia firma vitii aut virtutis argumenta produci, sed superesse aliam vitam in qua boni praemiis cumulandi, improbi vero commeritis poenas in sempiternum daturi sint (2).

Haec quidem divina philosophia libri Iob. Et vere dico divinam. Nam postquam Iob pluribus persecutus esset suam innocentiam et tres eius amici omisissent respondere ei, locum dantes quinto interlocutori, nempe Eliu, iuveni loquaci et teine-

(1) Vide consolatoriam promissionem Eliphaz (V, 17-27). Promissionem Baldad (VIII, 2-7). Promissionem Saphar (XI, 14-19).

(2) Ita Corderus in h. 1.

rario, qui theslm trium seniorum rnode suo réassurait, male eam ab illis propugnatam existimans: ecce tandem Deils ipse disputationi se interponit. lubet silere Eliu; ipsum quoque lob redarguit, ut qui in suis lamentationibus modum nonnihil excessisset. At nihilominus finem facit confirmando quaecumque ille de rationibus providentiae in ordine ad futuram vitam, contra Eliphaz et Baldad et Saphar disputaverat.

Veniam nunc ad Psalmos, a quibus fidem vitae futurae aliqui tollere non erubescunt, sese potissimum munientes sequentibus locis: *Quoniam non est in morte qui memor sit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi?* (Ps. VI-6). *Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum, sed nos qui vivimus, benedicimus Domino* (Ps. CXIII-17). *Quae utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem? Numquid confitebitur tibi pulvis aut annuntiabit veritatem tuam?* (Ps. XXIX-10). *Numquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione? Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, et iustitia tua in terra oblivionis?* (Ps. LXXXVII-12). Quae omnia parallela sunt iis quae leguntur in cantico Ezechiae, Isa. XXXVIII-18: *Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te, non expectabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam. Vivens, vivens ipse confitebitur tibi sicut et ego hodie, pater filiis notam faciet veritatem luam.*

Verumtamen non haec profecto sunt quae vel specie tenus materialisticae interpretationi favere possint. Ibi enim considerat Psalmista ea solummodo quae cadavera in sepulcris patiuntur, et cum laudum meminit, eas laudes significat quibus homines his in terris, meritorie scilicet et cum aedificatione proximorum, Deum prosequuntur; minime vero illas quibus ipsum celebrant animae separatae, a nobis terrigenis et nostris rebus longe longeque remotae. Uno verbo, de mortuis sermo est relate ad mundum in quo sumus, et ad officia quae in eo, eoque solo adimpleri possunt. Neque enim extra hunc praesentem

mundum locus est *praedicandi praeceptum Domini* (1), *annuntiandi nomen Domini in portis filiae Sion* (2), *narrandi nomen Domini fratribus, et in medio Ecclesiae laudandi eum* (3), *benedicendi eum in ecclesiis* (4), *in ecclesia magna, in populo gravi* (5), *narrandi filiis qui nascentur virtutes eius, et mirabilia eius quae fecit* (6), *notam faciendi filiis hominum potentiam eius, et gloriam magnificentiae regni eius* (7), etc. Quid ergo mirum si dum respicitur ad officium serviendi Deo, per eam praesertim laudem qua caeteri ad divinum cultum informantur, abstractio fiat ab iis quae aguntur in altera vita, ut ea tantum specientur quae de mortuis residua sunt apud nos, silentium et *tenebrae sepulcrorum, pulvis et cineres cadaverum? Quid mirum si duo ex praecitatis psalmis 29.us et 87.US, habentur ut scripti in persona Christi petentis a Patre resurrectionem, sine qua compleri non poterat negotium quod suscepserat, clarificandi Patrem super terram, et annuntiandi nomen eius hominibus? Aut si haec in materialisticum sensum trahere placet, quidni eamdern calumniam inferes Evangelic, ubi legitur Ioan. IX-i: *Venit nojr* (id est mors), *quando nemo potest operari?*

Et re quidem vera, nihil magis absonum dici unquam poterit, quam quod exsulet fides et spes vitae futurae in psalmis illis qui de Deo eiusque religione et cultu tam sublimibus ubique referti sunt sensibus,. quique affectus omnes animae sanctae, animae fidelis, animae in deserto huius mundi peregrinantis, ad vivum sic exprimunt, ut eadem veritate eademque actualitate usque nunc canantur in ecclesia Christianorum, qua olim in Israel. Cogita praesertim id quod proprius horum can-

(1) Ps. II 6.

(2) Ps. 1X15. - - -

(3) Ps. XXI-23

(4) Ps. XXV-12.

(5) Ps. XXX.18.

(6) Ps. LXXVII, 4-6.

(7) Ps. CXLIV-12.

ticoruin character, distinctivaque tessera est: stupendam nimis, fiduciaque simul et humilitate plenam ad Deurn familiari-tatem (1); amorem ad eius conspectum ac praesentiam perpe-

(1) « Je trouve dans les poètes, dans les écrivains de toutes
 « les nations, les grandeurs de Dieu, et je n'en sais point surprie.
 < Il suffit de regarder le ciel et la terre pour avoir l'idée d'un
 < grand pouvoir, et cette idée est à tous les hommes, excepté aux
 « athées qui se sont mis hors de l'espèce humaine. Mais la bonté
 « de Dieu! Elle a été aussi aperçue chez tous les peuples, j'en con-
 « viens; elle est si visible! Cependant je ne la vois sentie que
 « par les auteurs de la Bible et les chrétiens. Eux seuls sont élo-
 « quents sur cet attribut de la divinité, qui de tous est le plus
 « près de nous... Que dans les mêmes livres où se montrent sans
 « aucun alliage les idées les plus pures et les plus hautes de la
 « divinité, comme cela n'est pas même contesté; que dans les
 « livres pleins du plus profond respect pour Dieu, et de la crainte
 « de Dieu la plus religieuse, le Très-Haut paraisse en mêmetemps
 « traiter l'homme comme un ami dans la force du terme, sans que
 « cette espèce de commerce si extraordinaire affaiblisse jamais dans
 « l'homme la vénération et la soumission, c'est ce qui est pour
 « moi une démonstration morale de l'inspiration divine, et ce qui
 « devrait être au moins, pour tout homme de sens et de bonne
 « foi, matière à examen et à réflexion... C'est de ce sentiment
 « de la bonté que naît celui de l'amour dans les Prophètes, et
 « principalement dans le Psalmiste. *Il fera, dit David, la volonté*
 « *de ceux qui le craignent.* Quel homme ne croirait pas dégrader
 « la divinité par de semblables expressions?... C'est que dans
 « toutes nos idées sur les grandeurs divines, quand ces idées ne
 « sont que de nous, nous mêlons toujours involontairement ce qui
 « dans nous se mêle plus ou moins à toute grandeur, l'orgueil.
 « L'orgueil est l'attribut nécessaire de l'imperfection; il appartient
 « à tout ce qui est sujet à comparaison; tout être qui peut se
 « comparer à un autre est donc sujet à l'orgueil. Dieu ne saurait
 « être orgueilleux, parcequ'il ne peut se comparer à rien, et c'est
 « aussi pour cela qu'il ne peut pas craindre comme nous de de-
 « scendre... La main de Dieu est une figure reçue, mais je ne
 « crois pas qu'aucun auteur eut risqué de dire avec David: *Si le*
 « *juste tombe, il ne sera pes froissé, pareequa le Seigneur avancera*
 « *la main pour le soutenir.* Cette figure ne nous aurait-elle pas
 « paru trop petite? Mais supposons qu'elle passe, si l'on veut,
 « grâce à l'habitude et à l'éducation, en voici une où tous les
 « lecteurs, quoique bien avertis, vont se récrier tout d'une voix:
 « *Heureux l'homme attentif aux besoins du pauvre et de l'indigent,*
 « *Le Seigneur l'assistera sur le lit de sa douleur. Oui, Seigneur,*
 < *votre main retournera son lit pour reposer ses infirmités.* Dieu

tuo anhelantem (1); dilectionem in eius legem miris undique modis exardescens. Quam legem divinus Psalter « nocte die-
« que versat, huic intelligendae inhiat, non a manibus, non ab
« ore dimittit; hanc gestat in oculis, hanc imo pectori medullis-
« que infigit; huius admiratur speciem, arcana scrutatur; in
« ea spem, gaudia, gloriam, divitias, amicitias, consilia omnia
« denique reponit, huius aequitati ac rectitudini se aptat; et ea

« retourner un lit! Riez, grands esprits. J'avoue que ces figures
« là ne sont pas de votre rhétorique, mais elles sont du bon Dieu
« des chrétiens qui savent que rien n'est petit dans sa bonté.
« David ne tarit pas sur les miséricordes de Dieu, et sur le bon-
« heur de l'aimer. *Qu'elles sont grandes, ô mon Dieu, les dou-*
« *ceurs que vous réservez à ceux qui vous craignent! Vous les ca-*
« *cherez dans le secret de votre face, loin de la persécution des*
« *hommes; vous les mettrez en sûreté dans votre tabernacle, à Vabri*
« *de la contradiction des langues. Je disais dans l'excès de mon trou-*
« *ble: mon Dieu, tous m'avez donc rejeté loin de vous, et tandis*
« *que je vous adressais ma prière, vous m'aviez déjà exaucé... ».*
Laharpe, Discours préliminaire sur les Psaumes.

(1) « David s'écrie au commencement du Psaume 41: *Comme*
« *le cerf altéré cherche Veau des fontaines, ainsi mon âme vous dé-*
« *sire, o mon Dieu. Mon âme a soif du Dieu vivant, du Dieu fort.*
« *Oh! quand est-ce que j'irai et que je paraîtrai en la présence de*
« *mon Dieu f* Où a-t-on vu ce désir de paraître devant Dieu si vi-
« vement exprimé! S'il n'était pas surnaturel, on le trouverait
« dans les prières des autres religions; mais il n'y est pas, il n'y
« est jamais. Horace prédit à Auguste qu'il sera dieu, ce qui est
« beaucoup plus que de voir Dieu; mais il lui conseille de ne pas
« se presser, malgré tout le plaisir qu'il peut y avoir à être dans
« l'Olympe. *Serus in coelum redeas.* Il a raison, il ne faut être
« dieu de cette manière que le plus tard possible... David ne paraît
« jamais vraiment affligé que de deux choses, de ses péchés, et des
« injures qu'on fait à son Dieu. C'est encore ce qu'on ne ren-
« contre pas dans l'antiquité païenne. Partout, il est vrai, les hi-
« storiens, les poètes, les philosophes détestent le sacrilège et l'im-
« piété; c'est une disposition naturelle et générale. Mais aucun ne
« va jusqu'à s'en affliger, jusqu'à s'en faire un sujet de chagrin.
« Il n'y a que David qui dise et redise: *Je me nourris le jour et*
« *la nuit du pain des larmes, pareeque j'entends qu'on me dit sans*
« *cesse, où donc est ton Dieu. Ces blasphèmes sont dans ma mémoire,*
« *et je rentre dans mon âme jusqu'au jour où je passerai dans les*
« *festins des justes. J'ai vu les prévaricateurs, et j'ai séché d'af-*
« *fiction pareequ'ils n'observaient pas vos paroles... »* Id. Ibid.

«se regit, se tuetur, se exornat.. Et postquam voluptate amens,
 «a lege aberravit, insecuti gemitus tristiores, iique continui,
 «Turii ex imo pectore non modo suspiria, verum etiam fremitus;
 «non aves solitariae flebilis sonant, non leo rugit violentius.
 «Tum ipso luctu contabescentes artus, nec modus lacrimis:
 «his cibos, his lectum irrigat; versi in fontes oculi; deductique
 «in sinum rivi ne ipsa quidem venia exarescunt » (1). Quis iam
 talem Dei amatorem, zelatorem, quaesitorem, de aeterna vita
 nihil scire, nihil cogitare suspicabitur, velut aequam reputaret
 conditionem hominis cum conditione iumentum quod hodie est et
 cras in terram suam totum revertetur?

Nunc autem audi dicentem: *Quid mihi est in caelo, et a te quid volui super terram?... Deus cordis mei, et pars mea Deus in aeternum* (2). Et rursus: *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in saecula saeculorum laudabunt te* (3). In aeternum, inquit, et in saecula saeculorum. Non ergo ad breve illud spatium praesentis vitae, in quo velut herba transit homo, mane floret et transit, vespere decedit, indurat, et arescit (4). Audi iterum: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuae, et torrente voluptatis tuae potabis eos, quoniam apud te est fons vitae, et in lumine tuo videbimus lumen*, et nota quomodo exuberantiam istam sanctae et a Deo praestitae voluptatis, fragilis huius et egenae mortalitatis conditio non capit. Audi celebrantem beatitudinem hominis qui operatus iustitiam, *non movebitur in aeternum*, sed habitabit in tabernaculo Domini et requiescet in monte sancto eius (5); hominis qui praeventus benedictionibus dulcedinis, *petiit a Deo vitam, et accepit longitudinem dierum in saeculum et in saeculum saeculi* (6); quem misericordia Dei subsequitur omnibus diebus vitae suae, *ut inhabitet*

(1) Bossuet, in Ps.

(2) Ps. LXXII 25.

(3) Ps. LXXXIII-5.

(4) Ps. LXXXIX-6.

(5) Ps. XIV, 1-5.

(6) Ps. XX 5.

in domo Domini in longitudinem dierum (1); cuius denique *iustitia manet in saeculum saeculi, et cornu exaltabitur in gloria* (2). Audi adhuc canentem: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius* (3), et prophetizantem de Christo qui dux nobis est et praecursor in aeternam vitam: *Caro mea requiescet in spe, quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitae, adimplebis me laetitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua usque in finem*, seu. ut vertit Hieronymus: Ostendisti mihi semitam vitae, plenitudinem laetitarum ante vultum tuum, decores in dextera tua aeternos (4).

Concludamus cum psalmo septuagesimo secundo, in quo lugenda describitur peccatorum sors, et propalantur altissimae Providentiae viae, proposito per prius solito aenigmate de prosperitate impiorum et piorum afflictione, indeque enascente scandalo in populo Dei: *Quomodo scit Deus, et si est scientia in Excelso? Ecce ipsi peccatores e! abundantes in saeculo obtinuerunt divitias. Et dixi: Ergo sine causa justificavi cor meum et lari inter innocentes manus meas, et fui flagellatus tota die. et castigatio mea in matutinis?* Et prosequitur Psalter

(1) Ps. XXII-6.

(2) Ps. CXI 9 Er rursus observa argumentum minime inniti in hoc, quod verbis istis *in aeternum*, vel *in saeculum saeculi*, significetur ea quam nos vocamus aeternitatem. Satis enim est pro praesenti puncto quaestionis, ut ea importetur duratio quae non possit ad breves huius praesentis vitae terminos coarctari. Eo vel magis quod admissa semel vita futura de qua nunc sermo, interminabilem illam agnoscere necesse est, cum nulla sit excogitabilis causa interitus, ex quo concessum est, animam vel uno momento corpori esse superstitem.

(3) Ps. CXV 15. Numquid forte pretiosus reditus in nihilum, praesertim in conspectu eius qui mortem non fecit, nec delectatur in perditione vivorum? Ideo ergo pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius, quia per mortem consequuntur statum in quo malitia non potest amplius mutare cor eorum, sed fiunt haereditas Dei, immobili iam ordine adhaerentes Deo. et ab ipso nusquam in posteram separandi.

dicens: *Existimabam ut cognoscerem hoc, labor est ante me.* Quibus verbis difficultatem propositae quaestionis significat, imo omnimodam insolubilitatem quarendu quis res vitae praesentis non transgreditur. « Iamdiu laboro, inquit, et ante faciem meam laborem quemdam inextricabilem video, ut cognoscam quomodo et iustus sit Deus, et res humanas curet, et non sit iniquus, quod peccantes et scelera facientes felicitatem habent in hac terra, pii vero et Deo servientes in tentationibus plerumque et in laboribus fatigantur. Magna difficultas est hoc scire, sed *donec inirem in sanctuarium Dei.* In sanctuario enim Dei quid tibi praestatur, ut hanc solvas quaestionem? *Ei intelligam,* inquit, *in novissimis eorum.* Ergo, inquit, de sanctuario Dei intendo oculum in finem, praesentia transgredior. Totum hoc quod vocatur genus humanum, omnis ista massa mortalitatis ventura est ad exactum men, ventura est ad libram ». Et statim haec ipsa impiorum novissima explicans: *Quomodo facti sunt in desolationem! Subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam. Velut somnium surgentium, Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.* Ubi vita praesens comparatur somnio, quod in indicio Dei evigilatio consequitur. « Fac hominem in somnis videre se invenisse thesauros; dives est. sed donec evigilet. *Vetui somnium surgentium:* sic defecerunt quomodo modo somnium evigilantis. Quaeritur igitur, et non est: nihil in manibus, nihil in lecto. Pauper dormierat, dives in somnis factus fuerat. Si non evigilasset, dives esset; evigilavit, invenit aerumnam quam dimiserat dormiens. Et isti invenient miseriam quam sibi comparaverant: cum evigilaverint de hac vita, transit illud quod quasi in somno tenebatur, veluti somnium exurgentis. Et ne diceretur. Quid ergo? parva tibi videtur claritas eorum, parva tibi videtur pompa eorum, parvi tibi videntur tituli, imagines, statuae, laudes, cunei clientium? Domine, ait, *in civitate tua imaginem illorum ad nihilum rediges* » (1). Haec sunt illa novissima de

fl |

*, lit

i; | j|

(1) August. Enarrat, in Ps. 72.

quibus in alio psalmo dicitur: *Sicut ores in inferno positi sunt, mors depascet eos, et dominabuntur eorum iusti in matutino* (1). et rursus in alio: *Exaltabunt sancti in gloria, et gladii ancipites in manibus eorum ad faciendam vindictam in nationibus....., ut faciant in eis indicium conscriptum, gloria haec est omnibus sanctis eius* (2), iuxta illud Sap. III-3: *Tamquam aurum in fornace probavit (iustos) et quasi holocausti hostiam accepit illos, et in tempore erit respectus illorum... Judicabunt nationes, et dominabuntur populis, et regnabit Dominus illorum in perpetuum.* Et alia multa sunt eiusdem sensus eiusdemque argumenti, velut apud Daniele caeterosque prophetas, quae tamen transcribere nunc non vacat, quoniam opportunior de iis mentio erit, ubi de inferno, de paradiso, de futura resurrectione.

Itaque traditione maiorum necnon et sacris suis libris eruditi, veteres Synagogae fideles de vita futura loquebantur haud aliter ac nos. « Quoniam filii sanctorum sumus, aiebat Tobias, et vitam illam expectamus quam Deus daturus est his qui fidem suam nunquam mutant ab eo ». Et Eleazarus, 2 Mach. VI-26: « Nam etsi in praesenti tempore suppliciis hominum eripiar, sed manum Omnipotentis nec vivus nec defunctus effugiam ». Et cum plagis perimeretur, ingemuit et dixit: « Domine, manifeste tu scis quia cum a morte possem liberari, duos corporis sustineo dolores; secundum animam vero propter timorem tuum libenter haec patior ». Et septem fratres una cum matre invicem se hortabantur mori fortiter, dicentes: « Dominus Deus aspiciet veritatem, et consolabitur in nobis, quemadmodum in protestatione cantici declaravit Moyses: Et in servis suis consolabitur ». Et supra modum mater mirabilis, quae pereuntes septem filios sub unius diei tempore conspiciens, bono animo ferebat propter spem quam in Deum habebat, singulos illorum hortabatur voce patria dicens: « Nescio qualiter in utero meo apparuistis....

(1) Pe. XLVIII-15.

(2) Pe. CXLIX-7 et 9.

« Sed enim mundi creator, qui formavit hominis nativitatem, « et spiritum vobis iterum cum misericordia reddet et vitam, « sicut nunc vosmetipsos despicitis propter leges eius ». Et Ioan. XI-2-4, Martha respondens ad Iesum dicentem sibi: resurget frater tuus, fidem in qua fuerat enutrita testabatur his verbis: « Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die ». Unde etiam ex historia constat, sat recentem fuisse sectam Sadducaeorum qui dicebant *non esse resurrectionem, neque angelum neque spiritum*, eamque eodem loco habitam fuisse apud Iudaeos, quo nunc habentur materialistae apud nos (1).

Sic igitur, in utroque Testamento uniformis est, constans, et perpetua asseveratio tum vitae futurae, tum vitae praesentis tamquam praeparationis et viae ad illam. Nunc autem, quod non ultra terminos huiusmet praesentis vitae via continetur, quod ab exitu terrestri nostrae peregrinationis dependeat immobilis status sive beatitudinis sive damnationis, quod denique ut explorata haeresis habenda sit opinio Origenis hodie a nonnullis scriptoribus male renovata, paulo diligentius superest declarandum.

Et primo quidem constat haec veritas ex auctoritatibus superius allatis. Constat, inquam, ex Matth. XXV, ubi denuntiatur indicium ultimum exclusive exercendum circa gesta praesentis vitae, et terminandum duplici sententia vel aeternae renumerationis vel aeterni supplicii. Futurus est igitur immobilis quidam status seu poenae seu beatitudinis, et quidem ab huius vitae exitu de integro pendens.

Idem quoque eruitur ex parabola de Lazaro paupere et divite epulone, in qua uterque asseritur recepisse prout gessit dum hic viveret, et in ea conditione iam inveniri in qua status

(1) In hoc quoque Sadducaei pro hétérodoxie habebantur, quod nullos sacros libros recipiebant praeter Pentateuchum, ut refert Hieronymus in Matth. c. 22.

amplius mutari non possit. Hue enim spectant verba quae ponuntur in ore Abrahae: *Inter nos et ros chaos magnum firmatum esi, ut hi qui votant hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare* (1). Huc etiam petitio posita in ore epulonis de mittendo aliquo ex mortuis ad fratres suos, ut moneantur illi agere id quod ipse agere iam non poterat, id est, poenitentiam.

Rursus ad idem pertinent gravissimae monitiones Christi, de truncandis omnibus propinquitatibus et necessitudinibus quae scandalum afferre possunt, de abnegando semetipso et tollenda cruce, de necessitate orandi et vigilandi in continua ultimi diei exspectatione, ne quis deprehensus in crapula et ebrietate et curis huius saeculi, aeternum animae suae patiatur detrimentum. Quae omnia manifeste supponunt decisivum esse momentum mortis, nec ultra patere tempus meriti vel demeriti, poenitentiae a malis operibus, vel vice versa defectionis a statu iustitiae, sed tunc villicationi et viae definitivum imponi finem.

Et confirmatur ex Apostolo, 2 Cor. V-10: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sire bonum sive malum*. Quidquid enim de nobis disponetur in futuro saeculo, de hoc iudicio descendet iuxta constantem Scripturae doctrinam. Nunc autem indicium ipsum non erit nisi circa ea quae egerimus per corpus, id est, dum in hac mortali vita eramus constituti. Unde infra. VI-2, subdit Apostolus: *ecce nunc tempus acceptable, ecce nunc dies salutis*. Et. Gal. VI-9: *Ergo dum tempus habemus, operemur bonum*. Et. Heb. III-13: *Adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati*. Ubi materiam exhortationis sumit ex verbis psalmi nonagesimi quarti (*hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra*), adaptando ly *hodie* ad totum spatium quo haec terrestris vita protenditur. Do-

(1) « Inter hunc igitur divitem et pauperem chaos magnum » est, quia post mortem nequeunt merita mutari ». Ambros. l. 8 in Luc. n. 18.

nec hodie cognominatur, inquit. Id est, quamdiu concessus vobis decurrit dies, antequam veniat nox illa in qua nemo potest operari, nemo ab obduratione peccati recedere, ut conversus a malitia in bonitatem, ingredi valeat requiem iustis repromissam.

His gemina sunt quae leguntur Ioan. V, 25-29, ubi distinguuntur duo tempora in quibus auditur vox Filii Dei. Primum tempus est tempus praesentis vitae: *Venit hora, et nunc est*, inquit, *quando mortui audient vocem Filii Dei*, mortui nimirum spirituales, in feretro peccatorum iacentes; ad quos fit vox Filii Dei, ut spiritualité! resurgant. Et ideo dicit: *Et qui audierint, vivent*, quia etsi ad inultos fiat evocatio, non tamen omnes audiunt, id est obsequuntur. Alterum vero tempus est tempus consummationis saeculi, de quo subdit: *Venit hora*, sed non quae nunc est, *in qua omnes qui in monumentis sunt*, vita scilicet iam defuncti, *audient vocem Filii Dei*. At cuiusmodi vocem? Non qua pulsetur iam liberum eorum arbitrium, (unde non fit amplius distinctio inter obsequentes aliquos et non obsequentes alios), sed qua trahantur in anima et corpore ad iudicium: *Et procedent*, inquit, *qui bona fecerunt*, utique dum mortali vita fungebantur, *in resurrectionem vitae*, *qui vero mala*, *in resurrectionem iudicii*.

Quapropter veritas ista semper fuit in expressa atque explicita Ecclesiae praedicatione, et quamquam nulla afferri possit sollemnis de ea definitio, adhuc tamen a Patribus tamquam fidei catholicae dogma, vel expresse traditur, vel aperte supponitur. Sic Augustinus redarguens Faustum Manichaeum, qui non alia via aiebat posse salvari verba Evangelii Matth. VHI-11, de Abraham, Isac, et Iacob (1), quam dicendo ipsos, etsi in omni vita sua flagitiosissimos, ad regnum tamen caelorum quod nec crediderant nec speraverant, virtute mysticae passionis Christi fuisse postea reductos: « Frustra sibi sane per hanc obliquitatem pollicetur Faustus, aliquid post hanc vitam cuiquam posse praestari, quod sibi praestandum in hac vita

(1) » Multi ab oriente et occidente venient, et recumbent cum Abraham, Isaac et Iacob in regno caelorum ».

« non comparavit. Bonum est vobis ut dum hic vivitis, istum
 « relinquatis errorem, et veritatem catholicae fidei cognoscatis
 « atque teneatis. Alioquin, longe aberit quod sibi pollicetur
 « iniustus, cum fieri coeperit quod iniusto minatus est
 « Deus U) ». Et Enchirid. c. 110: « Quocirca hic omne meri-
 « tum comparatur, quo possit post hanc vitam relevari quis-
 « ^{te}piam vel gravari. Nemo se autem speret, quod hic neglexe-
 « rit, cum obierit, apud Deum promereri. Non igitur ista quae
 « pro defunctis commendandis frequentat Ecclesia, illi aposto-
 « licae sunt adversa sententiae qua dictum est: *Omnes enim*
 « *adstabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque se-*
 « *cundum ea quae per corpus gessit, sive bonum sive malum,*
 « quia hoc meritum sibi quisque dum in corpore viveret compa-
 « ravit. ut ei possint ista prodesse. Non enim omnibus prosunt,
 « et quare non omnibus prosunt, nisi propter differentiam vi-
 « tae quam quisque gessit in corpore? » — Item Chrysostomus,
 Horn. 2 de Lazaro, n. 3: « *In omnibus,* inquit Eccli. VII-40,
 « *memento novissima tua...* Ac rursus, Prov. XXIV-27, *para ad-*
 « *exitum.* Si quid rapuisti, redde, et dicito iuxta Zachaeum :
 « Do quadruplum... Si quem calumniatus es, si cui factus es
 « inimicus, reconciliare priusquam veniatur ad indicium. Om-
 « nia hic dissolve, ut citra molestiam illud videas tribunal. Do-
 « nec hic fuerimus, spes habemus praeclaras. Simul vero ac di-
 « scesserimus illuc, non est postea in nobis situm poenitere, ne-
 « que commissa diluere. Quapropter oportet nos assidue prae-
 « ^{it}parari ad egressum hinc faciendum ». — Et Hieronymus,
 Commem in c. 11 Ecclesiastae, super illa verba: Si *ceciderit li-*
gnum ad austrum aut ad aquilonem, in quocumque loco ceci-
derit, ibi erit: «Ubicumque tibi locum praeparaveris, futuram-
 « que sedem, sive ad austrum sive ad boream, ibi cum mortuus
 « fueris permanebis... Et tu quasi lignum, quamvis longaevus
 « sis, non eris in perpetuum, sed subito ut ventorum, ita mortis
 « tempestate subversus, ubicumque cecideris, ibi iugiter perma-
 « bis, sive te rigidum et trucem, sive clementem et misericor-

(1) August. 1. 33 c. Faust, c. 44.

DE MONTE TERMINO VIAE

« deni ultimum invenerit tempus ». —¹ Et Nazianzenus, Orat. 40 in sanctum baptismum, n. 24: « Illuminationem suscipite
« quamdiu per tempus licet, ne vos a baptismo disjunctos te-
« nebrae comprehendant. Venit nox, quando nemo potest ope-
« rari, nimirum post discessum ex hac vita. Haec verae il-
« lius lucis vox est, quae omnem hominem in mundum vé-
« nientem illuminat... Veniet repente vitae finis in die quam
« non exspectas, ac cum adveniet, quasi malus viator, gra-
« tiae inopia atque in tantis bonitatis opibus fame labora-
te bis... Miserum est, serum consilium capere, ac tum damni sen-
te su affici, cum nulla iam ratione acceptum incommodum sar-
te ciri potest, hoc est, postquam hinc excesserimus, acerbique
« conclusa fuerint quae quisque in hac vita gessit, atque et sce-
te lerati homines supplicio, et qui animos purgarint, splendore
« affecti fuerint ».

Imo ipse consonat Origenes, dum simplicis fidei dictamen et ecclesiasticae praedicationis ductum sequens, theoriis Platoniorum non praeoccupatur. Nam, Horn. 18 in Ieremiam, n. 1, docet animam in praesenti vita esse instar vasis lutei quod de forma in formam transire potest, nimirum de vitio in virtutem, et de virtute in vitium: animam vero post mortem esse sicut vas testaceum quod igne iam obduratum, nequaquam est novae formae susceptivum: « Dum sumus in hac vita, inquit, forma-
« mur, ut sic dicam, propter hoc luteum vas nostrum fictilium
« more, et formamur vel ad malitiam vel ad virtutem. Verum
« sic formamur, ut fieri possit et malitiam conteri nostram, ut
« fiat nova creatura praestantior, et progressus nostros post for-
« mationem resolvere in luteum vas. Cum autem transacto hoc
« saeculo ad vitae finem pervenerimus, et postea igniti... facti
« fuerimus quodeumque fuerimus, tunc si conteramur, sive
« postquam bona vasa in salutem, sive postquam mala vasa fac-
ie ti fuerimus in perditionem, non renovamur, neque structura
« nostra ad meliorem statum reduci potest. Quamobrem cum in
« hac vita sumus, quasi in manu figuli sumus, et licet ceciderit
« vas e manibus eius, reparari et reformari potest ».

« i

Aliter equidem Origenes loquitur in plerisque operibus

suis, et ideo primus apud Christianos auctor habetur illius sententiae qua terminus viae mors negatur. Sed omnia quae causam eius spectant, nedum infirmant inconcussam certitudinem praesentis dogmatis, illam prorsus confirmant, et demonstrant etiam magis. Certe ipsum origenem, *maxime propter alternantes sine cessatione beatitudines et miserias, et statutis saeculorum intervallis ab istis ad illas, atque ab illis ad istas itus ac reditus interminabiles, non immerito reprobavit Ecclesia*, inquit Augustinus, l. 21 de civit, c. 7. Et quidquid sit de authenticitate canonum qui sub nomine Synodi quintae oecumenicae antea pervulgabantur (1), prostat Origenis condemnatio in epistola Anastasii Papae ad Iohannem Ierosolymorum episcopum. In qua quidem asserit Pontifex, voluisse Origenem, *fidem apostolorum, et maiorum traditione firmatam, velat deviis anfractibus dissolvere*. Tum de versione latina libri *περί αρχών* a Rufino exarata addit: « Approbo si accusat auctorem, et exsecrandum factum populis prodit, ut iustis tandem odiis teneatur, quem iam dudum fama constrinxerat. Si vero interpret tantorum malorum consensum praestat, et legenda prodit in populos, nihil aliud sui opera laboris extruxit, nisi ut propriae veluti mentis arbitrio haec quae sola, quae prima, quae apud catholicos Christianos vera fide iam exinde ab apostolis in hoc usque tempus tenentur, inopinatae titulo assertionis everteret. Absit hoc ab Ecclesiae Romanae catholica disciplina. Nunquam profecto eveniet, aliqua ut admittamus ratione quae iure meritoque damnamus... Hactenus sententiae meae forma processerit » (2). Et plura de hac re documenta proferentur infra ubi de aeternitate poenarum. Id unum nunc adiciere placet: omnes scilicet antiquos qui patrocinium Origenis susceperunt, in duas classes distribui. Alii fuerunt dubiae fidei, et non intermeratae orthodoxiae, sicut Eusebius Caesariensis ariana labe infectus, in apologia illa quae sub nomine Pamphili martyris

(1) Ii canones sunt, qui apud Denzinger, n. 187 201, sub asterisco nunc ponuntur.

(2) Migne, Patr. Lat. Tom. 21, col. 629, seq.

édita est (1). Orthodoxi vero nihil unquam aliud pro defensione ductoris alexandrini protulerunt praeter adulterationem scriptorum eius ab haereticis (2). Hanc quidem adulterationem vehiti impossibilem fabulam explodit Hieronymus (3), sed ipsa defensionis ratio luculenter ostendit quam longe in omnium catholicorum persuasione, a recta fidei regula dissidebant origenianae sententiae, et in specie opinio illa quae ultra terminos praesentis vitae protrahit facultatem poenitendi, merendi, vel etiam demerendi.

Nota in fine quod Origenes in hac sua opinione firmatus est ex falsa conceptione liberi arbitrii. Putat enim esse de essentia eius, ut vel in bonum vel in malum flecti possit. Cum igitur liberum arbitrium in creaturis rationalibus semper remaneat, concludit nullum esse possibilem terminum mutabilitati earum, sive de bono in malum, sive de malo in bonum, et consequenter introducit perpetuas illas vicissitudines beatitudinum et miseriarum supra memoratas, *dum accessus profectuum defectuumve varios, pro motibus vel conatibus propriis unusquisque pro liberi arbitrii facultate perpetitur* (4). Et re quidem vera, posito semel principio, recta et necessaria consequentia non deest. Nam sicut immobilis beatitudo esse non potest, ubi adhuc possibile peccatum, ita nec status poenarum aeternus, ubi adhuc penes voluntatem est ut rectificet se. Quippe, contra Dei bonitatem esset, si ii qui iam bonam voluntatem haberent,

(1) Vide Hieronymum l. 2 Apolog. adversus Rufinum c. 6; item l. 3, c. 4; item, epist. ad Pammachium c. 4, etc.

(2) « Sed dicet aliquis corruptos esse Origenis libros. Non resisto, quin potius et malo. Nam id a quibusdam et traditum et scriptum est, non catholicis tantum, verum etiam haereticis. Sed illud est quod nunc debemus advertere, etsi non ipsum, libros tamen sub nomine suo editos magnae esse tentationi; qui multis blasphemiarum vulneribus scatentes, non ut alieni, sed quasi sui et leguntur et amantur, ut etsi in errore concipiendo Origenis non fuit sensus, ad errorem tamen persuadendum. Originis auctoritas valere videatur ». Lirinensis, Commonit. c. 17.

(3) Hieronym. epist. ad Avitum.

(4) Origines, περί αρχών l. 1, c. 6, η. 3.

in perpetuum ab eius misericordia repellerentur. Sed principium unde consequentia sumitur, est falsum, quia de essentia liberi arbitrii non est activa indifferentia circa finem ipsum, a quo omnis actuum moralium bonitas vel malitia dependet. Id quidem exemplatum perspicimus in libertate archetypa seu divina. Id quoque iam ex nunc quadanteuus adumbratum cernimus apud nos, pro quanto nihil appetere valet voluntas nisi sub ratione boni. Inde enim manuducimur ad intelligendum quomodo contra rationem libertatis non sit obfirmatio in fine, quicumque tandem ille sit, sed solum carentia activae indifferentiae circa media quae sunt ad finem. Non igitur ex hoc quod liberum arbitrium perpetuo in creaturis rationalibus manet, concludendum est cum brigene. viam illarum in omnes produci aeternitates. Sed e converso, ex hoc quod uniuscuiusque via certis definitur limitibus, a quibus incipit status termini undequaque immobilis, concludendum est venire instans in quo liberum arbitrium non amplius versatile est circa ipsum finem supremum, sed irreversibiliter figitur in fine illo ad quem erat prius conversum vel actu vel habitu: ita scilicet ut supra cardinem huius finis, seu bonus seu malus ille sit, tota in aeternum moralis vita necessitate absoluta volvatur.

Imo vero concludere oportet, id evenire ex ipsa insita liberi arbitrii natura, statim ac cessant conditiones in quibus per accidens est, quod ad ipsum finem supremum variabilitas eius se extendat. Et quamvis explicatio sit nobis difficilis, res tamen ipsa, etiam in reprobis, valde in promptu est. Neque enim causa obstinationis eorum sumi potest ex parte Dei, cui plane repugnat ut voluntatem determinet ad malum, vel earn obfirmet in fine sibi contrario. Neque iterum ex parte poenae, quae de sui ratione vindicativa est, et non causativa deordinationis moralis. Neque tandem ex parte aeternitatis damnationis nullum spei relinquentis locum, quia aeternitas damnationis ab aeternitate malitiae pendet, et non vice versa, aeternitas malitiae ab aeternitate damnationis. Quisquis enim de Dei bonitate recte sentit, videbit evidenter quod non ideo reprobi immobiliter mali

sunt, quia a Dei misericordia in perpetuum repelluntur, sed e converso, ideo a misericordia Dei manent pro semper exclusi, quia immobiliter mali iam effecti sunt. « Post mortem, inquit «Damascenus, Dial. c. Manichaeos, n. 75, nec conversionis, nec «poenitentiae locus est. Non quod Deus poenitentiam non susti-
ti sci-
piat, neque enim seipsum negare potest, nec miserationem
« suam abiicit. Sed conditio animae est, quae converti nē-
« queat »».

Ratio autem metaphysica videtur esse, quia amor alicuius boni tamquam ultimi finis, *per se loquendo*, est definitivus, utpote affectio suprema, caeteras omnes imperans et sibi subordinans, non habens supra se aliam, 'per quam possit voluntas ab eo quod maxime diligit ac desiderat, revocari. Quod si contingat voluntatem revera resilire ab eo bono cui tanquam ultimo fini semel inhaesit, imo agere praeter ordinem huius boni, etiam antequam resilient, id quidem *per accidens*. Et hoc accidens habetur apud nos, quamdiu vita praesens durat, propter eum qui eidem vitae proprius est, cognoscendi modum. Inde enim provenit ut affectio primigenia quae omni nostrae volitioni supponitur, non sit nisi affectio ad bonum universale universalitate abstractionis et indeterminationis, quod indifferenter se habet ad fines oppositos, utputa, tum ad bonum privatum seu egoisticum, tum ad bonum summum a quo omnia participant, i. e. Deum. Quia igitur cardo supra quem nunc volvitur nostra voluntas in actibus suis, fixus manet in tali abstracta generalitate boni, explicatur qui fiat ut anima circa ipsos ultimos fines determinatos semper mutabilis remaneat, semperque sit potens ab uno in alium sese convertere. Nam in vi primordialis affectionis quae abstractivum cognoscendi modum consequitur, semper habet in sua potestate velle ea quaecumque sub eius latitudine continentur. Sed statim ac anima separatur a corpore, cessat praedictus cognoscendi modus. Cessat ex consequenti inclinatio illa ad bonum generale et indeterminatum, atque in eius locum ipso facto subrogatur affectio ad determinatum seu concretum illum finem ultimum, cui supremum vitae instans

animapi inhaerentem adinvenit: pro quanto scilicet, sublata illa priore, incipit ista primas obtinere partes, ut super eam, immobilis cardinis instar, omnes in posterum volubiles animi affectus ultimato nitantur. Si Deo ut summe dilecto inhaerebat anima, nihil iam velle poterit nisi in ordine ad Deum. Si sibimetipsi. nihil nisi in ordine ad suum privatum bonum. Frustra autem appellabis ad mutationem status, ad experientiam poenarum futurae vitae, ad agnitionem erroris quae vel invitis hanc confessionem extorquebit: *er/70 erravimus a via veritatis, et iustitiae lumen non luxit nobis*. Si quis enim bene consideret, manifestum ei erit quod haec scientia de novo adveniens non imponat causam revocantem animam ab inordinato amore sui, sed solum causam inducentem poenitentiam illam serviliter servilem, quae facit dolere de peccato pure et exclusive ut est privativum proprii boni. Et haec est poenitentia mala, nequaquam rectificans voluntatem nulloque modo corrigens ordinis perversitatem.

Sic igitur explicari videtur fundamentalis veritas quam adeo clare nos docet revelatio: mortem esse hominibus terminum viae, idque non ex arbitraria Dei lege, sed omnino ex natura rei. Nunc considerandus iam venit status qui mortem consequitur, et primo quidem quoad animas a corpore separatas, usque ad tempus universalis resurrectionis in die iudicii.

CAPCT SECUNDUM

DE STATU ANIMARUM POST MORTEM

Deinde considerandum de iis quae spectant animas a corpore separatas. Et primo, *de indicio particulari*, quo statim post egressum ex hac vita, omnes a Deo singillatim judicantur, et locum accipiunt suis meritis congruentem. Secundo, *de inferno, de purgatorio et de paradiso*, quae totidem sunt receptacula diversitati meritorum assignata (1). Tertio *de relationibus defunctorum* ad homines adhuc in terra degentes, et

(1) « Receptacula animarum, iuquit S. Thomas Suppl. Q. 69, « a. 7, distinguuntur secundum diversos status earum. Anima autem « coniuncta mortali corpori habet statum merendi, sed exuta a corpore est in statu recipiendi pro meritis bonum vel malum. Sic « ergo post mortem, vel est in statu recipiendi finale praemium, « vel est in statu qui impeditur ab illo. Si autem est in statu « recipiendi finalem retributionem, hoc est dupliciter: vel quantum ab bonum, et sic est *paradisus*; vel quantum ad malum, « et sic ratione actualis culpae est *infernus*; ratione autem originalis est *limbus puerorum*. Si vero est in statu quo impeditur a finali retributione consequenda, vel hoc est propter « defectum personae, et sic est *purgatorium*, in quo detinentur « animae ne statim praemium consequantur, propter peccata quae « commiserunt. Vel propter defectum naturae, et sic est *limbus patrum*, in quo detinebantur patres a consecutione gloriae propter « reatum humanae naturae, qui nondum poterat expiari ». Sio igitur quinque receptacula distinguuntur. Sed limbus patrum a tempore propalatae sanctorum viae per mortem Christi, amplius non existit. De limbo autem puerorum sermo est in quaestione de peccato originali, et de poena ei respondente in futura vita, quando nulla adiungitur culpa personalis. Itaque non remanent nisi tria, id est, infernus, purgatorium, et paradisus, in praesenti consideranda.

hominum hic viventium mi defunctos, ut sic tota disputatio quinque quaestionibus constet, per ordinem iam nunc pertractandis.

Qu a e s t i o II.

DE JUDICIO PARTICULARI

Κ * * * * * » | « <

Tria sunt quae in praesenti brevem requirunt declarationem: An constet de veritate iudicii statim post mortem ab unoquoque subeundi. Quis sit huius iudicii modus. Quid denique per modum executionis sententiae, ipsum consequatur.

§ 1.

In primis, si de iudicio illo quod unumquemque manet in ipso exitu vitae, auctoritates Scripturae quaerantur, nulla fortasse poterit afferri formalis et expressa. Et de iudicio quidem quod in fine temporum publice est exercendum circa cuncta quae gesserimus in corpore, innumera prostant notissimaeque testimonia. Praeter haec, alia quaedam sunt, velut Heb. IX-27, Eccl. XI-li, etc., quae de particulari iudicio optime possunt intelligi; verumtamen ad hanc acceptionem nec contextus nec iis verborum cogit. Convenientius igitur ad ea Scripturarum documenta recurre, in quibus particularis iudicii veritas, etsi non formaliter, at certe virtualiter vel praesuppositive continetur.

Et sane, in Scripturis Sanctis diserte edocemur, animas statim post mortem praemiari a Deo secundum merita, vel puniri. *Facile est coram Deo*, inquit Eccli. XI-28, *in die obitus retribuere unicuique secundum vias suas*. Et Luc. XVI-22: *Factum est ut moreretur mendicus, et portaretur ad angelis in sinum Abrahae; mortuus est et dives, et sepultus est in inferno*. Et Paulus 2 Cor. V-1, signanter asserit retributionem coelestem nequaquam differi usque in saeculi finem, sed ad terrestres

huius habitationis dissolutionem (si nihil aliunde luendum SUPERSIL), statim recipi. Et Ioannes in Apocalypsi audivit vocem de coelo dicentem sibi: *Beati mortui qui in Domino moriuntur; amodo iam dicit Spiritus ut requiescant a laboribus suis*, id est, iam ex nunc requie potiantur aeterna, iuxta merita bonorum operum quae *sequuntur illos*. Et infra ait se vidisse animas decollatorum propter testimonium Iesu, in resurrectione prima, id est in beatitudine quae corporum resurrectionem antecedit; additque secundam mortem in his non habere potestatem (1). Per secundam autem mortem, ut ex sequentibus liquet (2), intelligit eam quam impii patientur in novissimo die, quando non iam secundum solam animam sicut prius, verum etiam secundum corpus in inferno sepelientur (3). Ex his igitur aliisque similibus testimoniis certissime ostenditur, retributionem unicuique a Deo fieri statim post mortem. Atqui retributio sine iudicio omnino non est. Oportet itaque ut sit iudicium quo singulatim indicantur animae in termino viae, id est in ipso instanti separationis a corpore, et hoc vocamus particulare iudicium.

Accedit et traditio perpetua, ac constans de ea re Ecclesiae praedicatio. Unde Augustinus veritatem iudicii particularis ponit inter veritates illas quae nulli Christianorum possunt esse vel ignotae, vel quomodocumque dubiae seu obscurae. Nam l. 2 de anima et eius origine, c. 4, reprehendens Petrum presbyterum, ut qui libros approbasset cuiusdam Vincentii Victoris suo

(1) Apocal. XX, 4-6.

(2) Ibid. 12-14.

(3) Est prima mors secundum solam animam. «Anima et mortalis esse intelligitur et immortalis, inquit Gregorius Magnus l. 4. < Dialog, c. 45. Mortalis quippe, quia beate vivere amittit; immortalis autem, quia essentialiter vivere nunquam desinit, et naturae « suae vitam perdere non valet, nec cum in perpetua fuerit morte « damnata. Illic enim posita, beata esse perdit, et esse non perdit. « Qua ex re cogitur semper, ut et mortem sine morte, et defectum « sine defectu, et finem sine fine patiatur, quatenus ei mors immortalis sit, et defectus indeficiens, et finis infinitus ». Est et secunda mors quoad utramque naturae partem, quando mortis immortalis, et defectus indeficientis, et finis infiniti socium corpus coniungitur.

eo praetextu quod inter errores quibus referti erant, nonnulla vera et scitu necessaria continerent, ostendensque nihil revera veri in iisdem reperiri. nisi quod esset lippis etiam et tonsoribus apud fideles Christianos notissimum: « Illud, inquit, quod
 « rectissime et valde salubriter credit (ille Vincentius Victor),
 « iudicari animas cum de corporibus exierint, antequam ve-
 « niant ad illud indicium quo eas oportet iam redditis corpori-
 « bus iudicari, atque in ipsa in qua hic vixerunt carne torqueri
 « sive gloriari: hoc itane tandem ipse nesciebas? Quis adver-
 « sus Evangelium tanta obstinatione mentis obsurduit, ut in
 « illo paupere qui post mortem ablati sunt in sinum Abrahae,
 « et in illo divite cuius in inferno cruciatus exponitur, ista non
 « audiat, vel audita non credat? ».

Nec valet si dicas non bis fieri indicium in idipsum, ac per hoc, excludendum esse omne indicium praeter illud solemne quod in secundo adventu Christi, veniente consummatione temporum, agendum annuntiatur. Respondebit enim S. Thomas. Suppl. Q. 88, a. 1 ad 1um: « Dicendum quod quilibet homo et
 « est singularis quaedam persona, et est pars totius generis
 « humani. Unde et duplex ei indicium debetur. Unum singula-
 « lare, quod de eo fiet post mortem, quando recipiet iuxta ea
 « quae per corpus gessit, quamvis non totaliter, quia non quoad
 « corpus, sed quoad animam tantum. Aliud indicium debet es-
 « se de eo secundum quod est pars totius generis humani, sicut
 « aliquis iudicari dicitur secundum humanam iustitiam. etiam
 « quando indicium datur de communitate cuius ipse est pars.
 « Unde et tunc quando fiet universale indicium totius generis
 « humani per universalem separationem bonorum a malis,
 « etiam quilibet per consequens indicabitur. Nec tamen Deus indi-
 « cabit bis in idipsum. quia non duas poenas pro uno peccato
 « inferet, sed poena quae ante indicium complete inflicta non
 « fuerat, in ultimo iudicio complebitur, postquam impii crucia-
 « buntur quoad corpus et animam simul ». Sed et huic consi-
 derationi accedunt etiam aliae rationes, quae tamen cum alibi exponendae sint, pro nunc omittuntur. Unde statim de modo quo particulare indicium peragitur, videndum est.

Soient doctores inquirere an iudicium ultimum per locutionem vocalem perficiendum sit, an tantum mentaliter, et in hanc posteriorem partem inclinant plerique, sive quantum ad examen et disquisitionem meritorum, sive quantum ad prolationem sententiae a indice. Porro in suae opinionis confirmationem afferunt id quod ait Apostolus, Rom. 11-15: *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die cum iudicabit Deus occulta hominum*. Unde quod legitur Apocal. XX-12: *Libri aperti sunt, et indicati sunt mortui ex his quae scripta erant in libris secundum opera ipsorum*, non de libris materialibus intelligendum aiunt, sed de conscientiis singulorum. Tunc enim unicuique suus liber ex quo iudicandus sit aperietur, quatenus factorum omnium suorum conscientiam ac plenam actualemque notitiam quisque accipiet, non vocis externae significatione, sed interna manifestatione divina, de qua Augustinus l. 20 de Civ. c. 14: « Quaedam, inquit, vis est intelligenda divina, qua
« fiet ut cuique opera sua vel bona vel mala, cuncta in memoriam revocentur, et mentis intuitu mira celeritate cernantur,
« ut accuset vel excuset scientia conscientiam, atque ita simul
« et omnes et singuli indicentur; quae nimirum vis divina, libri nomen accepit ». Iam, quod de libris dicitur non materialiter, sive ut ibidem loquitur Augustinus, non carnaliter cogitandis, id etiam de examine et disquisitione factorum uniuscuiusque similiter sentiendum. Imo, quod ad posteriorem indicii partem, id est sententiam indicis attinet, censent eam quoque non corporalem, sed spiritualem futuram, seu non sono vocis pronuntiandam, sed singulorum mentaliter imprimendam virtute eius qui index est omnium. Ita S. Thomas in Suppl. Q. 88, a. 2, Estius in IV, 1). 47. et alii.

Nunc autem quidquid de iudicio ultimo in hac parte valde rationabiliter tenetur, quamquam homo integer in eo sit compariturus, id sane in omnimodam vertitur certitudinem quoad

UiHJ

indiciū particulare in quo sola a corpore separata sistitur anima. Tunc igitur, in ipso egressu, in momento, in ictu oculi, aperietur conscientiae liber per actualement notitiam omnium quae gesta sunt in vita. Tunc ponetur ante mentis oculos transactum saeculum in illuminatione vultus Dei, dum scilicet divina operante virtute, summa totius meriti vel demeriti indeclinabili claritate intellectuality· apparebit. Tunc demum a Deo indice imprimetur sententia per ingestam cognitionem praemii vel poenae merito vel demerito respondentis, eodem fere pacto quo a Deo legislatore impressa fuerat ipsa lex per synderesim et habitum primorum principiorum. Tremendum profecto instans, in quo a vanitatibus huius mundi evigilans anima, uno conspectu colliget quidquid meruit, quidquid ipsam manet in domo aeternitatis suae! Utinam locus non sit scripturae propheticae: *Appensus es in statera, et inventus es minus habens!*

Et sententia quidem summi indicis cadit super animam quae in morte consecuta est statum immutabilem. Adverte tamen cum Caietano in tertiam partem, Q. 59, a. 5 quod aliud est animam post mortem sortiri statum immutabilem, et aliud est sortiri statum non impedibilem. « Anima enim per mortem
« pervenit ad statum immutabilem de bonitate in malitiam, aut
« e contra, et aut est confirmata in bono, aut obstinata in malo,
« aut civis coelestis, aut inferni. Et penes hoc attenditur immu-
« tabilitas status; cum qua immutabilitate stat, quod possit im-
« pediri ad tempus ne ad suam civitatem perveniat. Et huius-
« modi impedimenta pertinent ad purgatorium, quod non con-
« stituit tertium statum animarum, neque facit mutationem
« aliquam in statu animae, sed impedimentum praestat con-
« summation! status illius. Et simile est ei quod invenitur in
« motibus naturalibus. Leve enim ascendens sursum, si impe-
« diatur in via, non propterea mutat sui motus naturam, nec
« cessante impedimento, ascendendo novum acquirit princi-
« pium motus, sed remoto prohibente, a primaevo immutato
« principio ascensum prosequitur. Sic etiam anima immutata
« secundum statum suum, soluto purgatorio tanquam remoto
« prohibente, ad finem sui immobilis status in quo est confir-

«mata per mortem, gratia duce pervenit». Itaque in iudicio particulari definitiva quidem fertur sententia vel vitae vel mortis, sed quia sententia vitae esse potest cum sententia poenae temporariae, ideo, dum in eodem instanti sequitur sententiae executio, anima abducitur vel ad coelum, vel ad purgatorium, vel ad infernum. Quid autem importet abductio ista, iure meritoque iam quaeritur.

Dupliciter de coelo et purgatorio et inferno sermo esse potest. Primo quidem sub ratione speciali, secundum quod his nominibus importatur vel beatitudo vel poena seu temporalis seu aeterna. Alio modo sub ratione communi, secundum quod coelum et purgatorium et infernus dicunt locos quosdam corporeos animabus post mortem assignatos, prout fert constans tum Patrum tum theologorum aestimatio, a qua procul dubio non sine magna temeritate quispiam recederet. Cum autem acceptio prior futura sit obiectum trium quaestionum subsequen-
tium, id unum in praesenti discutiendum restat: quo nimirum pacto separatae a corpore animae alicui loco corporeo deputari possint, et in locum illum quem sententia in particulari iudicio lata determinat, de facto transmittantur.

In quo quidem necesse est prae primis meminisse: «Quod
« in divinis non oportet ad imaginationem deduci, et similiter
« nec in incorporalibus omnibus, quia cum imaginatio sit se-
« quela sensus, non potest extendi ultra quantitatem quae est
« qualitatuum sensibilium subiectum. Hoc autem quidam non
« attendentes nec imaginationem transcendere valentes, non
« potuerunt aliquid intelligere nisi per modum rei situalis, et
« propter hoc quidam antiqui dixerunt quod illud quod non est
« in loco, non est. Et ex simili errore quidam moderni(dixerunt
« quod angeli absque creatura corporali esse non possunt, in-
« telligentes angelos tanquam ea quae imaginaverunt situaliter
« distincta » (1). Neque in hac parte discriminatur ab angelis

L

(1) S Thom, de Pot. Q. 3, a. 19

anima separata, nam et ipsa transcendit totum genus extensionis ac spatii, et secundum se nullibi est. nec habet aut habere potest quamlibet localem distantiam vel indistantiam ad quemlibet locum corporeum. Nihilominus, per quamdam ad locum habitudinem quae semper cogitanda est extra omnem ordinem situs et circumscriptionis et contactus quantitative in loco esse potest, *modo spiritualibus substantiis conveniente qui nobis plene manifestus esse non potest*, inquit S. Thomas Suppl. Q. 69, a. 1; imo. ut adiciere licet, modo qui adhuc obscurior nobis est quantum ad animas quam quantum ad spiritus angelicos.

Et quoad angelos quidem ea assignatur ratio coniunctionis cum loco, quae consistit in contactu virtutis: ut scilicet angelus ibi per suam essentiam esse dicatur, ubi est corpus cui suam virtutem immediate applicat, actu operando in illud; ibi vero per potentiam, ubi etsi actu non operetur, adhuc tamen ad operandum habet virtutem expeditam. Et sic intelligitur quod legitur Apocal. XX-2, de dracone ligato per annos mille et misso in abyssum, pro quanto ligata fuit eius virtus ne extra locum inferni operari valeret. Sic etiam intelligitur deprecatio daemonum qui. Luc. VII-31. rogabant Christum *ne imperaret illis ut in abyssum irent*. Nam cum daemonibus duplex locus debeat. unus quidem ratione suae culpae, et hic est infernus, alius autem ratione exercitationis humanae usque ad diem iudicii. et hic est caliginosus aer: magnam sibi poenam reputabant. si forte fuisset impedita eorum virtus ne exiret in actum in loco ubi hominibus nocere poterant ;1). Haec igitur est, sin unica 2);. at certe principalis ratio coniungibilitatis cum loco in spiritibus angelicis: contactu.- nimirum virtutis per operationem in corpus locatum. At de animabus separatis communiter sentiunt quod nequaquam possunt movere corpora, etiam mere localiter, quia virtus motiva animae est determinata ad illud corpus cui unitur ut forma, et nonnisi eo mediante, ad

(1) S. Thom. 1^a Part. Q. 54. a. 4.

(2) Id. Qnodd. 1. a. 4.

caetera (1). Si autem ne localiter quidem corpora movere valent, nulla in eis relinquitur activitas in materiam exteriorem, saltem quantum est ex virtute propriae naturae, et non est, opinor, imaginandum quod aliquid eis supernaturaliter a Deo conferatur in separationis statu, eo solum fine ut ad certum locum determinari queant. Quare non videtur habere magnam probabilitatem quod scribit Ferrariensis in 1. 3 c. Gent. c. 68, animas in tantum dici esse in coelo vel inferno, in quantum aliquid ibi operantur, quidquid illud sit.

Et S. Thomas quidem in prima parte, Q. 8, a. 3, triplicem modum essendi in loco assignans, per essentiam, per potentiam, et per praesentiam, de hoc tertio modo ait: « Per praesentiam
« vero suam dicitur aliquid esse in omnibus quae in conspectu
« ipsius sunt; sicut omnia quae sunt in aliqua domo dicuntur
« esse praesentia alicui, qui tamen non est secundum substantiam suam in qualibet parte domus ». Quidni igitur anima separata quae secundum se ab omni loco absolvitur, nullumque locum contactu virtutis contingere naturaliter valet, ad certum nihilominus locum definiri diceretur per certam habitudinem de genere cognitionis? pro quanto scilicet divina ordinatione determinaretur ad cognoscendum in particulari illa sola quae in eo loco sunt, quae in eo contingunt, quae eadem secum relatione ad eum referuntur, ipsum locum iam in prospectu habens velut appropriatum sibi? Forte aliquid plus dicendum est, sed de hoc quod plus est, simpliciter fatebor ignorantiam meam. Et ideo, nihil in hac parte temere vel affirmando vel negando, sed ea tantum asserendo quae ad propositum revera sufficiunt, ut ex post dicendis apparebit, dico animam statim post particulare indicium proportionaliter adscribi loco vel paradisi vel purgatorii vel inferni, sicut nunc adscribimur loco terrestri *secundum relationes intellectualis vitae*, conaturaliter segregati a conversatione eorum qui hic non degunt, et a cognitione eorum quae hic non aguntur, et a visione

(1) Vide S. Thomam, 1.^a Parte, Q. 117, a. 4. cum commentario Caietani.

eorum quae in hoc rerum ordine et complexu non comprehenduntur. Caeterum haec nunc quasi summatim sint dicta, nam pro ampliori declaratione, ad sequentes quaestiones benevolum lectorem remitto.

QUAEST III.

Tria in praesenti principaliter quaerenda occurrunt. *Primo*. an poenae inferni sint aeternae. *Secundo*, an etsi sine fine duraturae, aliquando saltem mitigandae. *Tertio*, an dividantur in poenam damni et poenam sensus, et quatenus affirmative, situe ignis gehennae, ignis verus et corporeus, an improprius et methaphoricus tantum. Circa primum autem sic proceditur.

THESIS II.

Articulus fidei catholicae est, poenas damnatorum in inferno esse aeternas, id est sine fine duraturas, et nec characterem christianitatis, nec fidem in finem usque retentam, nec exercita misericordiae opera quidquam valere ad eximendum eos qui cum reatu peccati mortalis de hac vita decesserint.

Haeresis negans poenarum aeternitatem magna ex parte coincidit cum ea quae superius. Thés. 1, §2, commemorata est. et tota de Platoniorum schola descendit, qui quamvis impunita nulla vellent esse peccata, tamen omnes omnino poenas existimabant esse purgatorias, sive in hac vita sive in futura.

Et Platonici quidem sese variis muniebant rationibus ex praepostero conceptu poenae plerumque desumptis. Inter Christianos vero, erronea opinio favorem potissimum obtinuit sub colorato praetextu misericordiae. Quo fit ut eos quos l. 21 de civ. suscipit confutandos, generali nomine *miseriordium* nuncupet Augustinus: « Tam, inquit, cum *miseriordibus* *vostris* » agendum esse video, qui vel omnibus illis hominibus quos

« justissimus index, dignos gehennae supplicio indicabit, vel
 « quibusdam eorum, nolunt credere poenam sempiternam futu-
 « ram, sed post certi temporis metas pro cuiusque peccati quan-
 « titate longioris sive brevioris, eos inde existimant liberandos». Et prius observat quod omnium misericordior videri posset Origenes, qui et ipsum diabolum atque angelos eius post graviora pro meritis et diuturniora supplicia, ex illis cruciatibus eruendos atque sociandos sanctis angelis credidit. Verumtamen, Origenis misericordia magis in superficie fuit quam in substantia. Dum enim diabolo concedebat potestatem in angelorum culmina transferri, sanctis vicissim angelis tribuebat posse in daemonum poenas decidere, et nullum finem his vicissitudinibus imponendo, faciebat sanctis veras miseras quibus aliquando poenas luerent, et falsas beatitudines in quibus securum et sine timore certum sempiterni boni gaudium nusquam haberent. Aliter itaque sentiebant misericordes illi cum quibus agebat Augustinus. Concedebant quidem, diaboli et angelorum eius esse sine fine supplicium, at non hominum; caeterum, omnium eorum qui de gehenna vel citius vel tardius liberantur, aeternam aiebant fore felicitatem. Haec iam misericordia potior. Sed si sententia ideo bona et vera quia misericors, tanto utique et melior fuisset et verior, quanto misericordior. Quidni ergo extendebatur ad damnatos angelos, saltem post multa atque prolixa quantumlibet saecula liberandos? aut quid est quod fons huius misericordiae ad universam naturam manabat humanam. et cum ad angelicam ventum esset, statim arescebat? Profecto, si in causa erat misericordia, debebant se ulterius miserando porrigere, et ad liberationem ipsius quoque diaboli pervenire (1).

At re quidem vera, non solo misericordiae affectu *misericordes illi* movebantur, et aliam profundiore, longeque vivaciorem erroris radicem statim tangens Augustinus, addit: « Sunt etiam, quales in colloctionibus nostris ipse sum expertus, *qui moribus improbandi sunt, et a(jendo causam suam...*

(1) August. l. 21 de civ. c. 17.

›. dicunt de malis et infidelibus hominibus divinitus quidem verum praedictum esse, quod digni sunt poena, sed cum ad iudicium ventum fuerit, misericordiam superaturam.... Humana quippe circa solos homines moventur misericordia, *et causam maxime ayant suant, per generalem in aenus hu-* « *manum quasi Dei miserationem, impunitatem falsam suis* » *perditis moribus pollicentes* ». Proinde cum de sua ipsorum causa essent solliciti, non adeo tenaces se ostendebant generalis principii liberationis hominum universorum. Sed erant alii qui liberationem promittebam « tantummodo Christi baptisma- » te ablutis qui participes fiunt corporis eius, quomodolibet « vixerint, et in quacumque impietate fuerint » (1). Alii, qui hoc nec omnibus habentibus baptismum Christi et eius corporis sacramentum. « sed solis catholicis, quamvis male viventibus » pollicebantur 2). Alii, qui hoc nec omnibus catholicis, sed iis solis qui pro peccatis suis facere dignas eleemosynas non negligunt. vel qui iniurias fratribus ignoscendo dimittunt: « Putant, eis qui perditae vixerint donec claudant diem vitae » huius extremum, qualiacumque et quantacumque fuerint, omnia peccata dimitti, si hoc tantummodo custodire meminerint, « ut quando ab eis veniam petunt qui eos peccato qualitercum- » que laeserunt, ex corde dimittant » (3). Ergo a primo ad ultimum. facile tandem concedebatur malos omnes arsueros illius aeternitate supplicii, modo semper exciperetur ea hominum maiorum categoria, ad quam pro suo quisque studio vel conditione se videbat adscribendum. Et sic etiam est, saltem quod attinet ad formalitatem principii, usque in praesentem diem. Plerique enim perditae viventes, et a mala sua vita retrocedere minime intendentes, molestam aeternae damnationis comminationem remove-re volunt. Ideo, vel evangelii fidem simpliciter respuunt, vel in evangelio quaerunt unde sibi et aliis fucum faciant, per ea media quae ars critica suis electis cultoribus abundanter ac copiose iam nunc suppeditat.

(1) August, ibid. c. 19.

(2) Ibid. c. 20.

(«) Ibid. c. 22.

Sed contra hos omnes est aperta totius Ecclesiae per orbem dispersae praedicatio. Cui accedunt quoque, turn solemnes oecumenlcorum conciliorum definitiones, tum expressus symboli fidei articulus. Nam in decreto Concilii Florentini sic habetur: *Diffinimus insuper... illorum animas qui in actuali mortali peccato vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, poenis tamen disparilius puniendas*. Turn de poenis eorum qui cum actuali seu personali mortali peccato decedunt, in Concilio Lateranensi IV cap. *Firmiter*, specialiter sic statuitur: *Firmiter credimus et simpliciter confitemur quod... omnes (tam reprobis quam electi) cum suis propriis resurgent corporibus quae nunc gestant, ut recipiant secundum opera sua, sive bona fuerint sive mala, illi cum diabolo poenam perpetuam, et isti cum Christo gloriam sempiternam*. Accedit et expressus symboli fidei articulus: *El qui bona egerunt, ibunt in vitam aeternam, qui vero mala, in ignem aeternum. Haec est fides catholica quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit*.

**Quod poenarum aeternitas dogma est in Sacris Scripturis
perspicue et evidenter propositum.**

In primis perspicue et evidenter proponitur in evangelio, Matth. X.XV-41, ubi index reprobis dicturus praedicatur: *Discedite a me, maledicti, in ignem, aeternum qui paratus est diabolo et angelis eius*. Quod ne de igne tantum, non autem de supplicio quis acciperet, postea subiecit Dominus: *El Hunt hi in supplicium aeternum, iusli autem in vitam aeternam*. Οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. Quapropter nihil nobis ulterius declarandum relictum fuit nisi potestas vocis αἰώνιον, quam Vulgata reddit *aeternum*, et catholica Ecclesia semper intellexit, ut quae ducationem importet plane interminabilem et omni fine carentem. Porro ad huius rei eviden-

tiam, de significatione vocabuli αἰών, a quo αἰώνιο derivatur, per prius quaerendum est (1).

Αἰών in evangelic dupliciter accipitur. Piimo pro saeculo praesenti, cuius consummatio et finis annuntiatur in glorioso adventu Christi (ὁ αἰών οὗτο : Matth. XI1-32; XI11-22. 39, 49; XX1V-3; XXVIII1-20. Luc. XV1-18; XX-34). Secundo pro saeculo futuro, quod etsi habeat initium, nullum tamen habiturum est finem (ὁ αἰών δ ἐρχόμενὸ : Matth. XI1-32. Marc. X-30. Luc. XVIII1-30; XX-35). Insuper, αἰών consideratur vel a parte ante, vel a parte post. Si a parte ante, dicit totam durationein quae praecessit a constitutione mundi, vehit Lue. 1-70: *Qui a saeculo sunt*, αἰών: , *prophetarum eius*: et Ioan. 1X-32: *4 saecula*, -r/y αἰωνο . *non est auditum quia Quis aperuit oculos caeci nati*. Si autem a parte post, tunc significat, vel totam durationein quae usque ad huius mundi finem extenditur, vel durationein aeternam, id est absolute interminatam atque interminabilem, prout sermo est vel de praesenti saeculo, vel de venturo. Exemplum prioris significationis est, Ioan. XIV-16: *Et alium paracletum datât vobis, ut maneat vobiscum in aeter-*

(1) « Αἰών non simplici notione gaudet, nam modo finitum
« tempus, modo indefinitam, modo infinitum sonat. Aristoteles in
« primo de Coelo factam putat vocem αἰών ab ὦν, quo aeter-
« nitatis notio continetur. Hanc originationem deinde usurparunt
« Plotinus, Proclug, et alii. At eo tamen vocabulo utrumque tcm-
* pus exprimi fatetur iditlem Aristoteles. Ab α·ών prodiit latinum
« *aevum*. Aevum igitur, ut αἰών, multiplicem habet vim, modo
« tempus tine carens, modo terminatum designans. Saepe pro aetate
« adhibetur; unde *longaevus, grandaevus, coaerus*. Ab aevo *aevitas*,
« et per contractionem *aetas*, cuius idem est intellectus ac aevis,
« nam modo tempus aeternum, modo circumscriptum sonat. Ab
« aevo itidem *aeviternus* et per syncopen *aeternum*, qua voce tem-
« pus etiam finitum aliquando exprimitur. Errant inulti, qui ab
« *aeternus* factum putant *sempiternus*. Repugnat modulus syllabae
« secundae quae corripitur. *Sempiternus* fit a *semper*, ut ab *heri*,
« *hesternus*, a *diu. diurnus*, auctore Prisciano ». Huetius, Origenian. 1. 2, c. 2. Q. 11, n. 26. — Quidquid vero sit de his etymologiis, patet evidenter quod non ex sola materiali acceptione vocum quidquam certi ac definiti erui potest, sed videndum quomodo in evangelio, et generatim apud auctores N. T. accipiat primo terminus αἰον, tum qui ab eo derivatur, αἰώνιο .

num, εἰ τὸν αἰῶνα. Cbi promittit Dominus Spiritum Sanctum apostolis et successoribus eorum in ordine ad magisterium veritatis; quod quidem magisterium cum non sit nisi in praesenti tempore exercendum, constat quod εἰ τὸν αἰῶνα idem nunc valet ac ἕω τῇ συντέλεια τοῦ αἰῶνος apud Matthaeum. Exemplum vero posterioris significationis est in his et similibus: *Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet τὸν αἰῶνα*, Ioan. IV-13. *St quis manducaverit ex hoc pane, rivet ε? zlù'z*, ibid. VI-52. *Ego vitam aeternam do eis, et non peribunt =«; τὸ' αἰῶνα, et non rapiet eas quisquam de manu mea*, ibid. X-28, etc. etc. Hactenus de nomine substantivo αἰών, in quo constat semper importari quiddam interminatum, sin minus absolute, at saltem respective, id est intra proprium ordinem propriamque lineam uniuscuiusque aevi.

Nunc ergo de adiectivo αἰώνιο, proportionaliter dicendum est. Semel usurpatum invenitur pro duratione increata seu divina, quae tam initio quam fine caret: *Secundum praeceptum aeterni Dei*, τοῦ αἰωνίου Θεοῦ, inquit apostolus, Rom. XVI-26. Alibi accipitur pro duratione creata, sed semper interminata, eo nimirum interminationis modo quem creatae durationis conditio fert. Nam creata duratio aliter habetur pro interminata a parte ante, et aliter a parte post. A parte ante, si nulla anteriori duratione praecedatur, sed ab exordio omnium omnino temporum currat. A parte post, si nullam subsequenter durationem patiatur aut pati possit, sed sine meta seu limite in sempiternum extendatur. Priori igitur modo (a parte ante) sumitur nomen adiectivum αἰώνιο in tribus locis N. T. Primus est Rom. XVI-25: *Secundum revelationem, mysterii temporibus aeternis taciti, γοοω.α* αἰωνίοι σεσιγημενοῦ, id est, in omnibus retro temporibus absconditi, et nunc primum patefacti. Duo alii sunt. 2 Tim. 1-9, et Tit. 1-2: *Ante tempora saecularia (aeterna)*, ἔμπροσθεν αἰώνων. id est ante omnia saecula, seu ante initium totius durationis. At altero modo (a parte post), accipitur in aliis locis omnibus, ubi constanter importat permanentium illam absolute interminabilem quae futuri aevi propria est, et

semper intelligitur in oppositione ad ea quae «licuntur[^]ιωτικά(I), κοσμικά 2). πρόσκαιρα (3). sive temporalia. *Non contemplativis nobis quae videntur*, inquit apostolus Cor. IV-18, *sed quae non videntur. Quae enim videntur, temporalia sunt; quae autem non videntur, aeterna.* Τα γὰρ βλεπομένα πρόσκαιρα δε μή βλεπόμενα αιώνια. Hinc vita aeterna, ξωή quae singulis fere evangelii paginis, ut proprium novi et aeterni testamenti praemium annuntiatur. Hinc aeterna tabernacula. αιώνιοι σκήναι, in qua recipient nos amici facti de mammona iniquitatis. Hinc aeternum regnum Domini nostri et Salvatoris I. C. αιώνιο βασιλεία, in quod nobis 2 Petr. 1-11 ministratur introitus, quodque Luc. 1-33 expresse dicitur fore sine fine. Hinc Quoque το πυρ το αιώνιον, hinc κόλασι αιώνιο, ignis aeternus, supplicium aeternum, quod plane necesse est tanquaiu omni termino et fine cariturum accipere.

Et confirmatur evidenter quia eadem sententia, eodem verbo. eodem demum tenore, impiis denuntiatur supplicium aeternum, quo iustis vita aeterna. Sed quis unquam vel verosimiliter imaginari potuit quod vita aeterna iustis in evangelio repromissa aliquando esset finem habitura? Recte ergo Augustinus, contra Origenistas, n. 7: « Quisquis, inquit, prudenter advertit quod dictum est: *ife in ignem aeternum*, illud esse dictum quod non habet finem, a contrario probat eo ipso loco « evangelico de vita aeterna quam iusti accepturi sunt; non enim et ipsa habet finem. Ita enim conclusit: *Ibunt illi in ambustionem aeternam, iusti autem in vitam aeternam.* In utroque Graecus αιώνιον habet. Si misericordia nos provocat credere, non futurum impiorum sine fine supplicium, quid de praemio iustorum credituri sumus cum in utraque parte, eodem loco, eadem sententia, eodem verbo pronuntietur aeternitas? An iterum etiam iustos ex illa sanctificatione et vita aeterna in peccatorum immunditiam atque in mortem relap-

(1) 1 Cor. VI-3.

(2) Tit. II-12.

(3) 2 Cor. IV 18, Heb. XI 30. etc.

«suros esse dicemus? Absit hoc a Christianae fidei sanitate. Utrumque igitur sine tunc dictum est aeternum,' hoc est, αἰών^ν, « ne cum diaboli poenas dolemus, de regno Christi dubitemus ».

Sed si supplicium aeternum pro supplicio interminabili accipere repugnas, effugia quaerens quibus evangelicam auctoritatem tuis praeiudiciis utcumque accommodes, quale tandem effugium tibi relinquetur in eo quod legitur apud Marcum 1X42? *Et si scandalizaverit te manus tua abscide illam; bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum; bonum est tibi claudum introire in vitam aeternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. Quod si oculus tuus scandalizat, te, eiice eum: bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur.* Sane vero, quaecumque demum poena significata sit nomine vermis atque ignis, si non morietur nec extinguetur, sine fine praedicta est. Et quasi non suffecisset dixisse semel, ter repetitum est; imo vero, singulis quoque vicibus ter replicata sunt ea quae ad interminabilitatem spectant: ignis inextinguibilis, ignis qui non extinguitur, vermis qui non moritur. « Non eum piguit, ait Augustinus l. 21 de civ. c. 9, uno loco eadem verba ter dicere: quem non terreat ista repetitio, et illius poenae comminatio tam vehemens ore di- « vino? ».

Sed et idem dogma inculcatur Matth. III-12: *Permunda- bit aream suam, et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Idem, 2 Thess. 1-8: *In flamma ignis dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, et qui non obediunt. evangelio D. N. I. C. Qui poenas dabunt in interitu aeternas a facie Domini, cum venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt.* Idem, Apocal. XIV-11: *Et fumus tormentorum eorum ascendet in saecula saeculorum.* Et infra, XX-9 et seq., ubi sermo est de

stagno ignis in quo *bestia et pseudopropheta cruciabuntur die et nocte in saecula saeculorum*, et deinde additur quod in hoc stagnum mittetur omnis qui. indicio lacto, non inventus fuerit in libro vitae scriptus.

Idem quoque apud Daniele, XII-2: *Et multi de his qui dormiunt in terrae pulvere evigilabunt (1), alii in vitam aeternum. et alii in opprobrium ut videant semper (2). Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, et qui ad iustitiam erudiunt mullos, quasi stellae in perpetuas aeternitates.* Idem demum apud Isaia, tum in fine totius prophetiae unde desumpta sunt ea quae de immortali verme et inextinguibili igne a Christo supra relata sunt, tum etiam XXXIII-14, ubi ad hypocritas dicitur: *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* Ubi vides duo testamenta in eadem plane collineare sententiam, et tremendam veritatem iis denuntiare terminis, qui nulli glossae, interpretationi, vel emollitioni relinquunt locum.

**Quod dogma aeternitatis poenarum semper fuit
in aperta et explicita Ecclesiae praedicatione.**

Augustinus l. de haeresibus c. 43, Origenistarum errorem referens ait: ‹ Sunt huius Origenis alia dogmata quae catholica Ecclesia omnino non recipit...., maxime de purgatione et liberatione... Quis enim catholicus Christianus vel doctus vel indoctus non vehementer exhorreat eam quam dicit purgationem malorum, id est, etiam eos qui hanc vitam in flagitiis

(1) Multi, inquit, id est mortui qui multi sunt; omnes enim resurgent. Sic Apostolus Κοιη. V, multos dicit pro omnibus, et vice versa: *Unum hominem peccatores constituti sunt multi.* Et paulo post: *In quo omnes peccaverunt.*

(2) Quidam, ubi nos legimus: *ut videant semper*, legunt: *ut vileant semper*, id est, ut in perpetua vilitate et contemptu sint. Sensus tamen non variatur, quia qui resurgunt in opprobrium ut videant semper, ad hoc resurgunt ut sui opprobrii oculati testes in sempiternum existant.

« et facinoribus et sacrilegiis atque impietatibus quamlibet
 « maximis finierunt..... purgatos atque liberatos regno Dei lu-
 « cique restitui?.... De qua vanissima impietate adversus phi-
 « losophos a quibus ista didicit Origenes, in libris de civitate
 « Dei diligentissime disputavi». (1). Nunc autem quam recte
 prava haec opinio inter haereses ab Augustino recenseatur, ma-
 nifeste apparebit percurrenti monumenta praedicationis eccle-
 siasticae inde ab intio. Ex quibus selecta quaedam testimonia,
 quantum instituti nostri brevitās patitur, iam accipe.

Irenaeus l. 2 c. haeres, c. 28, n. 6: « Quoniam quidem
 « transgressoribus ignis aeternus praeparatus est, et Dominus
 « manifeste dixit, et reliquae demonstrant Scripturae ». Et l.
 3, c. 13, n. 3: « Omnis maledictio decurrit in serpentem qui
 « seduxerat eos (protoparentes...). Hoc idem autem et Domi-
 « nus in evangelic his qui a sinistris inveniuntur, ait: *Abite,*
 « *maledicti, in ignem aeternum, quem praeparavit Pater meus*
 « *diabolo et angelis eius*, significans quoniam non homini prin-
 « cipaliter praeparatus est aeternus ignis, sed ei qui seduxit...
 « quem quidem (ignem) juste percipient etiam hi qui simili-
 « ter ut illi (angeli apostatae), sine poenitentia et sine regressu
 « in malitiae perseverant operibus ».

Tertullianus in Apologetico c. -45, ostendens innocentiam
 vitae apud Christianos, non ex timore hominis, sed ex reve-
 rentia Dei provenire: « Enimvero, inquit, nos qui sub Deo
 « omnium speculatore dispungimur, quique aeternam ab eo
 « poenam providemus, merito soli innocentiae occurrimus, et
 « pro magnitudine cruciatus, non diuturni, verum sempiterni,
 « eum timentes quem timere debebit et ipse qui timentes iu-
 « dicat. Deum, non proconsulem timentes ».

Cyprianus de laude martyrii c. 8 declarat qua ratione non
 sit corporum nostrorum casus pertimescendus, aut de interi-
 menda carne admittendus dolor: « Quid enim tibi cum hac
 « luce, cui lux aeterna promissa est? Quid cum hoc vitae na-
 « turaeque commercio, quem coeli amplitudo deposcit? Sane

(1) Ubi supra. l. 21 per totum.

« teneat cupiditas vivendi, sed quos inexpiabili malo saeviens
 « ignis aeterna scelerum ultione torquebit. Teneat cupiditas
 « ista vivendi, sed quibus et mori poena est. et durare (post
 « mortem) tormentum». Et l. de mortalitate c. 14: «Mori ti-
 « meat... qui ad secundam mortem de hac morte transibit. Mori
 « timeat, quem de saeculo recedentem perennibus poenis aeter-
 ti na flamma torquebit ». Et l. ad Demetrium c. 24: « Quae
 « tunc erit fidei gloria, quae poena perfidiae, cum indicii dies
 « venerit?... Cremabit addictos ardens semper gehenna, et vi-
 « vacibus flammis vorax poena, nec erit unde habere tormenta
 u vel requiem possint aliquando vel finem. Servabuntur cum
 t corporibus suis animae infinitis cruciatibus ad dolorem... In
 « aeternam poenam sero credent, qui in vitam aeternam cre-
 u dere noluerunt ».

Arnobius l. 2 apologiae adversus Gentes c. 14. Ius pa-
 ganos increpat veritis: -Audetis ridere nos (christianos),
 « cum gehennas dicimus, et inextinguibiles quosdam ignes, in
 « quos animas deiici ab earum hostibus inimicisque cognovi-
 u mus? Plato idem vester in eo volumine quod de animae im-
 - mortalitate composuit, non Acherontem, non Stygem, non
 « Cocytum fluvios nominat, in quibus animas asseverat volvi
 « mergi, exuri? ».

Hilarius in Matth. c. 5. n. 12: « Igitur requies nulla
 « gentibus (id est pagano more vita functis), neque mortis, ut
 « volunt, compendio quies dabitur, sed (in resurrectione) cor-
 « poralis et ipsis aeternitas destinabitur, ut ignis aeterni in
 ipsis sit aeterna materies, et in universis sempiternis exercea-
 « tur ultio sempiterna. Si igitur gentibus idcirco tantum indul-
 « ge!ur aeternitas corporalis. ut mox igni indicii destinentur,
 « quam profanum est. sanctos de gloria aeternitatis ambigere,
 t cum iniquis aeternitatis opus praestetur ad poenam ».

Pacianus in Paraenese ad poenitentiam c. 11-12: «Timete
 « igitur, dilectissimi, insta indicia, properat iam tempus extre-
 « rnum.... Post animarum tempestiva supplicia, redivivis quo-
 « que perpetua corporibus poena servatur. Nemo Tityi iecur
 « credat, et Vulturem poetarum. Ipse sibi materiam recrescen-

u tium corporum reparat ignis aeternus... Mementote, fratres,
v quia apud inferos exomologesls non est... Saeculares ecce
« ignes timemus, et carnificum ungulas expavescimus, compa-
« rate cum Ids aeternas torquentium manus, apicesque flarn-
« marum nulla aetate morientium ».

Cyrillus Hierosolymitanus, catech. 13 n. 38: « Si crucem
« negaveris, manebit te ignis aeternus. Dura dico ne tu dura
« expertare ». Et catech. 15, n. 26: « Tremendum vere iudi-
« cium est, et propter ea quae denuntiantur secutura, verus ti-
« mori locus. Regnum coelorum proponitur, et ignis aeternus
« praeparatus est ». Et catech. 18, n. 19: « Resurgemus igitur,
« aeterna quidem omnes, non omnes vero similia habentes cor-
« pora. Verum si quis iustus est, coeleste corpus accipiet, ut
« possit cum angelis digne una versari. Si quis autem pecca-
« tor est, corpus accipiet aeternum, perpetiendae poenae ca-
« pax, ut in igne aeternum combustus nunquam absumatur ».

Rasilius, Regul. brevior, c. 267: « Cum igitur Deus pro-
« nuntiet hos in supplicium aeternum ituros.... hoc quoque u-
« nuru est ex artificiis diaboli, ut plerique homines velut obliti
« tot et talium Domini verborum, quo maiore cum audacia
« peccent, supplicii sibi finem praescribant. Etenim si aeterni
« supplicii futurus est aliquando finis, finem utique habitura
« est etiam vita aeterna. Quod si non possumus illud de vita
« aeterna intelligere. qua ratione supplicio aeterno adscribitur
« finis?... Quamobrem illud, *multis et paucis vapulare* (Luc.
« XII-47), iterum dico, nequaquam porrigi aut compleri ac fi-
« niri tempus, sed supplicium diversum esse significat ». Et
hornil. in Psalm. 28, n. 8: « Ad aliquod peccatum impelli cum
« te videris, horrendum illud et intolerabile Christi tribunal,
« quaeso, cogita.... postremo supplicium omnium gravissimum.
« probum illud et dedecus sempiternum. Haec time, et hoc
« timore eruditus, quasi freno quodam a pravis concupiscens
« tiis luam cohibe animam ».

Ambrosius in Psalm. 118, Serm. 21, n. 8, sanctum esse
docet timorem poenarum aeternarum, ei in ipsis martyribus
quoddam principium invictae constantiae: « Pone, ergo, inquit,

.. martyrem inter pericula constitutum... 'one, inquam, cir-
 « cumspectantem omnia plena supplicii, deinde cogitantem
 « mandata divina, illum ignem perpetuum, illud sine fine in-
 « cendium perfidorum, illam poenae recrudescantis aerumnam;
 trepidare corde, ne dum praesentibus cedit, perpetuis se de-
 dat exitiis; perturbari animo, dum futuri iudicii rhom-
 « phaeam illam terribilem quam conspectus sui acie contuetur.

Nonne hanc trepidationem fiduciae viri constantis aequabis?
 « In eundem concurrit effectum confidentia cupientis aeterna.
 « et divina trepidantis » (1).

Nazianzenus Orat. 10. n. 36. duplicem ignem distinguit,
 unum mysticum ad quem mittendum Christus in terram ve-
 nit. alterum de quo subiungit: « Est alter ignis non purgans,
 « sed scelerum vindex: sive Sodomiticus ille, quem sulphure
 et procella permixtum Deus in peccatores omnes fundit, sive
 ille qui dialolo eiusque angelis paratus est. sive etiam ille qui
 ante faciem Domini procedit, et in circuitu inimicos eius in-
 « flammat, sive denique ille omnibus his formidabilior, qui cum

1) Immerito Petavins l. 3 de angelis, c. 7. n. 12, et post
 eum Huetins in Origenianis, Ambrosium traducunt tanquam in Ori-
 genis dogma propendentem, propter ea quae leguntur in sermone
 praecedenti (Serm. 20 in Psalm. 118. n. 23). *de divite erangelico
 qui lret peccator, poenalibus urgetur aerumnis, ut citius possit era-
 dere.* Id nimirum accipiunt velut dictum de divite epulone, qui
 Luc. XVI, sepultus est. in inferno. Sed hoc plane voluntarium est,
 praesertim cum de hoc epulone signanter dicat Ambrosius in Luc.
 l. 8. n. 18: « Inter hunc igitur divitem et pauperem (Lazarum)
 chaos magnum est quia post mortem nequeunt merita mutari ». *Itaque
 dives ille qui in evangelio secundum Ambrosium, poenalibus
 urgetur aerumnis ut possit citius a poenis absolvi, ipse est de quo
 in alio l. c. XII-16: Hominis cuiusdam divitis uberes fructus
 ager attulit. Ht cogitabat intra se dicens: Quid faciam quia non habeo
 quo congregem fructus meos?... Et dicam animae meae: Anima,
 habes bona posita in dies plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare.
 Dirit autem illi Deus: stulte, hac nocte animam tuam repetent a te.*
 Et haec est medicinalis aerumna qua urgetur homo adhuc in via
 constitutus, non qua liberatur homo in peccato iam defunctus. Haec
 amara cogitatio divinitus immissa, qua turbatur in sua securitate
 ille qui mundo fruebatnr, ut possit poenas aeternas evadere, et pur-
 gatorias citius transilire.

DE 1XEERNO

« insomni illo verme coiiiiinctus est, nec unquam exstinguitur,
« verum in sceleratorum hominum poenam perennis est et sern-
« pitermis. Hi enim munes eam vim habent, ut perdant ac de-
« leant, nisi tamen hoc quoque loco quispiam ignem mitiorem,
«et ut puniente dignum est, malit intelligere » (1).

Chrysostomns, Paraenes. ad Theodorum lapsum, l. JE
3: « Ilum· (indicem) semper cogita, necnon fluvium illum
«igneum... Qui enim semel igni traditus ab illo fuerit, nullum
«potest supplicii sperare finem. Et absurdae quidem vitae volu-
« jitates nihil ab umbris et somniis differunt. Priusquam enim
«peccata ad finem deducantur, ylelectatio voluptatis exstin-
« guitur; supplicia vero iis destinata nullum habent terminum.
« Suavitas illa brevissima, cruciatus aeternus ». Et homil. 25
ad Rom. n. 5: «Quod finem non habitura sint, audi ilium di-
«centeni: *Vermis eorum non morietur, et ignis non extingue-*

(1) Rursus glossatur Petavius super haec verba Nazianzeni, di-
cens: « Manifestum est, hoc in loco Gregorium Nazianzenum de
« damnatorum hominum poenis dubitasse, utrum sempiternae futu-
« rae sint, an ex Dei benignitate potius aestimandae, uti scilicet
« aliquando terminentur ». At quo iure manifestum hoc asserat
Petavius, aestimet prudens lector. Non enim mitior ignis τοῦτο
φιλαν&ρωπότερον, de quo in ultimo inciso, idem est cum ignibus quorum
praecessit enumeratio, πάντα ταῦτα ἀφανιστικῇ δυνάμει . ut ipsa
constructio grammaticalis luculenter ostendit. Sed cum igni mystico
quem Christus venit mittere in terram, opposuisset Gregorius ignes
scelerum vindices qui eam vim habent ut perdant ac deleant, his
Gemam accensere permittit ignem quoque mitiorem, « qui videlicet
« non perdat ac deleat, ut Sodomiticus, et qui reprobis destinatus
« est, sed qui malos in tempore ulciscatur, et a peccatis emundet,
« de quo Augustinus: Hic ure, hic seca, modo in aeternum parcas». P4d
Ita rectissime annotator editionis Benedictinae, apud Migne, P. G.
Tom. 36, coi. 412. — Adhuc magis a vero abludit Petavius, cum
carpit ea quae leguntur Orat. 39, n. 19, ubi Gregorius redarguens
Novatianos qui laboriosum poenitentiae baptismum negabant, sic con-
cludit: « In altero aevo igne fortasse baptizabuntur, qui postremus
« est baptismus, nec solum acerbior, sed et diuturnior, etc. » Quasi
diceret: Nolunt nunc ullum admittere baptismum post baptismum
aquae. At fortasse (quod eis maxime optandum est propter eam
quam supponit conversionis gratiam saltem in extremis), experi-
mento suo discent esse extremum baptismum purgatorii, eumdem-
que duriorum et diuturniorem, *qui crassam materiam instar feni
depascitur, et omnis vitii levitatem absumit.*

« tur, et: *Ibunt hi in vitum aeternant, et isti in supplicium fl-*
u ternum. Si ergo vita aeterna est, supplicium est aeternum». Et hom. 23 in 1 Cor. n. i: « Sicut enim huius vitae poenae si-
mul cum vita solvuntur, sic illic poenae aeternae erunt... Co-
et gitantes igitur benignitatis eius magnitudinem, hic illum no-
« bis propitium reddamus, et praeoccupemus faciem eius in
ci confessione, ut ne hinc abeuntes sine defensione extremum
« subeamus iudicium ». Et supra, idem dogma ex professo ex-
ponit, hom. J» per totam.

Hieronymus in Matth. « Prudens lector, attende
« quod et supplicia aeterna sini, ei vita perpetua metum dein-
« cep: non habeat ruinarum ». Et ibid. X-2X: «Futura ergo
« supplicia et poenae perpetuae, quibus peccatores cruciandi
« sunt, huius loci vocabulo (gehenna) denotantur ». Et in Isai.
cap. ull.: «Et sicut diaboli et omnium negatorum atque im-
« piorum qui dixerunt in corde suo: *Non est Deus*, credimus
« aeterna tormenta, sic peccatorum atque impiorum et tamen
« Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt atque
« purganda, moderatam arbitramur et mixtam clementiae sen-
« tentiam indicis » (1).

Cyriillus Alexandrinus in Isai. I tom. 5: « Sunt qui vo-
a lunt verba haec ad tempus consummationis saeculi referre.
« quando praevaricantium veluti membra prolicientur, qui re-
« legati sunt ad supplicium et flammam sempiternam. Illic enim
r: vermis supplicio afflictorum vivet perpetuo, et ignis non ex-
u tinguetur. Xos autem omnibus his liberabit Christus, per
« quern et cum quo I Deo et Patri... in omnem saeculo-
« rum perpetuitatem ».

il) De sententia Hieronymi circa poenarum aeternitatem pro diabolo et impiis qui dixerunt in corde sno. non est Deus, nemo sanae mentis, quod sciam, unquam dubitavit. Porro omnia loca Hieronymiana quae in contrarium afferri solent, sive ex commentariis super Isaiam l. c., sive ex commentariis super Ezechielem c. 26, sive ex 1 dialogo c. Pelagianos n. 23, aliam spectant quaestionem, in § 3 huius thesisi mox tractandam: utrum scilicet omnibus omnino qui in quocumque mortali peccato decesserint, aeternae illae poenae reserventur.

Vides ergo quanta sit testium traditionis unanimitas, nec necessarium existimo, Patrum praesertim recentiorum citationes longius protrahere. Fidenter enim dico, unum esse Gregorium Nyssenum, in cuius scriptis (1) Origeniani erroris naevi aspersi reperiuntur. Haec porro scripta ab haereticis interpolata antiqui tradiderunt. Ait Nicephorus Callistus i. 11 hist, eccles. c. 19: «Habuit autem Basilius fratres quorum unus « Gregorius fuit. Ecclesiae Nyssenae lux et ornamentum... Se- « eundus Basilius frater Petrus fuit... Accessit ad hos celebris « illa Macrina soror, cui Gregorius libellum de anima dicavit. « Ei, sicut accepi, haeretici quidam Origenica dogmata iniece- « runt » (2). Sed et Photius in bibliotheca c. 233, testatur se legisse librum scriptum a S. Germano Constantinopolitano de vera et legitima retributione quae rependitur hominibus prout vixerint. Quo in libro Germanus contendit scripta Gregorii Nyssae episcopi ab Origenis errore esse immunia: « Contra « quos (origenistas) Germanus pietatis patronus acutum veri- « tatis gladium stringens, victorem superioremque eum con- « stituit, in quem haeretica colluvies insidias strinxerat et po- te suerat... Libri autem quos insidiis excipere haeretici moliti « sunt, et quos Germanus veritatis propugnator primarius, ab « latronum insultu sine noxa servavit, sunt dialogus ad Ma- ce crinam sororem de anima, et liber catecheticus, et is qui de et perfecta vita narrationem continet ». Hucusque Photius his verbis innuens, quosnam Nysseni libros prae caeteris interpolando in rem suam trahere conati sint haeretici, eisque eripere sua defensione quae nunc amplius non extat, contendit Germanus (3). Utut vero sit. vel sola interpolationis persuasio apud catholicos obtinens, satis superque ostendit quam indubie sententia poenarum aeternarum veritatem negans, semper habita fuerit ut catholicae fidei contraria, et inter haereses quae in confesso sunt apud omnes plane annumerata.

(1) Scripta ista sunt tria: Oratio catechetica, dialogus ad Macrinani, et de perfecta vita liber.

(2) Migne, P. Gr. Toni. 98, coi. 34-

(3) Migne. P. Gr. Tom. 146, coi. 627.

**Quod poena aeterna eos omnes sine exceptione manet,
qui ex hac vita cum mortalis peccati reatu decedunt.**

Id ostenditur primo ex supra relato testimonio Marci IX-
apud Matthaeum. XVHI-S), ubi Dominus a scandalis
mundi cavere nos iubet. Si, inquit, ita est quis tibi coniun-
ctus ut manus, pes, vel oculus, scandalum autem tibi fuerit,
id est causa vel occasio peccati, rumpe consuetudinem istam,
etiamsi ex ea ruptura parem dolorem sentire debeas, ac si
erueretur tibi oculus vel al scinderetur manus. Et ratio statim
redditur, quia longe melius est hunc dolorem sustinere, quam
ire in ignem inextinguibilem, ubi vermis eorum non moritur,
et ignis non extinguitur. At quaenam esset, quaeso, consequen-
tiae ratio, si non omne mortale peccatum, cuius causa vel oc-
casio truncari hic praecipitur, hominem faceret addictum ge-
hennae ignis perpetui?

Consideranda quoque est eadem sententia in alia circum-
stantia a Christo edicta, Matth. V-27: *Audistis quia dictum
est antiquis: Non moechaberis. Ego autem dico vobis, quia
omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moe-
chatus est in corde suo. Quod si oculus tuus dexter scan-
dalizat te, erue eum et proiice abs te; expedit enim tibi ut pe-
real unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mit-
tatur in gehennam; et si dextra manus tua scandalizat te, ab-
scinde eam et proiice abs te; expedit enim tibi ut pereat unum
membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam.* Quo in loco docet Dominus, non solum externum adul-
terii vel fornicationis actum esse prohibitum, verum etiam
affectum et internum desiderium. Tum desumpta simili-
tudine ex arte chirurgorum, qui si videant per unum membrum
periclitari totum corpus, ut corpus conservent, membrum ex-
scindunt: necesse esse ait resecare omnes affectus vitii carna-
lis, quantumvis intimos, quantumvis in corde penitus recondi-
tos, ut non totus homo mittatur in gehennam. Atqui si in ge-

hennam mittitur homo propter peccata opere etiarn non consuminata, etiam ex incentivo passionis commissa, .quae conditio est diminuens peccati gravitatem), quanto magis propter alia graviora? Sequitur ergo, eos omnes in infernum revera descendere, qui cum reatu cuiusvis mortalis peccati praesentem vitam finiunt, post quam, uti iam in superioribus ostensum est, nullus est locus poenitentiae et remissioni culpaе.

Hinc Apostolus, 1 Cor. VI-9: *Nolite errare. Neque fornicarii. neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Ergo rursus, quisquis elapso tempore viae, reus invenitur alicuius e supradictis sceleribus, ita ut fornicarius, adulter, fur, rapax, maledicus, etc., vere nominetur et sit, iste absolute et in perpetuum a regno Dei in futura beatitudine manet exclusus. Sed idem est, excludi a regno Dei, et poenis addici aeternis, iuxta illud: *Ibunt hi in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam.* Ergo a primo ad ultimum, omnem hominem in mortali peccato decedentem poena manet aeterna. Quam quidem conclusionem eruit Augustinus ex alio quoque loco Apostoli Galat. V-19: « Sed iam respondeamus, inquit (1), etiam « illis qui non solum diabolo et angelis eius, sed ne ipsis qui- « dem omnibus hominibus liberationem ab aeterno igne pro- « mittunt, verum eis tantum qui Christi baptismate abluti, et « corporis eius et sanguinis participes facti sunt, quomodolibet « vixerint, in quacumque haeresi vel impietate fuerint. Sed « contradicit eis Apostolus dicens: *Manifesta sunt autem opera a carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxu- « ria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, ae- « mutationes, irae, rixae, dissensiones, sectae, invidiae, homi- « cidia, ebrietates, comessationes, et his similia: quae praedico « vobis, sicut praediri, quoniam qui talia agunt, regnum Dei « non consequentur.* Haec profecto apostolica falsa est senten- « tia, si tales post quantalibet tempora liberati regnum Dei

(1) Augustin. J. 21 tie civit, c. 25.

« possidebunt. Sed quoniam falsu non est; profecto regnum
 « Det non possidebunt. Et si in regni Dei possessione nunquam
 «erum, aeterno supplicio tenebuntur, quoniam non est locus
 » medius, uli non sit in supplicio, qui illo non fuerit constitu-
 <*tus in regno ».

contra praedicta esse potest quod legitur Math.

Discedite a me, maledicii, in ignem aeternum. Esurivi enim et non dedistis mihi manducare quasi pro solis omis-
 sis misericordiae operibus, aliqui puniantur aeternaliter, Re-
 enim vera minime id sequitur» sicut non sequitur iustos pro
 solis illis operibus esse aeternaliter praemiandos. Et recte no-
 tavit Maldonatus, Christum unam operum speciem pro toto
 genere posuisse, quemadmodum in exemplis facere consuevi-
 mus. ut inculcaret se neminem temere aut salvaturum esse aut
 damnaturum, sed solum ex causa Justissima, eaque publice et
 coram hominibus declarata, sicut in forensibus sententiis fieri
 solet. Ideo autem hanc potius quam aliam operum speciem
 proposuit, quia magis idonea videbatur, quae humano modo
 ostenderet rectitudinem indicii et sententiae aequitatem. Ju-
 stum quippe est. etiam in oculis hominum, ut qui susceperint
 Christum quando erat pauper et infirmus et nudus, adveniente
 postea die gloriae eius, ab eo assumantur, iustum quoque ut
 qui despexerint eum in diebus malis paupertatis et humiliatio-
 nis, deinde in regeneratione cum sederit in sede maiestatis
 suae, a beatitudinis consortio excludantur. Tale ergo exemplum
 positum est. in quo luculentius appareret secundum regulas
 quoque humani indicii. perfecta proportionalitas sive praemii
 sive poenae cum operibus sive meritoriis sive demeritoriis. Cae-
 terum. in una specie totum genus subintelligitur. Non ergo pro
 sola omissione operum misericordiae condemnatur homo ad ge-
 hennam. nec pro sola positione eorum liberatur ab ea.
 Cum enim illi salvandi dicuntur qui Christum esurientem ci-
 baverint, nudum vestierint, in carcere detentum visitaverint,
 sermo est de iis qui vere *Christo* in persona pauperum famu-
 lati fuerint. Uniusmodi autem famulatus nequaquam esse po-

cum perseverante voluntate laciendi ea quae prohibet et graviter reprobat lex Christi. « Ideo autem Dominus, et de-
 « xiris eleemosynas ab eis factas, et sinistris non factas se irn-
 « palaturum esse praedixit, ut hinc ostenderet quantum va-
 « leant eleemosynae ad priora delenda, non ad perpetua impu-
 « ne committenda peccata. Tales autem eleemosynas non di-
 scendi sunt facere qui vitam nolunt a consuetudine scelerum
 « in melius commutare. Quia et in hoc quod ait: *Quando uni*
 « *ex minimis meis non fecistis, mihi non fecistis*, ostendit eos
 « non facere etiam quando se facere existimant. Si enim chri-
 « stiano esurienti panem tamquam Christiano darent, profecto
 « sibi panem iustitiae, quod ipse Christus est. non negarent:
 « quoniam Deus, non cui detur, sed quo animo detur, attendit.
 « Qui ergo Christum diligit in Christiano, hoc animo ei porrigit
 « eleemosynam quo accedit ad Christum, non quo vult recede-
 « re impunitus a Christo. Tanto enim magis quisque deserit
 « Christum, quanto magis diligit quod improbat Christus» T).
 Et eodem quoque modo ratiocinandum est quoad condonatio-
 nem iniuriarum, Matth. VI-12. Condonatio enim ista impetra-
 tiva est remissionis peccatorum his qui a Deo petunt debitum
 sibi relaxari, non vero illis qui voluntate in peccato persistunt.
 Et ideo soli poenitentes per opera misericordiae consequuntur
 veniam ab aeterna poena liberantem.

At nunc occurrit Hieronymus qui in cap. ult. Isaiae, ubi
 supra, Christianos ex hoc quod Christiani sunt, seu credentes
 in Deum, videtur ab aeterna poena eximere. Et idem habet
 l. 2 apologiae contra Rufinum η. 7: « Quod autem imprecaris
 « fratribus, hoc est comminatoribus tuis, aeternos ignes cum
 « diabolo, non tam fratres mihi videris premere, quam diabo-
 li lum sublevare, cum iisdem quibus Christiani ignibus punien-
 « dus sit ». Idem quoque in dialogo contra Pelagianos n. 28,
 ubi distinguit inter impios et peccatores 2), tum concludit:

(1) August. l. 21 de civit, c. 27, r. 3.

(2) « Cuius est temeritatis, inquit, iniquos et peccatores impiis
 « inungere, qui a nobis sic definiuntur. Omnis impius iniquus est
 « et peccator, nec recipiatur, ut possimus dicere, omnis peccator

Diabolum et satellites eius omnesque impios dicimus perire perpetuo, et Christianos si in peccato praeventi fuerint, salvandos esse post poenas ». Idem rursus in commentario super Ezechielem c. 26, ubi eorum meminit qui in angustia huius saeculi constituti deducuntur ad inferos, et operiuntur abyssis tinctibusque poenarum, et trahuntur ad interiora terrae, et his copulantur qui in veteri solitudine sum, et deducuntur in lacum sive in foveam sempiternam ut ultra non habitentur a Spiritu Sancto; de quibus scriptum est; impius cum ceciderit in profundum malorum, contemnit; nec de caetero erunt in terra viventium, sed peribunt et redigentur ad nihilum, et Deo esse cessabunt: Quibus testimoniis utuntur, inquit, qui dicunt « *impiorum, et non peccatorum*, poenas esse perpetuas, qui quaesiti a Deo, non sunt inventi, et in aeternum esse cessarunt, quia suo vitio perdiderunt eum qui dicit; ego sum victa ». Haec Hieronymus, cuius sententia fuisse videtur: impios, id est infideles, incredulos, vel etiam haereticos, si noluerint ad Dominum reverti quem dereliquerunt, aeternis poenis esse addicendos; at fideles in statu peccati morientes non esse perituros in sempiternum, sed fore salvandos post poenas purgatorias. Ad hoc naevo nonnulli inter quos Maffaeius in notis et observationibus ad opera Hieronymiana (1), S. Doctorem defendere conantur. Utrum felici successu, diiudicent doctiores. Sed in omni modo, nulla contra dogma catholicum sequitur conclusio. Etenim distinctio inter impios et peccatores intellecta de his qui in mortali decedunt, in ordine ad poenarum aeternitatem, est apud caeteros Patres penitus inaudita ac peregrina. Insuper nulli omnino rationi innititur, nisi quibusdam male intellectis Scripturae testimoniis, ut evidentissime

« et iniquus etiam impius est. Impietas enim proprie ad eos pertinet, qui notitiam Dei non habent, vel cognitam transgressione mutarant. Peccatum autem et iniquitas pro qualitate vitiorum, post peccati et iniquitatis vulnera recipit sanitatem ». Et infra: « Sine lege impius est qui in aeternum peribit. In lege peccator credens in Deum, qui per legem indicabitur, et non peribit ».

(1) Migne, Patr. Lat. Torn. 23. col. 521.

UE I.XFER.XO

ostendit Augustinos in libro de fide et operibus (1,. Denique est aperte contraria turn Apostolo ubi supra, turn etiam euangelio, ubi una sola distinctio admittitur, ovium et haedorum, eorum qui bona egerint, et eorum qui mala.

C.aeterum ratio intrinseca alibi exposita, sic breviter pro-

(1) Pro distinctione inter impium et peccatorem in ordine ad poenas aeternas, Hieronymus in dialogo c. Pelag, n. 28, has rationes affert: « Scriptum est : *Multa flagella peccatoris*, et non interitne sempiternus.... Quam ob causam et in primo Psalmo canitur: *Quoniam non resurgent impii in iudicio*. Iam enim in perditionem sunt praeiudicati. *Neque peccatores in concilio iustorum*. « Aliud enim est gloriam perdere resurgendi, aliud perire perpetuo. « *Veniet*, inquit, *hora in qua omnes qui in sepulcris sunt, audient vocem eius et egredientur qui bona fecerunt in resurrectionem vitae, qui autem mala, in resurrectionem iudicii*. Unde et Apostolus eodem sensu, quia eodem et spiritu, loquitur ad Romanos: *Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt, e' quicumque in lege peccaverunt, per legem indicabuntur*. Sine lege impius est, qui in aeternum peribit. « In lege peccator credens in Deum, qui per legem indicabitur, et non peribit ». — At contra, Augustinus l. de fide et operibus c. 23 : « Nec mitior ulla conditio promittenda est, sic in Deum credere volentibus, ut permaneant in perditis moribus,... de illis (verbis) ubi Apostolus ait : *Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt: qui autem in lege peccaverunt, per legem indicabuntur*; * tamquam hoc loco aliquid distet inter perire et indicari, cum alio verbo hoc idem significatum sit. Solent enim Scripturae indicium etiam pro aeterna damnatione ponere, sicut in evangelio Dominus loquitur: *Veniet hora in qua omnes qui sunt in monumentis audient vocem eius, et procedent qui bene fecerunt, in resurrectionem vitae, qui autem male egerunt, in resurrectionem iudicii*. Neque hic dictum est: hoc qui crediderunt, illud autem qui non crediderunt, sed: hoc illi qui bene egerunt, illud qui male. Inseparabilis est quippe bona vita a fide quae per dilectionem operatur, imo vero ea ipsa est bona vita. Videmus itaque resurrectionem iudicii dixisse Dominum pro resurrectione damnationis aeternae, etc. ». — Haec si bene consideraveris, vix dubium tibi remanebit quin liber Augustini de fide et operibus conscriptus sit, sin minus in directam confutationem sententiae Hieronymi, at certe in confutationem scriptorum quae ex eodem fonte processerant. De quibus scriptis ait Augustinus ipse l. 2 Retract, c. 38 : « Interea missa sunt mihi a quibusdam fratribus.... scripta nonnulla, quae ita distinguerent a bonis operibus christianam fidem, ut sine hac non posse, sine illis autem posse perveniri suaderetur ad aeternam vitam. Quibus respondens librum scripsi... de fide et operibus».

poni potest: Quisquis peccando sese moraliter deordinat deordinatione irreparabili. interminabilem meretur poenam in foro illius cum interim iustitiae ordo subest, hoc est in furo Dei. Atqui per omne mortale peccatum homo sese moraliter deordinat ea deordinatione. quae adhuc quidem reparabilis est per accidens in praesenti vita. sed omnibus modis irreparabilis evadit, adveniente termino viae, quando liberum arbitrium non amplius mobile est circa ultimum finem, Ergo eis omnibus qui cum reatu mortalis peccati decedunt, iustissime infligitur a Deo poena sine fine duratura. Et nota quod immobilitas voluntatis post mortem non est ipsa causa meritoria poenae aeternae, absit: sed solum est conditio sub qua meritum quod ex actu peccati oritur, semper manet et nunquam removetur.

THESIS III.

Inter omnes modos quibus accipi potest poenarum inferni mitigatio, ille certo certius pro erroneo habendus est, quo de lege praesertim universali et fixa statueretur diminutio secundum tractum temporis semper progressiva, quantum ad poenas quae per se, et non per accidens tantum, luuntur in inferno.

Pluribus modis intelligi potest mitigatio poenarum in inferno. Et primo quidem, ita ut dicatur quantitas poenae in iudicio Dei non adaequari culpae, sed ex misericordia taxari infra condignum. Hunc modum multi theologi ponunt. Sic S. Thomas in prima parte, Q. 21. a. 1 ad 1.º: « In damnatione reproborum apparet misericordia non quidem totaliter relaxans, sed aliquantulum adveniens. dum punit citra condignum ». Et in Suppl. Q. 99, a. 5 ad 1.º. huiusmodi mitigationem ponit specialiter pro his qui aliqua misericordiae opera in vita sua exercuerint: « Illi, inquit, misericordiam consequentur qui misericordiam ordinate impendunt. Non autem ordinate misericordiam impendunt qui seipsos in miserando negligunt, sed magis se impugnant male agendo. Et ideo tales mi-

« sericordiam penitus absolventem non consequenlur, etsi con-
 ti sequentur misericordiam d» poenis debitis aliquid relaxan-
 « tem »¹. Hic mitigationis modus doctrinae fidei non repugnat.
 Quid autem de eo absolute sentiendum sit, difficile est dicere,
 cum ex utraque parte non contemnenda afferantur argumenta,
 et ideo tutius erit id nos Dei soliuJB scientiae derelinquere,
 cuius misericordiae et indicia in pondere sunt, solumque dica-
 mus quod humanae convenit fragilitati: *Domine, ne in furore*
luo arguas me, neque in ira hia corripias me.

Alio modo intelligi posset poenas diminutum iri. idque
 iam processu temporis, quod praecedens modus non ponebat:
 ut si dicantur venialia puniri in inferno poena tantum tempo-
 rali, itemque mortalia quoad culpam iam dimissa, in iis scilicet-
 qui satisfactione nondum praestita, iterum peccant mortaliter,
 et pereunt. Et sane, si etiam in inferno non est nisi temporalis
 poena pro eiusmodi peccatis, statirn sequitur diminuendas esse
 poenas post solutionem debiti quod eis respondebat. Porro iste
 quoque modus absque ulla censura sustinetur a pluribus theo-
 logis, duce Scoto in IV, Dist. 21. Quamquam non videatur ad-
 modum probabilis, ut dictum est in tractatu de peccatis, thes.
 10 § 2. Vide rationes ibi expositas, quae etsi sola venialia di-
 recte respiciant, possunt etiam residuo reatui mortalium facile
 applicari. « Si enim, inquit Estius iiii IV, I). '16, § 3, satisfacere
 « quis Deo non potest in hac vita dum est in affectu mortalis
 « peccati, multo minus satisfacere poterit in inferno, cum eo-
 « rum qui in inferno sunt, nulla possit esse cum Deo amici-
 « tia, nec ullum amicitiae desiderium, sine quo tamen fieri
 « non potest ut quis Deo satisfaciat ». Quidquid vero sit, non
 haec est poenarum mitigatio quantum ad peccata quae *per se*
 in inferno puniri debent et puniuntur.

J I

Loquendo igitur de poenis per se in inferno luendis, fue-
 runt quidam veteres scholastici qui successivam mitigationem

Q(u:sr.

possibilem esse dixerunt, propter suffragia fidelium, ¹⁽¹ quo quidem nitebantur tum apocryphis quibusdam historiis; tum auctoritati Augustini dicentis quod quibus prosunt suffragia, *unt ad hoc prosunt ut sit plena remissio, aut certe ut tolerabilior pal ipsa damnatio* (1); tum denique auctoritati ipsius Scripturae 2 Much. Nil-40, ubi laudatur Iudas Machabaeus de eo <ptod miserit duodecim millia drachmas argenti Ierosolymani offerri pro peccatis illorum interfectorum qui sub tunicis suis absconderant donaria idolorum, *a quibus lei prohibebat Iudaeos*, ac per hoc, in mortali peccato defuncti» ad infernum fuerant translati.

Sed omnes istae rationes nullius plane ponderis sum. Nam de apocryphis historiis nihil certe curandum (?). Auctoritas vero Augustini non est ad rem. cum damnationem hic manifeste sumat pro punitione purgatorii, quae per suffragia quandoque totaliter expiatur, quandoque autem tantum diminuitur .3). Denique ex facto Iudae Machabaei, quacumque

U) August. Enchirid. c. 110.

Nec maioris auctoritatis sunt orationes illae quae, in vetustis quarundam particularium ecclesiarum missalibus reperiri dicuntur.

(3) Augustinus 1. c. defunctos distribuit in valde bonos, non valde malos, et valde malos, id est in eos qui sunt in beatitudine, in purgatorio, et in inferno. Tum subdit : « Cum ergo sacrificia sive « altaris sive quancumque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offerantur, pro valde bonis, gratiarum actiones sunt; pro non valde malis, propitiationes sunt ; pro valde malis, « etiamsi nulla sunt adiumenta mortuorum, qualescumque vivorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt, ut sit plena remissio, aut certe ut tolerabilior fiat ipsa damnatio ». Non solum ergo non patrociniatur Augustinus sententiae eorum qui dicebant, per Ecclesiae suffragia sublevari animas damnatorum, sed etiam ei positive contradicit: Nulla, inquit, adiumenta mortuorum, sed qualincumque solatia vivorum.

Nec meliori iure (quidquid dicat Petavius 1.3 de angelis c. 8 n. 171, afferretur auctoritas Chrysostomi in hom. 3 ad Philip, n. 4 ubi ostendit qua ratione quove modo lugendi sint mortui.

Et primo dicit esse aliquem luctum qui ipsi lugenti prodest, si nempe ploretur mortuus quia peccator defunctus est : « Nam qui « illum, inquit, hoc modo luget, multo magis ipse studium adhi-

suppositione facta, nihil concluditur, nam etiamsi concedatur peccatum horum interfectorum fuisse mortale peccatum, adhuc tamen probabiliter aestimari poterat quod ante mortem, maxime cum in ipsa pugna vidissent periculum imminere, de peccato eos poenituisset. Aderat ergo ratio sperandi quod cum pietate dormitionem accepissent, et consequenter cogitandi de suffragiis.

Quare de hac opinione dicit S. Thomas in Suppl. Q. 71 a. a: « Est praedicta opinio praesunptuosa, utpote sanctorum dictis contraria, et vana, nulla auctoritate fulta (1). Et est

« bebit ne in eadem incidat mala; terrorem tibi posthac peccatum incutiet. Luge infideles, luge eos qui nihil ah infidelibus differant qui sine illuminatione, sine signaculo decesserunt; hi vere lamentis digni, hi laerymis; extra regiam sunt una cum iis qui poenae sunt obnoxii, una cum damnatis. Luge eos qui in divitiis sunt mortui, cum ex divitiis nullum animabas suis solatium comparassent; eos quibus abluendi peccata sua potestas facta erat, et noluerunt. Hos quidem nos omnes et publice et privatim lugeamus, sed ita ut a decoro non recedatur... etc. ».

At vero, quia de nullo in particulari sciri potest an revera incurrerit aeternam damnationem, praesertim propter ultimi instantis inscrutabile secretum, ideo semper locus relinquitur luctui qui cum suffragiis coniunctus sit. Unde subiicit Chrysostomus: « Hos igitur lugeamus, opem pro viribus feramus... Non frustra haec ab apostolis sunt legibus constituta, ut in venerandis mysteriis memoria eorum fiat, qui decesserunt; noverant hinc multum ad illos lucri aecedere, multum utilitatis. Eo enim tempore quo universus populus stat manibus passis, ac coetus sacerdotalis, et illud horrorem incutiens sacrificium, quomodo Deum non placabimus pro istis orantes? ». Ubi vides Chrysostomum appellare ad traditionem apostolicam et consuetudinem universalis Ecclesiae, quae usque nunc pro omni christiano defuncto sacrificium altaris offert aut offerre permittit. Sed sicut immerito concluderes ex hac disciplina, esse nunc in fide Ecclesiae quod suffragia possunt prodesse quibuslibet defunctis, etiam damnatis ad gehennam, ita et sine causa eandem sententiam imponeres Chrysostomo, ex hoc quod adhortatur auditores suos ad orandum pro omnibus, et pro iis quoque de quorum salute nulla positiva spes, quantum est in aestimatione hominum, relinquitur.

(1) Hic iterum cave a temerariis assertionibus Petavii, ubi supra. Sine causa, ut iam ostensum est, adducit Chrysostomum hom. 3 ad Philip., quasi docuerit prodesse etiam damnatis Ecclesiae suffragia.

« irrationabilis, tum quia damnati in inferno sunt extra vincu-
 « lum charitatis secundum quam opera vivorum continuantur
 defunctis; tum quia totaliter ad vitae terminum pervenerunt,
 recipientes ultimam pro meritis retributionem, sicut et sancti
 qui sunt in patria. Quod enim adhuc restat de poena vel glo-
 « ria corporis, hoc eis rationem viatoris non praebet, cum glo-
 « ria essentialiter et radicaliter consistat in anima, et similiter
 (4) miseria damnatorum. Et ideo non potest eorum poena dimi-
 nui. sicut nec gloria sanctorum augeri quantum ad prae-
 « mium essenziale ».

Ai si praecedens sententia nullo modo sustineri potest
 quanto minus illa quorundam modernorum qui imaginantur
 progressivam eliminationem poenarum in damnatis, lege qua-
 dam universali ei fixa. Et ut vitent haeresin asserentem futu-
 ram damnatorum liberationem, ponunt diminutionis modum
 ab antiquis Porretanis aliquando excogitatum, dicentes quod
 ita proceditur in eliminatione poenarum sicut proceditur in

Nec meliori iure pr<> eadem opinione profert Damascenum in
 libro de defunctis, nullum praecisum ac determinatum locum citans.
 Sed liber ille de defunctis profecto iUe est qui alias inscribitur;
l)c iis qui in fide dormierunt, quomodo missis et eleemosynis et be-
neficientiis quae pro illis Jiunt adiiiventur (Patr. gr. Torn. 95 col.
 247. seq.). Atqui in eo libro docet quidem Damascenus, eos qui
 pro peccatis suis nondum ad plenum in hac vita satisfecerunt,
 posse adiuvari per preces propinquorum et amicorum, nusquam
 vero inter mortuos quibus suffragia prosunt, eos recenset qui de-
 cesserunt cum reatu mortalium *quoad culpam* Vide praesertim ea
 quae diserte dicit n. 21 et seq.

At praeter omnem fidem est quod dicit Petavius de Augu-
 stino: «Damnatorum animas, inquit, sublevare istis vivorum auxi-
 < Ius, eornmqne mitigari supplicia credit » Et in probationem ad-
 ducit verba Enchiridii e. 110, ubi ait Augustinus sacrificium altaris
 esse propitiationem pro non valde malis! Sed quis, quaeso, un-
 quam non valde malos, damnatos appellavit? Adhuc, eodem pruritu
 incitatus, de ipso Augustino addit idem Petavius: « Et in cap.
 112 Enchiridii concedit ut mitigari aliquantum « poenas damna-
 torum arbitremur ». Atqui, utrum hoc *concedat* S. Doctor, pru-

divisione* linearum. Quae cum sint finitae (sicut finitae quoque sunt poenae interni quoad intensitatem), tamen in infinitum dividi possunt, et nunquam per divisionem consumuntur, dum scilicet subtractio successiva iit, non secundum eandem quantitatem, sed secundum eandem proportionem; velut si primo auferatur pars dimidia totius, et secundo pars dimidia illius dimidia, et iterum dimidium dimidii, et sic deinceps in infinitum. Et similiter dicunt quod post certum tempus diminuitur uliquota pars poenae, et post aliam temporis partem, aliqua remanentis pars secundum eandem proportionem, atque ita porro, ita scilicet ut quidam ausus fuerit aliquando opinari, poenas damnatorum ad eum statum tandem posse reduci, in quo simillimae forent dolori qui apud nos ex simplici irritatione dentium innascitur.

Sed haec somnia sunt, praetereaue, nihil, nisi quod somnia ista regulae fidei omnino adversantur. Quibus tum temeritatis, tum scandalositatis, tum erroneitatis notae apprime conveniunt.

dens lector diiudicet. Agit de aeternitate poenarum contra eos qui illam non credebant : non quidem Scripturis divinis adversando, sed pro suo motu dura quaeque molliendo, et in leniorem flectendo sententiam, quae putabant in eis terribilins esse dicta quam verius, illud Psalmi 76 pro se atterentes: *Aut obiviscetur misereri Deus? ont continebit in ira sua misericordias suas?* Tum subdit: « Hoc » quidem in psalmo legitur sancto, sed de his sine scrupulo intelligitur qui vasa misericordiae nuncupantur', quia et ipsi non pro meritis suis, sed Deo miserante de miseria liberantur. Aut si hoc ad omnes existimant pertinere, non ideo necesse est ut e damnationem opinentur posse finiri eorum de quibus dictum est: « Et ibant in supplicium aeternum... Sed poeuas damnatorum certis e temporum intervallis existiment, si hoc eis placet, aliquatenus » mitigari. Etiam sic quippe intelligi potest manere in illis ira Dei, < hoc est ipsa damnatio... Manebit ergo sine fine mors illa perpetua damnatorum... quaelibet homines de varietate poenarum, de < dolorum relevatione vel intermissione *pro suis humanis motibus* » suspicentur ». In quo quidem manifestum est, Augustinum nequaquam *concedere* ut mitigari poenas arbitremur, sed pure *transmittere* id quod ad suum intentum non faciebat. Caeterum, nullum aliud fundamentum in opinione mitigationis agnoscit, praeter humanum placitum, humanainque cogitationem : *.* hoc eis placet*, inquit. Et iterum: *Pro suis humanis motibus*.

Dico primo: *nolue lemerUnits*. Num omnis propositio quae audacter >ese erigit absque fundamento contra receptam in Ecclesia sententiam, hoc nomine temeraria dicenda est. quidquid sii an graviores etiam censuras aliis ex capitibus forte mereatur, ut dictum est in tractatu de virtutibus, tlies. 13^2. Atqui omnes temeritatis conditiones in praesenti concurrunt: hinc quidem communis Ecclesiae sensus, de quo ambigere possibile profecto non est; inde vero absentia cuiuscumque rationi.-- v. .! auctoritatis, sed sola pro ratione vel auctoritate voluntas. Nam si testimonia a Petavio allata nihil faciunt pro sententia quae vult posse ex vivorum suffragiis usque ad diem iudicii aliquatenus mitigari supplicia damnatorum, mullo minus. et ne apparenter quidem, pro diminutione progressiva atque indefinita quam moderni nostri ex suo arbitrio excogitant, et suo humano affectu in medium proferunt.

Dico secundo: *nola scandulnsitafis*. Est enim scandalosa propositio, quae praebet occasionem ruinae spiritualis, inclinando ad peccata, vel avocando ab exercitio virtutum. Haec autem sententia, sub specie emolliendi ea quae a doctrina fidei deterrent incredulos, penitus enervat timorem poenarum aeternarum. et conciliat vitio securitatem, et de se nata est pertrahere in spatiosam viam de qua Dominus in evangelic: quia lata porta, et spatiosa via est quae ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Quanto ergo consultius dicerent cum Chrysostomo, hom. 9 in 1 Cor. n. 1: « Molesta sunt « haec de poenis inferni) et molestia afficiunt auditorem. Hoc « bene novi ex iis quae ipse patior. Cor enim rneum turbatur et « palpitat, et quo magis video probari id quod de gehenna dicitur, eo magis tremo et ex metu refugio. Sed necesse est « haec dicere, ne in gehennam incidamus ».

Dico denique tertio: *nola erroneitatis*. — Primo propter sententiam Christi apud Marcum. TX-42. Si enim eo modo quo isti dicunt, poenae damnatorum cum progressu temporis diminuerentur. vermis eorum semper magis ac magis mortificaretur. et ignis eorum semper magis ac magis versus totalem ex-

tionem declinaret, quidquid nunc illud sit quod vermis et ignis nomine determinate intelligendum venit Sed de verne qui semper magis ac magis elanguescit, de igne qui continuo motu semper magis ac magis consopitur, nusquam dici posset, praesertim cum tanta illa emphasi qua utitur Christus: in ignem inextinguibilem, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. — Secundo propter proportionem quae Matth. XXV-46 ponitur inter aeternum supplicium damnatorum et vitam aeternam iustorum. Nam si aeternitas vitae nullum vitae decrementum recipit in iustis, nullum quoque aeternitas supplicii in damnatis. Unde et in Apocalypsi legitur quod fumus tormentorum eorum ascendet in saecula saeculorum, et Patres ubi supra, memorant ardentem semper gehennam, et voracem vivacibus flammis poenam sine fine ac requie, et exercitam in universis sempiternis ultionem sempiternam, et alia similia quae hypothesei misericordiam nostrorum per omnia contradicunt. — Tertio denique, propter impossibilitatem blandae illius poenae quam isti imaginantur, cum perpetua exclusione a regno Dei de qua Apostolus 1 Cor. VI-9, et Galat. V-19. Nam, ut dicit Augustinus, Enchir. c. 112, etiamsi poena soia esset, quanta ibi minima cogitari potest: perire a regno Dei, exsulare a civitate Dei, alienari a vita Dei, carere tam magna multitudine dulcedinis Dei quam abscondit timentibus se, tam grandis est poena, ut ei nulla possint tormenta quae novimus comparari, si illa sit aeterna, ista autem sint quamlibet multis saeculis protrahenda.

THESIS IV.

In inferno, praeter poenam concomitantem, est poena inflictā duplex, poena scilicet damni consistens in privatione visionis Dei, tum poena sensus cuius instrumentum est ignis verus ac corporeus, miris sed veris modis torquens etiam animas et spiritus angelicos. Atque ex his omnibus poenis consurgit extrema miseria damnatorum, quae tamen non est eadem in omnibus, sed inaequalis secundum meritorum inaequalitatem.

Poenam *concomitantem* dico illam quae ex natura rei pravam voluntatem ita comitatur, ut ipsa per se prava voluntas sit huius poenae causa, noli modo meritoria, verum etiam effectiva. atque executiva. Iussisti enim, ait alloquens Deum « Augustinus l. 1 Confess, c. 12. et sic est. ut poena sua sibi « sit omnis inordinatus animus ». Et sane, sicut delectationis puritas perfectioni operationis naturali lege semper proportionatur, ita anxietas et perturbatio inordinationi eius. Nunc autem voluntas damnatorum est obstinata in malo, et ad finem pravam in quo immobiliter figitur, omnia refert, non valens amplius praeter finem illum operari 1). Cogita ergo, quantus sit vel ex solo hoc capite horror illius loci, ubi nulla et in nullo

(1; « In damnatis potest duplex voluntas considerari, scilicet voluntas deliberativa et voluntas naturalis. Naturalis quidem non est eis ex seipsis, sed ex auctore naturae, qui in natura hanc inclinationem posuit, quae naturalis voluntas dicitur. Unde cum natura in eis remaneat, secundum hoc bona poterit in eis esse voluntas naturalis. Sed voluntas deliberativa est eis ex seipsis, * secundum quod est in potestate eorum inclinari per affectum ad hoc vel illud. et talis voluntas est in eis solum mala. Et hoc ideo, quia sunt perfecte aversi a fine ultimo rectae voluntatis, neque aliqua voluntas potest, esse bona nisi per ordinem ad finem praedictam. Unde etiam, etsi aliquod bonum velint, non tamen bene volunt illud, ut ex hoc voluntas eorum bona dici possit ». S. Thom. Suppl. Q. 98, a. 1.

moralis rectitudo manet, sed sempiterna et consummata malitia inhabitat.

Verum de poena *inflicta* potissimum hic sermo esse debet, cuius scilicet efficiens causa solus Deus est, large nunc sumendo rationem efficientiae, prout se extendit etiam ad eas privationes quarum aliquis est auctor, non quidem agendo, sed potius non agendo, ut alias dictum fuit in tractatu de peccatis, ad Q. 87. Et quia haec poena est duplex, de utraque per ordinem paucis agendum est.

Poena damni consistit in definitiva exclusione ab aeterna vita, seu gloria beatitudinis.

Hanc poenam Dominus in evangelio eiectionem appellat *in tenebras exteriores*, Matth. VIII-12, XII-13, XXV-30. Nam, ut scite Maldonatus adnotat, beatitudo regni caelestis plerumque nobis exhibetur sub figura et similitudine convivii, et quidem non diurni, sed vespertini. Ratio est quia antiquus mos erat ut solemnia convivia de nocte fierent, ut apparet ex nomine coenae δειπνου quo fere semper nominantur, et ex parabola virginum apud Matth. XXV, et etiam ex Paulo qui ad receptam ubique consuetudinem alludens, in 1 Thess. V-7, ait: Qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Cum ergo solemnes coenae, utpote de nocte celebratae, copioso lampadum ornatu, tum ad necessitatem et usum, tum ad pompam et splendorem solerent illustrari, illi qui in coenaculo erant, in magno erant lumine; qui vero extra, versabantur in tenebris. Et sic etiam erit de aeterno gloriae coenaculo. Nam qui in eo admittentur, *non egebunt lumine solis, neque lumine lucernae, quoniam Dominus Deus illuminabit illos, et regnabunt in aeternum*. Qui vero foras eiecti hac beatitudine privabuntur, in densa nocte aeternum manebunt, et hoc modo idem erit, ab hoc convivio excludi, et in tenebras mitti exteriores.

Eadem poena adhuc, significatur, in sententia indicii ulti-

mi. Matth. XXV-41, quando dicet Rex his qui a sinistris erunt: *Discedite a me, maledicti*. Sicut enim iusti iubebuntur venire ut possideant regnum quod eis paratum est a constitutione mundi, id est regnum coelestis beatitudinis, ita iubebuntur mali discedere tamquam ab hoc regno exclusi. Discessus ergo a Christo rege gloriae nihil aliud importat nisi aeternae privationis poenam, quam poenam damni vocant theologi.

Item Apoc. XXI-XXII, describens Ioannes regnum in quo sancti Deo fruuntur, munditiam absolutam aeternae illius civitatis multis prosequitur. Ubique aurum mundum simile vitro mundo, ubique plateae nitidissima luce resplendent, nec sine sacro quodam terrore cogitari potest quanta sit puritas requisita ut quis ambulet per fulgentes vias, et vel appropiet ad muros quorum singuli lapides margaritae sunt. Quare ab hoc paradiso gloriae vox egreditur dicens: *Foris canes, et venefici, et impudici, et homicidae, et idolis servientes, et omnis qui amat et facit mendacium*. In quo iterum asseritur poena damni, seu aeterna exclusio ab ea Jerusalem ubi est haereditas filiorum in visione Dei.

Haec est maxima poena inferni, sive consideretur secundum se. sive consideretur ut dolorem afferens et tormentum. In quo quidem primum omnium animadvertes rationem huius distinctionis in hoc esse, quod non oportet ut omnis poena sit semper coniuncta cum dolore et tormento. Ad poenam enim sufficit ut sit contra voluntatem solum habitualement, eo modo quo contra habitualement voluntatem est privatio boni de qua dolet homo si illam cognosceret. etiamsi forte de ea non doleat quia de facto illam non cognoscit. Et sic se habet poena damni in iis qui cum solo originali decedentes, omnia bona quae naturae debita sunt possident, et de ordinatione hominis ad supernaturalem visionem gloriae nihil sciunt aut scire possunt (1). At non ita in caeteris. Quapropter alio modo consideratur haec poena secundum se, et alio modo secundum quod

(1) S. Thom, de Malo, Q. 5, a 2 3.

ex ea positivus innascitur dolor. Porro secundum se non admittit gradus, sed est eadem in omnibus, mensuram habens ex magnitudine boni cuius est privatio; cui quidem bono nihil potest comparari, ut constat.

Solum igitur superest considerata poena ista secundum quod in inferno maximam secum affert tristitiam et desperationem. Sed in ea re omnis sermo deficit, et omnis succumbit cogitatio, quia huius afflictionis gravitatem vix nos inter fascinationes mortalis vitae constituti valemus aestimare. Attende tamen illam *abyssum universae spiritualis creaturae in profundo tenebroso*, de qua alicubi meminit Augustinus (1). Re vera, tenebrosa abyssus ipsi sibi est universa mens creata, propter infinitatem quam habet, non actus, sed capacitatis seu potentiae. Vae autem ei, iterumque vae, si in hanc abyssalem vacuitatem defluat, et in ea profundetur. Et in praesenti quidam, eiusmodi tormenti adumbrationem aliquantisper experimur. praesertim cum nobismetipsis relinquimur, et ab exterioribus bonis quae nos maxime pro statu mortalitatis trahunt, sequestramur, ut locus sit dicendi cum Iob: «Cogitationes
« mea dissipatae sunt torquentes cor meum, noctem verterunt
« in diem, in tenebris stravi lectulum meum ». Verumtamen, ad inferiora et materialia nunc conversi, circa spiritualia atque invisibilia parum afficimur; atque idcirco, tanto tolerabilius portamus miseram inquietudinem nostram, quanto magis ab interioribus distrahimur et fascinatione nugacitatis illudimur.

(1) « Defluxit angelus, defluxit anima hominis, et indicaverunt
« abyssum universae spiritualis creaturae in profundo tenebroso,
« nisi dixisses ab initio, fiat lux, et facta esset lux, et inhaereret
« tibi omnis ohediens intelligentia caelestis civitatis tuae, et requiesce.
« retin Spiritu tuo qui superfertur incommutabiliter super omne mutabile. Alioquin et ipsum caelum caeli tenebrosa abyssus esset
« in se; nunc autem lux est in Domino. Nam et in ipsa misera
« inquietudine defluentium spirituum et indicantium tenebras suas
« nudatas veste luminis tui, satis ostendis quam magnam creaturam
« rationalem feceris, cui nullo modo sufficit ad beatam requiem
« quidquid te minus est, ac per hoc, nec ipsa sibi ». August. 1.13 Confess, c. 8.

Sed in futura vita alius est et essendi et cognoscendi modus, et tam cito cessante unione ad corruptibile corpus, tam cito cessat transvertens sensum inconstantia concupiscentiae. Tunc ergo in tenebrosa sui ipsius abyssonis anima damnata profundatur. et eo magis profundatur, quo maiori sensu afficitur suae potentialitatis, sciens ad quum magnam beatitudinem fuerat praeordinata; quo etiam longius a terra quietis in sempiternum repulsam se videt; quo magis de aeterno vacuo et impertransibili chao in quod decidit, sibi conscia est. Hinc, Matth. V1H-12: *Eiicientur in tenebras exteriores, ibi erit fletus et stridor dentium.* Et infra, XX11-13: *Mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus et stridor dentium.* Et rursus, \XV-30: *Elicite in tenebras exteriores, illic erit fletus et stridor dentium.* Et de poena quidem damni hactenus satis.

Sed praeter poenam damni est etiam poena sensus, quae tamen non ideo dicitur sensus, quasi esset necessario in i;nte sensitiva. Divisio enim in poenam damni et poenam sensus generalissima est. et applicatur etiam spiritibus angelicis animabusque separatis in quibus nulla sensatio esse potest. Sed sicut poena -damni consistit essentialiter in subtractione boni, id est beatitudinis, ita poena sensus in positiva inflictione eius quod extrinsecus in instrumentum punitionis adhibetur. Poena enim debet respondere culpae per quam mens non solum avertitur ab ultimo fine, verum etiam indebite convertitur in alia quasi in fines. Et ideo non solum puniendus est ille qui peccat, per hoc quod excludatur a fine, sed etiam per hoc quod ex aliis rebus sentiat nocumentum, iuxta illud Apocal. XVIII-7: *Quantum glorificarit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum*

Porro instrumentum poenae sensus dicimus esse ignem verum ac corporeum. In qua quidem assertionem etsi dogma fidei non sit. est tamen sententia adeo recepta in Ecclesia, ut maximae saltem temeritatis notam effugere non possit quisquis in contrarium opinatur. « Corporeum et materia constantem

«esse inferorum ignem, theologi hodie omnes, imo et Christiani «consentiunt», inquit Petavius l. 3 de angelis, c. 5. « Praemittendum est ignem inferni esse corporeum; quae sententia est «communis omnium scholasticorum», inquit Vasquez in primam partem, Disp. 243, c. 1. « *Ignem* corporeum hoc loco intelligi non dubitamus, ait Estius in c. 10 ad Heb., sicut et «alibi, cum de poena damnatorum Scriptura loquens ignem «nominat... Nobis (contra Calvinum) sufficiat quod eam ignis «metaphorici interpretationem orthodoxi Patres iam olim in «Origene damnarunt ». Qua in re maxime perpendenda sunt verba Hieronymi, ubi super locum Apostoli ad Eph. V-6: *Ne mo vos decipiat inanibus verbis*, sic commentatur: «Verba «quae decipiunt atque supplantant, inania sunt et vacua. Quae «vero aedificant auditores, plena, cumulata, conferta. Quia «igitur sunt plerique qui dicunt, non futura pro peccatis esse «supplicia, nec extrinsecus adhibenda tormenta, sed ipsum «peccatum et conscientiam delicti esse pro poena, dum vermis «in corde non moritur, et in animo ignis accenditur, in similibidinem felu-is quae non torquet extrinsecus aegrotantem, «sed corpora ipsa corripiens, punit sine cruciatuum forinsecus «adhibitione quod possidet. Has itaque persuasiones et decipulas fraudulentas, verba inania appellavit et vacua, quae «videntur florem quemdam habere sermonum, et blandiri peccantibus, sed dum fiduciam tribuunt, magis eos ferunt ad «aeterna supplicia » (1). Ponderanda, inquam, sunt haec Hieronymi verba, quia ostendunt quam crudelem misericordiam habeant erga homines, et quam praevaricatores sui muneris sint, quicumque contra communem sensum Christianorum aut negant aut in dubium revocant realitatem ignis infernalis; auferentes a denuntiatione poenae id quod in ea maxime medicinale est. Non quod poena, ignis sit gravior quoad se, sed quia illa sola est qua in praesenti vita commoveri solent peccatores, ut recte notavit S. Thomas l. 3 c. Gent. c. 145: «Nullus, inquit, timet amittere quod non desiderat adipisci. Qui ergo

(1) Hieronymus, l. 3 Comment, in epist. ad Ephes,

QUAEST. III.

« habent voluntatem aversam ab ultimo fine, non timent exclusionem ab illo. Non ergo per solam exclusionem ab ultimo fine, a peccando revocarentur. Oportet igitur peccantibus aliam poenam adhiberi, quam timeant peccantes ».

Porro veritas ignis infernalis demonstratur ex Scriptura, quae non modo in poeticis prophetarum descriptionibus, verum etiam in plano et simplici sermone, etiam cum ratio argumenti omnimodam requirit locutionis proprietatem, etiam cum sanctio legis a legislatore ipso edicitur ac promulgatur, poenam ignis uniformiter ac constanter gravissimis verbis asseverat. Sententia in ultimo iudicio proferenda, haec est: *Discedite in ignem aeternum*. Item apud Matthaeum. XIII-12, ubi de seminante et zizaniis, non iam in parabola ipsa, sed in explicatione seu declaratione parabolae ad discipulos: *Messis, inquit, consummatio saeculi est. Messores autem angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania et igni comburuntur, sic erit in consummatione saeculi. Mittet Filius hominis angelos suos, et colligent de regno eius omnia scandala et eos qui faciunt iniquitatem, et mittent eos in caminum ignis*. Rursus apud Marcum, IX 48, post ter commemoratam gehennam ignis ubi vermis non moritur et ignis non exstinguitur, ut ignis poenam altius in mente auditorum infigeret, hac finali clausula sermonem conclusit dicens: *Omnis enim igne salietur, et omnis victima sale salietur*, id est, salietur igne sicut omnis victima salitur sale (1). Ubi de damnatis loquitur tamquam de victimis ad ostensionem iustitiae Dei et vindictam laesae maiestatis immolatis. Et quia, ut Lex praecipiebat, Levit. 11-13, omnis victima sale condienda erat, dixit etiam saliendo esse damnatos; verumtamen futurum illis esse pro sale ignem, cuius perpetuis cruciatibus punirentur. Id tandem insinuat ipsum *gehennae* nomen, toties pro inferno in evangelio positum. Nam idem est gehenna ac gehennon, seu vallis filiorum Hennon, in qua iudaei filios suos et filias suas demoniis olim immolaverant in igne. « Idolum Baal, inquit Hie-

(1) Eadem loquendi forma ac Prov. XXV-3, 23, 25, ubi et ponitur pro *sicut*.

« ronymu» l. 1. in Matth. c. 10, fuisse iuxta Jerusalem ad radices montis Moria, in quibus Siloe fluit, non semel legimus... «In tantam autem dementiam populus Israel venerat, ut de-
«serta templi vicinia, ibi hostias immolarent, filiosque suos daemolliis incenderent... Et appellabatur locus ille gehennorn, id
«est vallis filiorum Hennon. Hoc Regum volumen (1), et Paralipomenon (2), et Ieremias (3) scribunt plenissime ». Semper ergo in eadem ignis poena omnibus modis inculcanda perseverat Christus.

Illam apostoli quoque simplicibus et planis, minimeque hyperbolicis verbis denuntiant. Apud Iudam vers. 23, idem est rapere errantes de igne, ac retrahere eos ab aeterna damnatione: *Illos vero salvate*, inquit, *de igne rapientes*. Et Petrus in secunda sua epistola, 111-7, ait coelos qui nunc sunt et terram esse igni reservatos, idque *in diem iudicii et perditionis impiorum hominum*, ut usum illius ignis praecipuum ostendat, qui erit, iniquos in aeternum punire. Paulus etiam, Heb. X-27, exhortatur ad constantiam in fide, ostendens quod nulla apostatis relinquitur pro peccatis hostia, sed *terribilis quaedam expectatio iudicii, et ignis aemulatio quae consumptura est adversarios*. Tum 2 Thess. 1-8, commemorat futuram *revelationem Domini Iesu de coelo cum angelis virtutis eius in flamma ignis dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, et qui non obediunt evangelio, qui dabunt poenas in interitu aeternas a facie Domini et a gloria virtutis eius*. Quae omnia quominus tamquam metaphoricè dicta accipiantur, vetat vel ipsa continuata, uniformis, ac toties repetita ignis denuntiatio. Vetat vel maxime, quod ignis ille in quem mittentur impii, et in

(1) « Contaminavit quoque Tophet, quod est in convalle filii Ennon, ut nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem, « Moloch », 4 Reg. XXIII-10.

(2) « Ipse est (Achaz) qui adolevit incensum in Valle Hennon, « et lustravit filios suos in igne, iuxta ritum Gentium quas interfecit Dominus in adventu filiorum Israel ». Paralip. XXVIII-3.

(3) « Aedificaverunt excelsa Tophet, quae est in valle filii Ennon, ut incenderent filios suos et tiliis suas igni ». Ierem. VII-31.

quo salientur, ignis aemulator seu zelans pro gloria Dei contra adversarios, ignis cui reservantur coeli qui nunc sunt et terra, et in quo revelabitur dies Domini: huiusmodi, inquam. Ignis nonnisi ineptissima locutione diceretur de aliquo quod non esset ipsis impiis extrinsecum, sed ab intimis eorum oriens, in intimis quoque eorum immaneret, quemadmodum iis placet qui Origenem secuti, ignem interpretantur conscientiam peccatorum et poenitudinem intima cordis urentem.

At dices eamdem esse rationem de igne ac de verme, de quo Isai. LXVI-24: *Vermi.? eorum non morietur. et ignis eorum non exstinguetur.* Atqui vernus est metaphorice accipiendus. Ergo et ignis. — Respondeo: *Dist. mai.* Est eadem ratio quoad interminabilitatem cruciatus, *con.* Quoad proprietatem acceptionis tam' vermis quam ignis, *neg.* In hoc enim paritas multipliciter deficere ostenditur. Primo quia de igne constans est et ubique repetita asseveratio: de verme autem non ita. Secundo quia usualis et trita est metaphora, qua vel remorsus conscientiae vel animi moeror vermis nominatur, iuxta illud Prov. XXV-20: *Sicut tinea vestimento, et vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi.* At nescio utrum vel unum exemplum e Scriptura adduci possit, in quo ignis pro causa afflictionis mere interna positus sit. Tertio denique quia vermis affligens et corrodens semper exhibetur ut ab intimis pullulans et ex putri generatus; quod sane ad litteram verificari nequit, nec quantum ad animas separatas, nec quantum ad corpora post resurrectionem. Superest igitur ut usualis figura sermonis ibi agnoscatur; nunc autem metaphorica acceptio omnino repugnat iis quae de igne inferni diserte nos Scriptura edocet, ut dictum est supra, et ideo non est similis ratio.

Sed iam instabis dicendo quod de igne quoque est ratio cogens ne proprie accipiatur, quia ut sibi obiicit Augustinus l. ²¹ de civit, c. 10: « Si non erit ignis incorporalis, sed corporalis, tactu noxius, ut eo possint corpora cruciari, quomodo « in eo erit etiam poena spirituum malignorum? Idem quippe « ignis erit supplicio hominum attributus et daemonum, dicente

«Christo: *Discedite... in infernum. qui parâtes est diabulo et angelis suis*». Unde sic formatur argumentum: Impossibile est ut corporeus ignis torqueat spiritus incorporeos. Sed ignis inferni ille ipse est qui paratus est spiritibus seu daemonibus ab omni materia separatis. Ergo corporeus et materia constans nequaquam esse potest. — Respondeo; *Dist. mai.* Impossibile est ut corporeus ignis torqueat spiritus incorporeos ex sola virtute suae naturae, *conc. mai.* Ut instrumentum divinae iustitiae, *subdist.* Tamquam inferens passionem vel corpoream vel animalem, *conc.* Tamquam ingerens passionem spiritualem, id est afflictionem et tristitiam secundum quod inedia apprehensione esse potest in appetitu intellectivo, *neg. mai.* In quo quidem aliququaliter iuvare possumus cogitando quantum valeat horribilis visio ad cruciandam et terrendam animam, praesertim si huic visioni contra omnem suam voluntatem anima alligetur, et visio ipsa se habeat per modum continue cuiusdam obsessionis. Pone ergo spiritus in inferno alligatos aeternae et semper actuali apprehensioni illius ignis quem in suae irae perenne instrumentum succendit Deus, et iam apparebit posse ignem corporeum incorporeas mentes cruciare et affligere. Sive ergo solus ille admittatur modus, sive addantur etiam alii de quibus inter se disputant theologi, semper rationabilis videbitur sententia Augustini ubi supra: «Cur
« non dicamus, inquit, quamvis miris, tamen veris modis etiam
« spiritus incorporeos posse poena corporalis ignis affligi, si
« spiritus hominum, etiam ipsi profecto incorporei, et nunc
« potuerunt includi corporalibus membris, et tunc poterunt
« corporum suorum vinculis insolubiliter alligari? Adhaere-
« bunt ergo spiritus daemonum, imo spiritus daemones, licet
« incorporei, corporeis ignibus cruciandi: non ut ignes ipsi qui-
« bus adhaerebunt eorum iunctura inspirentur..., sed ut dixi,
« miris et ineffabilibus modis adhaerendo, accipientes ex igni-
« bus poenam, non dantes ignibus vitam».

Frustra etiam muniret se aliquis auctoritate quorundam Patrum, puta Ambrosii l. 7 in Luc. n. 14, Iheophylacti in

cap. 9 Marci, et Damasceni in fine operis de fide orthodoxa. Nam in primis, dici forsitan posset, non eas esse auctoritates quae sibimetipsis semper constent, aut interpretationem non patiantur. Certe cum Damascenus ignem asserit, *non qui instar nostri materia constet, sed qualem Deus novit* (1), non absolute corporeum ignem negat, sed ignem qui sit sicut ille quem novimus et experimur, nimirum pabuli egens, et consumens corpora ex quarum combustione alimentum capit. Et idem ille Ambrosius qui in Lucam ubi supra, dixit: « Ergo » neque est ignis aliquis perpetuus flammarum corporalium, » neque vermis est corporalis... Ignis est quem generat moestitia delictorum », alibi in enarrationibus super Psalmum 118 passim, et super Psalmum 36, n. 26, aliter omnino sentire videtur. Quidquid vero sit, extra omnem controversiam positum est, quod non omnia quae nonnulli dixerunt Patres in re nondum plane eliquata, causam semper suppeditent libere opinandi. etiam postquam facta est in Ecclesia doctrinae explicatio, et accessit universalis consensus omnium scholarum et probatorum theologorum. Alioquin, usque nunc liberae manerent opiniones quas certo certius orthodoxia iam non patitur, ut est exempli gratia, opinio illa quae angelis tribuebat corpora, aut illa alia solemni iudicio confixa, quae differebat in sanctis visionem Dei usque in indicii diem.

Denique adhuc magis explodenda est ratio eorum qui ex pruritu emolliendi tremendam veritatem poenarum aeternarum. et construendi infernum a quo humana carnalitas non adeo refugeret, tali utuntur argumento: Si. inquiunt, poenae illae tam graves exsisterent sicut vulgo esse existimantur, quomodo tandem fieri posset ut diabolus qui omnium damnatorum caput et princeps, in miseria quoque damnatorum obtinet principalitatem. adhuc occupari posset in decipiendo et tentando homines? Quomodo explicarentur ea quae in exorcismis eveniunt. in quibus videntur quandoque daemones ludere, irride-

(1) L. 4 de fide orthli. c. 27.

re, et cachinnari? Quomodo Satanas incenso adorationis tantopere delectaretur, et pro retinendo mundi principatu tarn desperare concertaret? Certe doloris intensitas omnem aliam operationem impedire atque suspendere solet. Pone hominem in rugo medias inter flammās: numquid forte in tanto tormento positus, adhuc de aliis poterit esse sollicitus, et non totus in suo dolore immergetur? Atque hoc quidem modo ingeniosi isti auctores ratiocinantur.

Sed si qua in eo ratiocinio apparentia est veritatis, non nisi ex falsa et valde grossa imaginatione qua imaginantur conditionem spirituum eandem cum nostra in hoc praesenti corruptibilitatis statu. Quippe apud nos intensus dolor impedit et suspendit operationes alias, quia in nostra mortali vita omnis omnino operatio, etiam intellectus et voluntatis, requirit conatum corporalem et expensam vitalium fluidorum; quae si in una parte consumantur ac veluti absorbeantur, consequens est ut ad caeteras functiones desint. At ridiculum sane esset conditionem hanc transferre ad spiritus angelicos vel animas separatas, imo et ad integrum hominem postquam in futura resurrectione incorruptibile corpus acceperit. Neque enim erit tunc quoad ipsa corpora idem patiendi modus ac nunc, sed ibi quoque id futurum est quod oculus non Addit et auris non audivit.

Duo igitur interim certissime tenenda. Primo quod non oportet ea quae ad vitam futuram spectant, reducere ad mensuram eorum quae in praesenti experimur. Secundo quod in aeternum permanet eloquium Veritatis: *Horrendum est incidere in manus Dei viventis, et iterum: Bonum erat ei si natus non fuisset homo ille.*

quaest. IV.

Quaestio IV.

DE PURGATORIO

Deinde considerandum est de purgatorio. Et primo de exsistentia purgatorii. Secundo de durationis eius, Tertio de poenis animarum quae in eo detinentur.

THESIS V.

Dogma fidei catholicae est, existere purgatorium, in quo post mortem poenis purgantur qui vere poenitentes in Dei caritate decesserunt, antequam dignis poenitentiae fructibus de commissis satisfecerint et omissis.

Propositio integra est Concilii Florentini in definitione fidei seu decreto unionis Graecorum, apud Denzinger n. 588. Ex cuius tenore decreti constat causam poenarum purgatorii assignari omne peccatum pro quo homo in Dei charitate decedens, plenam remissionem non est consecutus. Non ergo imaginaberis sola venialia puniri in purgatorio, sed firmiter tenebis ibi expiari vel maxime, mortalia quae ante terminum viae iam fuerunt remissa quoad culpam, nondum tamen, saltem de integro, quoad remanentem illum temporalis poenae reatum de quo agunt theologi in tractatu de Poenitentia (1). Proinde, si quando specialis connexio ponitur inter purgatorium et venialia, hoc ideo est, quia mortali peccato non debetur poena tantum transitoria nisi aliqua suppositione facta, id est si iam ablata sit eius macula per justificationis gratiam; veniali autem debetur antecedenter et per se. Caeterum, quid-

(1) Vide in tertiam partem, Q. K6, n.5; et de Peccatis, thes. 7 in corollario.

quid in hac vita dignis satisfactionibus remissum non est (1), in futura vita usque ad plenam remissionem expurgandum relinquitur. Et hoc sensu asseritur nunc contra haereticos purgatorii existentia, pro qua, non traditionis modo, sed et Scripturae quae in canone est (?), certissima prostant testimonia.

Porro primum caput probationis desumitur ex oratione pro mortuis, qualis semper in usu fuit in ecclesiis fidelium, videlicet pro eis mortuis qui praesumuntur decessisse in Dei gratia, et tamen ad refrigerii sedem, utpote adhuc vinculis peccatorum constricti, nondum pervenisse. Si enim eiusmodi suffragia in monumentis revelationis instituta, laudata, omni-que ope commendata inveniuntur, eo ipso pro revelato dogmate habendum est, esse aliquod receptaculum in quo post mortem animae sanctae propter peccata in vita commissa poenis detinentur, donec plene purgatae ad beatorum transeant societatem. Atqui revera, in religione revelata tam Veteris quam Novi Testamenti, haec ipsa pro mortuis oratio certissimis auctoritatibus communitur.

Lt autem a Veteri Testamento exordiar, apertissimus necnon et notissimus locus est 2 Mach. XII-39: *Sequenti die venit cum suis ludus, ut corpora prostratorum tolleret, et cum parentibus poneret in sepulcris paternis. Invenerunt autem subtunicis interfectorum de donariis idolorum... a quibus Ier prohibet Iudaeos. Omnibus ergo manifestum factum est, ob hanc*

t1) Dignis satisfactionibus, inquam. Quae tamen possunt esse etiam ab extrinseco sub certis conditionibus applicatae, prout explicari solet cum de indulgentiis sermo est, vel de reversibilitate satisfactionum generatim.

(2) In bulla Leonis X contra Lutherum damnatur haec propositio, quae est 371: *Purgatorium non potest probari ex sacra Scriptura quae sit in canone.*

causam eos corruisse. Umnes itaque benedixerunt iusluvi indicium Dei, qui occulta fecerat manifesta. Atque ita ad preces conversi rogaverunt ut id quod factum erat delictum oblivioni traderetur. At fortissimus ludas hortabatur populum conservare se sine peccato, sub oculis videntes quae facta sunt pro peccatis eorum qui prostrati sunt. Et facta collatione, misit Ierosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bene et religiose de resurrectione cogitans... Et quia considerabat quod hi qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare ut a peccatis solvantur. Quo in loco habes omnia quae ad rem praesentem faciunt. Est enim sermo de mortuis qui sancta morte obiisse supponuntur, ut expresse dicitur vers. 15. Et iam superius notatum est, nihil omnino referre an peccatum quod admiserant, mortale fuerit vel niale tantum, quia pro mortali quoque peccato locus est contritioni et poenitentiae in extremis quae etiam tanto meliori iure erat in casu praesumenda, quod pro patriis legibus sanctissimaeque religione in bello sacro decertantes isti occubuerant (1). Praeterea, factum Iudae Machabaei a Scriptura laudatur tamquam ex vera fide et religiosa voluntate profectum. Denique expressa conclusio est in asserta sanctitate orationis quae fit pro defunctis ut a peccatis solvantur, hoc est a poenis peccatorum; tunc enim ultima peccati solutio est, cum dimissa tota

(1) « Il ne sert de rien de répliquer que l'action de Judas Machabée était manifestement irrégulière, puisque les morts pour lesquels il fit offrir des sacrifices étaient des gens morts dans le crime, à qui on avait trouvé des viandes immolées aux idoles, et que Dieu avait punis pour cela. Car Judas Machabée... en tout cas ignorait s'ils ne s'étaient pas repentis de ce péché. Ce grand homme savait que tous ceux que Dieu fait servir d'exemple aux autres, ne sont pas pour cela toujours damnés sans miséricorde. Ainsi il avait raison d'avoir recours aux sacrifices, et son action où personne ne remarque rien d'extraordinaire, non plus que dans la louange que lui donne l'auteur de ce livre, fait voir qu'il était dès lors établi parmi les Juifs, qu'il restait une expiation et des sacrifices pour les morts ». Bossuet, *Defense de la tradition sur la communion sous une espèce*, c. 8

peccati poena, plenntn libellai in ab omnibus peccati sequelis anima consequitur.

Et nota quod factum Indae Machabaei prodit etiam usum ac consuetudinem in antiqua Synagoga existentem. Nota quod ex eodem facto lucem accipere possunt aliqua alia Scripturae loca quae per se obscura et ambigua non diffitemur, velut cum 1 Heg. XXXI, ut 2 Keg. 1. pro mortuis luctus et ieiunium indicitur, vel cum Tobias senior inter caetera pietatis praecepta mandat filio suo dicens: *Panem. tuum cum esurientibus ei egenis comede, el de veslimenlis luis nudos tege. Panem tuum et rinum tuum super sepulturam iusti constitue, el noli ex C0 manducare el bibere cum peccatoribus* 1). Ubi allusio fieri videtur ad morem Gentilium qui super tumulos defunctorum cibos et vina conferebant, quasi solatium inde mortuis proveniret. A qua superstitione filium suum avertens Tobias, hortatur ut de pane et vino suo pro iusto defuncto largiatur pauperibus eleemosynam quae animae eius possit prodesse per modum suffragii. Denique non improbabiler censent multi, ad hoc quoque pertinere id quod Paulus in 1 Cor. XV-29 dicit de iis *gui baptizantur pro mortuis*, per allusionem ad morem apud Iudaeos obtinentem assumendi purificationes et poenitentias pro requie mortuorum. Quidquid vero de hoc sit, fidei antiquae Synagogae documentum omni exceptione maius in eo est, quod usque in hodiernum diem ex immemorabili traditione maiorum Iudaei pro suis defunctis orant (2). Quare non multum proficient Protestantes, canonicitatem libri Machabaeorum ex arbitrio reiiciendo. Adhuc enim contra eos facit oratio pro mortuis (cum qua intime connectitur fides purgatorii), prout fuit in communi usu antiqui populi Dei. Et multo magis eos ferit universalis disciplina totius ab initio populi Christiani apostolorum institutione formati; cuius quidem disciplinae si

(1) Tob. IV-17.

(2) « La prière pour les morts se trouve dans toutes les synagogues des Juifs, et dans leurs rituels les plus authentiques ». Bossuet, 1. c.

omnia testimonia referre opus esset, « nec ipsum arbitror
« mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros ».

In Constitutionibus apostolicis l. N. c. ii sic legitur:
« Pro fratribus nostris qui in Christo requieverunt, oremus,
ut hominum amans Deus, qui animam defuncti suscepit, ei
« remittat omne peccatum voluntarium ac non voluntarium, et
« propitius clemensque factus, collocet eum in regione piorum
« quiescentium in sinu Abrahae, cum omnibus qui a saeculo
« placuerunt Deo. ac eius voluntatem fecerunt; unde aufugit
« dolor, tristitia et gemitus, etc. ». — Tertullianus de Monoga-
mia c. 10 ait: . Enimvero (vidua Christiana) pro anima eius
« (.mariti orat, et refrigerium interim adpostulat ei. et in prima
resurrectione consortium, et offert annuis diebus dormitionis
« eius ». Et idem repetit. Exhort, ad castit. c. 11. — Cyprianus
epist. 66, de quodam Victore defuncto ad clerum et plebem
Furnis consistentem scribit: « Et ideo Victor, cum contra for-
« mani nuper in concilio a sacerdotibus datam. Geminium Fau-
« sium presbyterum ausus sit testamento) tutorem constitue*
« re. non est quod pro dormitione eius apud vos fiat oblatio,
« aut deprecatio aliqua nomine eius in Ecclesia frequentetur.
« ut... caeteris fratribus detur exemplum ne quis sacerdotes
« et ministros Dei altari eius et Ecclesiae vacantes, ad saecu-
« lares molestias devocet ». — Arnobius l. 4 c. Gent. 36, paga-
nos Christianorum persecutores his redarguit verbis: « Nam
« nostra quidem scripta cur ignibus meruerunt dari? cur im-
« maniter conventicula dirui? iu quibus summus oratur Deus,
« pax cunctis et venia postulatur, magistratibus, exercitibus,
« regibus, familiaribus, inimicis, adhuc vitam degentibus, et
« resolutis corporum vincione ». — Ambrosius in funebribus
orationibus quae sunt apud omnes notissimae, Valentiniano
et Theodosio imperatoribus requiem precatur, et oblationes
cum orationibus pro iis faciendas admonet. — Hieronymus
epist. 66, n. 5, Parnmacbium laudat quod animae uxoris de-
functae eleemosynis suffragetur: « Caeteri mariti, inquit, su-
ti per tumulos coniugum spargunt violas, rosas, lilia, floresque

« purpureos, et dolorem pectoris his officiis consolantur. Pam-
 « inachus noster sanctam favillam ossaque veneranda elee-
 « mosynae balsamis rigat. Ilis pigmentis atque odoribus fove-
 « cineres quiescentes, sciens scriptum: Sicut aqua extinguit
 « ignem, ita eleemosyna peccatum» (1). — Epiphanius, Hae-
 res. 75, c. i, Aerium referi in numerum haereticorum, quod
 inter alia dixerit: *Quae ratio est, post obitum mortuorum ap-
 pellare nomina? Nam ul vivus oret, aut in pauperes bona sua
 dispenset, quid ex ea re tandem ad mortuum redit?* Tum
 c. 8-9 hunc errorem confutat, ad Ecclesiae traditionem seu le-
 gem potissimum appellando (2). — Cyrillus Hierosolymita-
 nus, catech. 23, n. 9, ordinem sacrae liturgiae exponens dicit:
 «Postea recordamur eorum quoque qui obdormierunt: pri-
 « mum... apostolorum, martyrum, ut Deus eorum precibus ora-
 « tionem nostram suscipiat. Deinde et pro defunctis sanctis
 « patribus et episcopis et omnibus generatim qui inter nos vi-
 « ta functi sunt oramus: maximum hoc credentes adiumen-
 « tum illis animabus fore, pro quibus oratio defertur, dum
 « sancta et perquam tremenda coram iacet victima... Christum
 « mactatum pro peccatis nostris offerimus, clementem Deum
 « cum pro illis tum pro nobis demereri et propitiare satagen-
 « tes ». — Magnus etiam sanctus Basilius in orationibus, quae
 in vigilia Pentecostes genu flexo dici solebant, in una earum
 sic pro mortuis orat: *Exaudi nos humiles supplicantes... et
 da requiem animabas servorum tuorum praedormientium, in
 loco lucido, in loco virenti, in loco refectionis, unde dolor,
 gemitus et moeslitia longe depulsa sunt, et statue spiritus
 eorum in tabernaculis iustorum pacis atque remissionis.* In
 exsequiis vero mortuorum sic vice defuncti Salvatorem al-
 loquitur: *Imago sum tuae ineffabilis gloriae, quamris fcram
 stigmata peccatorum. Figmenti tui Domine, miserere, et pie-*

ill

(1) Huic Hieronymi epistolae gemina est epist» 13 S. Paulini Nolani ad eundem Painmachinm.

(2) Epiphanio adiunge Augustinum l. de haeresibus, c. 53 et Damascenum l. de haeresibus, c. 75.

*tali. lua me purga, patriamque desideratam largire, itc-
rum paradis. curi ie restitue* i). Xeedmit expressa
nionia (hrvsosômu / gustini. et Damasceni iu praecedenti
quaestione iam allata, Accedunt et monumenta liturgiarum
omnium tam Orientalium quam Occidentalium quae hic tran-
scribere non vacat.

Haec igitur indubia argumenta sunt institutionis quae ab
ipsis Christi apostolis profecta, in totam manavit Ecclesiam;
in qua quidem institutione continetur apertissime fides cuius-
dam status seu receptaculi, in quo animae fideiuni luunt
poenas peccatis debitas, antequam admittantur in beatitudi-
nem. Et hoc vocamus purgatorium.

Alterum caput demonstrationis est ex loco Apostoli, 1
Cor. III. 11-15: *Fundamentum aliud nemo potest ponere prae-
ter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem
superaedificat super fundamentum, hoc, aurum. argentum, la-
pides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, uniuscuiusque opus
manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne
revelabitur, et uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit.
Si cuius opus arserit detrimentum patietur; ipse autem salvus
erit, Sic tamen quasi per ignem.* Huius loci tres tantum sunt
expositiones possibiles, quatenus ignis de quo hic sermo, vel
est ignis tribulationis praesentis vitae, vel est ignis puniens
peccata in altera vita, et siquidem in altera vita, vel ignis ae-
ternus inferni, vel ignis quidam purgatorius.

Atqui nec de praesenti tribulatione, nec de igne inferni
accipi possunt verba Apostoli.

Non de praesenti tribulatione, tum quia dies Domini in
quo ignis ille probabit opera, constanter accipitur in Scriptu-
ris pro tempore indicii et retributionis post hanc vitam: tum

(1) Acta Concilii Florentins Collât. 22. in deputatorum cedula
de purgatorio.

quia tribulationes praesentes nequaquam manifestam faciunt qualitatem operum, sed communes sunt et bonis et malis, imo vero speciali quodam privilegio melioribus et sanctionibus plerumque reservantur.

Nec etiam de igne inferni. Primo, quia illi qui deputantur igni aeterno nullo modo dici possunt habere in corde Christum loco fundamenti, quandoquidem, ut ratiocinatur Augustinus Enchirid, c. 69, in aedilicio prius non est aliquid fundamento, et ideo si Christus in corde tenet fundamenti locum, nihil ei anteponitur, sed mavult homo rebus omnibus magis carere quam Christo. Secundo, quia multo minus de iisdem verum esse potest quod salvi erunt, sic tamen quasi per ignem. Et licet censeat Chrysostomus, idem esse salvum fore per ignem, ac nunquam in igne mori seu nunquam redigi in nihilum, sed semper manere superstitem sustinendo cruciatus aeternos, tamen interpretatio ista adeo violenta est, ut omnem superet credibilitatem. Nusquam enim salus sic accipitur, sive in Scripturis, sive in communi omnium hominum loquendi modo: «Vox illa *salvabitur*, salutem, auxilium, liberationem « a malis, et refrigerium et similia denotat, et bonum quid « significare intelligitur, atque ita accipitur, non autem malum... Ecce verbum hoc *salvari* in bonam, non in malam sumitur partem», Ita Patres Latini in Concilio Florentino, collât, antesynod. de igne purgatorio. Denique, ille tantum dicitur per ignem salvari, qui igne ad tempus purgatur, ut inde integer exeat et veges.

Restat igitur una sola admissibilis interpretatio, de igne puniente in futura vita, eodemque transitorio, propter eos qui fundamento fidei vivae iuxtaposita habebunt lignum, foenum, et stipulam, id est venialium reatus peccatorum (1), secundum quod in tractatu de peccatis sat fuse declaratum est (2). Ita

(1) Nota quod in reatibus venialium, propter paritatem rationis oportet quoque intelligere remanentes reatus mortalium iam remissorum quoad formalitatem aversionis seu contrarietatis ad charitatem.

(2) Vide de natura et ratione peccati personalis, thes. 8.

nimirum ut totius sententiae apostolicae sensus sit: «In fu-
 « turn saeculo atque in indicio Dei examinanda opera eorum
 « qui Christum in hac vita pro fundamento retinuerunt. Quae
 « quidem opera si bona inventa fuerint, qualia significantur
 ¹ per aurum, argentum, et lapides pretiosos, non consumeruntur
 ¹ ab igne purgationis, sed permanebunt et sustinebunt indi-
 ² cium Dei. et qui ea fecerim, mercedem pro illis accipient.
 ² Sin autem fuerint inventa mala, salvo interim fundamento,
 ³ id est minuta ac venialia quae fundamentum non evertunt,
 « cuiusmodi significantur per ligna, foenum, stipulam, detri-
 ⁴ mentum illorum operum patietur qui ea fecerit. Ipse autem
 « salvus erit tamquam per ignem quemdam purgationis et pu-
 « nitionis divinae, qua videlicet, expurgatis sordibus et reli-
 « quiis peccatorum, ipse tandem perfecte mundus et regno
 ¹ Dei idoneus inveniatur » >1).

Nec obstat quod Apostolus eum denuntiet diem qui alias consummatio saeculi et adventus gloriae D. N. I. C. appella-
 tur. quasi hinc sequeretur nihil ibi esse connexionis cum pur-
 gatorio quod nunc est. Nam quantum ad diem illum ultimum
 qui in igne revelabitur, considerandum quod aliquid habebit
 ad praesentem vitam pertinens, et aliquid ad futuram. Ad
 praesentem vitam pertinebit conflagrationis ignis, secundum
 quod naturali sua virtute mortem afferet omnibus hominibus
 qui tunc vivi reperientur super terram. Et hoc modo ignis
 ille non probabit opera: hoc modo indifferenter aget et in
 bonos et in malos; hoc modo, sicut in incendio quopiam, alios
 citius forsitan interficiet, alios diutius exercebit, secundum
 diversam naturalium causarum applicationem contingentemve
 habitudinem: hoc denique modo, quidquid de illo dicitur
 nullum habet respectum ad nos, vel ad alios iam mortuos, aut
 ante mundi finem morituros. At vero, futuri saeculi erit idem
 ille conflagrationis ignis, quatenus statim post illatam omni-
 bus vivis mortem corporalem, et ante generalem resurrectio-

(1) Estins in IV, 21. par. I.

nem quae renovationem caeli et terrae consequetur (2 Petr. Ili. 7-13), animas puniet purgabitque tamquam divinae iustitiae instrumentum; et Ime alio modo considerat hunc ignem Apostolus. Cum igitur in ordine ad divinam justitiam alterius vitae, eadem omnium conditio sit necesse est ut in igne qui ultimum indicium antecessurus est, purgaturusque quidquid illo tempore adhuc purgandum remanebit, intelligatur quoque ignis aliquis iam nunc excipiens eos qui decedunt e praesenti vita cum ligno, foeno, vel stipula fundamento spirituali superimposita. Quippe Scriptura ista ad omnes indiscriminatim Christianos evidenter dirigitur, quamquam, ut alias assolet, omnes transfiguret in persona eorum quos vivos inveniet, et quibus viae finem afferet ultimus mundi dies.

Hinc in Apostoli verbis purgatorium intelligit Cyprianus epist. 10 ad Antonianum, n. 20, ubi a statu martyrum in altera vita ita distinguit statum lapsorum qui nondum poenitentiam compleverunt: «Aliud est, inquit, statim fidei et virtutis accipere mercedem, aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emundari et purgari diu igne, aliud peccata omnia passione purgasse». — Item Hieronymus in Matth. III-12: «In praesenti, spiritu baptizamur, et in futuro, igne. Apostolo quoque huic sensui congruente: Uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit». Et in Isai. LXVI: «Sicut diaboli... credimus aeterna tormenta, sic... Christianorum quorum opera in igne probanda sunt atque purganda, moderatam arbitramur et mixtam clementiae sententiam indicere cis». — Item Basilius l. de Spir. Sancto, c. 15: «Baptismus ignis (Matth. 111-11), probationem quae fiet in indicio dicat, quemadmodum Apostolus ait: Uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit, et rursus: Dies enim Domini declarabit quod in igne patefit». Cui consonat Nazianzenus. Orat. 39, n. 19. quemdam ignis baptismum in altero aevo commemorans. «qui postremus baptismus est, nec solum acerbior, sed et duratior, qui crassam materiam instar foeni depascitur, ac omnis vitii levitatem absumit». — Item Cyrill. Hieros. Ca-

10. 71

n. 21 : u Si quis aurca habent opera, illustrior liet; si quis stipulae similem operatinnem imbuerit ab igne com-
 « buretur ». Item Paulinus, episl. 28 ad .severum, n. 2:
 o Uremus, inquit, Hominum, ut doceat no-" facere voluntates
 « suas, et spiritus eius bonus deducat nos in viam rectam, ne
 « labor noster inveniatur ligna, fenum, stipula, sed potius ar-
 gentum. aurum, lapides pretiosi et vivi inveniatur in inu-
 ris Jerusalem illius caelestis et liberae quae aedificatur ut
 a civitas... Haec est domus illa non manufacta, in qua si ha-
 bitemus iis operibus quibus cives sanctorum fieri mereamur,
 « non ardebit opus nostrum, et ignis ille sapiens transeuntes
 nos per examen suum, non severo ardore ambiet puniendos,
 « sed ut commendatos suscipiens blando lambet attactu ». —
 Item Augustinus Enarrat, in Psalm. 6, n. 3. et in Psalm. 37,
 n. 3. et in Psalm. 80. η. 20, et in Psalm. 103, η. 5, ubi sic di-
 cil : « Si aedificaverit super fundamentum ligna, fenum, str-
 o pulam. id est amores saeculares fundamento fidei suae su-
 « peraedificaverit; tamen si in fundamento sit Christus, ut
 « primum locum habeat in corde, et ei nihil omnino antepo-
 natur... veniet caminus, incendet ligna, fenum, stipulam;
 « ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Hoc aget
 " caminus. Alios in sinistram alios in dexteram
 « quodammodo eliquabit ». — Item Gregorius Magnus, in pri-
 mum Psalmurn poenitentialem, n. 1 : « Quia post mortem car-
 « nis alii aeternis deputantur suppliciis, et alii ad vitam per
 « ignem transeunt purgationis, fidelis anima non solum furo-
 « rem timet, sed etiam iram abhorret, teste beato Augustino.
 « Hi omnes qui non posuerunt sibi fundamentum Christum,
 H in furore arguuntur, quia aeterno igne cruciantur. Qui au-
 « tem fundamento superposuerunt lignum, fenum, stipulam,
 « in ira corripuntur, quia igne purgati, ad beatitudinis re-
 « quem deducuntur ».

Accedit demum ad purgatorii dogma firmandum, prae-
 ter rationes theologicas per se obvias, consensus Graecorum
 cum Latinis, apostolicae traditionis indicium certissimum.

Qua in re caute accipiendum est quod scripsit S. 'i hornas in duobus opusculis de erroribus Graecorum, ubi Graecos ipsos traducere videtur tamquam purgatorium post moriem non admittentes, Vel enim unam aut alteram particularem eorum sectam intendebat, vel certe aequivocis deceptus est docli-mentis. Caeterum, Graecos non i .odo antiquiores, sed et po-steriores, ac schismaticos veritatem catholicam in hac re le-naisse, testantur acta Concilii Florentini tam in principio quam in conclusione, ut recte notavit Estius in IV, JJist. 21 2. Nani utrobique Graeci simpliciter confessi sunt purgato-rium tamquam rem apud suos indubitata, in hoc tantum a Latinis discrepantes, quod non verum ignem, sed obscurita-tem seu turbinem seu quid aliud ibi esse dicerent, quodque sententiam Apostoli 1 Cor. III, Chrysostomum secuti, de in-ferno interpretarentur (1). Nullus ergo dissensus fuit quoad rei substantiam. Ne. quid tamen obscuritatis remaneret, sole-mniter definitum fuit dogma in ipso primum Concilio Flo-rentino, Graecis (ut dictum est) assentientibus. et postea in Tridentino contra novam haeresim Protestantium.

Superest ut satisfiat rationibus haereticorum, quas refert et solvit Estius loco supra citato § 4, ut sequitur.

Dicunt primo: *Apocal. XVI-13, nndiril Joannes vocem*

(1) In collatione antesynodali sic legitur: « Respondentibus « Graecis dixit Ephesius: Quaecunque dixistis, et sanctorum tes- « timonia quae recitastis, Graecorum ecclesia recipit et legit, parumque « inter nos hac in re differt. Caeterum responsionem nostram scri- « ptam dabimus. Et date nobis, inquit, scripturam, ut ad singula « capita respondeamus, et quomodo a Graecis intelligatur et quaenam « est differentia... Est igitur haec differentia. Graeci enim poenam, « moerorem, et poenae locum asserunt, sed non per ignem. Itali « vero poenam purgationemque per ignem». — Et in collatione « ultima: « Haec fuere quae de purgatorio prodita sunt, diebus certis « ad invicem discussa, et Graeci cum Latinis Patribus in hanc « cedula convenere: *Si rere poenitentes in Dei caritate decesserint t antequam diqnis poenitentiae fructibus de commissis satisfecerint et « omissis, eorum animas poenis purgatoriis post mortem purgari, etc. ».*

de rorfo *dicentem sibi: Scribe, beati mortui qui in Domino moriuntur, amodo iam dicit Spiritus ut requiescant a laboribus suis. Quotquot igitur moriuntur in Domino, statim post mortem a laboribus requiescunt. Sed hoc rerum non esset si quibusdam eorum adhuc essent subeundi gravissimi cruciatus purgatorii.* — Respondeo, requiem quidem repromitti statim et sine dilatione, sed secundum meritum operum quae sequuntur illos, ut in auctoritate allata additur. Subintelligitur ergo quaedam apposita conditio: si opera adhuc luenda non supersint. Quamquam et de mortuis qui in purgatorio sunt, quando iam certificetur quod requiescunt, idque propter omnimodam securitatem accipiendae aliquando mercedis aeternae. tum etiam propter cessationem periculosae aleae cum qua contra carnem et diabolum hic decertabant, tum denique propter inamissibilem atque inviolabilem perfectionem charitatis quae eos in ordinis tranquillitate iam constituit. Unde in canone missae dicuntur quiescentes in Christo ac dormientes in somnio pacis, et tamen adhuc pro eis locus refrigerii, lucis, ei pacis imploratur.

Dicunt secundo: *Si ceciderit lignum ad austrum aut aquilonem, in quocumque loco reciderit, ibi erit, inquit Ecclesiastes VI-3. Ergo praefer caelum et infernum non est locus medius in quo homo moriens ad tempus recipiatur.* — Respondeo, sensum huius Scripturae esse, quod homo in morte consequitur statum immutabilem de bonitate in malitiam, aut de malitia in bonitatem, est uel confirmatus in bono quod significatur per austrum, vel obstinatus in malo quod significatur per aquilonem. Porro animae purgatorii revera sunt in statu immutabili bonitatis, tametsi adhuc impediatur ultima eius consummatio quae est per leatitudinem, ut supra ex Caetano in tertiam partem, Q. 59, a. 5, notatum est.

Tertio opponunt *rarius Patrum sententiae in quibus dicitur. Non esse locum satisfactioni post mortem; esse quidem locum poenae, sed non emendationi; in hac vita tantum praescriptum esse tempus poenitentiae et remissionis. Qualem*

unumquemque dies mortis invenerit, talem indicandum esse in die novissimo. Non inveniri in Scripturis locum medium inter regnum caelorum et gehennam. Nos non esse hic sine peccato, sed hinc ejiluros sine peccato, etc. — Verum haec nihil efficiunt, paetereaque nihil. Priores enim sententiae loquuntur de poenitentia et emendatione qua quis ad Deum convertitur, de remissione mortalium quoad culpam, de spontaneis ac liberis satisfactionibus per quas graviores poenae vitae futurae redimuntur. Altera inculcat cessare meritum vel demeritum post mortem, adeoque gradum gloriae unicuique retribuendum determinari immobiliter in ultimo instanti viae, quidquid sit aut retributionem ipsam praecedere debeant, necne, poenae purgatoriae. Locus item medius reiicitur sensu Pelagianorum, qui parvulis non baptizatis concedebant vitam aeternam extra regnum Dei. Denique ubi dicit Augustinus, iustos non esse hic sine peccato, sed hinc exituros sine peccato, significat impossibilitatem qua nunc tenemur vitandi omnia venialia, eamque opponit futurae immunitati a quocumque peccati actu; quae quidem immunitas in purgatorio etiam habetur, ut in tractatu de peccatis videre est. thes. 1 in corollario.

Quarto sic ratiocinantur: *Non est in futura vita temporarius paradisos pro bonis operibus quae egerunt damnati. Ergo nec temporarium purgatorium pro malis operibus quae fecerunt electi.* — Sed neganda est paritas et consequentia. Primo, quia peccatum per seipsum poenam meretur, quin ad hoc opus sit aliqua ordinatione speciali. At bona opera non sunt meritoria nisi praesupposita ordinatione qua a Deo ordinantur ad mercedem in altera vita: cuiusmodi ordinatio non est. neque pro operibus mere naturalibus, neque etiam pro supernaturalibus si mortua fuerint, aut mortificata. Secundo, quia mortale peccatum contrarietatem habet ad omnem retributionem futuri saeculi, et ideo in anima damnata absolute perimit omnia bona quae egit. At charitas non habet contrarietatem neque ad omnem peccati reatum, neque praesertim

ad poenam quae sit praeparatoria ad ingressum gloriae. Inde S. Thomas in IV, h. 21. u. 1. a. 1: « Hic qui in peccatum mortale incidit, omnia bona anteacta mortificat; et quae in peccato mortali existens facit, mortua sunt, (quoniam ipse Deum offendens omnia bona meretur amittere quae a Deo habet. «Inde ei qui in peccato mortali decedit, non manet aliquod praemium post hanc vitam, sicut manet aliquando poena ei qui in charitate decedit, quae non semper delet omne malum quod invenit, sed solum hoc quod est sibi contrarium».

Ultimo opponunt quod in die extremi iudicii, Matth. XXV. 16. omnes stantim vel recipientur in regno, vel mittentur in ignem aeternum, nulla exceptione facta pro iis qui vivi reperi fuerint, veniente temporum consummatione. Sed instantia ista solutionem habebit ex dicendis in propositione iam nunc declaranda, quae est ut sequitur.

I

THESIS VI.

Purgatorium non manet in perpetuum, nec indeterminatum habet suae durationis limitem, sed finem accipiet in resurrectione universali et iudicio extremo, abeuntibus aliis in supplicium aeternum, aliis autem in vitam aeternam.

3 J : i
' .- 'j'

Haec est perpetua Ecclesiae fides, cuius egregium monumentum est in actis Concilii Florentini, ubi referuntur differentiae inter Graecos et Latinos circa purgatorium. Sic enim legitur in collatione antesynodali: «Itali (id est Latini), et in praesenti saeculo ignem fatentur, purgationemque per ignem; et in futuro ignem fatentur, non tamen purgatorium, sed aeternum. Atque hoc tempore animas per ignem emundari et liberari pro cuiusque peccatis, ita ut qui multa commisit delicta, longo purgatus tempore liberetur; qui vero pauca, celerius absolvetur, opem etiam ferente, ut dictum est. ecclesia; et omnes per ignem expiari. Itaque hunc ignem Itali, et in praesenti ad tempus accipiunt, et in futuro saeculo aeternum, et eum qui nunc agit, purgatorium nominant.

«At vi-ro Graeci <n *luturo hinlum* opinantur ignem: poenam-
 « que animarum temporaneam, quod scilicet peccatis ol noxio-
 « rum animae in locum abeant tenebricosum, in locum mbero-
 « ris, in quo ad tempus versentur in moerore et poenis, divino
 « lumine privatae; purgentur vero, hoc est a loco illo obscuro
 « et alliictione liberentur et absolvantur precibus et sacrifi-
 « ciis sacerdotum, ac eleemosynis, non autem igne». Ubi vides
 concordem Graecorum et Latinorum sententiam, etsi non
 quoad ignem, at certe quoad Jurationem purgatorii. In quo
 quidem manifestum per se est, quod p/ar.svozs et *futurum* sae-
 culum non sumuntur ild pro praesenti et futura vita, sed sae-
 culum praesens idem est ac tempus quod nunc currit usque
 ad ultimum ac generale indicium, saeculum vero futurum,
 idem ac aevum quod in iudicio ipso solemniter dedicabitur, et
 nullum habiturum est finem. Purgatorium ergo non fore nisi
 usque ad consummationem omnium in iudicio universali, rata
 fixaque utriusque ecclesiae sententia fuit, quoniam ex utraque
 parte tempus purgatorii dicitur tempus praesens, saeculum
 praesens, per oppositionem ad futurum ut supra.

Et re quidem vera, aperte nos edocet Scriptura, fore in
 iudicio ultimam omnium consummationem. Tres quippe con-
 summationes commemorantur in Scripturis. Prima fuit quando
complevit Deus opus suum quod fecerat* et requievit die se-
ptimo ab universo opere quod patrarat, et est intelligenda de
 consummatione operum naturae. Secunda fuit quando moriens
 Redemptor dixit: *consummatum est*, et intelligitur de con-
 summatione operis gratiae, quia gratia et veritas per Iesum
 Christum facta est. Tertia demum veniet in fine mundi, quan-
 do erit coelestis Ierusalem omni ex parte perfecta, et totum
 universum quod ad eam ordinatur ut ad finem, immobili or-
 dine compositum. Et nunc quidem, quamdiu aevum praesens
 volvitur, praeciduntur de montibus lapides, coaptantur, con-
 quadrantur ut intrent in structuram sempiternam. Nunc sin-
 gulae partes singillatim praeparantur, et expoliuntur, et per-
 purgantur, quoniam muri civitatis iaspis et sapphirus et chal-

cedonius et smaragdus et surdonix et sardius et chrysolithus et beryllus et topazius et hyacinthus et amethystus. Denique non intrabit in eam aliquid coinquinatum. Nunc ergo multi absum ah illa domo gloriae, ex iis tot et tantis qui in ea sunt cives decreti. E quorum numero alii nondum fuerunt ad existentiam vocati, alii adhuc super terram versantur quasi in manibus artificis, alii demum accipiunt postremum ignis baptismum in vestibulo vitae aeternae. Tunc autem non ita, quia erit totius structura aedificii undequaque consummata, et domus aeterna dedicabitur, dicente Christo: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi*. Er ibunt hi in vitam aeternam, mali autem in supplicium aeternum. Et non relinquetur locus medius inter gehennam et regnum, quia quidquid transitorium, quidquid viale 1). quidquid ex parte est, teste apostolo, in sempiternum evacuabitur .

Propterea faciem Christi indicis *praecedet* ignis ille conflagrationis de quo I Cor. 111-13, et 2 Petr. III. 10-13. Praecedet 2 . inquam, ad purgandum omnia quae in mundo purgatione indigebunt, ut universali hac purgatione peracta, fiat renovatio coeli et terrae, resurrectio mortuorum, ac deinde iudicium generale. Nec omnino quaerendum quomodo evenire poterit ut omnes illi iusti quibus viae terminum afferet dies

(1) Nota quod animae in purgatorio, etsi simpliciter in statu termini, adhuc tamen sunt in via secundum quid. « Dicendum quod « quamvis animae post mortem non sint simpliciter in statu viae, - tamen quantum ad aliquid adhuc sunt in via. in quantum scilicet « earum progressus adhuc retardatur ab ultima retributione. Et « ideo simpliciter earum via est circumsepta, ut non possint ulterius per aliqua opera transmutari secundum statum felicitatis « et miseriae. Sed quantum ad hoc non est circumsepta, quoniam quantum « ad hoc quod detinentur ab ultima retributione, possint ab aliis « iuari, quia secundum hoc adhuc sunt in via». Ita S. Thomas, Suppl. Q. 71, a. 2 ad 3. um.

(2) « Dicendum quod illa conflagratio quantum ad sui initium « iudicium praecedet. Quod ex hoc manifeste colligi potest, quod « mortuorum resurrectio iudicium praecedit... Simul autem erit « resurrectio communis, et corporum sanctorum glorificatio... Simul

Domini, tam cite purgentur: tum quia occultum nobis est, quantum futurum sit intervallum inter conflagrationis initium et resurrectionis ac iudicii tempus; tum praesertim quia hoc liuliel ordo iustitiae, ut quod diuturnitati deest, gravitate sen intensitate poenae compensetur.

Concludendum itaque superest cum Augustino l. 21 de civit, c. 13: « Temporarias poenas alii in hac vita tantum, alii « post mortem, alii et nunc et tunc, verumtamen ante iudicium « illud severissimum novissimumque patiuntur ». Et infra, c. 16: « Quisquis igitur cupit poenas evadere sempiternas, non « solum baptizetur, verum etiam iustificetur in Christo, ac sic « vere transeat a diabolo ad Christum. Purgatorias autem poe-
 « nas nullas futuras opinetur, nisi ante illud ultimum tre-
 « niendumque iudicium ».

« autem cum corpora sanctorum glorificabuntur, etiam tota creatura
 « suo modo renovabitur, ut patet per illud quod dicitur Rom. VIII« 21,
 « quod *ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem*
 « *gloriae filiorum Dei*. Cum ergo conflagratio mundi sit dispositio
 « ad renovationem praedictam, manifeste potest colligi quod ista
 « conflagratio quoad purgationem mundi iudicium praecedet. Sed
 « quoad aliquem actum, qui scilicet est involvere malos, iudicium
 « sequetur ». Suppl. Q. 74. a. 7.

S'::".

Poena purgatorii est duplex, nimirum poena dilationis gloriae, et poena sensus. Proportionatur In diuturnitate et acerbitate quantitati remanentium reatum, sed correspondentibus huius vitae poenis semper est gravior. Intolerabilis tamen error esset, in Luthero iam dudum damnatus, si quis diceret purgantes animas adhuc peccare, aut de sua salute certas et securas non esse.

Primam purgatorii poenam esse dilationem visionis beatificae. clarum esse puto omnibus qui vel solos intelligunt terminos. Animas enim purgantes non admitti ad Dei visionem, evidentius esi quam ut probatione indigeat. Insuper, dilationem ipsius visionis habere rationem poenae, ex quo praesertim propalata est sanctorum via per sanguinem Christi, facile apparebit cuilibet consideranti poenam esse carentiam omnis boni quod natum est haberi, et quando deberet haberi. Quas omnes conditiones in casu concurrere, per se apertum est.

Sed dilatio gloriae non est sola purgatorii poena. Primo quia alias, in antiquo foedere purgatorium non fuisset distinctum a sinu Abrahae seu limbo patrum. Secundo quia in purgatorio expiatur inordinata creaturae fruitio, quae quidem indebita fruitio ea debet poena puniri, quam sensus poenam vocant theologi. Tertio quia hac in re constans est et perquam evidens totius Ecclesiae persuasio, ne dissentientibus quidem Graecis in Florentino, qui fatebantur moerorem, afflictionem, seu tormentum positivum undecumque tandem proveniens.

Solutu igitur quaestio subj>erese potest, an instrumentum poenae ibi sit ignis corporeus, non secus ac in inferno. Et sic non est tanta certitudo, sed sententiam probabilissimani esse dicit Bellarminus l. 2 de purgat, c. 11. Nititur autem haec sententia testimonio Apostoli: *Salvus erit, sic lumen quasi per ignem*, id est. sicut salvus efficitur qui prius per ignem purificationis transire debet: quem quidem ignem, cum ille ipse sit in quo revelabitur dies Domini, corporeum et materia con-

stantem oportet accipere. Nititur praeterea dictis Patrum, praesertim Augustini et Gregorii, necnou et consensui scholasticorum (pii non potest nisi temere contemni. In omni autem modo animadvertes separatam esse causam ignis purgatorii et ignis inferni, et si qua sit incertitudo quoad primum, nonnisi immerito extendi ad secundum. Unde non est ad rem consideratio qua utitur Vasquez in primam partem, Disp. 243, c. 1. ubi cum praemisisset non fuisse adhuc expresse definitum ab Ecclesia quod ignis inferni corporeus sit, addit confirmationis gratia: « Imo cum Graeci in Concilio Florentino « assererent ignem purgatorii non esse verum ac corporeum « ignem, in sessione ultima in definitione fidei, ubi multa contra ipsos definiuntur, nihil de igne purgatorii dicitur ». Atqui Graeci explicitate confitebantur verum ac corporeum ignem inferni, et ignem purgatorii ideo praecise negabant, quia locum Apostoli quem nos tamquam de purgatorio dictum accipimus, ipsi intelligebant de inferno. Ex hoc igitur quod Concilium, in re inter Graecos et Latinos tunc controversa, ab omni definitione abstinere voluit, nullum argumentum accipere licet, quo veritas ignis infernalis tot Scripturae auctoritatibus inculcata, quacumque tandem ratione aut labefactetur aut diminuatur.

De gravitate autem poenarum purgatorii notissima sunt loca Augustini, Enarr. in Ps. 37, n. 3, et Gregorii Magni in Psalm. 3 poenitentialem, n. 1. Orat Augustinus Deum, optans in hac vita purgari, et talis reddi cui iam emendatorio igne opus non sit. propter eos qui salvi erunt, sic tamen quasi per ignem. « Et quia, inquit, dicitur, *salvus erit*, contemnitur ille « ignis. Ita plane, quamvis salvi per ignem, gravior tamen erit « ille ignis quam quidquid potest homo pati in hac vita. Et « nostis quanta hic passi sunt mali, et possunt pati: tamen « tanta nassi sunt, quanta potuerunt pati et boni. Quid enim « quisque maleficus, latro, adulter, sceleratus, sacrilegus per-

«tulit legibus, quod non pertulit martyr in confessione Chri-
« sti? Ista ergo quae hic sunt mala, multo facilia sunt»,
Augustino consonat Gregorius dicens: « Scio futurum esse ut
« post hujus vitae exitum alii flammis expientur purgatoriis,
« alii sententiam aeternae subeant damnationis. Sed quia il-
« lum transitorium ignem omni tribulatione praesenti aestimo
« intolerabiliorem. non solum in furore aeternae damnationis
« opto non argui, sed etiam in ira transeuntis timeo correptio-
« ne purgari ».

Porro, utriusque assertionem sensu duriori retinuisse vi-
detur S. Thomas in IV, D. 21, Q. 1, a. 1, sic dicens: « In pur-
« gatorio erit duplex poena: una damni, in quantum scilicet
« retardantur a divina visione: alia sensus, secundum quod
« ab igne corporali punientur. Et quantum ad utrumque, *poc-*
« *7ui purgatorii minima excedit maximam poenam huius vitae,*
« Quanto enim aliquid magis desideratur, tanto eius absentia
« est molestior. Et quia affectus quo desideratur summum bo-
« num post hanc vitam, in animabus sanctis est intensissimus,
« quia non retardatur affectus mole corporis, et etiam quia
« terminus fruendi summo bono iam advenisset, nisi aliquid
« impediret: ideo de retardatione maxime dolent. Similiter
« etiam cum dolor non sit laesio, sed laesionis sensus, tanto
« aliquid magis dolet de aliquo laesivo, quanto magis est sen-
« sitivum. Unde laesiones quae fiunt in locis maxime sensibi-
« libus, sunt maximum dolorem causantes. Et quia totus sen-
« ti sus corporis est ab anima, ideo si in ipsam animam aliquid
« laesivum agat, de necessitate oportet quod maxime affliga-
« tur... Et ideo oportet quod poena purgatorii, quantum ad
« poenam damni et sensus, excedat omnem poenam huius
« vitae ».

Sed haec difficultatem non minimam habent. * Nam pri-
mo, quantum ad poenam damni in purgatorio, omnino valere
videntur ea quae post S. Bonaventuram ait Bellarminus l. 2
de Purg. c. 14. observans quod etsi absentia summi boni ex
se generet in amante summam tristitiam, tamen mitigatur

haec tristitia, et levatur magna ex parte *propter* certam spem illius boni acquirendi. Ista enim certissima spes affert incredibile gaudium, et quo magis appropinquat finis illius exsilii, tanto magis gaudium crescit. Unde etiam alibi notatum est quod dilatio gloriae in purgatorio non habet simpliciter rationem poenae damni, quandoquidem anima ibi possidet gloriam in radice inamissibilis gratiae, et in expectatione quam scit absolute certam atque infrustrabilem (1). Quod autem attinet ad poenam sensus, considerandum occurrit quod haec poena in anima separata non nisi analogice dicitur cum sensibilibus poenis quas nunc experimur, et quod ignis affligens non agit ex virtute suae naturae, sed tantum ut instrumentum divinae iustitiae quae attemperat plagarum modos secundum mensuram delictorum. Et ideo a S. Paulino ubi supra, vocatur *ignis ille sapiens*. Licet igitur sit terribilis quaedam iudicii expectatio, ac vera quaedam infernalis ignis aemulatio pro animabus illis quae in purgatorio poenas mortalium peccatorum, praesertim numero et pondere maxime praevalentium, luere debent, incredibile tamen videretur, propter paucos reatus venialium pati debere aliquem supplicia graviora omnibus poenis huius mundi; quod utique consequens esset si minima purgatorii poena excederet maximam poenam praesentis vitae.

Melius ergo, ut videtur, S. Bonaventura in IV, D. 20, Part. 1, a. 1, q. 2: «Dicendum, inquit, quod poena purgatoria gravior est omni temporali poena quam modo sustinet anima carni coniuncta... Sane tamen hoc intelligendum, ut generaliter poena illa sit maior ista secundum regulam Philosophi: *si optimum in uno genere est melius optimo in alio genere, et hoc simpliciter illo melius*. Similiter intelligendum est hic. quod illa (poena) sit maior, non quia minima sit maior maxima in hoc genere, sed quia maxima in illo genere maior sit maxima in hoc genere ». Et hoc est quod in thesi significare placuit dicendo, poenas purgatorii correspondentibus huius vitae poenis semper esse graviores: pro quanto

(1) De peccatis, Q. 87.

sdlicet satisfactiones praesentes multo sunt leviores illis poenis quae pro iisdem reatibus in futuro luxantur. Kt iu hoc sensu ratio assertionis satis evidens est. quia futurum saeculum est saeculum iudicii. retributionis, et vindictae pro malis commissis: saeculum autem praesens est misericordiae et remissionis. Item poena hic voluntarie ac libere suscepta multo plus purgat quam poena post mortem de necessitate sustinenda. Denique ime pertinet paranoïa evangeïca, Luc. NII-58: *Cum vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad iudicem, et iudex tradat te exactori, et erador mittat te in carcerem. Dico tibi, non exies inde donec, diam novissimum minulum reddas.* Quo in loco via est vita praesens: princeps est Deus ad quem imus; index est Christus cui Pater omne iudiciurn dedit; adversarius vero sunt lex divina et propria conscientia, quae testes erunt contra nos in iudicio. Monemur ergo componere nunc cum eis. quando facile impetramus remissionem poenae peccatis nostris debitae, et non exspectare saeculum futurum in quo severissime agetur (1).

Ergo in purgatorio sunt dolores indicibiles, et sensu explicato, aerumnae graviores quam illae sint praesentis vitae. Ibi sagittae potentis acutae cum carbonibus desolatoriis. Ibi de profundis abyssi gemitus dicentium: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est!* Et rursus: *Fuerunt mihi lacrimae meae panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: ubi est D'us tuus.* Et iterum: *Tribulationem et dolorem inveni... Circumdederunt me mala quorum non est numerus, <l cor rieum dereliquit me.* Et rursus: *Sitivit anima mea ad Deum fortem, virum; quando veniam et apparebo ante faciem Domini?* Vc- rumtamen. uti supra pluries praemissum est, ibi quoque spes omni iam ex parte certissima. Ibi et charitas confirmata, ea- que non modo inamissibilis, verum etiam cunctos animae tro-

(1) Vide Bellarminum, l. 1 de Purg., c. 7.

tus atque affectus indeelinniili necessitate sub suo coulu .ns imperio. Unde in bulla Leonis X *Exurys Domine*, damnatae inveniuntur duae sequentes propositiones Lutheri; « Animae «in purgatorio non sunt securae de earum sal ne, siliem «omnes». Et: «Animae in purgatorio peccant sine interi .is «sione, quamdiu quaerunt requiem et horrent poenas» 1).

Et impeccabilitas quidem purgantium animarum colligitur ex dictis ab initio, de morte termino viae. Cecidit enim arbor, et non ad boream cecidit, sed ad austrum, quod in bonam partem in Scripturis accipitur. Ideo liberum arbitrium in vero fine ultimo Deo est immobiliter firmatum, et exhinc sequitur impossibilitas peccandi mortaliter. Insuper, subtrahitur ex natura rei in altera vita, omnis causa et radix quae apud nos possibles facit actus irreferibiles ad supremum illum finem cui habituali affectu mens coniungitur; et hinc sequitur ulterius impossibilitas peccandi venialiter (2). Proinde, sicut in inferno nulla et in nullo moralis rectitudo, sic e converso in purgatorio nulla et in nullo moralis deordinatio. Ad quoruni confirmationem valét quoque id quod docet Augustinus l. de praedest. Ss. c. li. ubi relatis prius Cypriani testimoniis: « His. inquit, atque huiusmodi doctor ille sentiis in catho-
« licae fidei luce clarissima, satis aperteque testatur, usque ad
« huius corporis depositionem peccandi pericula tentationes-
« que metuendas; deinceps nulla talia quemquam (iustorum)
« esse passurum. Quod etsi non testaretur, quando de hac re
« Christianus qualiscumque dubitaret? ».

Est igitur pro omnibus animabus purgantibus, utpote quae certamen et cursum suum consummarunt, ab omni in posterum periculo labendi securae, immobiliter constituta merces vitae aeternae. At quaestio superesse posset utrum de hac sua conditione certam habeant cognitionem. Fuerunt enim qui-

(1) Enchirid., n. 772-663.

(2) Vide quae diximus in disquisitione de peccatis, Coroll. thes. 9, § 1 in nota. Vide etiam Bellarninum, l. 2 de Purgat, c. 3. ubi Lntberi rationes solvit.

Jam veteres qui considerantes poenas purgatorii esse alias aliis graviores, poenam omnium maximam posuerunt incertitudinem salutis, qua iusto Dei iudicio animae nonnullae affliguntur: quatenus scilicet, etsi revera certo salvandae, interim tamen in tantis tenebris versantur, et poenis suis adeo absorbentur, ut non intelligant se purgari, sed aeternae damnationi addictas se putem, aut sailem reformident. Et hanc opinionem initio suae defectionis, quando purgatorii fidem nondum totaliter abiecerat, Lutherus secutus est, aggravando eam novis erroribus, ut in propositionibus eius videre est.

Sed opinio ista omnino non stat. Nam si animae illae onuias certitudinem suae salutis non haberent, id esset propter unam e tribus sequentibus causis: vel quia nondum essent indicatae, vel quia eas latuisset sententia iudicis, vel quia propter magnitudinem dolorum, omnis in eis cognitio foret obscurata et in sensu poenae veluti absorpta. Atqui nihil horum habet locum. Non primum, ut constat ex dictis de iudicio particulari. Non secundum, quia sententia Dei circa unumquemque est ipsamet decreti eius manifestatio, qua cuique sua retributio innotescit. Non denique tertium, quia quod in hoc mundo ex intensione dolorum impediuntur homines a iudicio recto, provenit ex laesione organi corporei vel aliqua causa analoga, quae procul dubio in animabus separatis nequaquam esse potest (1).

Praeterea animae illae illuminatae sunt lumine fidei, et consciunt se Deo inhaerere per charitatem, se in suis poenis toto corde consentire iustitiae Dei, se in ordine moralis rectitudinis esse radicatae et firmatas. Sciunt quoque quod haec omnia post hanc vitam in solis salvandis esse possunt. Sciunt quod in inferno vermis est qui non moritur, et quod ibi anima, nedum melioretur, desperatione, blasphemia, et odio sempiterno consumitur. Qua igitur ratione adhuc possibilis esset incertitudo de salute, et a fortiori existimatio de statu damnationis?

(1) Cf. Bellarm., de Purg., l. 1. c. 4.

Hinc concludit S. Bonaventura in IV, I). 20, Part. 1. a. 1, q. 4, certitudinem aeternae gloriae in purgatorio mediam esse inter certitudinem viae et patriae: « In patria enim est « certitudo tentationis, evacuans expectationem et timorem. In « via vero est certitudo expectationis immixta timori, quia « quilibet potest labi dum est viator. In purgatorio est medio « modo, scilicet certitudo expectationis eorum quae nondum « obtinuit; sed est evacuatio timoris propter confirmationem « liberi arbitrii, qua deinceps scit se peccare non posse. Et sic « patet quod est maior certitudo, dum evacuatur timor de la- « psu; et illa evacuatio non est per animae maiorem perfectio- « nem, sed per status mutationem ».

Ultimo tandem animadvertes, nihil contra hactenus dicta concludi posse ex liturgia defunctorum, puta ex offertorio missae: *Domine lesii Christe rex gloriae, libera animas omnium fidelium defunctorum de poenis inferni et' de profundo lacu, libera eas de ore leonis, ne absorbeat eas tartarus*, etc.; neque ex aliis precibus, ubi in 'persona defuncti sic orat Ecclesia: *Dum veneris indicare, noli me condemnare*, vel: *Ne recorderis peccata mea, Domine, dum veneris indicare saeculum per ignem*, et rursum: *Libera me, Domine, de morte aeterna in die illa tremenda, quando caeli movendi sunt et terra*: quasi nimirum animae fidelium nondum evasissent periculum damnationis, et sors earum adhuc esset in ancipiti. Etenim, praeterquam quod nomine inferni, tartari, etc., significatur etiam purgatorium, ut norunt omnes, sciendum est Ecclesiam sic orare pro defunctis, ut simul consulat eruditioni viventium. Et ideo, modo nobis repraesentat tremendum instans mortis a quo pendet aeternitas, modo indicium illud extremum in quo iudicii particularis sententia solemniter confirmabitur. Nam sicut celebrat nativitatem, passionem, et resurrectionem Salvatoris, non secus ac si nunc Christus nasceretur. pateretur, et resurgeret, sic etiam defunctos commemorat quasi adhuc essent in termino illo viae in quo sors aeterna deceditur, vel e contra quasi terminus iste transferretur usque

ad diem irae. diem calamitatis et miserie, quae solvet saeculum in favilla, teste David cum Sibylla. Caeterum, dum pro defunctis in Christo, pro dormientibus in somno pacis, pro iis qui nos praecesserunt eum signo fidei, petit liberationem a condemnatione et morte aeterna, semper implorat pro eis ingressum vitae aeternae per liberationem a solo purgatorio, quamvis per figuram sermonis transferat cogitationem nostram ad instans extremi iudicii, quando inter gehennam et regnum nihil erit medium. Et in summa, sensus omnium orationum elucet in clausula illa finali, qua solent concludi supplicationes pro mortuis: *Requiem (tel.) nam dona eis, Domine, et lux perpetua luceat eis!*

Q u a e s t i o   λ'.

DE PARADISO

Deinde considerandum est de paradiso secundum quod competit animalius separatis usque ad resurrectionis diem. Et circa hoc quaeruntur duo. Primo, an animae sanctorum iam nunc potiantur visione Dei. Secundo, quae et quanta sit earum beatitudo, sive quoad substantiam, sive quoad accidentalia. Et quoad primum conclusio est ut sequitur.

THESIS VUE

Secundum fidem a Benedicto XII p.imum definitam, et a Concilio Florentino in decreto unionis Gra orum iterum confirmatam, credendum est quod a tempore consummati Novi Testamenti per mortem Christi, iustorum animae quibus nihil luendum tunc supererat vel nunc superest, statim admissae sunt et admittuntur ad claram visionem ipsius Dei unius et trini sicuti est, suntque ante iudicium universale ex tali visione vere beatae, habentes vitam et requiem aeternam.

De animatus iustorum ante indicium universale non concors fuit veterum Patrum sententia. Illi enim omnes qui iuctoritate Papiæ decepti, fabulam illam admiserunt mille annorum regni Christi Domini cum sanctis resuscitatis in reaedificata urbe Jerusalem, communiter quoque senserunt visionem beatificam differ! usque ad extremi indicii tempus post completos praedictos mille annos. Huius sententiae inter Latinos fuerunt Tertullianus, Victorinus, Lactantius, ut refert Hieronymus in prologo l. 18 in Isaiam: inter Graecos vero, maxime Irenaeus, qui animarum •sanctarum tres veluti stationes distinguit. Primam in loco quodam invisibili ubi eas detineri existimat donec veniat resurrectio prima, in qua secundum opinionem istam soli iusti habebunt partem 1). Alteram post resurrectionem praedictam, in terrena Jerusalem instaurata et renovata, ubi sub imperio et gubernatione Christi, in summa quiete ac secundarum rerum affluentia degentes, crescentesque ex visione humanitatis Domini, per ipsum assue-

(1) «Çnru Dominus in medio umbrae mortis abierit, ubi animae « mortuorum erant, post deinde corporaliter surrexit, et post resurrectionem assumptus est, manifestum est quia et discipulorum eius «animae abibunt in invisibilem locum definitum eis a Deo, et ibi «usque ad resurrectionem commorabuntur. Post recipientes corpora, «et perfecte resurgentes, hoc est corporaliter, quemadmodum et « Dominus surrexit, sic venient ad conspectum Dei ». Ireu. l. 5, c. 31.

scent capere μιοπηηι Dei P tertiam demum. post indicium, in regno caelorum in quo ipsius divinitatis conspectu aeternaliter fruuntur (2).

Unie certe sententiae, quae particularis quorundam persuasio erat, alii penitus contradicebant, prout videre est apud Irenaeum ipsum l. 5, c. 31, et apud Justinum in dialogo cum Tryphone n. 50, et apud alios infra afferendos. Verumtamen tantorum virorum auctoritas causa fuit cuiusdam fluctuationis quae insequentibus saeculis, quoad dilationem gloriae usque in iudicii diem, nonnulla vestigia reliquit. Cum autem in medio aevo sub Ioanne XXII. propter privatam huius Pontificis opinionem. acriter de hac re disputatum esset, omni demum controversiae finem attulit decretalis Benedicti XII. qui Ioanni proximus successerat: « Sane dudum tempore Ioannis XXII
« praedecessoris nostri, inter nonnullos etiam theologiae f&
« cultatis magistros, super visione animarum iustorum homi-
« num post mortem suam, in quibus nihil erat purgabile cum
« de hoc saeculo decesserunt, vel si fuerat, iam purgatum fue-
« rat ex toto, an divinam essentiam videant ante corporum suo-
« rum resumptionem et indicium generale... orta materia quae-
« stionis. ipsorum aliqui negativam, aliqui affirmativam osten-
« dere nitebantur... Cumque idem praedecessor noster ad quem
« praedictorum determinatio pertinebat, ad decisionem concer-
« tationum huiusmodi se pararet in suo consistorio publico,
« tam fratribus suis S. R. E. cardinalibus, quam praelatis et
« magistris in theologia iniungendo districtius et mandan-

(1) ibid. cc. 32 35

(2) « Et quemadmodum presbyteri dicunt, tunc (post indicium)
* qui digni fuerint coelorum «-onvereutione, illuc transibunt, id est in
«coelos...; ubique autem Deis videbitur, et quemadmodum digni,
«erunt videntes eum». Ibid. c. 36. η. 1. Tum n. 3: «Diligenter
«ergo Ioannes praevidit primam iustorum resurrectionem, et in
« regno terrae haereditatem... Et in omnibus iis idem Deus Pater
« ostenditur, qui haereditatem terrae promisit patribus, qui eduxit
« (creaturam a servitute corruptelae) in resurrectione iustorum, et
« promissiones adimplet in Filii sui regnum, postea praestans illa
« paternaliter quae neque oculus vidit, neque... etc. ».

«do ut super materia de visione praedicta, quando requi-
 « rerentur ab eo, deliberate unusquisque diceret quod sen-
 « lret, tamen morte praeventus, sicut Domino placuit, perfi-
 « cere illud nequivit (1). Defuncto itaque praedecessore praefa-
 ti to, nos divina dignatione ad apicem surnmi apostolatus as-
 « sumpti., delinimus: Quod animae sanctorum omnium... (in
 « quibus nihil purgabile fuit quando decesserunt, nec erit
 « quando decedent etiam in futurum, vel si tunc fuerit ali-
 « quid purgabile iii eisdem, cum post mortem suam fuerint
 « purgatae)... etiam ante resurrectionem suorum corporum et
 « indicium generale, *post ascensionem Salvatoris D. N. I. C.,*
 « *fuerunt, sunt, et erunt in cocto..., ac post Domini Iesu Christi*
 « *passionem et mortem viderunt et vident divinam essentiam*
 « *visione intuitiva...* Quodque postquam inchoata fuerit, vel erit
 « talis intuitiva ac facialis visio et fruitio..., sine aliqua inter-
 ii cessione seu evacuatione, continuata exstitit et continuabitur
 « usque ad finale indicium, et ex tunc usque in sempiternum ».
 Haec quidem definitio fidei, quam summus deinceps inter ca-
 tholicos consensus subsequutus est. Sed saeculo XVI errorem re-
 novarunt Protestantes, post Lutherum et Calvinum asserentes,
 solum Christum ingressum esse sanctuarium coeli, reliquos
 vero omnes residere in atrio, ibique cum felici laetitia fruitio-
 nem promissae gloriae exspectare. Iam ergo Audendum est, qui-
 bus Scripturarum testimoniis dogma catholicum firmetur.

In primis ad rem faciunt omnia loca in quibus dicitur
 Christus ad inferos primum descendens, et in coelum deinde
 ascendens, liberasse animas patrum, secundum quod futurum
 praedixerat Zacharias IX-1<?: *Tu quoque in sanguine testa-*
menti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua.

Et primus locus est in verbis Christi ad latronem: *Hodie*
mecum eris in paradiso. Nam paradisus tripliciter accipitur:
 pro loco voluptatis in quo Adam innocens positus est. pro loco
 caelesti qui est destinata sedes beatorum, denique pro paradi-

(1) Hinc vides quae tides iis adhibenda sit, qui dixerunt Ioan-
 nem XXII aliquid in hac parte definivisse, seu ex cathedra docnisse.

liicuMtur quiciHHt|ue divina gloria perfruuntur. Et do isto paradiso intelligendum est quod l)ominus latroni dixit. pro (pianto scilicet in ipso loco inferni fuit paradusus statini post consummatam redemptionem, duin descendente anima Christi ad inferos, omnes animae quae in limbo patrum erant, luce gloriae illustratae sunt, et ad læaticam visionem admissae.

Alius locus est Ephes. 1V-S. ubi ostenditur Christus *ascendens in altum. captivum dit.risse captivitatem.* quatenus scilicet eos qui luerant a diabolo captivati, secum duxit in coe-
« him quasi in locum peregrinum humanae naturae, bona ca-
« ptione captivos, utpote per victoriam acquisitos » (1). Quis autem in hac gloriosa educatione solam et nudam mutationem loci intelliget. cuiusmudi fuisset si in animabus quas ut trophaenm victoriae secum trahebat Redemptor, adhuc mansisset poena dilationis gloriae quae propria et potissima erat inferorum poena ? Hinc Apostolus. Heb. IX-8: *floe significante Spiritu Sancto, nondum propalatam esse Sanctorum riam. adhuc priore tabernaculo habente statum.* Quibus verbis significavit differentiam inter tempus Veteris et Novi Testamenti. pro quanto per Christum assistentem pontificem futurorum bonorum, sanguine effuso in cruce, aperta fuit via ad vera sancta sanctorum, id est ad visionem Dei seu vitam aeternam, in qua. etiam justissimi quique durante statu tabernaculi veteris, non poterant introire. '■ ■. ,.

Eandem quoque veritatem demonstrant verba apostoli, 2 Cor. V. 1-8. ubi postquam commemorasset naturale desiderium quod habemus non deponendi corpus, subdit: *Audentes igitur semper, scientes quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino, per fidem enim ambulamus, et non per speciem: audemus autem et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, cl praesentes esse ad Dominum.* deiicet : Ut simus praesentes ad Dominum, et non amplius per fidem ambulemus, sed facie ad faciem Deum videamus, quem-

admodum enim <χ collatione praesentis loci cum 1 Cur. Xlil-12 facile constat, idem est apud apostolum videre διὰ εἰσοῦ , *per speciem*, seu quoad propriam naturam quam specificam vocant, et videre facie ad faciem, πρόσωπον πρόσω- 77Gv): ut, inquam, per speciem, seu facie ad faciem Deum videamus, optamus et desideramus separari a corpore, desiderio utique gratiae, quo naturae inclinatio superatur. At frustra sane haec dicerentur, si ad visionem Dei non perveniretur nisi in iudicio universali post corporum resurrectionem. Sic enim, non in separatione a corpore, sed in corporis resumptione consequeremur eximium illud bonum, neque ad eius consecutionem quidquam compendii nobis nunc afferret dissolutio terrestris domus huius nostrae habitationis. Statim igitur ac anima sancta a corpore separatur, patet accessus ad visionem in qua beatitudinis essentia consistit (1).

Hoc idem iterum confirmant verba eiusdem apostoli, Piii-lip. 1-23: *Desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo*. Et esse, inqu.it, cum Christo, eo utique modo quem Christus ipse in ultima coena, Ioan. XVIII-24, expresserat dicens: *Volo ut ubi sum ego, et illi sint ineciim*, per consortium gloriae in regno Patris; esse cum Christo, in eadem nimirum beatitudine animae, sicut post resurrectionem, sancti omnes erunt cum eo in eadem beatitudine tam animae quam corporis, iuxta illud 1 Thess. IV-16: *et sic semper cum Domino erimus*. Sperabat igitur apostolus, statim post dissolutionem corporis se perventurum ad vitam aeternam quae in clara visione Dei consistit. Hinc tandem, Heb. XII-22 dicitur: *Accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem coelestem, et multorum angelorum frequentiam, et ecclesiam primitivorum qui conscripti sunt in coelis...., et spiritus iustorum perfectorum*. Ubi, inquit Estius, describitur ecclesia non post resurrectionem triumphatura, sed nunc triumphans in caelis, et eodem ordine censentur in illo regno spiritus iustorum cum angelis,

(1) Cr. S. Thom. 1-2, Q. 4, a. 5 »» corp., et Estium in IV, Diet. 45. par. 2.

qui ipso Christo attestante, semper vident faciem Patris. Participant ergo utique eamdem beatitudinem.

Quapropter, semper haec fuit persuasio in Ecclesia Dei, quod vigente iam Testamento Novo, beatae sunt animae quibus luendum nihil superest; beatae, inquam, non modo in spe, sed omnino in re, actu iam obtinentes illud in quo beatitudo consistit essentialiter, id est. visionem Dei. Pulchre Nazianzenus, *Orat. 8. in laudem sororis suae Gorgoniae*. 23: « Equidem non dubito quin iis quae oculis cernuntur, multo praestantiora sint ea quibus nunc frueris, nempe angelorum chœrea, coelestis ordo, gloriae contemplatio, tum supremæ Trinitatis purior et perfectior illuminatio, non iam vinctam mentem ac per sensus diffusam suffugientis, sed totam sese toti menti contemplandam et tenendam praebeantis, totoque divinitatis lumine animis nostris affulgentis. Omnino, inquam, his fruaris quorum, etiam dum adhuc in terra esses, ob sinceram ad ea mentis erectionem. rivulos habebas ». Et *Orat. »3 in laudem Basilii Magni*, n. 82: « Habes haec a nobis, Basili, hoc est a lingua quondam tibi suavissima, atque honore et aetate aequali... Tu vero, e coelo, nos, quaeso, inspicere..., nosque posteaquam ex hac vita migraverimus, illic tabernaculis tuis excipe, ut simul viventes, et sanctam ac beatam Trinitatem cuius nunc exiguam speciem et imaginem accepimus, purius pleniusque cernentes, desideriiis nostris a finem statuamus, ac bellorum eorum quae intulimus vel pertulimus, hoc praemium referamus ». Quibus similia habent Hieronymus *epist. 23 de exitu Leae*, Augustinus *l. 9 Confess*, c. 3 de amico suo Nebridio, et alii.

Semper quoque in Ecclesia Dei, vita praesens dicta est via qua ad patriam pergimus, et quidem ad patriam a cuius ingressu nihil nos retardat nisi vel mansio in hoc corpore corruptibili, vel luenda adhuc propriorum poena peccatorum. « Considerandum est. inquit Cyprianus *l. de mortal*, n. 26, « nos tanquam hospites et peregrinos hic interim degere. Amplectamur diem qui assignat singulos domicilio suo. qui nos

«isthinc ereptos et laqueis saecularibus exsolutos paradiso re-
 «stituit et regno. Quis non peregre constitutus properaret in
 «patriam regredi?... Patriam nostram paradisum computa-
 «inus... Quid non properamus et currimus, ut patriam nostram
 «videre, ut parentes salutare possimus?» Haec Cyprianus,
 loquendi modum universali usu Christianorum consecratum
 adhibens. Sed quid tandem patriae nomine significatum exi-
 stimabimus? quid nisi Jerusalem coelestem in visione Dei?
 Audiamus Augustinum, Enarr. in Ps. 119, n. 6, super illa ver-
 ba: *Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est*: «Nondum
 «veni in patriam illam, ubi cum nullo malo victurus sum;
 «nondum veni ad illam societatem angelorum, ubi scandala
 «non timebo... Ibi omnes iusti et sancti, qui fruuntur Verbo
 «Dei sine lectione, sine litteris; quod enim nobis per paginas
 «scriptum est, per faciem Dei illi cernunt. Qualis patria!
 «Magna patria, et miseri sunt peregrini ab illa patria! ». Non
 ergo iuxta Patres, in indicii diem differtur gloria coelestis.
 Accedit etiam quod apud eosdem passim dicuntur animae san-
 ctorum esse in coelo (1); qui locus iuxta evangelium proprie
 deputatur visioni beatae. Accedit demum quod ab initio, diem
 mortis martyrum et confessorum, natalem diem Ecclesia vo-
 care consuevit, idque non alia de causa, nisi quia per mortem
 translati sunt a vita praesenti quae est quaedam prolixitas
 mortis, in veram vitam quae est vita aeterna.

§ 8. .

Superest ut praecipuis rationibus quae in contrarium af-
 feruntur, fiat satis. Et prima est quia in parabola de opera-
 riis in vineam conductis, Mattii. Xa-8, praecipit paterfami-
 lias omnibus operariis simul ad vesperam reddi mercedem.
 Vespera autem finem mundi significat, et merces nulla alia
 est quam merces vitae aeternae.

(1) Athanasius in vita S. Antonii, n. 94. Basilios, homilia in
 40 martyres, n. 8- Hieronymus c. Vigilantium, etc., etc.

Q U I S T.

Respondeo: nullam conclusionem. Non enim omnes ciivunislairtiae in parabolis, significandi gratia apponuntur, Sed oportet considerare scopum, qui in praesenti nullus alius est quam retundendi arrogantiam ludatorum sexe supra Gentiles extollentium, quasi Gentiles utpote tardius vocali, in inferiori gradu reponendi essent quoad retributionem in regno caelorum. Sicut ergo intentio parabolae nequaquam in hoc est, ut aequalis merces credatur retribuenda pro meritis inaequalibus. sed solum ut ostendatur non ideo minor futura in Gentilibus. praecise quia isti cum antiquo illo Hebraeorum populo primitias vocationis non habuerunt: sic neque in hoc, ut circa tempus retributionis aliquid determinetur. Accidit ergo circumstantia shnultanae remunerationis ad diei vesperam, et non magis necesse est ipsam in applicationem venire, quam illam aliam de murmuratione adversus patremfamilias (1). Quamquam nulla adhuc esset consequentia, etiamsi ibi quoque figuram inesse velles, quia revera in line mundi omnibus iustis simul reddetur merces beatitudinis consummatae, qua scilicet totus homo in corpore et anima beatus fiet, et per sententiam toti mundo mitificatam glorificabitur, dicente Christo: *Venite benedicti.... percipite regnum.* Cum quo tamen stat, non ad hoc usque tempus differri animabus separatis risionem Dei.

Et haec ultima responsio valet pro locis omnibus in quibus bonorum operum merces reiicitur in diem resurrectioni? iustorum Luc. XIV-14), in diem Domini Rom. II. 5-6). in diem illum 2 Tim. 1-12). in diem quo veniet Dominus (1 Cor.

(1) Simile est ia parabola divitis epulonis, in qua edocemur quod post mortem unicuique retribuitur secundum ea quae gessit in corpore, quod tunc merita non possunt amplius mutari, quod inter infernum et paradisum impertransibile chaos positum est, quod denique ad vitandum irreparabile illud aeternae damnationis malum, sufficere nobis debet ordinarium Ecclesiae magisterium seu ministerium, quin expectandae sint extraordinariae monitiones vel mortuorum apparitiones. Caetera vero accidunt, velut circumstantia devotae orationis epulonis damnati ad patrem Abraham, circumstantia sollicitae curae pro salute fratrum, et si quae aliae eiusmodi.

1V-5), etc. Valet quoque pro auctoritate apostoli, Heb. XI40. ubi coinmejnoratis prius gestis sanctorum V. T., subdit: *Ei hi omnes leslimonio //Idei prohali non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ul non sine nobis consummarentur.* Nam vox illa *consummari*, suapte vi ultimum perfectionis solet designare, adeoque recte accipitur pro renumeratione completa et ultimata quae habebitur in resurrectione. Et tamen, si repromissionem interpretari velles solam beatitudinis substantiam in visione intuitiva, iterum nihil sequeretur. Sensus enim esset, iustos antiquos non accepisse illam statim a morte sicut sancti earn nunc accipiunt, sed debuisse expectare *tempus nostrum*, id est tempus Novi Testamenti; nam hoc etiam modo verum est quod non sine nobis consummantur.

Quod autem ad Patres attinet, concedendum nonnullos ex vetustioribus in oppositam sententiam abiisse, idque propter rationes superius dictas, quas constat esse extraneas fonti traditionis. Aliqui ve o alii immerito obiiciuntur; quorum sensus apparebit ex iam dicendis in propositione quae sequitur.

THESIS IX.

Beatitudo sratim consummatur quoad sui substantiam, sed crescit usque ad ultimum diem quantum ad accidentale gaudium communis sanctorum in concordissima illa societate coelestis Ierusalem, donec tandem ultimo compleatur per gloriosam corporum resurrectionem, et manifestationem iudicii generalis de qua dicit apostolus : Illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo ».

Supponitur in praesenti trita illa distinctio inter substantiam beatitudinis et accidentalialia eius. Sciendum tamen est quod accidentalialia beatitudinis dupliciter sumi possunt: vel pro iis quae ab essentia sunt non modo distincta, verum etiam separabilia; vel pro iis quae distincta quidem sunt, tametsi essentiam necessario et semper comitentur. Hic autem a sub-

stantia beatitudinis contradiſtinguuntur ſolum illa quae ab ea poſſunt ſeparari at per modum unius nunc accipiuntur tum viſio Dei, tum concomitans amor et fruitio (1).

Loquendo igitur de ſubſtantia beatitudinis, id eſt de viſione Dei et concomitante amore et fruitione, opinio quorundam fuit, eam eſſe non poſſe tam perfectam ante, quam poſt reſumptionem corporum, quia naturalis appetitus quo anima ſeparata fertur in corpus ut ei rursus uniatur, remoratur eam quominus tota intentione tutoque conatu feratur in Deum. Unde dicebant id eſſe diſcriminis inter angelos et animas, quod angeli nullo impedimento retardantur, animae vero ſanctorum uſque ad reſurrectionis tempus aliquoſiter diſtrahuntur a viſione Dei. Ita ſenſiſſe videtur Auguſtinus l. 12 de Genes, ad litt. c. 35, et l. 1 Retract, c. 1r (2). Ita quoque poſt Auguſtinum Bernardus, Serin. 3 de omnibus ſanctis, n. 2, ubi diſtinctione prius facta inter tres ſanctarum animarum ſtatus. 'primurn in corpore corruptibili, ſecundum ſine corpore, tertium in beatitudine conſummata; primum in tabernaculis, ſecundum in atriis, tertium in domo Dei), ſic proſequitur: « Sed unde hoc tibi, o miſera caro, o foeda, o fetida, unde tibi hoc? Animae ſanctae, quas propria Deus inſignivit imagine, « *fe* deſiderant..., et. ipſarum ſine te compleri laetitia, perfici

(1) Vide S. Thom. 12. Q. 3, a. 4.

(2) Verba Auguſtini l. e. de Genes, ad litt., haec ſunt: « Si quem «mouet, quid opus ſit ſpiritibus defunctorum corpora ſua in reſurrectione recipere, ſi poſteſt eis etiam ſine corporibus ſumma «illa beatitudo praeberi..., minime dubitandum eſt... hominis mentem < poſt mortem, ipſa carne deſcripta..., non ſic videre poſſe incommutabilem ſubſtantiam, ut ſancti angeli vident, ſive alia lateuſiore « cauſa, ſive ideo quia ineſt ei naturalis quidam appetitus corpus «adminiſtrandi: quo appetitu retardatur quodammodo ne tota intentione pergat in illud ſummum caelum, qnamdiu non ſueſt « corpus cuius adminiſtratione appetitus ille conquieſcat a. Et l. 1. Retract c. 14: «De ſanctis omnibus iam defunctis, utrum ipſi ſaltem « dicendi ſint iam in illa poſſeſſione conſiſtere, merito quaeritur...

, consummari beatitudine non potest. Adeo siquidem videtur, *Hv* i^{ti} eis desiderium hoc naturale, ut necdum tota earum «affectio libere pergat in Deum, sed contrahatur quodam modo, et rugam faciat, dum inclinatur desiderio tui» (1). Haec Bernardus opinans requiri corpus, ut perfecta sit ipsa beatifica visio, beatificusque amor. Sed et eandem deinde opinionem amplexi sunt nonnulli doctores scholastici, duce Magistro, I. i. Seni. 1). 49, n. 5 Nam S. Bonaventura in IV, D. 49, Part. 2, a. 1, ait: «Concedendum est quod glorificatio corporis facit ad maius gaudium... etiam quantum ad intentionem, non augendo habitum, sed removendo impedimentum. Unde non facit ad augmentum praemii essentialis principaliter, sed ex consequenti». Item S. Thomas, Suppl. Q. 93. a. 1: «Anima separata naturaliter appetit corporis coniunctionem, et propter hunc appetitum... eius operatio (pia) in Deum fertur est minus intensa. Et hoc est quod dicit Augustinus, etc. ».

Aliter tamen sentit ipse S. Thomas in 1-2, Q. i, a. 5, ubi censetur retractasse id quod junior in commentario super Sententias tradiderat. Conclusio enim eius est, quod «cum in visione divinae essentiae perfecta hominis beatitudo consistat, non dependet beatitudo perfecta hominis a corpore». Tum in responsione ad 5.um expresse docet quod, *corpore resumpto, beatitudo crescit, non intensive, sed extensive*, pro quanto scilicet. ut ad 4.um praemiserat, «appetit anima sic frui Deo, quod etiam ipsa fruitio derivetur ad corpus per redundantem sicut, est possibile; et ideo, quamdiu ipsa fruitur Deo

«Adhuc expectant etiam ipsi redemptionem corporis sui... Sed utrum ad contemplandum cordis oculis veritatem, sicut dictum est, facie ad faciem, nihil ex hoc minus habeant, non hic locus est disputando inquirere». Ubi vides Augustinum non dubitare an nunc fruuntur animae sanctorum visione Dei, sed an ita perfecte sicut fruuntur post resurrectionem.

(1) Eodem ergo modo quo Augustinus, intelligi debet Bernardus in iis locis in quibus videri posset differre visionem beatificam nunc iudicii diem. De qua re vide omnino notam Mabillonii apud Migne. P. L. Torn. 183, col. 465.

« sine corpore, appetitus eius sic quiescit in eo, quoti tamen
 « adhuc ad participationem eius vellet suum corpus pertinge-
 «i re ». iuxta Angelicum, id faciet resurrectio, ut
 intensiori sit in anima visio et fruitio Dei, sed solum ut bonum
 huius fruitionis extendatur *prout est possibile*, redundando
 etiam in corpus quo iu sua natura anima perficitur, Et sic
 sentiunt mine theologi communiter, nec sane immerito. Nam
 primo, si anima retardaretur a visione Dei in appetendo cor-
 pus, retardaretur etiam magis quando deberit postea occupari
 in resumpto corpore administrando. Praeterea, sequeretur
 propter paritatem rationis, angelos a summa sua beatitudine
 aliququaliter decidere, quamdiu in exteriora mittuntur ministe-
 ria. Adhuc, nullo pacto conciliari potuisset in Christo status
 comprehensuris cum summo illo dolore cui alter similis non
 fuit, quandoquidem, ubi de animae impedimento sermo est.
 multo fortius impedimentum erit dolor positivus quam sim-
 plex appetitus nondum quietatus. Denique hic redeunt omnes
 rationes alias expositae ubi de visione intuitiva, quae si inten-
 sive crescere posset, hoc esset vel ex parte obiecti, vel ex parte
 luminis gloriae, vel ex parte potentiae. Atqui ex nulla. Non ex
 parte obiecti, quia obiectum est divina essentia quae semper
 eadem immediate et secundum se menti applicatur. Non ex
 parte luminis gloriae, quia lumen gloriae proportionatur gra-
 tiae quae post hanc vitam non crescit. Neque demum ex parte
 potentiae, quia potentia est intellectus, et quidem intellectus
 prout in tali operatione omnibus modis transcendens habitu-
 dinem ad corpus.

Sic igitur, a primo instanti anima adipiscitur totam sub-
 stantiam beatitudinis, et vere introducit in vitam aeternam.
 Aeternam autem dico, accipiendo nunc aeternitatem secundum
 duas notas ab aeternitate divina participatas, quae sunt inter-
 ruinabilitas et intransmutabilitas. Propterea maximopere ca-
 vebis a grossa illa imaginatione qua conciperetur duratio prae-
 dictae vitae aeternae instar durationis temporis infiniti, im-
 mobilitatemque eius per modum immobilitatis quae apud nos

quandoque invenitur. Est enim duplex immobilitas: privativa una, transcendens altera. Sicut duplex quoque est indivisibilitas: una privativa, propria illius quod in ordine divisibilium clauditur, (quomodo indivisibile est punctum, in ipsa linea extensionis exsistens); altera transcendens, propria illius quod est extra totum genus continui seu extensi, (quomodo indivisibilis est anima, indivisibilis angelus, indivisibilis substantia ratione sui). Sicut etiam duplex est incoloratum: incoloratum privative, quod cum sit de genere colorabilium, colorem tamen non habet, et hoc modo incoloratum idem est ac nigrum; tum incoloratum transcendentaliter, quod non est de genere eorum quae colorem suscipiunt, et hoc modo incolorata est anima, incoloratus sonus, atque ita porro. Simili itaque ratione, duplicem cogitabis immobilitatem. Una est quae convenit enti mobili, quod cum sit in potentia ad motum, motu illo ad quem est in potentia, privatur. Et talis immobilitas tempore mensuratur, novitque longitudinem dierum, noctium, mensium, annorum, necnon et saeculorum. Sed ab eiusmodi immobilitate tam distat immobilitas altera, quam distat indivisibilitas puncti ab indivisibilitate spiritus, et incoloratio animae ab incoloratione nigri. Nunc autem, secundum operationem visionis intuitivae in lumine gloriae, et amoris beatifici in splendoribus ipsius visionis, nequaquam nata est moveri mens, sed supra omnem mobilium ordinem, Deo aeterno aeternali modo adhaeret. Et ideo, in duratione ineffabiliter transcendente omnes imaginationes, phantasias, experientias, imo et cogitationes nostras, est visio illa Dei et omnium quae videntur in Deo; est et concomitans ille ardor vivaxque flamma perpetuae claritatis.

✱

Sed praeter substantiam, alia sunt cogitanda in beatitudine caelesti, quae successione quadam vel obtinentur, vel etiam augentur.

In his est gaudium tie societate sanctorum, Nam, nt Bernardus ail, Senn. 5 de ov. n. (i, si hic quoque ubi nihil perfectionis, nihil quietis, quadantonus cerificatur dictum Psalmistae: *ecce quant bonum cl quam iucundum habilare fralrcs in unum*, (quidquid enim, sive interius sive exterius molestum occurrit, ipso utique tam germanorum consortio fratrum, cum quibus est nobis cor unum et anima una in Deum, tolerabilius invenitur; : « quam dulcior erit, quam delectabilior, quam beatior unit», ubi nulla suspicio esse poterit, nulla dissensionis « occasio, ubi omnes perfecta charitas indissolubili foedere colligabit! ». Quam utique beatior! Ubi non erit meum et tuum, frigidum illud verbum, et quidquid est malorum in vitam nostram invehens. Ubi non solum nullus malus inter bonos, sed nec quidquam mali in bonis remanebit admixtum. Ubi cuncti in sublimi visione Dei constituti, indeclinabiliter instabuntur supremae normae omnis convenientiae, omnis ordinis, et omnis rectitudinis. Ubi nemo laedetur, irascetur nemo, nemo invidet, cupiditas nulla exardescet, nullum desiderium honoris pulsabit, aut potestatis ambitio, sed erit immortalitatis munere vita iucunda! « *Collauda, inquit 1), Jerusalem, Dominum*. Quid enim factura es, o Jerusalem? Transiet certe et labor et gemitus. Quid factura es? An in illis operibus, quamvis bonis et de misericordia venientibus, exerceri te adhuc oportet? Considera numerum tuum, considera undique societatem tuam; vide utrum aliquis esuriat, cui porrigas panem; vide si aliquis sitiatur, cui des calicem aquae frigidae; vide utrum aliquis peregrinus est, quem hospitio recipias; vide utrum aliquis sit aeger, quem visites; vide utrum aliquis litiget, quem concordes: vide utrum aliquis moriatur, quem sepelias. Quid ergo factura es? *Collauda, lerusalem, Dominum*; ecce hoc est negotium tnum. Sicut solet in titulis scribi: Utere felix: « *Collauda, lerusalem, Dominum* ». O lerusalem quae aedificaris ut civitas! O de qua scriptum est quod participatio tua est in idipsum, pro quanto scilicet omnes cives tui, etsi supra

(1) Augustinus, Enarrat, in Ps. 147. n. 6.

numerum arenae maris multiplicati, etsi gratia dispares, meritis inaequales, et in diversissimis mansionum gradibus collocati, inter sese tamen intime communicant, et in unam compactam atque concordissimam assurgunt societatem! Haec est beata communio sanctorum quae in evangelio annuntiatur cum dicitur quod Iesus moriturus erat ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum (1), et alibi, quod congregabunt electos eius a quatuor ventis, a summis caelorum usque ad terminos eorum (2), et alibi: « Tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in «nobis unum sint» (3). Sed gaudium hoc de societate sanctorum nondum est consummatum, quia nondum est completus numerus electorum in superna felicitate locandus. Imo quotidie crescit, quia quotidie novae animae intrant civitatem gloriae, ai/ponunturque ad populum suum, usquedum veniente die novissimo, plenissime adimpleatur illud: *Lauda Jerusalem, Dominum; lauda Deum tuum, Sion, quoniam confortavit seras portarum tuarum*. « Vectium confirmatio non est portarum apertarum, sed clausarum. Conclusam Ierusalem dicit laudare Dominum... Nemo exeat, nemo intret... Tantummodo esto in numero virginum quae portarunt oleum secum... Caeterae fatuae excludentur. Nam hoc habes in evangelio: Claudetur ostium, et stabunt et clamabunt: aperi nobis, et non aperietur: *Quoniam confirmavit vectes portarum tuarum*. Secura sta, secura lauda, sine fine lauda. Fortiter clausae sunt portae tuae; non exit amicus, non intrat inimicus » (4).

Ergo usque nunc continuo augetur accidentale gaudium communionis sanctorum. Ultimum vero beatitudinis complementum exspectatur in resurrectione mortuorum. Sed de resurrectione proprius ac specialis habebitur articulus statim post absolutam praesentem disputationem de animabus separatis, in qua solum dicendum superest de relationibus intercedentibus

(1) Ioan. XI-52.

(2) Matth. XXIV 31.

(3), Ioan. XVII-21.

(4) AngnsL Enarr. in Ps. 147, n. 9-13.

inter ipsas et nos adhuc in corpore munes. Quae quidem quaestio nunc est compendiose exponenda, ut sequitur.

Quaestio VI.

DE HABITUDINE DEFUNCTORUM AD VIVOS ET VIVORUM AD DEFUNCTOS

Nota in primis, consulto hic adhiberi nomen *defunctorum*, potius quam *mortuorum*, ut scilicet sub talis generalitate vocabuli (quo nihil aliud designatur nisi status eorum qui vita quae apud nos est iam functi sunt), venire possint etiam animae cum Christo in coelo regnantes: iis enim, utpote vita vera atque aeterna iam (ruentibus, minime conveniret mortuorum appellatio. Nunc autem conditionem *defunctorum*, revera participant illi omnes quos exutos corpore futurum saeculum excepit, sive in coelo sint, sive in purgatorio, sive in inferno. Et secundum hanc denominationis amplitudinem praesens quaestio currit, in qua ad duo capita consideratio tota reducitur. Primo, de habitudine defunctorum ad vivos, tam quoad cognitionem eorum quae apud nos aguntur, quam quoad auxilium quo nos iuvare possunt. Secundo, de habitudine vivorum ad defunctos, sive ut religioso cultu prosequendos, sive ut suffragiis sublevandos.

De habitudine defunctorum ad vivos quoad cognitionem eorum quae apud nos aguntur.

Qua in re distinguere oportet cognitionem quam secundum solum naturae ordinem animae separatae per seipsas habent, tum cognitionem quam ex adventicio ab aliis accipere possunt, tum denique cognitionem gloriae quae solis beatis est propria.

Porro secundum naturalem cognitionem nesciunt animae separatae ea quae hic aguntur. « El huius ratio est quia anima
 « separata cognoscit singularia per hoc quod quodam modo de-
 « terminata est ad illa, vel per vestigium alicuius praecedentis
 « cognitionis seu affectionis, vel per ordinationem divinam. Ani-
 « mae autem mortuorum secundum ordinationem divinam et
 « secundum modum essendi segregatae strut a conversatione
 « viventium, et coniunctue conversationi spiritualium substan-
 « tiarum quae sunt a corpore separatae; unde ea quae apud nos
 « aguntur ignorant... Et hanc rationem assignat Gregorius l. 12
 « Moralium c. 14 dicens: *Mortui, vita in carne viventium post*
 « *eos qualiter disponatur, nesciunt, quia vita spiritus longe est*
 « *a vita carnis*, et sicut corporea atque incorporea diversa sunt
 « genere, ita sunt distincta cognitione. Et hoc etiam Augustinus
 « videtur tangere, l. de cura pro mortuis c. 13, dicens quod
 « *animae mortuorum rebus viventium non intersunt* » (1).

Cum hoc tamen stat, quod facta viventium quae per seipsos mortui naturaliter non cognoscunt, per alios cognoscere possint, videlicet vel per animas eorum qui hinc ad eos accedunt, vel per angelos seu daemones, vel etiam Spiritu Dei revelante (2). In omni autem modo, animarum beatarum exsors et specialis plane ratio est, eo quod supra conditionem naturae eleventur per lumen gloriae. Nulli enim intellectui beato deest quin cognoscat in Verbo omnia quae ad se spectant, ut dicit Angelicus in tertia Parte, Q. 10, a. 12. Unde sequitur beatos cognoscere *in Verbo* vota et orationes hominum qui ad eorum auxilium confugiunt, imo et omnia ad quae legitimum eorum desiderium sese potest extendere. Nec obstat quod Augustinus in l. de cura pro mortuis c. 13, de hoc dubitare videatur, ea scilicet ratione nixus, quod a matre sua in tristitiis non visitabatur sicut quando ipsa vivebat, cum tamen admitti non posset, ipsam factam esse vita

(1) S. Thom. Prima Parte, Q. 89, a. 8.

(2) Ibid, ad 1. nm,

feliciore crudelem (1). Bene enim respondet S. Thomas: « Magis
« videtur secundum sententiam Gregorii, quod animae sancto-
« rum Deum videntes, omnia praesentia quae hic aguntur'co-
« gnoscant. Sunt enim angelis aequales, de quibus etiam Au-
« gustinus asserit quod ea quae apud vivos aguntur, non igno-
« rant. Sed quia sanctorum animae sunt perfectissime iustitiae
« divinae coniunctae, nec tristantur, nec rebus viventium se in-
« gerunt nisi secundum quod iustitiae divinae dispositio exi-
« git » (2).

Haec de habitudine qua defuncti se habent ad vivos quoad cognitionem. Utrum vero ita se habeant ad illos, ut eis possint aliquatenus auxiliari, restat inquirendum.

De habitudine defunctorum ad vivos quoad auxilia quibus eos iuvare possunt. In quo quidem manifestum est opus esse distinctione: distinctione, inquam, inter damnatos et sanctos, et iterum inter sanctos qui vel in purgatorio sunt, vel in paradiso.

Nunc igitur, quod attinet ad damnatos, liquido constat nihil nos ab eis adiuvari posse, cum non sint in statu intercedendi apud Deum, et obtinendi aliquid ab eo sive pro se sive pro aliis, et aliunde in malo obstinati, nullius affectus charitatis capaces existant. Et hic obiter nota, non esse contra ultimam hanc assertionem id quod Luc. XVI-27, legitur de divite epulone, qui in inferno positus volebat mitti Lazarum ad quinque fratres suos, ut testaretur illis ne et ipsi venirent in locum tormentorum. Quidquid enim aliqui pro sua particulari opinione senserint, omnino dicendum videtur, nihil plus ibi esse quam parabolam. Porro, ut iam notatum est, plura in parabolis sunt solum ad constructionem facti sub quo doctrina vel moralis monitio intimanda intenditur. Et sic est in hoc loco, ubi non in-

ii) « Si rebus viventium intéressent animae mortuorum... me
« ipsum pia mater nulla nocte desereret, quae terra marique secuta
« est ut mecum viveret. Absit enim ut facta sit vita feliciore crudelis
« usque adeo, ut quando aliquid angit cor meum, nec tristem filium
« consoletur, quem dilexit unice, quem nunquam voluit moestuin vi-
« dere ». August. I. de cura pro mortuis gerenda, c. 13.

(2) S. Thom. ubi supra.

introducitur petitio epulonis solliciti de salute fratrum, nisi ut poni possit in ore Abrahae haec ad nos directa admonitio: *Habent Moyseu et Prophetas, audiant illos*. Et iterum: *Si Moysen et Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent*. Quatenus scilicet satis nobis esse debet authenticum Ecclesiae magisterium et regimen, et frustra expectoremus extraordinarias revelationes seu apparitiones, si nobis ordinaria et communia media non sufficiunt, multoque magis si ad manum posita negliguntur, vel oblata contemnuntur.

Cum igitur de damnatis nulla in praesenti quaestio esse possit, nulla quoque, sed sensu inverso, possibilis dubitatio est de animabus beatis in paradiso.- Has enim beatas animas suffragio suo nos iuvare apud Deum, catholica doctrina est, et non in sola Traditione fundata, verum etiam in Scripturis tum Veteris tum Novi Testamenti. Nam 2 Mach. XV-14, refertur visio Iudae Machabaei qui vidit Oniam... *manus protendentem orare pro populo Iudaeorum*, aliumque virum aetate et gloria mirabilem, quem designans Onias dixit: *Hic est fratrum amator et populi Israel; hic est qui nunquam orat pro populo et universa sancta civitate, Ieremias propheta Dei*. Cuius etiam oratio protinus ostenditur exaudita, in hoc quod subditur: *Extendisse Ieremiam dextram, et dedisse Iudae gladium aureum, dicentem: Accipe sanctum gladium munus a Deo, in quo deicies adversarios populi mei Israel*. Et ista quidem ad ea tempora referuntur, in quibus animae Patrum adhuc in limbis detinebantur, et nondum fruebantur visione Dei. Quanto ergo magis vera erunt, ex quo aperta fuit sanctorum via. et sancti in patria nunc degentes, Deo sunt propinquissimi! Unde Scripturae N. T. aperte nos edocent, communionem Ecclesiae triumphantis cum militante sub uno capite Christo, Heb. XII-23, Eph. I-19, et I-16. Communio autem ista necessario exigit ut membra pro invicem sollicita sint, seque invicem invent, ut apostolus docet. Rom. XII-4, et I Cor. XII per totum. Sed nec in aliquo alio sollicitudo triumphantium in coelis pro nobis in terra peregrinantibus consistere potest, quam in intercessionibus apud Deum, et ideo,

Apocal. V-8, sermo est de phialis aureis plenis odoramentorum, quae sunt orationes sanctorum. Verum plenissima demonstratio hic sumitur ex divina Traditione, cuius monumenta caeteroquin sat nota, transcribere nunc non vacat (1).

Remaneret ergo dubium de animalius purgatorii. Quoniam, dicet fortasse quispiam, si animae illae seipsas iuvare non possunt, multo minus iuvare poterunt alios. Sed absit ut in hanc opinionem quae communi fidelium sensui plane repugnat, abeamus. Re enim vera, ratio superius desumpta ex communione sanctorum omnino universalis est, et vinculum charitatis quo Ecclesia patiens cum Ecclesia militante iungitur, etiam comprehendit. Itaque, sic nos et animae illae mutuam praestamus operam, dum nos pro illis, illae pro nobis orant, quomodo viventes oramus pro invicem ut salvemur. Nec ab illo charitatis officio animas purgantes impedire potest poenarum acerbitas, quia ut iam notatum est, ratio propter quam in hac vita intentio mentis per doloris intensitatem impeditur, locum amplius non habet post corruptibilis huius corporis depositionem. Rursus nulla deduceretur consequentia ex hoc quod ea quae hic aguntur, ignorant. Nam praeterquam quod de iis quae per seipsas cognoscere non valent, per suos angelos fieri possint certiores: « dicendum quod animae mortuorum possunt habere curam de rebus viventium, etiamsi ignorent eorum statum, sicut nos habemus de mortuis, eis suffragia impendendo, quamvis eorum statum ignoremus » (2). Denique non est cur ratione dubitandi superius posita movearis, quia dato etiam quod purgantes animae nihil possent pro aliis in eo ordine in quo sunt impotentes pro semetipsis, videlicet in ordine impetrandi a Deo remissionem poenae temporalis, adhuc nulla, et ne apparens quidem causa esset, propter quam non valeret earum intercessio quoad omnia bona propria viatoribus in quantum huiusmodi, quorum respectu indigentes amplius non sunt, nos autem quam maxime.

(1) Vide Bellarminum, de Ecclesia triumphante l. 1, c. 18.

(2) 8. Thom, in prima Parte Q. 89, a, 8 ad 1. um.

**De habitudine vivorum ad defunctos, sive ut religioso cultu
prosequendos, sive ut suffragiis sublevandos.**

De cultu sanctorum principia posita sunt in tractatu de Verbo incarnato, ubi de adoratione Christi. Sane vero, super quamlibet specialem excellentiam fundatur debitum specialis quoque cultus seu reverentiae. In hoc autem specialiter excellent animae sanctae quae ex hoc saeculo transierunt, quod immobiliter conjunguntur Deo auctori gratiae et gloriae. Et huic excellentiae quae eis est exclusive propria, respondet cultus religiosus quo eas prosequimur, honorando, invocando, et quolibet modo nostram submissionem protestando. Caeterum. quod cultus ille qui defertur sanctis, alius omnino rationis sit a supremo patriae cultu qui soli Deo debetur, evidenter videbit quisquis calumniis protestandum totus non praeoccupatur, et voluntaria obcaecatione circa Ecclesiae doctrinam ac disciplinam totus non caligat. Item, quod implorata sanctorum intercessio, nedum in aliquo deroget mediationi Christi, eam potius commendet quam plurimum, alibi quoque ostensum est, cum de sacrificio Eucharistiae et de missis in honorem sanctorum ageretur. Vide ibi dicta.

Similiter de suffragiis quibus animae purgatorii a nobis viatoribus sublevari possunt, sat multa antiquae traditionis testimonia in superioribus allata sunt. Sed et principia generalia fuerunt exposita in tractatu de sacramentis, ubi de excommunicatione et de indulgentiis, et iterum ubi de sacrificio missae, nec in praesentiarum aliquid specialiter addendum occurrit.

Quod autem attinet ad sepulturam per quam defunctis ultima in hoc mundo mansio paratur, dicendum est cum S. Thoma, Suppl. Q. 71, a. 11, quod exsequiarum cultus adinventus est et propter vivos et propter mortuos. Propter vivos quidem, ad

QI'AEST.

solatium. Propter mortuos vero, ut vivi inspicientes defunctorum sepulcra, eorum memoriam retineant, et pro eis orent. « Cude et monumentum a memoria nomen accepit; dicitur enim « *monumentum* quasi monens *mentem*, ut dicit Augustinus in l. « de cura pro mortuis agenda, c. 4 ». Insuper, in eodem cultu adstruitur resurrectionis fides. Qua de causa videmus antiquos iustos specialiter curasse de possessione sepulcri (Genes. XXIII-!'. et de sua sepultura mandasse tiliis suis (Genes. XLIX-2J), L-?l). volentes sepeliri in terra promissionis, ubi credebant nasciturum. moriturum et resurrecturum Christum, qui futurus erat *primilira.'* *dormientium*. At nos terra dormitionis nunc manet, figurata per agrum illum figuli, quem pretio sanguinis emerunt principes sacerdotum in sepulturam peregrinoruBi, Matth. XXVII-7. Xere enim ager est sanguinis simul et ager figuli. Ager quidem sanguinis quia ibi requiescunt Christiani in spe iam propalata per crucem et sanguinem Christi. Ager vero figuli, quia ibi figulus creatorque omnium qui olim de limo terrae plasmavit hominem, iacentia corpora nostra reformabit configurata corpori Filii dilectionis suae. Et hoc quidem, quando venerit resurrectionis dies; de qua resurrectione, caeteris praetermissis, iam nunc agendum est.

CAPUT TERTIUM

Quaestio VII.

DE RESURRECTIONE MORTUORUM

« Tristis factus es de sepulto clarissimo tuo, quia non statim audisti vocem eius. Vivebat, mortuus est; sentiebat, iam
« non sentit; non interest gaudiis et laetitiae vivorum! Num-
« quid plangeres semen, quando arares? Si ergo esset quisquam
« ita rerum imperitus, qui quando effertur semen in agrum, et
« in terram mittitur, et fracta gleba sepelitur; si ergo esset
« quisquam ignarus rerum etiam prope futurarum, qui plange-
« ret triticum, quia meminisset aestatis, et cogitaret apud se di-
ce cens: *Hoc frumentum quod modo sepellum est, quanto labore*
« *messum, apportatum, triluratum, purgatum, servabatur in*
a horreo, videbamus eius decorem, et gratulabamur; modo abla-
ti lum esi ab oculis nostris; terram exaratam video, frumentum
« *vero nec in horreo, nec hic cerno...*, quomodo irrideretur a qui-
te buslibet indoctis, sed in illa re non indoctis, imperitis quidem
« aliarum rerum, peritis autem illius rei quam plangeret ille
« deformiter imperitus. Et quid ei dicerent illi qui scirent, si
« forte propterea ipse plangebat, quia nihil horum sciebat? *Noli*
« *esse tristis. Hoc quod sepelivimus certe iam non est in horreo,*
« *non est in manibus nostris. Veniemus ad agrum hunc, et de-*
« *leclabil le ridere speciem segetis, ubi nunc plangis nuditatem*
« *arationis-* Ille qui noverat quid esset de frumento venturum,

« et in ipsa aratione gauderet. Ille vero incredulus vel potius
 ¶ insipiens, ei ut \t rius dicam, inexpertus, plangeret forsitan
 « primo, sed experto credens consolatus abscederet, et futuram
 ci messem cum experto speraret. Sed solent videri per annos
 « singulos messes; generis autem humani una ultima in fine
 « saeculi messis assurget. Ostendi nunc oculis non potest, sed
 < de uno principali grano (Christo) datum est experimentum....
 <« Quanquam et omnis creatura loquitur resurrectionem, si surdi
 < non sumus; unde coniicere debemus quid in fine semel de ge-
 « nere humano facturus est Deus, cum tot similia quotidie vi-
 « deamus... Unde abeunt, unde redeunt frondes arboribus? in
 < quae secreta discedunt, de quibus secretis adveniunt?... At-
 < tendunt haec qui agrum colunt. Et qui non colunt, quia in
 « urbe semper vivunt, de hortis certe vicinis urbi cognoscant
 < contemptibilia quaeque purgamenta civitatis quibus studiis
 « servantur, a quibus etiam pretio comparentur, quo portentur.
 « Certe iam contemptibilia, exinanita omni utilitate ab inexper-
 < tis possent putari. Et quis dignatur stercus intueri? Quod
 « intueri homo horret, servare curat. Illud ergo quod con-
 < sumptum iam et abiectum videbatur, redit in pinguedinem
 < terrae, pinguedo in succum, succus in radicem; et quod de
 « terra in radicem transit, invisibilibus accessibus migrat in ro-
 « bur. distribuitur per ramos, a ramis in germina, a germine
 < in fructus et folia. Ecce quod horrebas in putredine stercoreis,
 « in arboris fecunditate et viriditate miraris ». Et hucusque qui-
 dem Augustinus il), exemplis quibusdam ostendens quid erit
 in illa resurrectione mortuorum quam firma fide credimus, et
 spe certissima in fine temporum futuram expectamus.

De qua cum sermo nunc nobis esse debeat, omnis nostra
 consideratio convenienter reducetur ad quatuor illa capita quae
 assignat S. Thomas in Suppl. Q. 75-86. Primo de facto futurae
 resurrectionis. Secundo de tempore et modo. Tertio de termino
 a quo. Quarto demum de termino ad quem, tam quoad iden-
 titatem corporum resurgentium cum corporibus quae erant

(1) Serm. 361, n. 9-11.

prius, quam quoad diversitatem conditionis eorumdem, sive in electis sive etiam in damnatis. Ex his enim quatuor per ordinem iam declarandis, totius pendet intelligentia quaestionis. Prae primis igitur .fundamenti loco sit sequens propositio.

THESIS X.

Futura est secundum Scripturas in consummatione temporum generalis Omnium ad vitam indestructibilem resurrectio, per quam pro statu finali totius universi, perfectio humanae speciei restaurabitur, et homo integer in anima et corpore, propriorum factorum aut praemium reportabit aut poenam.

§ 1.

De resurrectione mortuorum duo principalia in Evangelio occurrunt testimonia. Unum, lean. V-28: *Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei. Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitae, qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicH.* Alterum, Marc. XII-26, cum parallelis apud Matthaeum et Lucam, ubi respondens Christus Sadducaeis, ait: *De mortuis autem quod resurgant, non legistis in libro Moysi, super rubum quomodo dixerit illi Deus inquires: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus iacob? Non est Deus mortuorum, sed vivorum. Vos ergo multum erratis.* Et in utroque, aperta sane est futurae resurrectionis asseveratio, sed quod ad secundum attinet, dubium occurrit de bonitate rationis qua utitur Dominus[^] ut hanc veritatem demonstret. Nam praeterquam quod in V. T. multa alia erant testimonia minime ambigua, et non implicate tantum, verum etiam expresse et totidem verbis errorem Sadducaeorum excludentia, (velut lob XIX-27, Dan. XII-2, Isai. XXVI-19), argumentum forsitan videri posset claudicare. Ad hoc enim ut non esset mortuorum Deus, sed viventium, sufficiebat immortalitas animae in Abraham et Isaac et iacob. Aut si opus erat et resurrectione corporis, quomodo tunc non Deus mortuorum, Deus Abraham et Deus Isaac et Deus iacob, cum isti tres ipso tempore quo in rubo Moyses

divinam vocem audiebat, certo certius dormirent, in pulvere sepulcri?

Sed dicendum, argumentum Christi fuisse ad hominem, et hac ratione efficacissimum. Sadducaei namque nullos alios libros admittebant praeter libros Moysis, et praeterea, catenas praecise resurrectionem corporum reiiciebant, quatenus animae immortalitatem, ut refertur Act. XXIII-8, inficiabantur: qua semel asserta et demonstrata, reliqua sine difficultate concedebant. « Supra diximus Sadducaeos, nec angelum, nec spiritum, nec resurrectionem corporum confitentes, animarum quoque interitum praedicasse. Hi, quinque tantum libros Moysis recipiebant, prophetarum vaticinia respicientes. Stultum ergo erat inde proferre testimonia, cuius auctoritatem non sequebantur. Porro ad aeternitatem animarum probandam, de Moyse ponit exemplum: *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Iacob*. Statimque inferi: *Aron est mortuorum Deus, sed viventium*, ut cum probaverit animas permanere post mortem, (neque enim poterat fieri ut eorum esset Deus, qui nequaquam subsisterent), consequenter introduceretur et corporum resurrectio, quae cum animabus bona malave gesserunt » (1). Quamquam si subtilius res inspiciatur, non ad hominem tantum, verum etiam absolute demonstratur resurrectio. « Dicendum, inquit S- Thomas Suppl. Q. 75, a. 1 ad 2. quod anima Abraham non est proprie loquendo, ipse Abraham, sed est pars eius, et sic de aliis. Unde vita animae Abrahae non sufficeret ad hoc quod Abraham sit vivens, vel quod Deus Abraham sit Deus viventis, sed exigitur vita totius coniuncti, scilicet animae et corporis. Quae quidem vita, quamvis non esset actu, quando verba proponebantur, erat tamen in ordine utriusque partis ad resurrectionem ». Accedit demum quod quicquid est futurum quoad nos, praesens est apud Deum, cui iam vivit omne id quod aliquando evocandum est vel revocandum ad vitam. Et ideo signanter addit Dominus apud Lucam. XX-38: *Non est mortuorum, sed viventium; omnes enim vivunt ei*.

(1) Hieronym. in Matth. XXII 31.

Sed et de eadem mortuorum resurrectione, turn in libro Actuum (1), tum in Pauli epistolis (2), frequentissima prostant testimonia, eaque sane notiora quam uti indigeant singillatim recenseri. Imo tam manifeste tamque instanter praedicabatur ab apostolis hoc dogma, gentili philosophiae per omnia contrarium, ut primaevi haeretici, ne statim per expressam apertanique eius negationem deprehenderentur, ad sensus allegoricos illud trahere studerent: *Ex quibus*, inquit Paulus 2 Tim. 11-18, *est Hymenaeus et Philetas qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse iam factam*, factam scilicet in animarum renovatione ac regeneratione a morte peccati ad vitam iustitiae. Contra quam perversam interpretationem, in symbolo apostolorum habetur: Credo... *carnis resurrectionem*, vitam aeternam, amen.

Quod autem omnium hominum, tam bonorum quam malorum, futura sit haec resurrectio, ostenditur primo ex Act. XXIV-15, ubi accusatus Paulus coram Felice praeside, ait: *Spem habens in Deum, quam et hi ipsi (Pharisaei me accusantes) expectant, resurrectionem futuram iustorum et iniquorum. In hoc et ipse studeo sine offenculo conscientiam habere ad Deum et ad homines semper*. Ostenditur praeterea, quia etsi soleat apostolus in epistolis suis agere de sola resurrectione iustorum (3), quae et beata spes ab eo appellatur, et animandis Christi fidelibus ad omnem patientiam tolerantiamque laborum erat maxime idonea, in suis tamen praedicationibus illam aliam quae malis propria erit, omni ope intimabat, simul cum iudicio futuro et necessitate agenda poenitentiae.

(1) Act. XVII, XXIII, XXIV, XXVI.

(2) Rom. VI 5 — 1 Cor. XV per totum — Philipp. III-11 — 1 Theas. IV-15 — 2 Tim. 11-18 — Heb. VI-35, etc.

(3) Nisi forte excipiat locus ille 1 Cor. XV-54, ubi secundum vulgatam legimus: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*. Et sensus esset, omnes quidem tam bonos quam malos resurrecturos esse, sed non omnes immutandos in statum beatae ac gloriosae immortalitatis. Verum haec lectio est dubia, ut postea dicetur.

Huc certe spectat quod. XVI 1.32, legitur post sermonem in Areopago a Paulo habitum : *Cum audissent autem resurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam vero dixerunt: Audiemus te de hoc iterum.* Denique, adhuc expressiora ea sunt quae dicit Christus in evangelio, ubi supra: *Omnes, inquit, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei.* his verbis universalitatem mortuorum absolute comprehendens.

Sed nec quoad indestructibilitatem vitae ulla erit differentia inter resurgentes. Nam in primis. Dan. XTT-2. dicitur quod *qui dormiunt in terrae putrere evigilabunt, alii in vitam aeternam, et alii in onprnbrium ut videant* (alias vileant) *semper.* Praeterea, si indicandi in die novissimo, illi ipsi sunt quos de monumentis educet vox Filii hominis, ergo suer hominem integrum in anima et corpore cadet sententia indicis: *Venite benedicti, recedite maledicti. Ibunt hi in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam.* .Accedit denique et evidens ratio, dato quod omnium futura sit resurrectio pro statu finali ac definitivo. Neque enim esset omnino causa resurgendi, si resurgentes resurgerent iterum morituri, sicut statim videbit quisquis non somniabit, cum Origene alternantes sine cessatione resurrectiones et mortes.

Et testimonia quidem hactenus allata eos potissimum spectant qui bona egerunt vel mala, id est, qui adulti ex hac vita decedunt: ad quorum doctrinam et eruditionem scripta sunt quaecumque scripta sunt. Potissimum dixi, at non exclusive, Nam de infantibus qui obierunt cum sacramento, nulla profecto quaestio esse potest, cum et ipsi sint de dormientibus in Christo, quibus iuxta apostolum I Thess. IV-13, debetur ex consequenti resurrectio gloriae. Quoad caeteros vero, praeterquam quod dubium non est quin includantur in universalitate locutionis evangelicae *omnes qui in monumentis sunt:* valet quoque sensus totius traditionis quae semper intellexit le-

geni futurae resurrectionis sese ad omnes sine ulla exceptione homines extendere.

Si ergo loquamur de futura resurrectione *quoad substantiam*, apparet causam eius esse, quia placuit divinae sapientiae humanam speciem in futura vita redintegrare. Hinc enim fit ut nullum ipsius speciei individuum excipiatur. Et hoc attendens S. Thomas dixit resurrectionem fore naturalem ex parte termini, pro quanto scilicet terminabitur ad vitam naturae, sicut illuminatio caeci ad visum naturalem (1). Quamquam supernaturalis omnino dicenda sit ex parte principii, cum nullum sit principium activum resurrectionis in natura, neque respectu coniunctionis animae ad corpus, neque respectu dispositionis quae sit necessitas ad talem coniunctionem; nam dispositio eiusmodi non potest a natura induci nisi determinato modo, videlicet per viam generationis ex semine. Et ideo concludit Angelicus quod resurrectio simpliciter loquendo erit miraculosa, naturalis autem nonnisi secundum quid (2).

At nunc, si loquamur de resurrectione gloriosa qua tali evidens est ipsam fore omni ex parte supernaturalem, quia per omnia proportionabitur supernaturali animae beatitudini. Quid autem addat ipsa gloriosa resurrectio supra illam quae toti generi humano communis erit, nondum est declarandum, sed dicetur in sequentibus.

(1) Suppi. Quaest. 75, a. 3. Nec obstat quod resurrectio futura sit pro omnibus ad vitam *indestructibilem*, quia hoc ipsum videtur esse naturale, *supposito quod fiat resurrectio*: quando nempe, non iam sicut in prima generatione, anima infundetur corpori, conditioni corporis quodammodo subiecta, sed vice versa, ad praeexistentem animam trahetur corpus, conditioni animae quodammodo coaptandum.

(2) Et rursus non obstant argumenta rationis quae l. 4 c. Gent, c. 79 et alibi passim affert, *quasi* ad demonstrandam resurrectionem. Nam, ut ipsemet observat, Suppl. Q. 75, a. 3 ad 2um. « Ex rebus « naturalibus non cognoscitur aliquid non naturale ratione *demonstrante*. Sed ratione *persuadente* potest cognosci aliquid supra « naturam, quia eorum quae supra naturam sunt, ea quae sunt in « natura, aliquam similitudinem repraesentant, sicut unio animae « et corporis repraesentat animae unionem ad Deum per gloriam « fruitionis. Et simili modo exempla quae Apostolus et Gregorius

THESIS XI.

Resurrectio omnium uno eodemque tempore fiet, et ideo explodi debet commentum illud resurrectionis primae cum consequente regno mille annorum quod adstruebant Chlliastae, quocumque tandem modo explicetur, sive ad sensum antiquorum haereticorum, sive etiam ad sensum eorum Patrum, quorum opinionem a saeculo quarto iam penitus relectam nonnulli moderni post Protestantes sat temerarie renovare coàti sunt.

Millenariis praecipuum fundamentum fuit locus Ioannis in Apocalypsi, XX4: *Vidi... unimus decollatorum propter lestimonium Iesu... et vixerunt et regnaverunt cum Christo mille annis. Caeteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni. Haec est resurrectio prima. Beatus qui habet partem in resurrectione prima; in his secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes Dei et Christi, et regnabunt cum illo mille annis. Et cum consummati fuerint mille anni, solvetur Satan de carcere suo, et exhibet et seducet gentes... et congregabit eos in praelium, quorum est numerus sicut arena maris. Et ascenderunt... et circuierunt castra sanctorum et civitatem dilectam. Et descendit ignis de coelo a Deo et devoravit eos... Et vidi mortuos, magnos et pusillos, stantes in conspectu throni, et libri aperti sunt..., et indicati sunt mortui ex his quae scripta erant in libris secundum opera ipsorum. Et dedit mare mortuos qui in eo erant... Et infernus et mors missi sunt*

«inducunt, fidei resurrectionis persuasive adminiculantur». Ponit ergo discrimen inter rationem demonstrantem et rationem persuadentem. Porro in ordine rationum persuadentium includit procul dubio rationes omnes quae ostendunt convenientias, harmonias, seu congruitates, tametsi non sufficiant ad veritatem ipsam adstruendam. Cum ergo ait. 1. 4 c. Gentes ubi supra, quod ad ostendendam resurrectionem carnis futuram evidens ratio suffragatur, oportet intelligere rationem evidentem in ordine et linea lationis *persxui-*
dentis, non autem *demonstrantis*.

in *sltujnum*. *Haec esi mors secunda*. Quae omnia materialiter ad litteram accipientes Millenarii, primo quidem adstruebant ultimum Christi adventum et gloriosam resurrectionem sanctorum futuram mille annis ante finem mundi, eaque ad regnum terrenum in gloriosa civitate Ierusalem e suis ruinis instaurata. Opinabantur deinde, fore ut post completos illos mille annos, soluto Satana de carcere suo, sancti resuscitati obsiderentur in sua civitate ab innumerabili gentium Gog et Magog exercitu, sed nequaquam superarentur, propter ignem de coelo consumentem omnes adversarios. Denique post ultimam hanc victoriam civitatis Dei in hoc mundo, ponebant consummationem saeculi, secundam resurrectionem (eorum scilicet mortuorum qui in prima partem non habuerant), ac demum iudicium universale: quo tandem peracto, totum universum immobili in perpetuum ordine componeretur.

Sed Millenarii alii haeretici fuerunt, alii vero non. Haereticorum dux et coryphaeus, teste Eusebio l. 3, c. 28, fuit Cerinthus, regnum mille annorum in nuptiarum festis, et carnalium voluptatum illecebris, et omni genere libidinum reprens. Quam impietatem semper exhorruere Ecclesiae Patres. At Papias, Iohannis auditor, ut scribit Irenaeus, et Polycarpi contubernalis, sic temperavit refonnavitque deliria Cerinthis, ut turpem beatitudinem converteret in spirituales delicias, qualibus affici iustos ac puros homines decet. Et quamvis hic Papias vir esset mediocri admodum ingenio, qui male intellectis apostolorum narrationibus, terrenum illud Christi regnum commentus est, sectatores tamen suae sententiae habuit insignes quosdam ecclesiasticos scriptores, plus aequo reveritos auctoritatem hominis ab apostolo Iohanne instituti: Irenaeum dico, Iustinum, Tertullianum et alios nonnullos (1). λ erum haec eorum opinio, ipso iam saeculo secundo a compluibus

(1) Cf. Migne, Patr. Graec. Toni. 7, coi. 380; tum Patr. Lftt. Tom. I, coi. 200.

explosa (1), in magno tandem lumine saeculi quarti omnino evanuit (2), donec novos rursus assertores in Protestantibus inveniret (3). Hi enim pro certo habentes Ecclesiam Romanam esse meretricem illam de qua Apocal. XVII-3: *mulierem sedentem super bestiam coccineam plenam nominibus blasphemiae, Babylonem magnam, matrem fornicationum et abominationum terrae, mulierem ebriam de sanguine sanctorum et de sanguine martyrum lesu*: consequenter dixerunt necesse esse referre ad tempora subsequenda destructionem eius, quaecumque de felici Ecclesiae statu apud Isaiam, Ieremiam, Ezechielem, caeterosque prophetas occurrunt. Et quia in Apocalypsi proponitur regnum mille annorum praecise post indicium de meretrice magna quae corrumpit terram in prostitutione sua, idcirco subsidium idoneum suae doctrinae, seu verius delirii, invenire putaverunt in sententia antiquorum Millenariorum, quam fecerunt suam, et omni ope propugnare studuerunt (4). Tandem extra Protestantismum, hisce nostris temporibus eadem Mille-

(1) Huius rei testis est ipse Iustinus, qui in dialogo cum Tryphone, n. 80, haec habet: « Tibi igitur et antea confessus sum, me « et multos alios haec sentire, ita ut omnino perspectum habeamus « sic futurum. *At multos rursus, eosque ex illo Christianorum genere i quod piam et puram sequitur sententiam, id non agnoscere tibi « significavi ».*

(2) < Papias très ancien auteur, mais d'un très petit esprit, ayant « pris trop grossièrement certains discours des apôtres, que leurs disciples lui avaient rapportés, introduisit dans l'Eglise ce règne de « Jésus-Christ dont il a été parlé, durant mille ans dans une terrestre « Jérusalem magnifiquement rebâtie, où la gloire de Dieu éclaterait « d'une manière admirable, où Jésus-Christ régnerait visiblement « avec ses martyrs résuscités, où à la fin néanmoins les saints « seraient attaqués et leurs ennemis consumés par le feu du ciel, « après quoi se ferait la resurrection générale et le jugement dernier. « Cette opinion disparut dans la grande lumière du quatrième siècle, « en sorte qu'on n'en voit presque plus aucun vestige ». Bossuet, l'Apocalypse avec une explication, c. 20.

(3) Cf. Bossuet ubi supra, et de excidio Babylonis, art. 35.

(4) Circa abusum Apolypseos apud protestantes, haec rectissime observat Bossuet, *Avertissement aux Protestants*, η. 1: « Si « la profanation des Ecritures est toujours un attentat plein de « sacrilège, la protanation des prophéties est d'autant plus criminelle,

narismi opinio a quibusdam catholicis interpretibus satis temerarie renovata est. Quibus fortasse ipsa sua fabulosa indoie placuit; placuit et propter apparentem facilitatem explicandi prophetias, quas si eis credas, non sufficienter impletas invenires in Ecclesia quae nunc est.

Sed contra est quod opinio ista, primo quidem omni fundamento caret. Secundo incredilibus et ineptis fabulis est referta. Tertio aperte contradicit iis quae de ultimo Christi adventu Scripturae nos edocent. Quarto demum nequaquam conciliabilis est cum certissimis revelationis documentis circa tempus et modum futurae mortuorum resurrectionis.

Primo, inquam, omni fundamento caret. Nam, ut Epiphanius ait, Haeres. 77, n. 36; « De hoc millenario tempore alii cubi, hoc est in Ioannis Apocalypsi, mentionem fieri... religiosi homines non ignorant. Verum ita complures, iidemque « pii ac spiritualium rerum periti in illius lectione versantur, « ut quae in ipso spiritualem sensum continent accipientes, verila illa quidem, sed altiori quadam intelligentia explicata fiteantur ». Et re quidem vera, symbolicus totius libri character nimis evidens apertusque est, ut nemini non appareat quam futile sit accipere mille annos pro praefixo numero annorum, regnum martyrum cum Christo pro regno terreno et palpabili, civitatem in qua regnabunt pro civitate materiali, et sic deinceps de aliis, praesertim cum in ipso contextu prophe-

« que leur obscurité sainte devait être plus respectée. C'est néan-
« moins aux prophéties que les ministres se sont attachés plus qu'à
« tous les autres livres de l'Ecriture, *pour y trouver tout ce qu'ils ont*
« *voulu*. L'obscurité de ces saints livres, et surtout de l'Apocalypse,
« leur a été une occasion de les tourner à leur fantaisie. Au lieu
« d'approcher avec frayeur des ténèbres sacrées dont souvent il
« plaît à Dieu d'envelopper ses oracles, jusqu'à ce que le temps
« de les découvrir soit arrivé, ces hommes hardis ont cru qu'ils
« pouvaient se jouer impunément de ce style mystérieux. Leur haine
« a été leur guide dans cette entreprise. Ils voulaient à quelque
« prix que ce fût, rendre l'Eglise romaine odieuse. Ils tu ont fait
« la prostituée de l'Apocalypse, et comme s'ils avaient démontré
« ce qu'ils ont avancé sans fondement, il n'y a rien qu'ils n'aient
« osé sur ce principe *

tiae, regnum et vita attribuuntur *animabas decollatorum prupU'r testimonium lesu et propter verbum Dei*, id est animabus separatis et seiunctis a corpore. Et nos quidem ultro (utebimur, hic non agi de sola coelesti gloria seu regno sanctorum, quia alias imperium illud sempiternum diceretur, et non restringeretur ad mille annos, hoc est ad limitatum tempus. Sed cum dicitur beatas animas mille annis cum Christo regnaturas in resurrectione prima, intelligendum est de earum gloria in Ecclesia militante usque in saeculi finem, ante resurrectionem ultimam. Et haec posthuma gloria sanctorum, « quibus praestiti clari honores et festa constituta sunt, a quibus daemones » propelluntur et morbi curantur; quorum apparitiones et « praedictiones; quorum vel sola corpora idem possunt quod « animae sanctae, sive tangantur, sive honorentur; quorum « vel solae sanguinis guttae, atque exigua passionis signa idem « possunt quod corpora » (1): haec, inquam, eorum gloria coruscans miraculis, aliisque signis inclarescens, rectissime *resurrectionis primae* nomine decoratur, quia per eam extra numerum eorum qui dormiunt in suis sepulcris fiunt, et iam ex nunc secundum terrestres reliquias, anticipata quadam immortalitatis dote ornantur (2). Unde omnibus modis, nullum in verbis Ioannis: *vixerunt et regnaverunt cum Christo mille annis...*, *haec est resurrectio prima*, pro opinione Millenariorum vel apparens fundamentum.

At secundo, opinio illa omni genere ineptarum fabularum scatet. Quis, quaeso, credet gloriosam Ierusalem quam gloriosus Christus cum sanctis resuscitatis corporaliter inhabitabit, eamque in medio terrae positam ad littus Mediterranei maris, dum reliquae omnes orbis partes mortalibus hominibus sicut nunc incolentur? Patebit forte accessus ad eam, vel non patebit? Si patebit, qualis concursus! Si non patebit, quale miraculum! Quis praesertim concipiet exercitum gentium obsiden-

ti) Greg. Nazianz. Orat. 4, n. 69.

(2) Ct. Damasc. l. 4 de fide orth. c. 15. August, de civit. 1.1, c. 4. et l. 22. per totum, etc., etc.

tem liane *civitatem dilectam.*, pugnantemque contra sanctos invulnerabiles, impassibiles, immortales, et omnibus humanae infirmitatis miseriis exemptos? (1). Quale tandem illud est, quod debeat ignis de coelo descendere ad devorandum hostes qui simul omnes, vel in solo aspectu gloriosorum civium prosterni possent, sicut cum ad apparitionem Filii hominis in gloria sua, Apocal. 1-17, cecidit Joannes ad pedes eius tanquam mortuus? Omitto interim alia multa non minus absurda, quae videbis, si lubet, apud Irenaeum l. 5, c. 33 (2).

(1) a S'il fallait prendre ici au pied de la lettre une ville où
a J. Chr. viendrait régner avec ses martyrs résuscités et glorieux
« en corps et en âme, on ne saurait plus ce que voudraient dire
a ces nations qui viendraient assiéger la ville où il y aurait un peu-
« pie immortel, et un Dieu qui régnerait visiblement au milieu
« d'eux... Les ministres même ont si bien senti l'absurdité de faire
« attaquer par des nations assemblées un peuple résuscité et une
a ville où J. Ch. régnerait avec une si claire manifestation de sa
« gloire, qu'ils ont été contraints d'abandonner en ce point la lettre
b qui les a trompés ». Bossuet, l. c.

(2) Ibi videbis quod secundum presbyteros qui millenarismi opinionem introduxerunt, in hoc felici mille annorum regno: e Vineae
« nascentur, singulae decem millia palmitum habentes, et in una
« palmite dena millia flagellorum, et in unoquoque flagello dena
« millia botruum, et in unoquoque botru dena millia acinorum, et
« unumquodque acinum expressum dabit viginti quinque metretas
« vini. Et cum eorum apprehenderit aliquis sanctorum botrum, alius
« clamabit: Botrus ego melior sum, me sume, per me Dominum
« benedic. Similiter et granum tritici decem millia spicarum gene-
« raturum, et unamquamque spicam habituram decem millia gra-
« norum... Haec autem et Papias Ioannis auditor, vetus homo, per
« scripturam perhibet in quarto librorum suorum... Et adiecit di-
ti cens: Haec credibilia sunt credentibus... Haec ergo tempora pro-
« phetans Isaias ait: *Et compascetur lupo cum agno, et leo et bos*
« *manducabunt paleas...* Hoc autem significat magnitudinem et pin-
« guedinem fructuum. Si enim leo animal paleis vescitur, quale
« ipsum triticum erit, cuius palea ad escam congrua erit leonum?»
Iren. l. c. n. 3-1. Hinc iure meritoque censuit Augustinus l. 20
de civit, c. 7: « De duabus resurrectionibus Joannes Evangelista
« eo modo locutus est, ut earum prima a quibusdam nostris non
« intellecta, insuper etiam in quasdam ridiculas fabulas verteretur ». Hieronymus quoque ubique irridet *mille annorum fabulam, et auream atque gemmatam in terris Jerusalem*, vix distinguens inter Cerinthi et Papiae opinionem.

Tertio eadem opinio contradicit iis quae de ultimo adventu Christi diserte traduntur in Scripturis. Ubique enim gloriosus ille adventus ad iudicii diem differendus significatur. *Quem* (Iesum Christum) *oportet quidem coelum suscipere usque in tempora restitutionis omnium, quae locus est Deus per os sanctorum suorum a saeculo prophetarum*, inquit Petrus, Act. 11-21. Sed quodnam est, quaeso, tempus restitutionis omnium praedictum a Prophetis, nisi universalis iudicii tempus in quo unicuique reddetur secundum opera sua? tempus regenerationis, quando sederit Filius hominis in sede maiestatis suae, assessoresque erunt apostoli super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel? Si autem Iesus Christus expresse asseritur mansurus in coelo usquedum veniant tempora illa, ergo non redibit in gloria mille annis ante mundi finem, ut volunt Millenarii. Similiter in evangelio, pro eodem semper accipiuntur secundus Christi adventus et consummatio saeculi. *Quod signum adventus tui et consummationis saeculi?* inquirunt discipuli, Matth. XXIV-3. Neque id quidem ex falsis praeiudiciis quibus alias tenebantur, quoniam Christus interrogationi respondens, hanc eorum persuasionem in hac parte omnibus modis confirmat, sicut videre est in descriptione quam subiicit, 29-31. Unde in Symbolo, fidei nostrae proponitur ut qui ascendit ad coelos, et e coelis venturus non est nisi ad iudicandum vivos et mortuos.

Quarto demum, opinio ista duo diversa tempora resurrectionis distinguit, cum tamen Scripturae cogant nos agnoscere unum tempus, quod erit pro sanctis etiam omnibus, novissimus ille dies de quo Job XIX-25: *In novissimo die de terra surrecturus sum, et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum*. Nam Dominus in evangelio ait, Ioan. VI-39: *Haec est voluntas eius qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die. Haec est autem voluntas Patris qui misit me, ut omnis qui videt Filium et credit in eum, habeat vitam aeternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die*. Et nota univer-

salitatem subjecti: *omne quod dedit mihi, omnis qui videt Fi-Hum.* Quae etiam universalitas aequivalenter occurrit vers. 44 ut 55. ubi iterum iterumque eadem veritas de resurrectione futura in fine mundi, et non antea, ut Millenariis placet, geminata repetitione inculcatur. Sed et Paulus quoque, 1 Cor. XV-51. omnium mortuorum resurrectionem refert ad sonitum novissimae tubae: quae tuba procul dubio ea est de qua Matth. XXIV-31, cum saeculi consummatio, mundique finis describitur. Atque in his aliisque apertis Scripturarum testimoniis fundatur constans illa ac firma in Ecclesia persuasio, quam omnium catechismorum doctrina commonstrat.

Nec contra praesentem doctrinam de simultanea omnium resurrectione in novissimo die, quidquam faceret probabilis sententia quae vult ut ad vitam gloriosam atque immortalem resurrexerint sancti illi, de quibus sermo est Matth. XXVII-52, cum prodigia quae mortem Christi consecuta sunt recensentur: *Et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt, et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis.* Hac enim stante opinione, agnoscendum esset speciale privilegium aliquibus concessum ut resurrectionis Christi comites simul exsisterent et testes (1). Adhuc nulla conclusio est ex verbis Apostoli, 1 Thess. IV-15: *Ef mortui qui in Christo sunt, resurgent primi, deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera.* Quacumque enim interpretatione admissa, ne apparens quidem pro opinione Millenariorum sumitur argumentum, quoniam qui *resurgent primi*, non mille annis ante caeteros dicuntur resurrecturi, sed sin minus eodem ipsissimo instanti, at salten eodem tempore, videlicet descendente Domino de coelo, in iussu. et in voce archangeli, et in tuba Dei, ut in hoc ipso loco expresse habetur. Caeteruin. quaenam probabilior sit istius loci interpretatio, sequens propositio declarabit.

(1) Vide S. Thon. Suppl. Q. 77, a. 1 ad Sum.

QVAEST VII.

THESIS XII.

Mortem fore omnibus terminum a quo ultimae resurrectionis, longe probabilior sententia est, nec videtur admittenda opinio dicentium futuros aliquos qui immortalitate supervestientur, quin prius cedant legi ab initio latae contra posteritatem Adae: pulvis es et in pulverem reverteris.

Quaestio ista movetur propter eos quos vivos reperiet ultimus mundi dies. Sentiunt enim Patres nonnulli, hos non esse morituros, sed sine morte de vita mortali ad immortalem esse transituros, et de statu corruptibilitatis in statum incorruptibilitatis immutandos. Ita Chrysostomus, Horn. 42 in 1 Cor. n. 2, et alii plures ex Graecis. Ita quoque Hieronymus, epis. 59 ad Marcellam, n. 3. quamquam alibi in partem oppositam magis propendere videatur. Augustinus vero, l. 2 Retract. c. 33 dubitative loquitur: « Aut, inquit, non morientur, « aut de vita ista in mortem, et de morte in aeternam vitam « *celerrima* commutatione tamquam in ictu oculi transeundo, « mortem non sentient ».

Rationes dubitandi desumuntur primo ex 1 Cor. XV-51, quia ubi Vugata habet: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*, graeci codices ferunt: *Non omnes quidem dormiemus, omnes tamen immutabimur*. Et hanc lectionem satis confirmat id quod statim subiungitur: *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba, canet enim tuba et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur*. Quasi diceret: Qui ante mortui fuerint, resurgent ad beatam incorruptionem. Nos vero qui vivi reperiemur. (in eorum enim persona quos vivos deprehendet iudicii dies, loqui solet apostolus), proprie quidem loquendo non resurgemus, quoniam resurrectio proprie dicta nonnisi mortuorum est; verumtamen in eundem statum immutabimur ac illi qui resurgent, eo quod in nobis quoque, etsi

non morituris, oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.

Est praeterea locus 1 These. IV-15 paulo supra relatus: *Et mortui qui in Christo sunt resurgent primi*, (πρῶτον , id est, primum), *deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis*, etc. Ubi sensus esse videtur: mortuos dormientes in Christo primum resurrecturos, tum deinde eos iustos qui vivi reperti fuerint, simul cum resuscitatis a morte, assumendos in gloriosam societatem Christi, rapiendosque obviam ei in aera.

Occurrit denique tertio auctoritas symboli: *Inde venturus est indicare vivos et mortuos* (1). Hoc enim non potest intelligi quantum ad instans ipsius indicii, quia tunc omnes erunt vivi. Ergo oportet quod referatur haec distinctio ad tempus praecedens, et ita non omnes ante indicium morientur.

Sed contra est quod rationabiliter dicit S. Thomas, Suppl. Q. 79, a. 1: « Securius est haec et communior opinio, « quod omnes morientur, et a morte resurgent, et hoc propter « tria. Primo quia magis concordat divinae iustitiae, quae hu- « manam naturam pro peccato primi parentis damnavit, ut « omnes qui per actum naturae ab eo originem ducerent, infectionem peccati originalis contraherent, et per consequens « mortis debitores essent. Secundo quia magis concordat divinae Scripturae, quae omnium futuram resurrectionem praedicat; resurrectio autem proprie non est nisi eius quod cecidit et dissolutum est. Tertio quia magis concordat ordini naturae, in quo invenimus quod id quod corruptum et vitiatum « est, in suam novitatem non reducit nisi corruptione mediante; unde cum natura humana in defectum necessitatis « moriendi devenerit, non erit reditus ad immortalitatem nisi « mediante morte ». Accedit demum quod si Christus mortuus est, si ipsa Beata Virgo non transiit sine morte ad beatam im-

(1) Item Act. X-42. *Ipse est qui constitutus est a Deo iudex vivorum et mortuorum*. Et 1 Petr. IV 5 *reddent rationem ei qui paratus est indicare vivos et mortuos*.

erunt quicumque propter contractum originale peccatum legi mortis subiecti sunt, dicente apostolo Rom. X-12: *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.*

Ad 1um ergo dicendum quod etiam admissa legitimitate lectionis: *Omnes quidem non dormiemus, sed omnes immutabimur.* adhuc non sequitur, eos homines qui residui erunt in adventu Domini, a lege mortis esse eximendos. Dormituri enim ab Apostolo nunc dicuntur illi omnes et soli qui futuri sunt *in statu mortuorum*, quiescentes ac vere pausantes in morte quasi in ultimo termino motus quo fuerint e vivis sublati. Huius autem conditionis non erunt illi quos vivos deprehendet ultima mundi dies. Cum enim mortem eis allatura sit ipsa causa praeparatoria universalis renovationis, et veluti primus clangor tubae quae in dormitoriis suis mortuos expergefaiet, ideo mors eis non erit pro termino motus, sed magis pro initio palingenesis.

Sensus igitur esset: *Ecce mysterium vobis dico: Omnes quidem non dormiemus, illa scilicet dormitione qua pausatur et quiescitur in morte. Sed omnes immutabimur, ea immutatione de qua supra dictum est: « Seminatur in corruptione, surget in virtute. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria ».* De iis enim solis nunc loquitur Paulus qui futuri sunt de numero electorum. *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba, canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur.* Hoc est: et nos quoque quos extrema dies inveniet vivos, eiusdem incorruptionis efficiemur participes, sed in ea resurrectione quae non tam resurrectionis quam simplicis immutationis rationem sit habitura, eo quod non erit a mortuis secundum communem statum et conditionem mortuorum.

Ad 2um dicendum quod Apostolus scribens ad Thessalonicenses, corrigit errorem quorundam qui opinabantur meliorem fore conditionem eorum quos residuos reperiet dies adventus Christi, quam aliorum ante defunctorum. Contristabantur

enim super defunctos istos, aut quasi nullo modo resurrecturos, aut quasi non habituros partem in gloria diei Domini, t'ramque igitur opinionem destruit Apostolus. Primam ubi ait: *Si enim credimus quod Iesus mortuus est et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per Iesum, adducet cum eo.* Alteram vero, ubi consequenter adiungit: *Nos qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, non praeveniemus eos qui dormierunt.* Et ad huius rei declarationem docet quod descendente Domino de coelo, primum fiet resurrectio dormientium deinde vero simultaneus eorum et aliorum electorum raptus obviam Christo in aera. Non ergo consequens est quod residui in adventum Domini non sint revera morituri, quia si in textu apostoli contradistinguuntur a resurgentibus mortuis, ratio, eadem est ac supra, in responsione ad Iulianum, praeterquam quod nulla de illis quaestio movebatur nisi quoad ordinem prioritatis in coniunctione ad Christum. Quam solam prioritatem remove intendit Apostolus, cum sermonem concludit dicens: *Simul rapiemur cum illis obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus.* Itaque consolamini invicem in verbis istis.

Ad 3um denique dicendum quod impossibile est ut distinctio inter vivos et mortuos quos Christus venturus est iudicare, referatur ad ipsum instans iudicii, ut omnes concedunt. Oportet igitur ut referatur ad aliquod tempus antecedens. Gratis autem et sine fundamento diceretur referri ad tempus quod erit omnino immediate ante iudicandi actum, sed satis est ut cadat super tempus incipientis apparatus iudicii, -videlicet cum incipiet dies Domini *in igne revelari*, ut habetur 1 Cor. III-13. « Dicendum, inquit S. Thomas ubi supra, ad 1um, quod distinctio illa mortuorum et vivorum non est referenda ad ipsum iudicii tempus, neque ad totum tempus praeteritum, quia omnes iudicandi aliquo tempore fuerunt vivi, et aliquo tempore mortui, sed ad illud tempus determinatum quod immediate iudicium praecedet, quando scilicet iudicii signa incipient apparere ».

Haec quidem de termino *a quo futurae* resurrectionis. Succedit iam paulo difficilior quaestio de termino *ad quem*.

THESIS XIII.

Regula fidei aperte tradit corpora resurgentium fore eadem ac prius, tum specie tum numero, sed undenam numerica identitas repetenda sit, diserte non determinat. Videretur autem satis illa repeti ex identitate animae, cui quaecumque materia accedat secundum successionem temporis, semper idem manet homo, idemque numero corpus simpliciter.

Omnes heterodoxae circa resurrectionem opiniones ab Origene descenderunt. Dixit Origenes in pluribus locis, et maxime in libro Resurrectionis quarto, et in expositione primi Psalmi, et in Stromatibus, ut refert Hieronymus, duplicem errorem versari in Ecclesia: nostrorum et haereticorum. Haereticorum quidem, id est Marcionis, Valentini et Manichaei, qui resurrectionem penitus de medio tollebant. Nostrorum vero, id est idiotarum rustica simplicitate deceptorum, qui in resurrectione soliditatem carnis, sanguinis liquorem, venarum perplexionem, et ossium duritiem agnoscunt. Porro contra hanc simplicium sententiam multum excandescit Origenes, ubique sugillans eos quos *philosarchas* vocat, affirmantes eadem ossa et sanguinem et carnem, id est vultum et membra, totiusque, compaginem corporis resurgere in novissimo die. Existimat enim hinc consequi quod et comedendum nobis foret et bibendum. digerenda stercora, effundendus humor, ducendae uxores, liberi procreandi. Quo enim venter, si escae amplius non erunt? Quo dentes, si cibi non molendi sunt? « Et vis
« rursum, carnem, ossa, sanguinem, membra, ut crescentibus
« capillis tonsore egeas, nasus pituitas digerat, incrementa un*
« guium resecanda sint?... Si affers istas ineptias rusticorum,
« carni in qua Deo placere non possumus, quasi inimicae obii-

«visceris, et resurrectionis mortuorum: *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione* ». Turn proprium dogma adducens: «Nunc, inquit, oculis videmus, auribus audimus, «manibus agimus, pedibus ambulamus. In illo autem corpore spirituali toti videbimus, toti audiemus, toti operabimur, toti ambulabimus, et transfigurabit Dominus corpus humilitatis nostrae, conforme corporis suae gloriae. Quando «dixit *transfigurabit*, id est μετασχηματισει, membrorum quibus nunc utimur diversitas denegatur. Aliud nobis spirituale et aethereum promittitur, quod nec tactui subiacet, «nec oculis cernitur, et pro locorum in quibus futurum est, «varietate mutabitur... Nec vos, o simplices, resurrectio Domini decipiat, quod latus et manus monstraverit, in littore «steterit, in itinere cum Cleopha ambulaverit, et carnes et «ossa habere se dixerit. Comedit post resurrectionem suam et «bibit, et vestitus apparuit, tangendum se praebuit, ut dubitantibus apostolis, fidem faceret resurrectionis. Sed tamen «non dissimulat naturam aerei corporis et spiritualis. Clausis «enim ingreditur ostiis, et in fractione panis ex oculis evanescit » (1).

Hic igitur error est, apud Origenis assecclas diu deinceps perseverans, quem magno consensu confutavere Patres, speciatim vero Epiphanius in Haeres. 64, Hieronymus ubi supra, Augustinus l. 22 de civit., postea Gregorius Magnus in l. 14 Moralium, narrans quomodo ipsemet a Pelagio Papa legatus Constantinopolim missus, revocasset ab errore Eutychium patriarcham qui scripserat contra veram ac tractabilem corporum resurrectionem: « Quia non sicut Eutychius Constantino-
«politanae urbis episcopus scripsit, corpus nostrum in illa resurrectionis gloria erit impalpabile, ventis aereque subtilius...
«Qui cum eidem Eutychio in Constantinopolitana urbe positus, evangelicae veritatis testimonium protulissem (Luc.

(1) Apud Hieronymum, l. contra Iohannem Hierosolymitanum, n. 25 et sq. Alibi vero, corpora resurgentium sphaerica futura autumat Origenes.

« XXIV-39), ait: Idcirco Dominus hoc fecit, ut dubitationem
 « resurrectionis suae de discipulorum cordibus amoveret. Cui
 « inquam: Mira est res valde quam adstruis, ut inde nobis du-
 « bietas surgat, unde discipulorum corda a dubietate sanata
 « sunt... Tunc itaque de hac re in longa contentione deducti,
 « gravissima a nobis coepimus simultatione resilire, etc. ». At
 tandem Gregorii rationibus convictus Eutychius, cum iam es-
 set morti proximus, pellem manus suae tenebat dicens: Confi-
 teor quia omnes in hac carne resurgemus (1).

Idem denique error est, qui in definitionibus Conciliorum
 et professionibus fidei ubique excluditur. *Confitemur vera fide*,
 inquiunt Patres Concilii Toletani XI, *resurrectionem carnis*
omnium mortuorum; nec in aerea vel qualibet alia carne, ut
quidam delirant, surrecturos nos credimus, sed in ista qua vi-
vimus, consistimus, et movemur. Et Concilium Lateranense IV,
 cap. Firmiter: *Qui omnes* (tam reprobi quam electi) *cum suis*
propriis resurgent corporibus quae nunc gestant. Et in pro-
 fessione fidei Waldensibus imposita: *Corde credimus et ore*
confitemur huius carnis quam gestamus, et non alterius resur-
rectionem. Et in canonibus qui hactenus Concilio quinto attri-
 buebantur: *Si quis dixerit Domini corpus post resurrectionem*
fuisse aethereum et figura sphaerica, et quod talia eliam reli-
quorum post resurrectionem futura sunt corpora, anathema
sit, etc, etc.

Elegantissime autem Hieronymus catholicam veritatem
 praefato errori oppositam defendit et demonstrat ex prophetia
 Iob, XIX-23. sequentibus verbis: « Tonet Iob tormentorum vi-
 « ctor, et testa radens putridae carnis saniem, miseras suas
 « resurrectionis spe et veritate soletur... Quid hac prophetia
 « manifestius? Nullus tam aperte post Christum, quam iste
 « ante Christum de resurrectione loquitur. Vult verba sua in
 « perpetuum durare, et ut nulla possint vetustate deleri, exa-
 « rari ea vult in plumbi lamina, et sculpi in silice. Sperat re-
 « ti sui rectionem, imo novit et vidit quod vivit Christus redem-

(1) L. 14 Moral., n. 72-74.

« ptor eius, et in novissimo die de terra resurrecturus sit. Il-
 „ lud vero quod infert: *Et rursum circumdabor pelle mea, et*
in carne mea videbo Deum, puto quod non loquatur quasi a-
 « mator carnum quas putridas fetentesque cernebat, sed ex fi-
 Il ducia resurgendi contemnit praesentia solatio futurorum. Rur-
 et sum ait: *Circumdabor pelle mea*. Ubi hic corpus aethereum?
 « ubi aereum, et spiritui et aurae simile? Certe ubi pellis et
 « caro, ubi ossa et nervi, et sanguis et venae, ibi carnis stru-
 it dura, ibi sexus proprietas. *Et in carne*, inquit, *mea videbo*
 « *Deum*. Quando omnis caro videbit salutare Dei, et Iesum
 « Deum, tunc et ego videbo Redemptorem et Salvatorem et
 « Deum meum. Videbo autem in ista carne quae me nunc eru-
 ti ciat, quae nunc prae dolore distillât. Idcirco Deum in carne
 « conspiciam, quia omnes infirmitates meas sua resurrectione
 » sanavit. Nonne tibi videtur iam tunc Iob contra Origenem
 « scribere, et pro carnis veritate, in qua tormenta sustinuit, al-
 ti terum contra haereticos habere certamen? Dolet enim, si tanta
 « sit frustra perpressus, et alia spiritualiter resurgente, ista
 « carnaliter cruciata sit. Unde inculcat et exaggerat... dicens:
 « *Quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et*
 « *non alius*. Is si non sexu suo resurrecturus est, si non eisdem
 « membris quae iacuere in stercore, si non eosdem oculos ape-
 « riat ad videndum Deum, quibus tunc videbat vermiculos, ubi
 « erit ergo Iob? Tollis ea in quibus subsistit. Iob, et donas mihi
 « inane vocabulum resurgentis, quo modo si navem post nan-
 ti fragium restitutam velis, ac neges singula de quibus navis
 « construitur » (1). His rationibus deinde accedunt evange-
 lica documenta de resurrectione Christi, quae fuit typus et
 exemplar resurrectionis nostrae. Accedit et ipsum resurrectio-
 nis nomen, quo nihil aliud importatur nisi secunda eius quod
 cecidit erectio. Ipsum ergo corpus quod corrumpitur et dissol-
 vitur, idemmet resurget incorruptum, ut concludit Damasce-
 nus l. 4, c. 27.

Ad rationes vero Origenis dicendum quod consequentiae

(1) Hieronymus, l. contra Iohannem Hierosolymitanum, n. 30.

non sunt in praemissis. Non enini .sequitur: Erit idem specie et numero corpus; ergo iisdem quibus nunc qualitatibus sublectum; ergo nullis ornatum dotibus quae statum incorruptibilitatis constituent. Sicut proportionem servata, non sequitur: Corpus Adam in paradiso innocentiae fuit ab omni concupiscentia immune; ergo aliud fuit tum specie tum numero corpus post peccatum.

Simili quoque modo non sequitur: Resurget homo eunt omnibus membris quae nunc habet, quaeque ad naturae humanae veritatem pertinent; ergo omnium ac singulorum usus erit in resurrectione, et falso dixit Christus quod neque nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in coelo. Sapienter enim respondebit Angelicus quod membra possunt dupliciter considerari in comparatione ad animam, vel secundum habitudinem materiae ad formam, vel secundum habitudinem instrumenti ad agentem. — Si sumantur primo modo, finis eorum non est operatio, sed magis perfectum esse speciei, quod etiam in resurrectione requiretur. « Est enim comparatio animae ad corpus, sicut artis ad artificiatum. Quidquid autem explicite in artificiato ostenditur, hoc totum implicite et originaliter in ipsa arte continetur. Similiter etiam quidquid in partibus corporis apparet, totum originaliter et quodammodo implicite in anima continetur. Sicut ergo artis opus non esset perfectum, si artificiato aliquid deesset eorum quae ars continet, ita nec homo posset esse perfectus, nisi totum quod in anima implicite continetur, exterius in corpore explicaretur; nec etiam corpus animae ad plenum proportionaliter responderet. Cum ergo oporteat in resurrectione corpus hominis esse animae totaliter correspondens, quia non resurget nisi secundum eundem ordinem quem habet ad animam rationalem, oportet etiam hominem perfectum resurgere, utpote qui ad ultimam perfectionem consequendam reparatur. Oportet ergo quod omnia membra quae nunc sunt in corpore hominis, in resurrectione reparentur » (1). — Si autem accipiantur membra

(1) S. Thomas, Suppl. Q. 80, a. 1, in corpore.

DE RESURRECTIONE MORTUORUM

secundum habitudinem instrumenti ad agentem, sic ordinantur quidem in operationem sicut in finem. « Nec tamen sequitur quod quando deficit operatio, frustra sit instrumentum, « quia instrumentum non solum servit ad exsequendam operationem agentis, sed etiam ad ostendendam virtutem ipsius. « Unde oportebit ut virtus potentiarum animae in instrumentis corporeis demonstretur, etsi nunquam in actum prodeant, ut « ex hoc commendetur Dei sapientia » (2).

§ 2.

Hactenus quidem veritas *resurrectionis*, (id est instaurationis integri hominis, eiusdem tum specie tum numero cum eo qui fuerat prius), quam oportet fideliter firmiterque et corde credere et ore confiteri. At nunc de scientifica huius dogmatis expositione inquiritur, et iam nihil invenitur determinatum in regulis fidei, sed opinionibus datur locus, quae et multiplices in hac parte prodierunt, sicut videre est apud S. Thomam in Suppl. Q. 80, a. 4. Res enim est valde obscura, quia obscurum nobis generatim est omne id quod ad individuationem pertinet; obscurius id quod pertinet ad individualitatem corporis humani, in quo, *quamdiu vivit, non semper sunt eadem partes secundum materiam, sed solum secundum speciem; secundum vero materiam partes fluunt et refluunt* (3); obscurissimum denique id quod pertinet ad individualitatem restituendam, postquam fuit semel per mortem destructa. In hac igitur re obscurissima si nobis quoque quod verius visum est proponere licet, benevolo lectori eas quae sequuntur subiicimus animadversiones.

Certe si humanum corpus substantia esset seorsum ab anima, in esse corporeo aliunde constitutum; si idem specie et numero permanere posset tam in statu separationis quam in statu coniunctionis; si denique atomis constaret sive moleculis, ad sensum eorum quibus recentiorum physicorum hypotheses

(2) S. Thom., *ibid.*, ad Ium.

(3) L. 4 c. Gentes, c. 81.

seu coniecturae in hac parte placuerunt; tunc profectu consequens foret impossibilem esse identitatem resurgentium, nisi iisdem in individuo atomis restitutis, iisdem moleculis, iisdem denique signatis partibus ex quibus constabat exanime cadaver, cum primum ab anima dissociatum ac veluti distractum fuit. Tunc quoque locum haberent infinitae illae quaestiones, eue-demque molestissimae, quibus dogma resurrectionis solet impugnari; quaestiones de anthropophagis, praesertim qui ex anthropophagis nati, solas humanas carnes per totam vitam manducarunt; quaestiones de hominibus devoratis ab animalibus, quorum deinde carnibus homines caeteri vescuntur: quaestiones de cadaveribus quae terrae mandata, convertuntur in humum. tum in herbas, in legumina, in frumenta, vel quoslibet fructus humanae nutritioni idoneos; quaestiones demum in quibus pene deficeret dies, propter incessabilem materiae circulationem, per quam ex quolibet quidlibet fit, et rursus quidlibet transit in quodlibet. Proinde si de atomis seu moleculis *suam individualitatem simul cum propria substantialitate sub qualibet forma servantibus* sermo sit, tunc iure meritoque quaeritur quomodo in iisdem corporibus resurgent illi qui ex alieno toti constabunt. Aut si isti, quomodo alii a quibus commodatam et veluti mutuam habebant substantiam. Nisi forte malueris dicere, non fore unde creditores a debitoribus secernantur et veri membrorum proprietarii ab iniustis eorundem usurpatoribus; ideoque multos pro uno eodemque corpore vel membro competitores aequo iure in novissimo die accessuros.

Sed nunc, praesupposita vera doctrina de composito humano, de materia pura potentia, et de anima rationali per quam homo non solum est homo, sed animal, et vivum, et corpus, et substantia, et ens (1): si forte ad simpliciter dictam resurgentis identitatem requiri diceretur reassumptio huius signatae materiae quae nunc sub hac forma et his dimensionibus est, potius quam alius cuiuscumque sub hac alia forma hisque aliis dimensionibus hic et nunc etiam existentis, fateor

(1) S. Thom. de Spir. Creatur, a. 3.

me non amplius intelligere connexionem doctrinae, nec cohaerentiam perspicere quae esse debet inter conclusiones et principia. Re enim vera, sicut ex diversis formis in eadem materia sibi invicem succedentibus diversa resultant individua, ita quoque, dum uni eidemque formae alia atque alia materia subjicitur, unum atque idem permanet individuum. Alioquin, qui prius erat puer, et nunc factus est vir, non esset idem numero homo, quod absit omnino. Praeterea, cadaver differt a corpore prius vivo tam quoad esse essentiae quam quoad esse existentiae; materia eius transcendentaliter iam refertur ad novam formam sub qua facit novum novae speciei individuum. Denique si quaeras undenam materia cadaveris realem aliquam relationem servet ad priorem personam, sitque nunc Titii vel Socratis secundum rem, magis quam individuorum in quibus erat antequam Titius ad existentiam veniret, vel a quibus in Titium transiit sive per generationem sive per accessionem nutritionis: puto te nusquam inventurum.

Et nota bene sermonem nunc esse de aliqua relatione reali adhuc perdurante, quae sola esse potest ad rem in praesenti, si tamen non somnias maiorem requiri identitatem inter Titium resurgentem et Titium in ultimo mortalis vitae constitutum, quam quae fuit inter Titium nascentem, adolescentem, senescentem, et morientem. Alia autem est relatio rationis fundata in hoc quod cadaver *continuat materialiter et ad sensum* suppositum prius existens. Quae quidem rationis relatio facit ut communi omnium hominum consuetudine et usu, hoc numero cadaver semper habeatur ut corpus Titii, et pro tali in officiis sepulturae honoretur. Praebet quoque fundamentum cultus reliquiarum, qui totus relativus est, et totus transit ad personam seu principalem illam personae partem quae identica permansit, id est ad animam. Veneramur enim reliquias sicut veneramur imagines. Item pro reliquiis computamus non solum corpora vel corporum partes, sed et vestes et autographa et quaecumque ad usum defunctorum erant. Quod si aliquae reliquiae prae aliis uti insigniores aestimantur, hoc ideo est quia

secundum illam quae sensui apparet continuationem, propius ac vicinius suppositum attingebant. Denique in inanimatis cineribus resurrecturos sanctos colimus, eadem fere mente eodemque animo quo mortuis interdum adhibemus honorem luminum et incensi in tinnulis etiam vacuis, in quibus quadam fictione juris includi supponuntur. Sed sicut omnes praedictae rationis relationes nequaquam efficere possunt ut corpora mortuorum non sint vere *individua nova, omnino condistincta et conditâ ab individuis quae erant prius*, ita nec possunt efficere ut ad simpliciter dictam identitatem resurgentium in novissimo die. necessaria sit assumptio materiae nunc signatae in hoc potius quam in alio quocumque sive individuo sive individuorum aggregato.

Considerandum itaque quod ubi est eadem forma, idem est ens et idem esse, adeo ut nihil ultra requiratur ad unitatem individualement simpliciter. Hinc enim est quod puer et vir non sunt duo individua, sed unum atque idem, non obstantibus omnibus mutationibus factis in materia, Nam dum puer fit vir, saepius deperditur tota eius materia, et alia substituitur, et est vere alia in ratione materiae, sed trahitur ad unitatem suppositi per hoc quod semper uni formae subiicitur. Cum igitur Deus possit facere in instanti id quod natura facit cum motu, potest quoque facere ut vere resurgat mortuus, ne unam quidem habens partem materiae quam habebat ante mortem. Potest etiam facere ut loco parvuli resurgat adultus, et ille idem adultus quoad corpus et materiam, qui tunc exstisset si certo annorum numero vixisset infans defunctus. Et ideo, a primo ad ultimum, sat manifestum esse videtur quod ad resurgentium corporum identitatem sufficiet identitas formae seu animae, quin oporteat nos, ut dogma resurrectionis sartum tectumque permaneat, de identitate quoque materiae qua moriens homo constabat, et qua reconstituetur surgens a mortuis, nunc esse sollicitos.

Sed erit fortasse qui dicat: *Materia signata quantitate est individualionis principium. Ubicumque autem est aliud et aliud individualionis principium, aliud quoque et aliud individuum sit necesse est. Ergo si materia resurgentium non est omnino eadem cum materia qua monentes constabant, neque etiam idem numero erit corpus cum eo quod fuerat prius.*

Respondeo: *Dist. mai.* Materia signata quantitate est individualionis principium, quatenus principium est distinctionis qua individuum corporeum numerice distinguitur pro unoquoque nunc temporis, ab omnibus aliis individuis quae tunc sunt simul cum eo in universo corporeo, *conc. mai.* Quatenus principium est indivisionis qua individuum corporeum, pro successivis temporis differentiis, permanet in se indivisum, si bique identicum, *neg. mai.* Et concessa minore intellecta de principio individualionis formaliter accepto prout et in quantum exercet individuandi officium, negatur plane conclusio, quae si esset vera, consequens iam esset, nullam esse posse apud nos permanentem individualitatem in corpore humano et aliis viventibus, in quibus, *non semper sunt eadem partes secundum materiam, sed solum secundum speciem; secundum vero materiam partes fluunt et refluunt*, ut dicit S. Thomas loco superius citato.

Sciendum igitur est, materiam esse principium individualionis, pro quanto ex ea oritur divisibilitas, et consequenter multiplicabilitas individuorum in eadem specie. Et ideo individuum corporeum semper dividitur et distinguitur ab aliis individuis simul cum ipso existentibus, ratione huius signatae materiae in qua nunc est constitutum. Sed sicut minime sequitur, ergo in eadem signata materia idem semper individuum erit, (nam veniente alia forma substantiali, succedet aliud ens et aliud individuum): ita e converso non sequitur, ergo remota hac signata materia, et alia loco eius substituta, eo ipso fit individuum aliud ab eo quod erat prius. Si enim permanet

eadem forma, permanebit idem numero ens, idem numero corpus simpliciter, quod adhuc distinguetur a canteris individuīs corporeis pro tunc existentibus, per materiam signatam quae pro tunc quoque in ipso erit. Nulla igitur est aut esse potest ex hac parte argumenti consequentia.

Instabis tamen et dices: *Esto quod in resurrectione identitas animae salis esset ad identitatem corporis simpliciter. Sed adhuc intelligitur identitas perfectior, tam secundum materiam quam secundum formam. Atqui haec est identitas absoluta et totalis, sese extendens etiam ad materiam, quam modus loquendi Scripturae et Patrum ubique videtur insinuare.*

Respondeo, Scripturam nihil aliud nos docere nisi resurrectionem mortuorum, id est reconstitutionem hominis secundum corpus, et quidem eiusdem numero hominis qui fuerat prius, sicut ipsum per se indicat resurrectionis nomen. Et ad huiusmodi reconstitutionis veritatem satis est identitas entitativa et simpliciter dicta hactenus declarata. Quod si Patres et Concilia multum insistunt in hoc, quod resurrectio erit in ea ipsa carne quam nunc gestamus, in qua nunc vivimus, in qua nunc consistimus et movemur, non huc spectant locutiones illae, ut adstruant necessitatem identitatis etiam pure materialis, quae ex sese satis indifferens esse videtur. Sed apponuntur ad excludendum errorem eorum qui post Origenem dicebant corpora resurgentium fore corpora aerea, spiritui et aerae similia, quae nec tactui subiacerent, nec oculis cernerentur, nec membrorum varietate constarent, adeoque corpora non carnea, non humana, sed alterius speciei, alteriusque substantiae. De quo quidem fidem abunde faciunt testimonia antiquae traditionis superius § 1 relata.

Accedit quod locutiones Patrum et Conciliorum eam ponunt identitatem, quae erit totius corporis resurgentis, et non cuiusdam eius partis tantum. Si ergo haec identitas necessario intelligi debet de identitate quae sit etiam secundum signatam materiam, oportebit quoque ut restituatur in omni resurgente tota et sola materia quae antea in corpore mortali erat, ne sci-

licet resurgat (*juxta praedictum identitatis modum*) corpus partim idem et partim non idem. Quo semel posito, iam quaeritur quomodo in ea carne quam gestarunt, resurgere poterunt illi qui aut necdum nati, aut recentes ab uteris matrum sunt mortui, et tamen mensuram hominis perfecti in futura resurrectione procul dubio consequentur. — Insuper, si restituitur materia quae fuit in corpore senis, resurgens corpus non erit identicum cum corpore iuvenis; et vice versa, si ea quae fuit in corpore iuvenis, non erit identicum cum corpore senis. Atqui regula fidei docet nos resurrecturos in ea carne quam nunc gestamus, nullo discrimine facto inter Varias vitae nostrae mortalis aetates. Signum igitur est quod identitatem praedicat praescindentem ab identitate pure materiali, et consentaneam naturae corporis humani, quod anima immortalis informatum, semper est corpus simpliciter idem, quidquid sit de mutationibus quae in eo secundum materiam accidunt vel accidere possunt.

Dices iterum: *Resurrectio Christi fuit exemplar resurrectionis nostrae, iuxta doctrinam Apostoli et consentientem totius Traditionis sensum. Sed in resurrectione Christi omnino debitum fuit ut anima reuniretur eidem materiae signatae a qua in morte fuerat separata. Ergo hoc idem in resurrectione nostra contingat necesse est.*

Respondeo: *Dist. mai.* Resurrectio. Christi fuit exemplar resurrectionis nostrae quoad terminum ad quem, *conc. mai.* quoad terminum a quo, *subdist.* Iis tamen conditionibus exceptis quae pendent a peculiari et propria conditione in qua fuit corpus Christi mortuum, iterum *conc. mai.* Alio modo, *neg.* Et concessa minore, negatur conclusio, in qua valde notandum discrimen inter Christum et nos penitus negligitur. In Christo enim corpus seiunctum ab anima semper fuit idem supposito, et materia eius signata permansit hypostatice unita Verbo. Huic ergo signatae materiae, et non alii, resurrectio debebatur. Sed in morte caeterorum hominum materia efficitur alterius suppositi, et iam non magis est personae defunctae,

quam omnis illa alia materia quae per totum corruptibilis vitae spatium quotidiano fluxu fuit deperdita. Undo, quoad necessitatem reassumptionis in futura resurrectione, omnino non est eadem ratio, ut constat.

Adhuc tamen instabis: *Ecclesia honorem adhibet corporibus defunctorum, et iubet ea conservari, penitusque reprobatur incinerationis inorem. Consecrat quoque coemeteria tamquam loca pia in quibus iacent mortui expectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi. Denique vult ut non contristemur sicut et caeteri qui spem non habent, sed sepulcra eorum quos amissos lugemus, fidei cultu frequentemus, cuius quae exuvias contineant aliquando de terra surrecturas. Non igitur dubitat quin ipsa materia quae in defunctorum cadaveribus est, sit in novissimo die animae reunienda.*

Respondeo in primis, non esse consequens ex hactenus dictis, quod materia cadaverum non reassumetur de facto in ultima resurrectione. Sed solum sequitur, minime opus esse ut singulus quisque resurgat in ea signata materia quam moriens deposuit, ac proinde, difficultates quae fiunt ex hoc quod materia eadem vel fuerit vel esse potuerit multis individuis secundum successionem temporis communis, posse omnino negligi, utpote dogma resurrectionis in regula fidei propositum nequicquam attingentes.

Sed insuper dico, rationes allatas intentum non demonstrare. Honorat quidem Ecclesia corpora defunctorum, sed in huius honoris delatione attendit personas hominum quiescentium in Christo, quibus certa spes est reassumendi corpora in beata immortalitate, quidquid sit an corpora reassumenda constare debeant ea ipsa materia signata quae nunc in cadaveribus est. Reprobat quoque cadaverum incinerationem. Non quod, uti evidentissime patet, incineratio prae simplici inhumatione quidquam in se continere possit, quod re vera contrarietur futurae resurrectioni vel quoad substantiam vel quoad modum. Sed quia incinerationis mos ex paganismo renovatus

est in odium ritus Christiani; quia removet salubrem mortuorum memoriam simul cum admonitione vitae futurae; quia praesertim a suis auctoribus fuit adinventus ut persuaderent nihil de homine remanere post obitum, nullam esse expectandam ruinae instaurationem, sed totum ultimo ac definitive redire in massam communem unde primum fuerat extractum. Uno demum verbo, omnia quae ad cultum defunctorum ordinavit Ecclesia, vel ad suffragia purgantium animarum pertinent, vel ad eruditionem viventium, quibus per omnem modum inculcanda erat fides ac spes resurrectionis beatae. Sed sicut in delatione honorum sepulturae non intenditur absolute haec numero persona quae forte de reprobis est, ita et a fortiori non intenditur haec signata, materia, quia invariata semper manet significatio cultus et formalitas, sive in hac eadem resurgant mortui, sive in alia.

§ 4.

Ultimo tandem quaeri posset an futurum sit ut corpora in resurrectione suis notis individuantiis, suisque characteristicis lineamentis seu propriis habitudinibus insigniantur. Et ratio dubitandi est quia cum omnes animae humanae aequales sint, individuales differentiae non proveniunt nisi ex diversis materiae dispositionibus in naturali generatione praeinductis. Quia ergo in resurrectione materia nuda reunietur praesistentibus animabus, nullo habito respectu praecedentium dispositionum quae ad miraculosam reconstitutionem corporum nihil amplius facere possunt, sequitur omnia ad uniformitatem redigenda, et typos seu characteres individuales prorsus esse abolendos.

Respondeo negando principium super quo tota ratio natio superstruitur, videlicet: omnes animas humanas esse aequales, et perfectionis uniformis. Nam re melius considerata, veritas omnino habere videtur, tot esse individuales characteres animarum secundum se, quot sunt et corporum, quamquam

individualis animae perfectio eatenus ex dispositione corporis cui in naturali generatione fuit infusa, dependeat, quatenus creata est a Deo haec anima, huic corpori sic vel sic disposito proportionaliter correspondens. « Sciendum quod sicut sunt
« unius speciei omnia corpora humana, et tamen ista unitas
« specifica latitudinem diversorum graduum individualium ad-
« mittit, dum unus est bene complexionatus... sic et cum uni-
« tate specifica animarum stat diversitas graduum individua-
« lium ipsarum, ut sicut unum corpus est alio substantialiter
« perfectius individualiter. ita una anima sit altera individua-
« te liter nobilior, ac per hoc si unus homo altero praestantiori
« ingenio. Formae enim individuae creantur commensuratae
« substantialiter corporibus, ita quod per commensationem
« ad hoc corpus haec anima ab illa individualiter distinguitur.
« Unde sicut unum corpus est altero nobilius complexionatum,
« ita unam animam altera nobiliores esse oportet. Nec tamen
« unus homo propter hoc est magis homo altero, licet sit per-
« fectionior homo, quoniam hoc vocabulo *magis* non utimur nisi
« in formis in quibus accidit mutatio inter magis et minus;
« quod non accidit in anima intellectiva, quoniam unaquaeque
« eam perfectionem substantialiter quam a principio accepit,
« immutabiliter conservat » (1). Sic igitur, anima individua-
« tionem habet per ordinem suum ad materiam prout hoc vel
« illo modo dispositam, cum corpori infunditur et in locum om-
« nium praecedentium formarum introducit. Manifestum est
« autem quod individualitas et proprius character individuali-
« tatis semper manet in anima, etiam postquam fuerit a corpore
« separata. Manifestum quoque quod cum anima sit per essentiam
« suam corporis actus seu forma, semper comparatur ad corpus
« sicut ars ad artificiatum, quemadmodum supra notatum est
« ex S. Thoma in Suppl. Q. 80, a. 1. In ultima ergo resurrectio-
« ne. dum materia in quocumque individuo vel individuorum
« aggregato praeinventa. divina operante virtute animae reu-

(1) Ferrariensis in 1 c. Gent. c. 3. — Cf. S. Thomam in prima Parte, Q. 85, a. 7, et in II, Dist. 22, Q. 2, a. 3.

nietur, idem semper numero corpus resurget, iisdem propriis signatum characteribus, tametsi futurum sit ut corrigantur omnia vitia, omnes errores naturae, omnes deformitates a rectitudine typi individualis deviantes (1), omnes denique defectus qui plenitudinem evolutionis in hoc praesenti mortalitatis statu vel antecedunt vel sequuntur (2).

THESIS XIV.

Omnibus hominibus commune futurum est ut eam immortalitatem consequantur, quae in impossibilitate iterum moriendi consistet, adeoque pro semper, excludet omnem usum tam nutritivae quam generativae virtutis, simul cum animalibus delectationibus annexis. At proprium corporibus gloriosis erit ut quatuor principalibus dotibus ornentur, impassibilitate scilicet, subtilitate, agilitate, et claritate, in quibus Christo resurgenti a mortuis perfecte configurabuntur.

Duplex est immortalitas, ut late exponit Augustinus l. 6 operis imperfecti contra Julianum, c. 30. Una quae fuit hominis in statu innocentiae, et constabat, non tam proprie dicta

(1) Ad rem S. Thomas, Suppl. Q. 81, a. 3, quarens utrum omnes in eadem statura resurgent: In resurrectione non solum attendendum est quid competat *naturae speciei*, sed quid competat « *naturae individui*. Natura autem speciei habet aliquam quantitatem « quam nec excedit, nec ab ea deficit absque errore; quae tamen « quantitas habet aliquos gradus latitudinis, et non est accipienda « secundum unam mensuram determinatam. Unumquodque autem « individuum in specie humana assequitur infra terminos huius « latitudinis aliquem gradum quantitatis quae competit naturae « individui. Et ad hanc perducitur in termino augmenti, si non « fuerit aliquis error in opere naturae, per quem sit aliquid additum vel subtractum praedictae quantitati... Et ideo non omnes « resurgent in eadem quantitate, sed quilibet resurget in illa quantitate in qua fuisset in termino augmenti, si natura non errasset « vel defecisset. Quod autem superest vel deficit in homine, resecabit « vel supplebit divina potentia ».

(2) Hinc idem S. Thomas art. praeced. docet quod reducetur humana natura ad statum ultimae perfectionis, qui est in iuvenili aetate, ad quam terminatur motus augmenti, et a qua incipit motus decrementi.

QUAEST.

in corruptibilitate, quam potentia persistendi in actuali incorruptione, propter vim quamdam supernaturaliter divinitus animae datam, qua anima poterat repellere vel vincere omnes corruptionis causas (quibus caeteroquin corpus erat per se obnoxium), quamdiu ipsa Deo sublecta remansisset. Unde haec immortalitas solum conferebat *posse non mori*. Alia vero est tollens ipsam radicem corruptionis, dum anima eo modo informat materiam, totaliter ei dominando, eamque sibi subiiciendo, ut ex ipsa informandi ratione sequatur impossibilitas cuiuscumque dissolutionis compositionis. Unde inde immortalitas ista non iam confert *posse non mori*, sed quod longe diversum est, *non posse mori*.

Porro hic modus immortalitatis sine dubio tribuendus est beatis in futura resurrectione, iuxta illud Luc. XX-35: *Illi vero qui digni habebuntur saeculo illo et resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores; neque enim ultra mori poterunt; aequales enim angelis sunt, et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis*. Solum igitur esse posset quaestio de damnatis. Et in Supplemento quidem, Q. 8S, a. 2, revocat S. Thomas immortalitatem damnatorum ad causam extrinsecam, quatenus post resurrectionem non erit amplius a quo possit alterari sive corrumpi corpus. Et affert rationem desumptam ex placitis antiquorum physicorum reponentium primum alterationis principium in motu coeli, quem opinatur tunc esse penitus cessaturum. Quidquid vero de hoc sit, minime dubitandum videtur quin et damnati quoque futuri sint ab intrinseco immortales, quoniam modus iste in resurrectione ultima connaturaliter exigitur. Re enim vera, ut supra notatum est, vel nulla esse debet resurrectio in novissimo die. vel si erit, ex hoc ipso quod erit, et in quibuscumque erit, ad vitam quae nequeat amplius amitti, eam esse oportebit. Debitum igitur est ut omnes indiscriminatim resurgentes immortales fiant ex ipsa vi status ad quem perducentur, novique modi quo ad corpus anima reunietur. Caeterum huiusmodi immortalitas non erit in damnatorum, sed magis in poe-

DE RESVRRECTIÖNE MORTTORI M

nam, nec coniungetur cum dotibus quae ad iucundam indestructibills vitae possessionem faciunt. Et quia in Scripturis incorruptibilitas semper in bonam partem accipi solet, non mirum si speciali modo iis solis attribuaturs qui consortes erunt resurrectionis iustorum.

Cessante autem in perpetuum fine ad quem ordinatur generatio et nutritio, (nam in statu resurrectionis humanum genus iam habebit totam multitudinem individuorum a Deo praefinitam, et quilibet homo resurget in debita quantitate, quin ultra possit accidere consumi»!io cui per alimenti restorationem oporteat obviare), cessabunt quoque ex ipsa vi novi status novique modi essendi, omnes actus tam generativae quam nutritivae virtutis, simul cum omni concupiscentia qua in praesenti vita ad eos incitamur (1). Nec tamen sequitur, frustra fore membra quae nunc bis operationibus deserviunt, ut ostensum est in superiori propositione, sed solum sequitur animam et corpus diverso ordine comparari secundum primani hominis generationem et resurrectionem eiusdem. Nam secundum generationem primam anima infunditur materiae prius praeparatae per virtutem seminis, et ad corporis condi-

ti) Hinc Augustinus Serm. 255, n. 7: « Quando dicitur quia «caet-era subtrahuntur, et solus Deus erit quo delectemur, quasi « angustatur anima quae consuevit multis delectari et dicit sibi « anima carnalis, carni addicta, carnalibus cupiditatibus implicata, « visco malarum cupiditatum im'olutas pennas habens ne volet ad « Deum, dicit sibi: Quid mihi erit, ubi non manducabo, ubi non « bibam ?..., quale mihi gaudium erit? Hoc gaudium tuum de ae- « gritudine est. non de sanitate. Certe ipsa caro tua in hoc tem- « pore aliquando aegrotat, aliquando sana est. Intendite, ut ali- « quid dicam unde capiatis- exemplum rei quam non possum dicere. «Sunt quaedam aegrotantium desideria; ardent desiderio alicuius «fontis, aut alienius pomi, et sic ardent ut existiment quia si sani « fuerint, frni debeant ips»s desideriis suis. Venit sanitas, et perit « cupiditas. Quod desiderabat, fastidit, quia hoc in illo febris « quaerebat. Et qualis est ista sanitas in qua convalescit aegrotus ? «Sanitas ista qua dicimur sani, quid est? Sed tamen hinc capite «exemplum. Quia cum multa sint aegrotantium desideria, quae «ista sanitas tollit, quomodo illa tollit ista sanitas, sic omnia tollit « immortalitas, quia sanitas nostra immortalitas est. Recolite Apo- « stolum, et videto quid erit: *Oportet corruptibile hoc induere in- « corruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem* ».

tiones quodammodo trahitur. In resurrectione autem erit e converso, quia corpus coaptabitur animae praeexsistenti, et ideo non iam conditiones animae conditionibus corporis, sed magis conditiones corporis conditionibus animae attemperabuntur.

Et de his quidem quae communia erunt, formaliter loquendo, tam electis quam reprobis, hactenus satis, Superest ut dotes illas quibus ornanda sunt corpora gloriosa, quoad eius fieri poterit, paucis declaremus.

Prima dos est impassibilitas, per quam corpus non poterit amplius pati quod ei molestum sit, sed penitus auferetur potentialitas ad passiones corruptivas et afflictivas. Quo in genere distinguere oportet pro futuro illo statu resurrectionis a mortuis, inter passionem quae est per modum naturae, id est secundum laesionem vel alterationem corporis seu organorum eius, et passionem quae est per modum sensus, et secundum irritationem potentiae sensitivae ex sola disproportionem sentientis ad sentitum (1). Et si quidem sermo sit de passione quae est per modum naturae, ab ea erunt immunia corpora etiam damnatorum, propter statum immortalitatis de quo supra. At beatis propria erit impassibilitas removens quemlibet doloris modum et quodlibet afflictivae passionis genus. Et de hac dote communiter intelligent dictum Apostoli, 1 Cor. XV-42: *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione*: videlicet in incorruptione perfecta et consummata, per plenam exemptionem ab omni subiectione ad contrarium agens.

.«blinda dos est subtilitas, quae tamen nequaquam in lio' consistere dicenda est. quod corpora gloriosa ex indita sibi virtute alia corpora valeant penetrare. Etenim necessitas distinctionis plurium corporum in situ causatur ex natura quantitatis dimensionis quam dos subtilitatis nec aufert nec mutat. Quo fit ut nonnisi ex miraculo corpus Christi gloriosum intra-»

(1) Cf. S. Thom. Suppl. Q. 87, a. 3 ad 3,um.

verit ad discipulos innuis clausis, sicut etiam ex miraculo in Statu suae mortalitatis e clauso exiverat utero Virginis (1). Subtilitas ergo corporis gloriosi ad aliud referri videtur, videlicet ad perfectam constitutionem corporis sub anima, sive quantum ad ipsius animae transparentiam, sive quantum ad delicatissimam rationem omnium operationum et delectationum corporearum (2). Illa enim subtilia dicimus in quibus parum videtur esse de materia. Unde translatus est subtilitatis nomen ad ea quae optime subsistunt formae, et sive in essendo sive in operando ei subiiciuntur perfectissimo modo. De hac dote Apostolus ubi supra, 44: *Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale*.

Tertia dos est agilitas, per quam corpus omnino spiritui ad motum obediens. Et hanc dotem tangit Apostolus loco citato cum dicit: *Seminatur in infirmitate, surget in virtute*. « Infirmitatem enim experimur in corpore, qui invalidum invenitur ad satisfaciendum desiderio animae in motibus et actionibus quas anima imperat. Quae infirmitas totaliter tunc

(1) S. Thom. Suppl. Q. S3, a. 2.

(2) Quoad delectationes corporeas in beatis post resurrectionem, haec notat Ferrariensis in 4 c. Gent. c. 86: « Considerandum quod
« aliter loquendum est de delectationibus tactus..., et aliter de delectationibus aliorum sensuum. Delectationes enim tactus maxime
« materiales sunt, eo quod tangibile, delectationem tactus causans, nobis realiter coniungitur Et sunt etiam maxime bestiales, nam
« bruta non delectantur aliis sensibus nisi in ordine ad tactum, et ipsas tactus delectationes maxime prosequuntur. Delectationes
« autem aliorum sensuum spiritualiores sunt, quia ipsi sensus spiritalius sua obiecta recipiunt. Non enim coniunguntur nobis eorum
« obiecta secundum esse materiale, sed tantum secundum suas intentiones. Unde licet huiusmodi delectationes corporales sint, in
« quantum sunt motus appetitus sensitivi consequentis apprehensionem sensus quae per corpus exercetur, appropinquant tamen
« ad spirituales delectationes, et quodammodo in earum genus cadunt, in quantum consequuntur unionem spiritualem obiecti sensibilis cum sentiente, non autem unionem realem et naturalem.
« Id non est inconveniens si delectationes tactus praedictae in beatis non inveniantur, qui spiritualem vitam vivent, inveniantur autem in eis aliorum sensuum delectationes ».

« tolletur, virtute redundante ex anima Deo coniuncta » (1). Et ex huiusmodi agilitate fiet ut totus mundus corporeus futurus sit in possessione justorum. Propter hominem enim omnia haec visibilia creata sunt, tametsi in angustissimo illo ac vix perceptibili terrarum orbe ipse homo nunc positus existat. Tunc autem immensitas universi erit sub dominio eius. Tunc iusti in infinitis spatiis *tanquam scintillae in arundineto discurrent*. Tunc locus erit dicto Psalmistae: *Quoniam videbo coelos tuos opera digitorum tuorum, lunam et stellas quae tu fundasti!*

Quarta demum dos est claritas, quia sicut anima divina visione fruens quadam spirituali claritate replebitur, ita ipsum corpus suo modo claritatis gloria induetur, ut fulgeant iusti sicut sol in regno Patris eorum. Et de hac dote dicit Apostolus: *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria*.

Caeterum de illo futuro gloriae statu quid aut quantum in hac mortalitate adhuc positi dicere valemus? Tutissimum itaque erit ab omni ulteriori determinatione abstinere, usque dum veniat beata experientia quam futuram speramus de misericordia Christi.

Quaestio VIII.

DE IUDICIO GENERALI ET FINE MUNDI

Superest ultimo dicendum de iudicio generali. Cuius quidem iudicii rationes notiores sunt quam ut indigeant multis exponi, sed et satis elucent ipsis nominibus quibus in Scripturis insignitur novissimus dies. Dicitur in primis *dies revelationis iusti iudicii Dei* (Rorn. II-5), quatenus in eo palam apparebunt sitissimae illae viae Providentiae in tanta nunc caligine obvolutae, et manifestabitur coram hominibus universis summa Dei sapientia, bonitas, et iustitia in omni opere administratio-

(1) 4 c. Gent. c. 86.

illis rerum humanarum, sicut scriptum est: « Ut iustificeris in senionibus tuis, et vincas cum iudicaris ». Dicitur quoque *dies Domini*, et *adventus gloriae magni Dei et Salvatoris nostri Iesti Christi* (1 Cor. 111-13, Tit. 11-13, etc.), quia cum nunc currat hominis dies, nunc hora et potestas tenebrarum quibus permittitur praevalere adversus Dominum et adversus Christum eius, tunc tandem ipsius Christi dies erit; cuius nutu et imperio solvetur theatrum huius mundi; cuius gloria per totum universum velut in aeterno quodam solstitio iam resplendet; de quo denique vere accipitur illud: « Et ridebit in die novissimo! ». Iterum iudicii dies vocatur *regeneratio* (Matth. XIX-28), quia tunc habebitur omnium instauratio et novus natalis totius creaturae, dum a fundamentis qui antea vigeat ordo immutabitur. Vocatur quoque *tempus messis* (Matth. XII1-39), *aestas* (Marc. XII1-28), *consummatio saeculi* (Matth. XXIV-3), quia sicut tempore messis et calente aestate omnes fruges ad maturitatem perducuntur, sic in die illa, omnia opera hominum ad talem maturitatem erunt perducta, ut de eis adaequatum iudicium secundum omnes respectus et habitudines ferendum occurrat, et singulus quisque collecturus sit plenitudinem fructuum quos seminavit per opera vitae. Dicitur tandem idem iudicii dies *redemptio nostra* (Luc. XXI-28), quia quamvis multis futurus sit in poenam et damnationem, primario tamen erit ad bonorum gloriam et definitivam ab omni malo liberationem. Tunc enim vel maxime implebitur in Christo figura Melchisedech, primum quidem qui interpretatur rex iustitiae, deinde autem et rex Salem, quod est rex pacis; et ideo rex pacis in toto mundo, quia rex iustitiae, constituens unumquemque loco debito dispositione immobili; cuius aeterna lege in meritis praemiorum atque poenarum, creaturae cunctae ordinabuntur.

Et de modo quidem quo peragetur generale iudicium, quantum nostra fragilitas nosse sinit, iam dictum est in Q. 2. De loco autem id unum constat: in terris fore celebrandum; ut ibi exitum habeat via totius generis humani, ubi habuit ini-

QUAEST.

tium, progressum, et finem, et ibi quoque Christus index glorificatus assideat, ubi sub homine indice olim despectus, humiliatus, et reprobatus fuit. Caeterum non est cur in materiali valle losaphat quae est prope Ierusalem inter montem Oliveti et montem Moria, congregandos existimemus omnes homines indicandos. Non enim apud prophetam certus locus materialiter designatur cum dicitur: « Et congregabo eos in vallem losaphat, etc. »; sed quia losaphat interpretatur *Dominus iudex*, ideo theatrum in quo ad indicium cogentur omnes gentes, metaphorice vallis losaphat appellatur.

Una ergo relinquitur quaestio discutienda, videlicet de iudicio in sua connexionem cum fine mundi. Et dicendum primo de modo, causa et ordine; secundo de tempore ultimae catastrophes, secuturaeque renovationis totius universi.

Prae primis observandum quod etiamsi solam scientiam naturalem seu physicam consuleremus, certissima iam conclusio esset, mundum hunc praesentem et initium habuisse, et finem pariter esse habiturum (1). Sed sicut in humanis du-

(1) « Notre globe n'a pas toujours été dans l'état où nous le voyons. La géologie et la géogénie ont reconstitué son histoire. « laquelle se relie à la cosmogonie générale. Primitivement petit « soleil, issu de la même nébuleuse que le grand soleil qui aujourd'hui l'éclaire, l'échauffe et le vivifie, la terre, lumineuse et re- « plendissante, s'est refroidie dans un délai comparativement court, « en raison même de l'exiguïté proportionnelle de ses dimensions. « Durant de longs siècles elle a roulé dans les cieux, étoile éteinte, « mais trop brûlante encore pour que la vie pût prendre pied à sa « surface; puis à la suite des innombrables précipitations atmosphé- « riques qui peu à peu rafraîchirent la croûte solide toute péné- « trée encore de la chaleur du foyer intérieur, la vie commença à « s'implanter sur elle sous la forme des premiers végétaux, ensuite « des premiers animaux. Voilà ce que révèle la science de nos « jours. La vie a donc eu un commencement sur notre sphéroïde... « Pareillement elle y aura une fin... car dans vingt ou trente millions d'année au plus, notre soleil encroûté et refroidi aura cessé

plex accidit mortis modus, naturalis scilicet et violentus, ita et pro mundo nostro duplex finis possibilis ostenditur. Certe, praecisione facta ab omni interventu causae per quam regularis ac consuetus ordo cosmicus casu quodam aliquando perturbaretur, finis non adveniret nisi post annorum millia millium ex lenta exstinctione solis et progressivo defectu conditionum ad vitam organicam in terra. Et modus iste quem solent astronomi describere, similitudinem haberet cum morte hominis qui senectute conficitur (1). Verumtamen semper ma-

« d'envoyer à la terre la somme de chaleur nécessaire pour la vivifier. Bien avant même ce refroidissement de l'astre qui nous éclaire, « notre globe aura cessé d'être habitable pour l'homme et les grands « mammifères, du fait de l'arasement des continents et des îles au « niveau de l'océan, résultant de l'érosion sur les rives, de la « mer et surtout des cours d'eau ». Kirwan, *Comment peut finir Vunivers* ch. 1.

(1) « Le soleil actuel perd continuellement de sa chaleur; sa « masse se condense et se contracte ; sa fluidité actuelle doit aller « en diminuant. Il arrivera un moment où la circulation qui alimente la photosphère et qui régularise sa radiation en y faisant « participer l'énorme masse presque entière, sera gênée et commencera à se ralentir. Alors la radiation de lumière et de chaleur diminuera, la vie végétale et animale se resserrera de « plus en plus vers l'équateur terrestre. Quand cette circulation « aura cessé, la brillante photosphère sera remplacée par une croûte « opaque et obscure qui supprimera immédiatement toute radiation « lumineuse. Réduit désormais aux faibles radiations stellaires, notre « globe sera envahi par le froid et les ténèbres de l'espace. Les « mouvements continuels de l'atmosphère feront place à un calme « complet. La circulation aérotellurique de l'eau qui vivifie tout « aura disparu ; les derniers nuages auront répandu sur la terre « leurs dernières pluies; les ruisseaux, les rivières cesseront de ramener à la mer les eaux que la radiation solaire lui enlevait incessamment. La mer elle-même entièrement gelée cessera d'obéir « aux mouvements des marées. La terre n'aura plus d'autre lumière propre que celle des étoiles filantes qui continueront à pénétrer dans l'atmosphère et à s'y enflammer. Peut être les « natives qu'on observe dans les étoiles au commencement de leur « phase d'extinction, se produiront-elles aussi dans le soleil. Peut-être un développement accidentel de chaleur, dû à quelque affaiblissement de la croûte solaire, rendra-t-il un instant à cet astre sa splendeur première. Mais il ne tardera pas à s'affaiblir et à s'éteindre de nouveau, comme les étoiles fameuses du Cygne, du

net, etiam e conspectu solius scientiae naturalis, possibilitas cuiusdam accidentalis ac subitaneae catastrophes, eaque multiplici ex causa repetita. Ex causa quidem ordinis tellurici, utputa ex eruptione ignis subterranei. Ex causa praesertim ordinis cosmici, utputa ex collisione seu occurso terrae vel etiam solis cum uno e sideribus illis quae per immensas caeli plagas quoquoersum moventur (1).

Proinde, si solis argumentis scientiae naturalis innitere-

« Serpentaire, et dernièrement encore, de la Couronne Boréale... Il
 « faut donc renoncer à ces brillantes fantaisies par lesquelles on
 * cherche à se faire illusion, à considérer l'univers comme l'ini-
 « mense théâtre où se développe spontanément un progrès sans fin.
 « Au contraire, la vie doit disparaître ici-bas, et les oeuvres ma-
 « térielles les plus grandioses de l'humanité elle-même s'effaceront
 « peu à peu sous l'action des quelques forces physiques qui lui
 « survivront pendant un temps. Il n'en restera rien, pas même des
 « ruines *. Faye, *VOrgine du monde*. Et bene quidem, si solum
 sermo sit de eo quod futurum esset in ea quae nunc consideratur
 hypothesi.

(1) « Personne n'ignore que notre soleil n'occupe pas un point
 « fixe dans l'espace. Comme toutes les étoiles il est animé d'un
 * mouvement propre, dans lequel il entraîne tout son cortège de
 « planètes, de satellites et d'astéroïdes... Il suit de là que depuis
 « l'origine, les planètes, la terre comprise, n'ont jamais dans leurs
 * révolutions autour du soleil, repassé par le même chemin. Elles
 « décrivent sous les apparences de courbes fermées, une série de tours
 « de spire, écartés les uns des autres de tout le chemin parcouru,
 « durant chaque révolution de la planète, par le soleil dans son
 « mouvement de translation. Bien des rencontres, pendant ce vo-
 « yage à travers les immensités de l'espace et de la durée, sont
 * possibles entre notre globe et tel au tel objet sidéral circulant
 « avec une vitesse plus ou moins grande ou de sens différent. Cha-
 « cune de ces rencontres pourrait amener la fin de notre planète
 « sous une forme ou sous une autre. Par exemple, le choc contre
 « un globe de masse égale ou supérieure, fût-il obscur, produirait
 « un dégagement de chaleur suffisant pour le volatiliser. Si ce globe
 « était un soleil incandescent, il le consumerait avant même le
 « contact. La rencontre d'un essaim d'uranolithes, ou d'une
 « grande comète à noyau solide ou composée de gaz délétères,
 « ou d'une nébuleuse formée de particules embrasées, ou d'un
 » amas cosmique quelconque, suffirait à déterminer sur notre terre
 * des commotions violentes capables soit de l'anéantir, soit d'y
 « détruire la vie en révolutionnant complètement sa constitution
 « physique... On peut aussi supposer la rencontre de la terre avec

mur, nihil nobis certum, nihil fixum esset quoad modum quo desiturus est mundus. Nunc autem certiore habemus prophetici sermonem cui bene facimus attendentes tanquam lucernae lucenti in caliginoso loco; et duo sunt quae clare omnino ac perspicue in deposito revelationis continentur. Primum est quod finis mundi erit subitaneus ac repentinus: *Sicut in diebus Noe, ita erit et adventus Filii hominis. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes et nuptui tradentes, usque ad eum diem quo intravit Noe in arcani, et non cognoverunt donec venit diluvium, et tulit omnes, ita erit et adventus Filii hominis*, inquit Christus Dominus, Matth. XXIV-37. Et Paulus, 1 Thess. V-2: *Dies Domini sicut fur in nocte ita veniet. Dum enim dixerint: pax et securitas, tunc repentinus .eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habenti, et non effugient*. Et 2 Petr. III-10: *Adveniet autem dies Domini ut fur. Alterum est quod mundus iste noster per ignem peribit. De qua re plurima quoque sum tum antiqui tum novi Testamenti testimonia, praecipue vero notissimum illud Petri in secunda epistola, III-7: Caeli autem qui nunc sunt et terra... igni reservati in diem iudicii .et perditionis impiorum hominum... Adveniet autem dies Domini ut fur, in quo caeli magno impetu transient, elementa vero calore solventur, terra autem et quae in ipsa sunt opera exurentur. Cum igitur haec omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus et pietatibus, exspectantes et properantes in adventum diei Domini, per quem coeli ardentes solventur et elementa ignis ardore tabescent*.

Solum quaeri posset utrum ultima haec conflagratio de facto eventura sit per solam operationem omnipotentiae divi-

« une comète du genre de celle de 1811. On sait que la tête de
« cet astre extraordinaire ne mesurait pas moins de 1.800.000 kilo-
« mètres de diamètre, et que sa queue occupait une longueur de
« 176.000.000, près de cinq fois le rayon de l'orbite terrestre...
« Tout flamberait, tout se consumerait; il y aurait fin de monde
« terrestre par le feu... D'ailleurs un tel incendie cosmique ne serait
« pas sans exemple dans les profondeurs intersidérales, etc. ». Kirvan,
Comment peut finir l'univers, ch. 1.

I j

' J

∴

l

!

I

11

I I

|||

||

)

nae absque causis secundis, utrum vero mediantibus ipsismet agentibus naturalibus sub Dei directione ac providentia. Nec forte probabilitate caret posterior hypothesis, praesertim hypothesis cuiusdam sideralis collisionis, in qua sat verosimilis ratio redderetur, secundum statum scientiae hodiernum, variorum phaenomenorum quae in evangelio et caeteris Scripturis pro fine temporum describuntur (1). Adhuc tamen conformior Scripturae videretur sententia S. Thomae qui finem

(1) « Les étoiles temporaires qui surgissent tout-à coup dans ; les profondeurs du firmament, augmentent rapidement d'éclat, « puis décroissent et finissent par disparaître, nous donnent le ' spectacle d'incendies sidéraux qu'il n'est point interdit de corn- « parer à ce que pourrait être l'incendie de notre séjour terrestre « d'après les prédictions d« St. Pierre. Que notre globe vienne à rencontrer par le noyau quelque comète comparable à celle de « 1811, et dans les conditions indiquées plus haut, que va-t-il se a passer ? Ce sera d'abord, par l'attraction exercée sur les parti- « cules les plus ténues, une averse de ces météores comme on n'en aura jamais vu, *stellae cadent de coelo*. Puis une ébullition bru- yante avec évaporation en nuages épais des eaux de la mer, des lacs et des fleuves, *prae confusione sonitus maris et fluctuum*, in- " terceptant plus ou moins complètement la lumière du soleil et « de la lune, *sol obscurabitur et luna non dabit lumen suum*. La température continuant à s'élever par suite du frottement inces- « sant et énergique de notre globe contre la matière cométaire ou « nébulaire, il finirait par prendre feu lui-même dans son atmo- « sphère et sur ses continents desséchés, calcinés. Ce serait alors a le jour dans lequel les cieux passeront avec une grande impé- tuosité, *magno impetu*, les éléments seront dissous par la chaleur, « et la terre sera bnilée avec tout ce qu'elle contient; où les cieux « embrasés, *coeli ardentes*, seront dissous et les éléments consumés « par l'ardeur du feu. Des effets analogues résulteraient encore, « soit du choc de la terre contre quelque bolide gigantesque d'une « masse comparable à la sienne, soit de la chute d'un corps de « semblable importance dans le soleil lui-même, soit du rapproche- « ment extrême de ce dernier avec quelqu'un de ses pareils. Et « dans ces diverses hypothèses, le mouvement de notre sphéroïde « sur son orbite, comme celui des autres planètes sur leurs tra- « jectaires respectives, serait plus ou moins profondément modifié... « Les forces cosmiques, *virtutes coelorum*, seront ébranlées, *commo- ti vehuntur*. Le ciel s'est replié comme un livre qui s'enroule; les « montagnes et les îles ont été secouées sur leurs bases ». Kirwan, ubi supra, 3-

mundi prout de facto futurus est, collocat inter ea « quae soli
 « subjacent divinae potestati, in quibus nulla creatura ei fcoope-
 « ratur » (1). Ait enim Christus Dominus, Act 1-7: *Non esi*
vestrum nosse tempora vel momenta quae Pater posuit in sua
potestate, quasi diceret, quae soli potestati eius reservata sunt.
 Praeterea, si mundi finis per aliquam naturalem causam esset
 obventurus, difficilius intelligitur quomodo omnem naturalem
 praevisionem transcenderet, non tantum hominum in terra,
 sed et angelorum in caelo, secundum illud Matth. XXIV-36:
De die autem illo et hora nemo scit, neque angeli caelorum,
nisi solus Pater. Aut quomodo cum ea subitaneitate adveniret,
 quam ubique locutiones Scripturae inculcant: sicut fur in
 nocte, tanquam laqueus superveniens, et cum dicent: ubi est
 promissio aut adventus eius? ex quo enim patres dormierunt,
 omnia sic perseverant ab initio creaturae, etc. Sed haec satis
 obscura sunt, et non est cur de causa proxima ultimae ca-
 tastrophes multum disputetur, cum id nobis tandem scire suf-
 ficiat, quod quacumque suppositione facta, eo modo semper re-
 vera accidet quo fuit praenuntiata.

Potior itaque esset ratio inquirendi de ordine quo sese
 excipient omnia ea quae in novissimo die complenda propo-
 nuntur. Ordo autem videtur fore huiusmodi. Primo erit con-
 flagratio in qua dies Domini revelabitur; conflagratio praevia
 adventui iudicis, testante psalmista ubi ait: *ignis ante ipsum*
praecedet; conflagratio mundum destruens, hominibus in terra
 residuis finem viae afferens, iustosque quibus luendum aliquid
 supererit purgans. Postea sequetur generalis resurrectio, ap-
 paritio signi Filii hominis in caelo, et descensus ipsius Christi,
 quem in maiestate et virtute multa venientem aspicient homi-
 nes universi. Aspicient, inquam, oculis corporeis, non iam in
 carne mortali existentes, non iam ad poenitentiam mobiles,
 sed omnes a mortuis redivivi, omnes in ultimo statu termini
 constituti, et pro iis quae gesserint sive bona sive mala retri-

(1) S, Thoui, Suppl. Q. 88, a.

butionein a indice recepturi. Tunc ergo mysticae aquilae, aquilae sublimes congregabuntur ubi fuerit corpus, dum iuxta Apostolum, cuncti electi rapiemur obvium Christo in aera; plangent autem ex adverso omnes tribus terrae, id est, qui hoc nomine in evangelio designantur reprobi. Et statim fiet indicium. Quo quidem peracto, abeuntibusque malis in locum suum, consummabitur renovatio illa caeli et terrae quam futuram praenuntiat Petrus ubi supra: *Aovos rero caelos, inquit, et noram terram secundum promissa ipsius exspectamus.* Cui concordat Isaias LXV-17: *Ecce ego creo caelos et terram, novum, et non erunt in memoria priora.* Concordat et Ioannes in Apocalypsi XX1-1: *Vidi caelum novum et terram novam; primum enim caelum et prima terra abiit.* Concordat denique et Paulus, Rom. VIII ubi introducit omnem creaturarum ingemiscentem et parturientem, exspectantemque revelationem gloriae filiorum Dei, quando et ipsa liberabitur a servitute corruptionis. « Dicendum quod omnia corporalia propter hominem facta esse creduntur, unde et omnia dicuntur ei subiecta. Serviunt autem homini dupliciter: uno modo ad sustentationem corporalis vitae, alio modo ad profectum cognitionis divinae, in quantum homo per ea quae facta sunt, invisibilia Dei conspicit, ut dicitur Rom. I. Primo ergo ministerio creaturarum homo glorificatus nullo modo indigebit.. Secundo etiam ministerio non indigebit homo quantum ad cognitionem intellectivam, quia tali cognitione Deum sancti videbunt immediate per essentiam. Sed ad hanc visionem sensibilis oculi carnis attingere non poterit, et ideo, ut ei etiam solatium congruens de visione divinitatis praebeatur. inspiciet divinitatem in suis effectibus corporalibus, in quibus manifesta indicia divinae maiestatis apparebunt, et praecipue in carne Christi, et post hoc in corporibus beatorum, et deinceps in omnibus aliis corporibus. Et ideo oportebit ut etiam illa corpora maiorem influentiam a divina bonitate suscipiant quam nunc: non tamen speciem variantem, sed addentem cuiusdam gloriae perfectionem; et haec erit mundi innovatio.

« Unde simul mundus innovabitur, et horno glorificabitur » (1).

Haec igitur de fine mundi quantum ad modum, causam, et ordinem generaliter dicta sufficiant. Neque enim expedit ad particularia descendere, quia cum ad ea devenitur, aut puris conjecturis datur locus, aut iis quaestionibus, quibus, antequam novissimus dies experimentaliter innotescat, nulla omnino solutio est. Nunc autem de tempore in evangelio et caeteris scripturis N. T. pro glorioso adventu Christi assignato gravior causa dicendi occurrit, propter intolerandum errorem quem neocritici, rationalistarum vestigia prementes, in hoc puncto iam passim evulgant.

§ 2.

Quorundam itaque neocriticorum assertio nunc est, quod Dominus noster Jésus Christus annuntiavit in evangelio finem mundi tamquam proxime imminentem. Et hanc assertionem ex qua logice sequeretur Iesum fuisse falsum prophetam, adeoque vanam esse fidem nostram, sumunt ex rationalistis qui in quibusdam evangelicis textibus suam opinionem fundant et construunt (2). A Christo autem error in apostolos dimanasset,

(1) S. Thorn. Suppl. Q. 91, a. 1.

(2) Alfredus Loisy in opere *VEvangile et l'Eglise*, pro fundamento assumit quod Iesus persuasum habebat finem temporum et consummationem saeculi in glorioso regno caelorum iamiam instare, imo in tantum habebat persuasum, ut huic ideae fixae omnia evangelii praecepta accommodaverit. Hinc enim res omnes temporales contemnendas esse ducebat.; hinc a suis discipulis exigebat, non modo ut parati animo essent ad abdicandum bona sua, ubi forte id requireret supremum salutis interesse, sed omnino ut statim actu omnia relinquerent, ipsnmque sequerentur, etc. etc. Porro eiusmodi blasphemiam praeformatam de integro habes apud Kenan, *Vie de Jésus*, c. 17 per totum ; a Les déclarations (de Jésus) sur « la proximité de la catastrophe ne laissent lieu à aucune éqnivo- » que. La génération présente, disait-il, ne passera pas sans que « tout cela s'accomplisse (Matt. XXIV-34). Plusieurs de ceux qui « sont ici présents ne goûteront pas la mort sans avoir vu le Fils « de l'homme venir dans so royauté (Matt. XVI-28). Il reproche

apud quos frequens esset mentio *parousiae*, seu ultimi uc gloriosi adventus Iesu Christi, velut statim, id est tempore coevae generationis, omnino eventurae. Et rursus varios textus adducunt ex epistolis Pauli, Petri, Iohannis, et Iacobi (1). Porro omnia ista regulae fidei catholicae ita aperte et evidenter contradicunt, ut supervacanea sit omnis demonstratio. Re enim vera, si haereticum est attribuire Christo aliquam ignorantiam, etiam in natura humana in qua fuit plenus gratiae et veritatis, quanto magis positivum errorem. Insuper, Spiritu Sancto inspirati, locuti sunt apostoli in scripturis quas nobis reliquerunt; et inspiratio tam necessario respuit errorem omnem. quam necessarium est ipsum Deum nullius prorsus falsitatis auctorem exsistere. Denique, quid quaeso certius in doctrina Patrum, quid clarius in fide omnium Christianorum, quid luculentius in praedicatione totius Ecclesiae inde ab

« à ceux qui ne croient pas en lui, de ne pas savoir lire les pronostics du règne futur. Quand vous voyez le rouge du soir, disait il. vous prévoyez qu'il fera beau ; quand vous voyez le rouge du matin, vous annoncez la tempête. Comment vous qui jugez la face du ciel, ne savez-vous pas reconnaître les signes du temps ? (Matt. XV. 2-4). Par une illusion commune à tous les grands réformateurs, Jésus se figurait le but beaucoup plus proche qu'il n'était; il ne tenait pas compte de la lenteur des mouvements de l'humanité; il s'imaginait réaliser en un jour ce qui, dix-huit cents ans plus tard, ne devait pas encore être achevé. Ces déclarations si formelles préoccupèrent la famille chrétienne pendant près de soixante-dix ans, etc. etc. ».

(1) « Si la première génération chrétienne a une croyance profonde et constante, c'est que le monde est sur le point de finir (Act II, 17 ; 1 Cor. XV, 23,24, 52 ; 1 Thess. III-13. 1V-14 ; 2 Thess. II 8; 1 Tim. VI-14 ; 2 Tim. IV-1 ; Iacobi. V-3, 8; 2 Petr. III entier; Apoc. 1-1, II-5, etc.), et que la grande révélation du Christ va bientôt avoir lieu. Cette vive proclamation : *Le temps est proche!* qui ouvre et ferme l'Apocalypse, cet appel sans cesse répété: *Que celui qui a des oreilles entende!* sont les cris d'espérance et de ralliement de tout l'âge apostolique. Une expression syriaque *Maran atha, Notre Seigneur arrive!* devint une sorte de mot de passe que les croyants se disaient entre eux pour se fortifier dans leur foi et leurs espérances. L'Apocalypse écrite en l'an 68 de notre ère, fixe le terme à trois ans et demi, XI-2, XII-4 ». Renan, ubi supra.

initio, quam quid Christus sit infallibilis veritas, quod apostoli eius infallibiles exstiterint praecones veritatis, quod prophetiae tam veteris (quam novi Testamenti omnes ac singulae adeo verae esse debent, ut si vel aliqua tantum ex parte fallaces invenirentur, eo ipso positivum suppeditarent argumentum falsitatis nostrae religionis? Hinc oleum perderet et operam quisquis argumenta a longe quaereret, ut demonstraret, audentem illam neocriticorum opinionem esse revera multis ex titulis haereticam. Non ergo in id insistendum, sed solum solvere oportet rationes quas in medium adducunt, et hoc quidem perficiemus declaratione duarum sequentium propositionum.

Propositio prima: Quod omnes textus Evangelii qui afferuntur pro praenuntiato a Christo fine mundi tamquam proxime et sine mora eventuro, fuerunt male a rationalistis et neocriticis intellecti.

I. — Principalis textus ille est in quo post inulta praemissa de ruina templi et glorioso suo adventu in nubibus coeli cum virtute et maiestate magna, Matth. XXIV-34, Dominus ait: *Arnen dico vobis quia non praeteribit generatio haec, donec omnia haec fiant. Coelum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt.* Ubi difficultatem faciunt verba *generatio haec*, quae sensu obvio et naturali accepta designant generationem tunc praesentem, in oppositione ad generationes futuras, adeoque generationem coevam Iesu. quae cum primo aerae Christianae saeculo finem accepit.

Equidem non desunt interpretes qui insistentes in aliquo possibili sensu vocis graecae γενεά (nam γενεά accipi etiam potest pro stirpe, genere, progenitura), omnes prorsus usque in mundi finem seu hominum seu Iudaeorum generationes hac locutione ἡ γενεά αὕτη comprehendere opinantur, ita ut sensus sententiae esset: Non praeteribit genus humanum vel stirps Iudaica, donec omnia a me nunc praedicta fiant. Sed supra omnem fidem est eiusmodi interpretatio, quia si referas ad genus humanum, sensus esset: Non veniet finis usquedum finis a me praedictus veniat, quod est ridiculum, et in mera tautologia positum. Si autem ad stirpem Iudaicam. sensus fo-

ret: Non delebitur populus Judaeorum, quoadusque fiat saeculi consummatio. Et tunc, adderetur quidem prophetia de perenni huius populi duratione, sed quod attinet ad quaestionem a discipulis positam de tempore seu epocha eventuum, responsio iterum ad hoc reduceretur: Veniet consummatio quando veniet.

Sunt ergo alii qui liis rationibus convicti, concedunt quod locutio *generatio haec* revera designat generationem Christo coevam, iuxta sensum verborum obvium et maxime naturalem. Difficultatem autem evacuare putant dicendo: ea omnia quae praecedunt in textu evangelico respicere excidium ierusalem suppiresque eventus, minime vero finem mundi et gloriosum Christi adventum ad extremum tremendumque iudicium. Sed cuilibet vel leviter attendenti adhuc magis incredibile id videbitur, et contra violentam interpretationem totus a vers. 29 contextus clamat: « Statim autem, inquit, post « tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur et luna non « dabit lumen suum, et stellae cadent de coelo, et virtutes coe- « lorum commovebuntur. Et tunc parebit signum Filii homi- « nis in coelo, et tunc plangent omnes tribus terrae, et vide- « bunt Filium hominis venientem in nubibus coeli cum vir- « tute multa et maiestate. Et mittet angelos suos cum tuba et « voce magna, et congregabunt electos eius a quatuor ventis; « a summis coelorum usque ad terminos eorum. Ab arbore au- « tem fici discite parabolam... Arnen dico vobis quia non prae- « teribit generatio haec, etc ». Ecquis enim sibi unquam persuadebit. agi hic de adventu Christi in fide populorum, de conversione orbis per praedicationem evangelii, de accessione electarum gentium ad Ecclesiam, ut volunt auctores singularis huius ac vere incredibilis sententiae? Quid tunc, quaeso, obscuratio solis et lunae, quid stellae cadentes de caelo, quid planctus omnium tribuum terrae? Praeterquam quod nihil magis inusitatum est in N. T., quam ut angeli accipiantur pro apostolis, tuba pro praedicatione doctrinae, Filius hominis veniens cum potestate et maiestate multa in nubibus caeli, pro

Filio hominis subdente sibi corda per fidem et suasionem veritalis. Et ideo, tali explicatione data, nescio an non inre dicerent adversarii, nos torquere documenta simul cum proprio intellectu, ad inveniendum in eis id quod in eis non est, sed ad necessitatem causae in eis debet inveniri.

Inde ergo triumphare sibi videbuntur neocritici. Ouamquam revera pudere eos deberet, si modo omnem sensum Christianum ex animo nondum penitus abiecerunt, ibi praecise falsam opinionem adscribere Christo, ubi Christus adhibet solemnem ac juramento similem formulam assertionum suarum: *Anien dico vobis*. Et rursus: *Coelum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt*. Nam si talis ac turn solemnis prophetia fallit, quid adhuc revelatam veritatem quaerimus in christianismo? Invenimur autem et falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus adversus Deum quod miserit Christum, quem utique non misit si falsa inveniuntur ea quae ab eo praedicta sunt sub tanta asseveratione infallibilitatis. Sed mirum si in re tam obvia nullam aliam explicationem, nisi ex erronea Christi persuasionem repetitam, inveniri posse arbitrati sunt. Et inde tandem tota de integro oritur difficultas, quod verba dominica: *non praeteribit generatio haec*, connectant cum praecedentibus, ac si essent instar conclusionis in qua pausare oporteret. At contra, contextus ratio et continuatio sermonis id evidenter exigit, ut praefata verba accipiantur tanquam in capite novae declarationis posita, et connectantur cum sequentibus hoc modo: « Non praeteribit generatio *haec* » donec omnia *haec* fiant. Coelum et terram transibunt, verba autem mea non praeteribunt. De die autem *illa* et hora nemo scit, neque angeli coelorum, nisi solus Pater ». Et sic evanescit difficultas.

Ad quorum evidentiam considerandum est quod quaestio discipulorum fuerat de duobus: primo de tempore praenuntiatae eversionis templi ac gloriosi adventus Christi, secundo de signis utrique huic eventui praevis. Id quidem apud tres evangelistas. Apud Matthaeum: *Dic nobis quando haec erunt*.

et quod signum adventus lui et consummationis Saeculi. Apud Marcum: *Dic nobis quando ista fient, et quod signum erit quando haec omnia incipient consummari.* Apud Lucam: *Quando haec erunt, ei quod signum cum fieri incipient.* Porro Christus ordine inverso respondet propositae quaestioni. Primo de signis prognosticis. Matth. \XIV, 1-33; Marc. XIII. 5-29; Luc. XXII 8-31). Deinde de tempore seu epocha (Matth. XXIV, 31, seq.: Marc. XIII 1-30. seq.: Luc. XXI-32, seq.).

Primo, inquam, de signis prognosticis. Et quia clades Ierusalem futura erat delineatio quaedam cladis novissimae totius mundi, sive quoad atrocitatem ruinae (1), sive quoad causam eius meritoriam (2). sive quoad symptomata praecursoria (3). nil mirum si utraque simul sub una veluti prospectiva more prophetico coniungitur 1). Interest tamen inter Lucam

(1) Fuit Ierosolymitana illa vastatio, quasi figura quaedam et imago vastationis ac finis mundi, inquit Maldonatus in c. 24 Matthaei. Et Augustinus, epist. 199, n. 30: « Iosephus qui iudaicam scripsit < historiam, talia mala dicit illi populo tunc accidisse, ut vix credibilia videantur ».

(2) Excidium Ierosolymae fuit in vindictam crucifixi a Iudaeis Christi, Luc. XXIII-28 seq. — Clades novissima erit in vindictam repudiati a mundo apostata eiusdem Christi, 2 Thes. I-II.

(3) Praecipua symptomata utrique catastrophe communia, sunt ingens persecutio fidelium, pseudochristi et qui per excellentiam antichristus vocatur, abominatio posita in loco sancto, etc.

(4) Nota illud *more prophetico*, qui ab historico longe diversus est. Tantum enim distat inter narrationem historicam et praedictionem prophetica, quantum distat inter visionem hominis qui ambulans in via videt cuncti e planitie campi, unum post aliud, et visionem hominis qui in eminenti loco positus extra ordinem transeuntium, omnia simul prospicit ac intuetur. Quapropter narratio historica modum habet ipsarum rerum quae motu temporis abripiuntur, sed praedictio prophetica impressum retinet modum aeternitatis divinae in cuius speculo praesentialiter se habent omnia. Ideo fert modus propheticus ut sub eadem prospectiva et in eodem veluti campo visionis constituat eventus speciali inter se similitudinis seu analogiae nexu devinctos, longis licet temporum intervallis separatos. Et hunc modum tenet Christus in praesenti, quamdiu scilicet de assignatione epochae (quae ad alteram responsionis partem reservabatur), sermo non est.

et duos alios evangelistas, quod apud Lucam magis perspicua est distinctio eventuum. Nam post enumerata signa desolationis Ierusalem tam remota quam proxima (vers. 8-22), diserte vers. 23-24 dicitur: *Vae autem praegnantibus et nutrientibus in illis diebus. Erit enim pressura magna super terram et ira populo huic. Et cadent in ore gladii, et captivi ducentur in omnes gentes, et Ierusalem calcabitur a gentibus donec impleantur tempora nationum.* Tempora autem nationum procul dubio sunt tempora praefixa nationibus in salutem; tempora in quibus iuxta Apostolum ad Rom. XI, oportet plenitudinem gentium intrare Ecclesiam, ut postea omnis Israel salvus fiat; tempora proinde media inter tempus excidii Ierosolymae et tempus ultimi iudicii, de cuius signis in versiculis sequentibus iam subditur: *Et erunt signa in sole et luna et stellis, et in terris pressura gentium prae confusione sonitus maris et fluctuum, arescentibus hominibus prae timore et expectatione quae supervenient universo orbi, nam virtutes coelorum movebuntur. Et tunc ridebunt Filium hominis venientem in nube cum potestate magna et maiestate. His autem fleri incipientibus, respicite et levate capita vestra, etc.* Ergo apud Lucam descriptio cladis novissimae continuatur quidem cum descriptione excidii Ierusalem; adhuc tamen obvia et in promptu est delimitatio eorum quae ad consummationem saeculi exclusive pertinent, Porro, parallela fere via procedit Matthaeus usque ad vers. 14: *Et praedicabitur hoc evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio*: qui versiculus respondet supradicto versiculo Lucae de temporibus nationum, et locum pariter relinquit cui-libet longitudini saeculorum ante ultimum mundi diem.

Sed ecce Matthaeus, et cum eo Marcus, aliquid iam apponunt quod a Luca omissum est: signum scilicet *abominationis desolationis quae dicta est a Daniele propheta, stantis in loco sancto.* Et hoc in causa fuit cur apud illos duos incipiant permisceri praenuntiationes de utraque catastrophe. Abominatio enim desolationis stans in loco sancto praedicatur Dan. 1X-27,

pro excidio urbis sub Tito (1), et iterum Dan. XII-11, pro fine mundi sub antichristo (2), et ideo ab iis potissimum verbis: *Cum ergo videritis abominationem desolationis*, etc., videbuntur confundi ea quae ruinam civitatis et templi respiciunt, cum iis quae finem mundi: non tamen ita ut attenta consideratio nequeat discernere singula, et suis quaeque componere locis. Nam cum dicitur vers. 16; *Tunc qui in iudaea sunt, fugiant ad montes, etc.*, constat quod *tunc* refertur in primis ad tempus abominationis visae in templo, Dan. IX-27, quando, ut narrat Iosephus, nefanda flagitia et horrenda scelera a zelotibus in templo commissa, templum ipsum locum abominationum effecerunt. Monitio siquidem dirigitur ad eos qui in iudaea sunt, et historia aliunde testatur quod huic monitioni obtemperantes Christiani, ab horroribus obsidionis immunes revera fuerunt, eo quod tempestive in tuto se contulerant, in montanis, in urbe Pella. Quo autem modo, quoque sensu, monitio eadem ad eos quoque pertineat qui futuri sunt tempore Antichrist!, nobis compertum non est, sed nec ante eventum compertum esse poterit. At vero, cum paulo post dicitur, vers. 21: *Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet*, istud *tunc* refertur maxime ad tempus abominationis praedictae a Daniele pro fine mundi, XII-11; de quo apud prophetam. XII-1: *Et veniet tempus quale non fuit ab eo ex quo gentes esse coeperunt usque ad tempus illud*. Quamquam tribulationem illam maximam quae in fine temporum erit, intueatur Christus in tribulatione pro-

(1) « Civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce ven-
« tnro... et erit in templo *abominatio desolationis*, et usque ad cen-
« summationem et finem perseverabit desolatio ».

(2) « In tempore illo consurget Michael princeps magnus qui
» stat pro filiis populi tui et veniet tempus quale non fuit ab eo
« ex quo gentes esse coeperunt usque ad tempus illud... Et atem-
« pore cum ablatum fuerit iuge sacrificium, et posita fuerit *abomina-
« tio in desolationem* dies mille ducenti nonaginta ». De qua abo-
« minatione Paulus 2 Thes. II-4, ubi sermo est de futura reve-
« latione hominis peccati, filii perditionis, « qui adversatur et extol-
« litur supra omne quod dicitur Deus aut quod colitur, ita ut in
« templo Dei sedeat ostendens se tamquam sit Deus »

xima populi iudaici tamquam in sua prolusione seu delineatione, et utramque simul prosequatur, sermonem ita conformando ut ad utriusque descriptionem aptus evadat. Denique, cum vers. 29 subditur: *Stalim autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur*, etc., constat quod de sola iam catastrophe ultima sermo est, et reincidit deinceps parallelinus cum Luca dicente: *Et erunt signa in sole et luna et stellis*, etc.

Sed non vacat in praesenti ad ampliorem singulorum discussionem descendere. Nam pro nunc id unum refert, quod scilicet omnia ista sunt in prima responsionis parte, quae est de signis prognosticis, et quod haec eadem pars per parabolam fici apud tres evangelistas pariter concluditur; *Ab arbore autem fici discite parabolam. Cum iam ramus eius tener fuerit, et folia nata, scitis quia prope est aestas. Ita et vos cum videritis haec omnia, scitote quia prope est in ianuis*.

Sed hactenus de tempore quo *haec erunt*, quo *ista fient*, ut ferebat prima discipulorum interrogatio, nihil. Neque enim ex hoc quod ad discipulos dirigebatur sermo, (audituri estis praelia; videte ne *turbemini*; tunc si quis *vobis* dixerit; cum *videritis* abominationem desolationis; ita. et *ros* cum videritis haec omnia, etc. etc.), consequens ullo modo erat, discipulos ipsos adhuc in mortali vita degentes, visuros esse prophetiae adimpletionem, ac per hoc, praenuntiatas clades esse mox venturas, id est, coeva generatione adhuc superstite. Norunt quippe Christiani omnes quod in persona praesentium discipulorum totam Ecclesiam suam usque in consummationem saeculi futuram solebat alloqui Christus. Et ideo, quidquid fuerat dictum de signis prognosticis poterat referri ad quamlibet futuri temporis differentiam, salva de integro praedictionum veritate. Nunc ergo a capite resumitur sermo, et iam de epocha eventum suos edocturus, nedum excidium Ierosolymae confundat cum excidio orbis, unum ab altero expressis verbis distinguit, et uni assignat diem proximum, alteri vero diem magis remotum et in impervio Dei secreto repositum: *Arnen dico*

vobis, inquit, quia non praeteribit *yenrratio* haec donec omnia haec fiant. Coelum el terram transibunt, verba autem mea non praeteribunt. De dic autem illo cl hora nemo scit, neque. angeli coelorum, nisi solus Pater. Sicut autem in diebus Nor, ita erit et adventus Filii hominis... Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit... Tunc simile erit regnum coelorum decem virginibus, quae accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso et sponsae... Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam. Sicut enim homo peregre proficiscens vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua... Cum autem venerit Filius hominis in maiestate sua, el omnes angeli eius cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suae, et congregabuntur ante eum omnes gentes, etc. U). Ubi nota oppositionem quae est inter omnia haec πάντα ταῦτα, et diem illam ἡμέραν ἐκείνην. Nota etiam quod si dies illa est dies iudicii, ut tota sermonis consequentia evidentissime ostendit, reliquum est ut omnia haec nihil aliud sint quam quae spectant ruinam templi et civitatis. Nota praesertim quod tam in latino quam in graeco, haec ταῦτα, ei illa ἐκείνη, signant duo tempora distincta, vicinum unum, longinquum alterum, ita ut a primo ad ultimum, sententiae Christi legitima expositio sit: De duobus locutus sum, de excidio Ierusalem et de excidio orbis. Et quoad primum tempus, non praeteribit generatio haec. Quoad alterum vero, tempus est ignotum omni creaturae, et ignotum manere debet, ut continuae vigilantiae sit locus, nemo scit, nisi solus Pater (2).

(1) Matth. XXXIV-34, usque ad XXV-46. Quibus consona omnino sunt, quae habet Marcus, XIII-30-37.

(2) « En rerite', en vérité je vous le dis : Cette génération-ci ne * finira point, jusqu'à ce que toute* ces choses-ci soient accomplies ; le xciel et la terre passeront, mais mes paroles ne passeront point. « Main pour ce jour et cette heure-là, ni les anges mêmes (pii « sont dans le ciel ne la savent, ni personne que mon Père. « Voilà deux temps bien marqués. Haec et ilia, en grec comme en latin, marquent deux temps opposés, l'un plus proche, a l'autre plus éloigné. Cette génération-ci verra toutes ces choses-ci accomplies: generatio haec, omnia haec, omnia ista. Mais « pour ce jour-là, pour cette heure-lâ. de die autem illo et

Ergo, praecisione etiam facta a rationibus pure theologicis, et solis inhaerendo exegelicis criteriis, falsum est quod a neucriticis asseritur: finem mundi fuisse a Christo praenuntiatum tamquam statim et sine mora eventurum. Imo veritas in hoc est, quod de industria et expresso consilio celata sit ab eo hora, ut nesciretur determinatum tempus. Quanquam in annexis parabolis non desunt incisa quibus adumbrate et tectis verbis significatur horam non esse ita vicinam, sicut plures e primis Christianis sibi imaginaturi erant. Nam in parabola virginum dicitur: *Moram autem facient, e sponso, dormitaverunt omnes el dormierunt.* Et in parabola talentorum: *Post mullum vero temporis venit dominus servorum illorum.* Unde Chrysostomus, hom. 78 in Matth. η. 1: « Non parvum temporis rursus « spatium interiectum ostendit, ut discipulos regnum ipsius « mox futurum exspectantes ab ea opinione deduceret ». Sed de his hactenus satis.

11. — Aliud nunc fundamentum neocritici post rationalistas assumunt e textu qui pariter apud tres synopticos invenitur: *Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis, el tunc reddet unicuique secundum opera eius. Arnen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem donec videant Filium hominis vnientem in regno suo.* Haec quidem apud Matthaeum. XVI-28. Apud Marcum vero.

« hora, personne ne la sait. Comme s'il disait: Je vous ai parlé de « deux choses, de la ruine de Jérusalem, et de celle de tout l'univers au dernier jugement. Ce qui doit arriver dans la génération « où nous sommes, et dont les hommes qui vivent doivent être « les témoins, je vous en marque le temps, et cette génération ne passera pas qu'il ne s'accomplisse. Voilà pour l'événement auquel « nous touchons. Mais pour ce jour-là, ce jour où je viendrai juger le monde, personne n'en sait rien, et je ne dois pas vous le découvrir. Il est donc marqué clairement que la chute de Jérusalem était, proche, et l'Eglise le devait savoir. Mais pour ce jour-là, « pour ce dernier jour où tout l'univers sera en trouble, et où le « Fils de l'homme viendra en personne, on n'en sait rien, on ne « sait, ni s'il est loin, ni s'il est près, et le secret en est impénétrable, et aux anges qui sont dans le ciel, et à l'Eglise même, « quoiqu'elle soit enseignée par le Fils de Dieu ». Bossuet, Méditations sur l'Evangile, dernière semaine du Sauveur, 16.ème jour.

VIII-38. habetnr: Qwi /?./ *confusus fuerit et verba mea in or-iteratione ista adultera et peccatrice, et Filius hominis confundetur eum cum venerit in gloria Patris sui cum angelis sanctis, Et dicebat illis: Arnen dico vobis quia sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei veniens in virtute. Et rursus apud Lucam IX-27: Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet cum venerit in maiestate sua, et Patris, et sanctorum angelorum. Dico autem vobis vere, sunt aliqui hic stantes qui non gustabunt mortem donec rideant regnum Dei.* Ex quibus eandem ac supra deducunt conclusionem, videlicet: Christum diserte praedixisse parousiam seu adventum gloriae eventurum, priusquam coeva generatio finem acciperet. Nunc autem e converso, eadem quoque pro confutatione occurrunt observationes.

Prima est, quod hic etiam adhibet Christus solemnem formulam assertionum suarum: *Arnen dico vobis*, et iterum: *Dico vobis vere*. Hinc, si ibi errat et fallitur, ergo hallucinatione laborat, quia profecto hallucinati hominis est, res miras, supernaturales, omnem humanum ordinem transcendentis, tam asseveranter futuras annuntiare ex sola subiectiva persuasione, seu ut nunc dicunt, aut suggestionem. Si autem hallucinatione laborat, ergo nec verus Christus est, nec promissus Messias, nec a fortiori Filius Dei. ac per hoc falsa est eius religio, et plane commentitia. Videant critici nostri utrum conclusionem recipiant, quidquid interim sit de eo quod libere dici posse arbitrantur circa defectum scientiae in anima Christi.

Altera est observatio, quod iterum intervenit eadem causa erroris, non Christi, sed novorum exegetarum. Consistunt enim in verbis praecitatis, nihil curantes de his quae immediate consequuntur apud omnes tres evangelistas. Atqui Matthaeus sic habet: *Arnen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem donec videant Filium hominis venientem in regno suo. Et post dies sex assumit Iesus Petrum et Iacobum et Ioannem fratrem eius, et ducit illos in montem excelsum*

seorsum, et transfiguratus est ante eos. Idem iisdem fere terminis Marcus. Lucas vero: *Dico autem vobis vere, sunt aliqui hic stantes qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei, Factum est autem post haec verba fere dies ocio, et assumpsit Petrum et Iacobum et Ioannem, et ascendit in montem ut oraret, etc.* Ubi nota incisum istud, *facium* *esi* *post haec verba*, quo adhuc evidentius exprimitur connexio quae est inter promissionem praecedentem et factum transfigurationis. Et sane, datum est in transfiguratione specimen quoddam illius gloriae cum qua in fine temporum venturus est Christus ut reddat unicuique secundum opera eius. Ideo resplenduit facies eius sicut sol, ideo factus est vestitus eius albus et refulgens, ideo apparuerunt cum eo Moyses et Elias, Moyses quidem veteris initiator foederis, Elias vero ultimi praecursor adventus, tamquam omnem successionem saeculorum quae regi Christo currunt, in sua persona figurantes. Ut ergo credibiliorem faceret attestationem qua se dixerat venturum in gloria Patris sui cum angelis suis in extremo iudicio, iam ex nunc exemplum aliquod huius suae gloriae quibusdam adstantibus daturum se promittit, et isti *quidam*, isti *hic stantes qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei* *veniens in virtute*, seu Filium hominis in regia claritate, ipsi sunt Petrus et Iacobus et Ioannes qui in monte sancto *evigilantes viderunt maiestatem eius, et duos viros qui stabant cum eo.* Haec est communis interpretatio Patrum, eaque plana, obvia, litterae consentanea, et sacro contextui per omnia inhaerens.

III. — Adde ergo quam inane sit criticorum fundamentum. Nam caeteri quos adducunt textus, non sunt ullo modo ad rem, velut illud Matth. IV-17: *Poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum coelorum*, vel. Luc. X-9: *Appropinquavit in vos regnum Dei*, et alia plurima his similia. In huiusmodi enim, ne verosimiliter quidem agitur de parousia seu ultimo adventu in fine mundi, sed de regno Messianico super terram, quod est Ecclesia praesentis temporis. Equidem critici rationalistae affirmant quod *regnum Dei* seu *regnum coelorum*

non habet in evangelib nisi unam acceptionem, et quod sumituf exclusive pro regno venturi saeculi. Atque hinc, inter alia enormia deducunt quod Christus historicus nusquam cogitavit de instituenda religione in terris, quod Ecclesia fuit supra lesu potius quam a lesu fundata, quod post lesuin introductae sunt modificationes necessariae ad accommodandum conditionibus mundi perdurantis, id quod alio eo dictum non fuerat nisi pro mundo brevi desituro, etc. etc. Sed si demonstrationem quaeras fundamentalis affirmationis, in vanum certe laborabis: sic vult critica, sic critica iubet, sic pro ratione critica, nunc tandem praevalens contra traditionalem omnium Christianorum saeculorum intelligentiam. Caeterum quaestio ista est alterius loci, et sedem habet inter alias de Ecclesia disputationes. Confer igitur, si lubet, quae ibi dicta sunt in Quaestione prima, de institutione visibilis Ecclesiae Christi. Nunc enim id unum videndum superest, utrum error qui a criticis tam blasphemalorie imponitur Christo, apostolis saltem in scriptis quae nobis reliquerunt, iure attribuat.

Propositio secunda; Quod absque fundamento erronea persuasio de imminente iam iudicio et parousia Christi, in scriptis apostolicis passim respersa asseritur: imo etiam contra diserta et expressa quae in iisdem iuveniuntur testimonia.

1. — Tria sunt loca in quibus de tempore parousiae seu ultimi Christi adventus, ex professo et data opera agitur, et in eorum singulis calumnia illa a neocriticis inventa penitus destruitur.

Primus locus est 1 Thess. V-1, ubi postquam Thessalonicenses revocasset Apostolus ab immoderata tristitia qua mortuos lugebant, eosque consolatus esset certissima spe resurrectionis in novissimo die, sic pergit: *De temporibus autem et momentis, fratres, non indigetis ut scribamus vobis.* Quasi diceret: Necessarium vobis erat ut ad confirmandam fidem et spem vestram, et ad lugentium consolationem, scriberem de futuro Christi adventu et de mortuorum resurrectione. Ut autem vobis significem tempora temporumque articulos et mo-

DE FINE MUNDI

menta quibus ea sint implenda, non opus habetis, nec attinet ea scribere, quia Dominus ea latere voluit. *Ipsi enim diligenter scitis quia dies Domini simt fur in nocte, ita veniet.* Hoc est : Ipsi vos a me dudum edocti, plane nostis quod dies illa domini adventus ita superveniet orbi inexpectatus, sicut fur nocte supervenit hominibus secure dormientibus, *Cum enim dixerint, pax el securitas, tunc, repentinus eis superveniet interitus.* Et omnibus quidem dies illa veniet ut fur nocturnus, quia ab omnibus, saltem quoad tempus praecisum ignorabitur, sed solos malos opprimet imparatos. Unde et iis solis interitum afferet, nam boni, quamvis diem adventus Domini ignorent, ad eum semper parati sunt et praemuniti. Cos *autem, fratres, non estis in tenebris, ut ros dies illa, quaudocumque eam venire contingat, tamquam fur comprehendat* (1). Ubi vi-des Apostolum, nedum affirmet vicinum et iam imminensem Domini diem, unice stare monito illi quod ascendens in coelum Christus suis reliquerat dicens. Act. 1-7: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta quae Pater posuit in sua potestate,* quatenus fideles unice sollicitos esse iubet de praeparando se ad iudicium Dei, quin ad curiosa ac supervacanea, aut certe ad ea quorum cognitio mortalibus est denegata, desiderium extenderent.

Secundus locus est ? Thess. II-1. Cum enim de adventante iamiam iudicio rumores passim «temere spargerentur, errorem diserte et instanter refutat Apostolus, iisque verbis quae nullum relinquunt aequivocationi locum: *Rogamus au- leni vos, fratres, per adventum D. N. I. C. et nostrae congregationis in ipsum, ut non cito moveamini a vestro sensu,* hoc est, a sententia seu doctrina quam a nobis acceptam mente tenetis, scilicet de tempore diei Domini. *Neque terreamini, neque per spiritum* tamquam divinum et propheticum, *neque per sermonem* tamquam a nobis profectum, *neque per epistolam tamquam per nos missam, quasi instet dies Domini. Ne quis vos seducat ullo modo, id est decipiat* persuadendo Christum

(1) Estius in çap. 5 primae ad Thess.

statim esse venturum. *Quoniam nisi renent discessio* (αποστασία) *primum*, id est generalis defectio a fide Christiana, *et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus et quod colitur*, scilicet antichristus. *dies illa non veni» t. Num retinetis quod cum adime essem apud vos, haec dicebam vobis?* Quare non debebatis commoveri rumoribus aliquorum dicentium instare diem illum (1) Unde rursus vides, Apostolum minime esse in ea erronea persuasione, quam ei imponunt critici rationalistae, multoque minus Immsmet persuasionis auctorem aliis esse, sed imo eam in suis neophytis expresse corrigere, et hac quidem ex ratione, quod eventus non parvi temporis aut momenti quae nondum acciderant. ultimi adventus diem debebant praecedere.

Tertius locus est 2 Petr. 111-8. Dum enim quidam maxime terrebantur tamquam de instante consummatione saeculi, quidam alii e contra vicinam illam adeo sperabant, et de procrastinatione sic affligebantur, ut aliorum terrores, aliorum vero impatientiam compescere necesse habuerint apostoli. Et Petrus quidem ad confirmandam fidem ac reprimendam curiositatem fidelium, ne vel dubitarent de adventu Domini promisso, vel certum tempus quo venturus sit exquirere: *Unum vero hoc*, inquit, *non lateat vos, charissimi, quia unus dies apud Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut unus dies.* Sentit enim, nullum tempus debere longum videri comparatione aeternitatis secuturae, cum in oculis atque aestimatione Dei aeterni et humutabilis, unus dies et milie anni non differant. *Non tardat Doininus promissionem suatn sicut quidam existimant, sed patienter agit propter vos. nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti, ut scilicet electi qui adhuc restant colligendi colligantur, et ad poenitentiam aggregentur. Advieniet autem dies Domini ut fur. in quo coeli magno impetu transient... Cum igitur haec omnia dissolvenda sint, quales vos oportet esse in sanctis conversationibus et pietatibus, exspectantes. et properantes in adventum diei Domini*, dum quisque

(1) Estius in cap. 2 secundae ad These.

vestrum sedulo piis operibus incumbens, ostendat se Domini adventum diligere ac desiderare, more servorum qui reditum dominorum absentium quos amant, desiderant, interim officio diligenter intenti. *Propter quod, charissimi, haec expectantes* (novos coelos et novam terram in quibus iustitia habitat), *sagitate immaculati et inviolati ei inveniri in pace*. Id est: Ne auscultetis verba dicentium: ubi est promissio adventus eius? sed quae promissa sunt spe firma praestolantes, toti in hoc incumbite, ut tales a Domino ad indicandum venturo reperiarnini, quales oportet esse eos qui bona ab eo recipiant, irreprehensibiles scilicet, immaculatos, et puros. *Et Domini nostri longanimitatem* qua suum differt adventum, *salutem arbitremini*, hoc est, reputetis ad vestram spectare salutem, quia differendo indicium, exspectat ad poenitentiam salutarem, ne vos cum reprobis damnemini (1). Ubi iterum iterumque vides, nullam determinatam temporis mensuram vel approximative praefigi, quia unum dumtaxat, auctore Petro, utile nobis et necessarium cognitu est, videlicet: quod cum omnes absque exceptione visuri sint diem Domini qui paratus est iudicare vivos et mortuos (1 Petr. IV-5), consequens est ut omnes absque exceptione, etiam antea morituri, debeant properare in diem illum et exspectare illum exercendo bona opera, purificando corda sua, et ab amore transitori saeculi affectus suos retrahendo. Caeterum, ad proximitatem supremi eventus quod spectat, spatium mille annorum computandum esse sicut brevitate diei unius, et dilationem ipsam, si forte in oculis humanis longa esse videatur, ad miserentis Dei consilium esse refendam. Ita certe Petrus per omnia Paulo consonans, et tradens nobis normam intelligendi ea quae passim in scriptis apostolicis de parousia seu futuro Christi adventu occurrunt, quaeque neocritici nunc depravant et adulterant, sicut et caeteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem (2).

(1) Estius in caput tertium secundae Petri epistolae.

(2) Locus Petri ita concluditur: « Et Domini nostri longa
a nimitatem salutem arbitremini, sicut et charissimus frater noster
« Paulus scripsit vobis, sicut et in omnibus epistolis loquens in

11. — Iam igitur, non multi negotii erit ostendere quod textus omnes quos isti afferunt pro re sua, frustra ab eis afferuntur. Nihil in primis ex 1 Ioan. 11-18: *Filioli, nunc est hora est.* et aliis similibus testimoniis, Act. 11 1?, 1 Cor. X- 11eb. IX-20, etc. « Dicendum, inquit S. Thomas in Suppi. Q. 38, « a. 3 ad 3,um. quod ex hoc quod dicitur, *novissima hora est*, « vel ex similibus locutionibus quae in Scriptura leguntur, non « potest aliqua determinata quantitas temporis sciri. Non enim « est dictum ad significandum aliquam brevem horam tempore, « ris, sed ad significandum novissimum statum mundi, qui est « quasi novissima aetas; quae quanto temporis spatio duret, « non est definitum: cum etiam nec senio, quod est ultima aetas « hominis, sit aliquis certus terminus definitus. Unde etiam « Apostolus, 2 Thess. II. excludit falsum intellectum quem « quidam ex suis verbis conceperant, ut crederent diem Domini « iam instare ».

Rursus nihil ex hoc quod Paulus ita loqui videatur quasi futurus de numero eorum quos adhuc vivos reperiet Domini dies, dicens in prima persona. 1 Thess. IV-14: *Vos qui vivimus. qui residui sumus in adventu Domini, non praerememus cos qui dormierunt.* Immerito enim et prorsus absque causa inde concluderes. Apostolum persuasum habuisse, se et alios coetaneos suos non esse morituros antequam veniret dies iudicii. Nam notetur primo quod Paulus ipsemet illegitimam conclusionem reiicit et destruit in posteriori epistola, ad hoc directe ab eo scripta, ut removeret opinionem quam ex verbis suis male intellectis nonnulli conceperant. De quo vide supra. 2 Thess. II-2. Notetur secundo quod idem ipse Paulus e numero eorum qui vivent et residui erunt in adventu dominico, sese alibi aperte excludit, dicens 2 Tim. IV-6: *Ego enim iam delibor*, id est immolor, martyrio consumor, *et tempus resolutio-*

« eis de his (*id est de adventu Christi et fine mundi*), in quibus sunt quaedam difficultates intellectu, quae indocti et instabiles depravant, sicut et caetera» scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Vos igitur, fratres, praescientes custodite, ne insipientium errore tracti excidatis a propria firmitate

nis meae inslat: eodem modo ac Petrus: Certus quod velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod et D. N. I. C. significavit mihi- Dabo autem operam et frequenter habere vos post obitum meum, ut horum memoriam facialis. Notetur denique tertio quod epistolae apostolicae non pro his solis qui tunc vivebant scribebantur, sed pro cunctis in finem fidelibus, quos utique in coaevis Thessalonicensibus, vel Corinthiis, vel Philip-pensibus, per Paulum erudiebat Spiritus Sanctus. Sicut ergo in Timotheo episcopo totum corpus pastorum per futuras Ecclesiae aetates Paulo praeceptori coram obversabatur, ita in Thessalonicensibus de resurrectione mortuorum et adventu Christi instruendis, obversabantur omnes omnino fideles qui eiusdem resurrectionis et adventus futuri erant participes. Et quid iam mirum si distinguens (ut supra, thes. 12) inter eos iam mortuos, et eos quos adhuc vivos ultima dies deprehendet, ipsemet Paulus tunc in vivis agens, sese simul cum aliis tunc pariter apud vivos degentibus, in partem vivorum naturali quadam figura sermonis transponat, et dicat: *Nos qui vivimus, qui residui sumus?* Unde Rosenmuller qui nostris criticis non adeo suspectus esse potest: « Loquitur in persona eorum qui « tunc vivi reperientur, idque propter incertitudinem temporis « iudicii, vel quia conveniens erat ut vivens in persona viven- « tium loqueretur ».

At dices: Nonne ad eos qui tunc temporis de fine, vel tanquam instante terrebantur, vel tanquam dilato contristabantur, dirigebantur monitiones apostolicae? Nonne ipsi erant quibus commendabatur ut continuo vigilarent, ne eos dies illa tanquam fur comprehenderet (1 Thess. V-4); ut essent in sanctis conversationibus et pietatibus, expectantes et properantes in adventum diei Domini (2 Petr. 111-12); ut servarent mandatum sine macula, irreprehensibile, usque in adventum D. N. I. C. (1 Tim. VI-14); ut essent patientes, et confirmarent corda sua, scientes quoniam iudex ante ianuam iam assistit (Iacob. V-8); ut se invicem consolarentur, et tanto magis quanto vide-rei appropinquantem diem (Heb. X-25), et sic in aliis locis

quaniplurimis? Quid autem aliud haec sonant, nisi quod apostolis testibus, denuntiatus dies, etiamsi erat occultus, non dubitabatur esse vicinus?

Respondeo, monitiones eiusmodi plane praescindere a proximitate vel longinquitate diei indicii, et quacumque hypothesi facta, ejusdem semper fuisse quoad omnes, et valoris et veritatis et efficaciae. Nec a longe quaerenda ratio est, cum sit perquam obvia et evidens. In quo enim quemque invenerit suus novissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi novissimus dies, et qualis in die isto quisque moritur, talis in die illo indicabitur, inquit Augustinus epist. 199 de fine saeculi ad Hesychium. « Ad hoc pertinet quod in Evangelio secundum Marcum ita scriptum est: *Vigilate ergo, quia nescitis quando Dominus dormus veniat, sero, an media nocte, an galli cantu, an mane, ne cum venerit repente, inveniat vos dormientes. Quod autem vobis dico omnibus dico, vigilate.* Quibus enim omnibus dicit, nisi electis et dilectis suis ad corpus eius pertinentibus, quod est Ecclesia? Non solum ergo illis dixit, quibus tunc audientibus loquebatur, sed etiam illis qui fuerunt post illos ante nos, et ad nos ipsos, et qui erunt post nos usque ad eius novissimum adventum. Numquid autem omnes inventurus est dies ille in hac vita, aut quisquam dicturus est quod ad defunctos etiam pertineat quod ait: *vigilate, ne cum repente venerit, inveniant vos dormientes?* Cur itaque omnibus dicit quod ad eos solos pertineat qui tunc erunt, nisi quia eo modo ad omnes pertinet quo modo dixi? Tunc enim unicuique veniet dies ille, cum venerit ei dies ut talis hinc exeat, qualis iudicandus est illo die. Ac per hoc, vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum inveniat eum Domini adventus. Imparatum autem inveniet ille dies, quem imparatum invenerit suae vitae huius ultimus dies ». Ita rectissime loco citato Augustinus, qui in una sola pagina plus criterii, rationis, et verae scientiae biblicae monstrat, quam neocritici omnes simul, in omnibus simul operibus suis; quoniam eis plerumque id unum pro merito est, quod obiectiones ab antiquo tractatas et plenissime iamdudum

solutas e pulvere resumant, easque iam non pro obiectionibus, sed pro argumento et doctrina, quasi de novitate prurientes aures demulcendo, suis lectoribus apponant.

Et confirmatur, quia etsi dicatur tempus breve esse, noctem huius vitae praecessisse, diem vero aeternitatis appropinquare, indicem ante ianuam assistere, etc., nihil tamen magis peregrinum a mente apostolorum quam proximitas ultimae catastrophes. Numquid, quaeso, innuunt non esse amplius seminandum, emendum, vendendum, generandum, militandum, administrandum, quasi humana societas in eo tunc fuisset ut finiret? Imo, ubique tradunt quomodo officia vitae tam civilis quam domesticae sancte sint observanda, Coloss. II-14. Quomodo orare oporteat pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt constituti, ut quietam et tranquillam vitam agamus, 1 Tim. 11-12. Quid debeant servi dominis, et domini servis, mulieres viris, et viri mulieribus. Ubique demum ea praecipiuntur quae faciunt ad societatem recte et Christiane ordinandam, et nedum insinuetur in ianuis esse saeculi consummationem, omnia potius inculcant humanae civitatis palingenesim et restorationem in Christo.

Nec tandem melior conclusio erit ex iis quae leguntur in Apocalypsi: *Quae oportet fieri cito* (1-1). *Ecce venio cito* (II-21). *Et ecce venio velociter* (XXI-6). *Ecce venio cito, et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua* (XXII-12). *Dicit qui testimonium perhibet istorum, etiam, venio cito. Amen, veni Domine Iesu* (XXII-20), etc. Non erit, inquam, conclusio melior. Primo quidem quia, cum in Apocalypsi omnia, fata Ecclesiae per totum saeculorum decursum prophetice describantur, eatenus iam intelligi potest quod scriptum est: *quae oportet fieri cito*, quatenus cito post editam prophetiam debuit esse initium completionis. Secundo quia verba illa *venio cito, venio velociter*, eandem normam interpretationis habent ac illa 1 Petr. IV-7: *Omnium autem finis appropinquavit*, ita scilicet ut a mente non excidat quod *unus dies apud Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut dies*

unus. Tertio quia, ut paulo ante praemisimus, unicuique animae fideli in die mortis venit Dominus Iesus, et sic omnibus venit cito, venit velociter, quandoquidem mors utique non tardat. Quarto demum, quia etiam in vulgari omnium hominum loquendi ratione, illud dicitur cito et velociter eventurum, quod venturum est post spatium temporis, non tam absolute quam relative breve. Sicut dicimus cito venturum finem anni cum ad mensem Novembrem, et finem hebdomadae cum ad feriam sextam, et finem vitae cum ad senectutem pervenitur. Sicut etiam astronomi dicunt solem mox secundum naturales causas extinctum iri: mox, id est post annorum millia millium, quae tamen comparatione periodorum geologicarum pro brevi temporis spatio aestimantur. Si quid ergo ex locutionibus supradictis verosimiliter concludi posset, non id sane quod neocritici impudenter asserunt, falsam et e mentem ipsis sacris libris prophetiam adscribendo, sed aliquid aliud multo diversum: tempora scilicet Novi Testamenti comparatione antecedentium breviora fore, mundum non habiturum esse prodigiosam illam durationem quam quidam imaginantur, et ultimam catastropham non ita longe longeque distare.

Ad quam conjecturam etsi verba supradicta, *cito, velociter* et alia eiusmodi, nos aliquantulum inducere possent, multo tamen magis generalis illa regnorum et populorum a fide et Ecclesia defectio, (piae ab Apostolo in signum appropinquantis finis praedicta est, quamque hodie magnis, prohi dolor, incrementis fieri quotidie conspiciamus. *Nisi, inquit, venerit discessio primum*. Et numquid non venit? numquid non omnia praesagire faciunt horam supremae luctae cum serpente antiquo? Audi rationalistam quemdam, praesentem rerum statum describentem. et de ea quae futura est religione disserentem: «Multi
« sunt, qui loquuntur et scribunt de lucta civilizatrice, sed pauci
« qui intellexerunt luctam eiusmodi esse ultimum ac desperatum conatum
« ideae Christianae priusquam dispareat, et civilisationem modernam paratam
« esse ad omnia media adhibenda, potius quam cedat de iis quae tanto labore obtinuit.

« Civilisatio enim moderna et christianismus in contradictione
 « sunt, et ideo unum alteri cedat necesse est. Progressus rno-
 « denius non potest agnoscere nisi deum mundo immanentem,
 « oppositum Deo transcendental! revelationis Christianae, nec
 « aliam moralitatem praeter solam illam veram, cuius fons est
 « voluntas humana sese per seipsam determinans, sibi que ipsi
 « lex existons » (1). Audi praesertim Pontificem Pium X in
 Encyclica *E supremi*: « Haec profecto qui reputet, is plane
 « metuat necesse est ne malorum quae supremo tempore sunt
 « expectanda, sit perversitas haec animorum libamentum quod-
 « dam ac veluti exordium; neve *filius perditionis* de quo Apo-
 « stolus loquitur, iam in hisce terris versetur. Tanta scilicet
 audacia, eo furore religionis pietas ubique impetitur, reve-
 « latae fidei documenta oppugnantur, quaeque hominis cum
 « Deo officia intercedunt tollere, delere praefracte contenditur!
 « E contra, quae secundum Apostolum eundem, propria est
 « antichrist! nota, homo ipse temeritate summa in Dei locum
 « invasit, extollens se *supra omne quod dicitur Deus*, usque
 « adeo ut, quamvis notitiam Dei extinguere penitus in se ne-
 « queat, eius tamen maiestate reiecta, aspectabilem hunc mun-
 « dum sibi ipse veluti templum dedicaverit a caeteris adoran-
 « dus. *In templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sil Deus* ».

Qui ergo habet aurem audiendi audiat: Ecce venio cito,
 et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera
 sua. Amen, veni Domine Iesu.

(1) Hartman, la religion de l'avenir.

INDEX

	PAG.
Pr o o e m i u m.....	3.....
QUAEST. I. — De morte termino viae.	
Praenotanda — — — — —	9
Thesis J. — Hominibus vita praesens est via ad futuram, eamque immobilem ac perenniter duraturam, in qua unusquisque recipiet a Domino prout gessit in corpore, sive bonum sive malum. Et huic viae definitivus terminus imponitur per mortem, post quam nullus relinquitur locus, nec ad poenitendum, nec ad merendum, nec ad demerendum, nec denique ad immutandum quavis ratione statum peccati vel gratiae in quo animam ultimum instansprehenderit .	
QUAEST. II. — De iudicio particulari.	
De veritate iudicii statim post mortem subeundi	44
De modo huius iudicii.	
De his quae ipsum consequuntur.	49
QUAEST. III. — De inferno.	
Thesis 2. — Articulus fidei catholicae est poenas damnatorum in interno esse aeternas, id est sine fine duraturas, et nec characterem christianitatis, nec fidem in finem usque retentam, nec exercita misericordiae opera quidquam valere ad eximendum eos	

INDEX

	PAG.
qui cum reatu peccati mortalis de line vita decesserint — — — — —	52
Thesis 3. — luter omnes modos quibus accipi potest poenarum inferni mitigatio, ille certo certius pro erroneo habendus est, quo de lege praesertim universali et fixa, statuere- tur diminutio secundum tractum temporis semper progressiva, quantum ad poenas quae per se, et non per accidens tantum, luuntur in inferno — — — — —	
Thesis 4. — In inferno, praeter poenam con- comitantem, est poena inflicta duplex, poena scilicet damni consistens in privatione vi- sionis Dei, tum poena sensus cuius instru- mentum est ignis verus ac corporeus, miris sed veris modis torquens etiam animas et spiritus angelicos. Atque ex his omnibus poenis consurgit extrema miseria damnato- rum, quae tamen non est eadem in omni- bus, sed inaequalis secundum meritorum inaequalitatem — — — — —	82
QUAEST. IV. — De purgatorio.	
Thesis 5. — Dogma fidei catholicae est, exsi- stere purgatorium, in quo post mortem poenis purgantur qui vere poenitentes in Dei caritate decesserunt, antequam dignis poenitentiae fructibus de commissis satisfac- cerint et omissis. — — — — —	94
Thesis 6. — Purgatorium non manet, in per- petuum, nec indeterminatum habet suae educationis limitem, sed finem accipiet in resurrectione universali et iudicio extremo, abeuntibus aliis in supplicium aeternum, aliis autem in vitam aeternam .	108
Thesis 7. — Poena purgatorii est duplex, nimirum poena dilationis gloriae, et poena sensus. Proportionatur in diuturnitate et acerbitate quantitati remanentium reatum,	

sod correspondentibus huius vitae poenis
semper est gravior. Intolerabilis tamen er-
ror esset, in L itheto iam (ludum damnatus.
qms diceret purgantes animas adhuc pec-
care, aut de sua salute certas et securas

De habitudine defunctorum ad vivos, tam
De quoad cognitionem eorum quae apud vivos
ad defunctos, quoad auxilium Beneficentiae
Thesis 18. — I. Secundum fidem
Manifestam definitam, et a Concilio Flo-
rentino in decretis unio adis defunctorum vive ut

rum confirmatam, credendum est quod a tempore consummati Novi Testamenti per mortem Christi, justorum animae quibus nihil luendum tunc supererat vel nunc superest, statim admissae sunt et admittuntur ad claram visionem ipsius Dei unius et trini sicuti est, suntque ante iudicium universale ex tali visione vere beatae, habentes vitam et requiem aeternam 121

Thesis. 9. — Beatitudo statim consummatur quoad sui substantiam, sed crescit usque ad ultimum diem quantum ad accidentale gaudium communionis sanctorum in concordissima illa societate coelestis Iherusalem, donec tandem ultimo compleatur per gloriosam corporum resurrectionem, et manifestationem iudicii generalis de qua dicit Apostolus : « Illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus laus erit unicuique a Deo » 129

INDEX		INDEX	219
	PAG.		PAG.
religioso cultu prosequendos, sive ut full- fragiis sublevandos . . . ,	141	simpliciter.....	162
QUAEST. VU. — De resurrectione mortuorum.		Thesis. 14. — Omnibus hominibus commune futurum est ut eam immortalitatem conse- quantur quae in impossibilitate iterum mo- riendi consistet, adeoque pro semper ex- cludet omnem usum tam nutritivae quam generativae virtutis, simul cum animalibus delectationibus annexis. At proprium corpo- ribus gloriosis erit ut quatuor principalibus dotibus ornentur, impassibilitate scilicet, subtilitate, agilitate, et claritate, in quibus Christo resurgenti a mortuis perfecte con- figurabuntur — — — — —	ITT
Thesis 10. — Futura est secundum Scriptu- ras in consummatione temporum generalis omniutn hominum ad vitam indestructibilem resurrectio, per quam pro statu finali to- tius universi perfectio humanae speciei re- staurabitur, et homo integer in anima et corpore, propriorum factorum aut praemium reportabit aut poenam	145	QUAEST. VIII. — De iudicio generali et fine mundi.	
Thesis. 11. — Resurrectio omnium uno eo- demque tempore fiet, et ideo explodi debet commentum illud resurrectionis primae cum consequente regno mille annorum quod ad- struebant Chiliastae, quocumque tandem modo explicetur, sive ad sensum antiquo- rum haereticorum, sive etiam ad sensum eorum Patrum quorum opinionem a saeculo quarto iam penitus reiectam nonnulli mo- demi post Protestantes sat temerarie re- novare conati sunt — — — — —	150	De fine mundi, quoad causam, modum, et or- dinem — — — — —	185
Thesis. 12. — Mortem fore pro omnibus ter- minum a quo ultimae resurrectionis, longe probabilior sententia est, nec videtur ad- mittenda opinio dicentium futuros aliquos qui immortalitate supervestientur quin prius cedant legi ab initio latae contra posteri- tatem Adae : pulvis es et in pulverem re- verteris. — — — — —	158	De fine mundi quoad circumstantiam temporis contra novos exegetas	191
THESIS. 13. — Regula fidei aperte tradit corpora resurgentium fore eadem ac prius, tum specie tum numero, sed undenam nu- merica identitas repetenda sit, non deter- minat. Videretur autem satis illa repeti ex identitale animae, cui quaecumque materia accedat secundum successionem temporis, semper idem manet homo, idemqne corpus		1. Quod omnes textus Evangelii qui afierun- tur pro praenuntiato a Christo fine mundi tanquam proxime et sine mora eventuro, fuerunt male a rationalistis et neocriticis intellecti.....	193
		2. Quod absque fundamento erronea persuasio de imminente iam iudicio et parousia Chri- sti, in scriptis apostolicis passim respersa asseritur ; imo etiam, contra diserta et ex- pressa quae in iisdem inveniuntur testi- monia	204
		Index	215

IMPRIMATUR

Albertus Lepidi O.P., S.P.A. Magister

IMPRIMATUR

Josephus Palica, Arch. Philip., Vic. ger

:

